

Chulalongkorn University

Chula Digital Collections

Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD)

2021

บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัด สมุทรสาคร

รัตนาดี สวຍขำรุ่ง
คณะอักษรศาสตร์

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd>

Part of the [Arts and Humanities Commons](#)

Recommended Citation

สวຍขำรุ่ง, รัตนาดี, "บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสมุทรสาคร" (2021).
Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD). 5330.
<https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/5330>

This Thesis is brought to you for free and open access by Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Chulalongkorn University Theses and Dissertations (Chula ETD) by an authorized administrator of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

น.ส.รัตนาวดี สวยบำรุง

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIAL FUNCTIONS OF PHIMON BELIEFS IN TAMBON CHET RIO AMPHOE BANPHAEO
CHANGWAT SAMUTSAKHON

Miss Ruttanawadee Suaybumrung

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2021
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
โดย	น.ส.รัตนาวดี สวยบำรุง
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	อาจารย์ ดร.ชัยรัตน์ พลมุข
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรเมินทร์ จารูวร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร.ชัยรัตน์ พลมุข)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร รักดีผาสุข)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล)

รัตนาวดี สวຍบำรุง : บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้าน
แพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. (SOCIAL FUNCTIONS OF PHIMON BELIEFS IN TAMBON
CHET RIO AMPHOE BANPHAE CHANGWAT SAMUTSAKHON) อ.ที่ปรึกษาหลัก : อ.
ดร.ชัยรัตน์ พลमुख, อ.ที่ปรึกษาร่วม : ผศ. ดร.กัญญา วัฒนกุล

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผี
มอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และวิเคราะห์บทบาททางสังคมของความ
เชื่อเรื่องผีมอญในชุมชนมอญเจ็ดริ้วท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ผู้วิจัยศึกษาและรวบรวมข้อมูล
ระหว่างปีพ.ศ. 2562 – 2565 จากข้อมูลเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว

ผลการศึกษาพบว่า วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมทำให้ผีมอญที่มีลักษณะเป็นความเชื่อนามธรรม
กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการถ่ายทอดมโนทัศน์และความเชื่อเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างผีมอญกับชาวมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ มโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้อาวุโสในตระกูล มโน
ทัศน์เรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ และมโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้ควบคุมกฎและศีลธรรม ส่งผลให้ชาว
มอญเจ็ดริ้วสืบทอดความเชื่ออย่างเหนียวแน่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

ความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมอันพึง
ประสงค์ของชาวมอญเจ็ดริ้วระหว่าง 1) คนในตระกูลผี และ 2) คนนอกตระกูลผี ซึ่งถูกกำหนดให้มี
บทบาททางสังคมแตกต่างกันออกไปภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมอญ และยังมีบทบาทต่อการต่อยอด
ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ ควบคุมความประพฤติของชาวมอญเจ็ดริ้วให้เป็นไปตามแบบแผน
ความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ และกำหนดรูปแบบการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อย
ต่าง ๆ ในชุมชน นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีมอญก็มีบทบาทต่อการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่า
เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ได้แก่ 1) การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่น 2)
ความชัดเจนทางสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม และ 3) ความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรไปยังชาว
มอญเจ็ดริ้ว บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญที่กล่าวมาข้างต้น ช่วยให้สังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว
ดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพจนถึงปัจจุบัน

สาขาวิชา ภาษาไทย

ปีการศึกษา 2564

ลายมือชื่อนิสิต .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

6180159022 : MAJOR THAI

KEYWORD: PHI MON BELIEFS, CHET RIO, FUNCTIONS OF BELIEFS, PRACTICE, RITUAL

Ruttanawadee Suaybumrung : SOCIAL FUNCTIONS OF PHIMON BELIEFS IN TAMBON CHET RIO AMPHOE BANPHAEO CHANGWAT SAMUTSAKHON. Advisor: CHAIRAT POLMUK, Ph.D. Co-advisor: Asst. Prof. Kanya Wattanakun, Ph.D.

This thesis studies the practices and rituals pertaining to the belief in *Phi Mon* among the Mon people in Chet Rio sub-district, Banphaeo district, Samutsakorn Province. The thesis also analyses social functions of *Phi Mon* beliefs as practiced in Chet Rio in the context of contemporary Thai society. The data was collected from 2019-2022 via document research and fieldwork conducted in Chet Rio.

The study finds that the practices and rituals related to *Phi Mon* reify intangible beliefs as an anthropomorphized sacred being. They also convey salient cultural concepts and beliefs regarding the relationship between *Phi Mon* and the Mon people of Chet Rio. These include: *Phi Mon* as clan elders, *Phi Mon* as tutelary spirits, and *Phi Mon* as the upholders of social norms and morality. The practices and rituals related to *Phi Mon* sustain *Phi Mon* beliefs among the Mon people of Chet Rio amidst the changes of contemporary Thai society.

Additionally, *Phi Mon* beliefs play an important role in the Mon community of Chet Rio. They stipulate the patterns of desirable social relations among 1) the members of the same clan and 2) the members of different clans, whose social roles are also dictated by *Phi Mon* beliefs. Besides, *Phi Mon* beliefs reinforce kinship bonds, regulate the adherents' behaviors according to the established social norms and relations, and control the utilization of natural resources among the members of different clans. *Phi Mon* beliefs also pass on social values including: 1) close bonds among the Mons of different generations, 2) the precision and clarity of clan membership and clan identity, and 3) equal access to useful resources. The aforementioned social functions of *Phi Mon* beliefs consolidate the Mon community of Chet Rio, which manages to maintain its unity and stability to the present day.

Field of Study: Thai

Academic Year: 2021

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

Co-advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่าน คือ อาจารย์ ดร.ชัยรัตน์ พลมุข และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัญญา วัฒนกุล ซึ่งคอยให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ในงานวิจัยด้วยความเมตตาเสมอมา อีกทั้งยังเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยก้าวข้ามปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ระหว่างการศึกษไปได้ อาจารย์ทั้งสองท่านเป็น “ครูผู้ชี้ทาง” ของผู้วิจัยอย่างแท้จริง และผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุข และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภิลักษณ์ เกษมผลกุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ทำให้ผู้วิจัยสามารถปรับแก้ข้อบกพร่องในงานวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่าน โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาพร พลายเล็ก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วัชรภรณ์ ดิษฐปาน และอาจารย์เสกสันต์ ผลวัฒนะ ที่ให้กำลังใจและคอยถามไถ่ผู้วิจัยด้วยความห่วงใยเสมอมา รวมถึงคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์และการศึกษาวิจัยในอนาคต นอกจากนี้ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจต่อ “ผู้คนรอบข้าง” ในสังคม

ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณชาวมอญเจ็ดริ้วทุกท่านที่สละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยตลอดจนนำทางผู้วิจัยไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชนด้วยความเต็มใจ โดยเฉพาะนายภานุเดช เร่บ้านเกาะ นายปวิณ สาแหรกทอง นางสาววราณี บ้านเกาะใต้ ครูบังอร หังเสวก รวมถึงคุณลุงสำราญ สมบูรณ์จันทร์ และนางสาวกัมภา เชื้ออนันต์ ผู้บอกข้อมูลสำคัญผู้ล่วงลับ ข้อมูลจากทุกท่านล้วนเป็นความรู้ที่มีค่าอย่างยิ่ง ทุกท่านเปรียบเสมือน “ครู” ผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ชีวิตให้แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณกำลังใจจากเพื่อนนิสิต โดยเฉพาะกลุ่มท้อโหมฯ ที่ช่วยประคับประคองฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายทั้งปวงจนผ่านพ้นมาได้ด้วยดี คณาจารย์กลุ่มประสบการณ์การเรียนรู้ภาษาไทย โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณพรดา รัตนานนท์ คุณชนัญชิตา บุญหาะ คุณมาร์ค ต่วน คุณกง จี ขอล ครอบครัวของผู้วิจัย ข้าวเหนียวแฉวน้อยที่อยู่เป็นเพื่อนเสมอในยามดึกที่ผู้วิจัยต้องทำวิทยานิพนธ์ และคุณภาคภูมิ รมไทรทอง ผู้เป็นกำลังใจให้นางสาววันพร ดวงนิล สามารถพิสูจน์อักษรได้ทันเวลา สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขออุทิศวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้แก่คุณตาสมจิต เลี้ยงเจริญ ผู้ล่วงลับ และดวงวิญญาณบรรพชนมอญทุกดวงที่เปิดทางและสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาความเชื่อของบรรพชนในฐานะลูกหลาน “มอญ”

รัตนาวดี สวຍบำรุง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	9
1.3 สมมติฐาน	9
1.4 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัย	10
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	16
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	17
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	17
1.8 วิธีดำเนินการวิจัย.....	18
1.9 การเก็บข้อมูลภาคสนาม	18
1.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
1.10.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ	20
1.10.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคม	25
1.11 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	26
บทที่ 2 ภูมิหลังทางสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญ	27
2.1 ภูมิหลังทางด้านสังคมของตำบลเจ็ดริ้ว	27
2.1.1 ความเป็นมาของชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้ว	28

2.1.2 พื้นที่และอาณาเขตของตำบลเจ็ดริ้ว	33
2.1.3 ประชากรและการประกอบอาชีพ	36
2.1.4 โครงสร้างครอบครัว และระบบเครือญาติ	38
2.1.4.1 โครงสร้างครอบครัว	38
2.1.4.2 ระบบเครือญาติ.....	40
2.2 ภูมิหลังทางด้านความเชื่อของตำบลเจ็ดริ้ว	52
2.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา	52
2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี.....	54
2.2.2.1 ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน.....	54
2.2.2.2 ความเชื่อเรื่องผีร้ายในชุมชน	57
2.3 ภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมของตำบลเจ็ดริ้ว.....	59
2.3.1 ประเพณี.....	59
2.3.1.1 ประเพณีในรอบปี	60
2.3.1.2 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต.....	72
2.3.2 การละเล่น	92
2.3.2.1 ทะแยมอญ.....	93
2.3.2.2 สะบ้ามอญ.....	95
2.3.2.3 การละเล่นที่เกี่ยวกับผี.....	97
2.4 สรุปท้ายบท	101
บทที่ 3 วิถีปฏิบัติและพิธีกรรม: เครื่องมือถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญ.....	102
3.1 วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ.....	102
3.1.1 วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการแบ่งแยกระหว่างคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี	103
3.1.2 วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ประจำตระกูลผี.....	105
3.1.3 วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับการสืบทอดตระกูลผี	108

3.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ	109
3.2.1 พิธีกรรมเลี้ยงผี	109
3.2.1.1 เครื่องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	111
3.2.1.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	119
3.2.1.3 กระบวนการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี	120
3.2.2 พิธีกรรมรำผี	120
3.2.2.1 เครื่องประกอบพิธีกรรมรำผี	122
3.2.2.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมรำผี	133
3.2.2.3 ผู้นำประกอบพิธีกรรมรำผี	135
3.2.2.4 ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมรำผี	136
3.2.2.5 กระบวนการประกอบพิธีกรรมรำผี	136
3.3 วิธีคิดในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ	159
3.3.1 วิธีคิดเกี่ยวกับความสะอาด	160
3.3.2 วิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการอนุญาตเชิงพิธีกรรม	161
3.3.3 วิธีคิดเกี่ยวกับการสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญ	163
3.3.3.1 การสร้างความทรงจำร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ	163
3.3.3.2 การนิยามความเป็นมอญท่ามกลางกลุ่มคนอื่น ๆ	164
3.4 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญที่ถ่ายทอดผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรม	165
3.4.1 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญในฐานะผู้อาวุโสในตระกูล	167
3.4.2 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญในฐานะวิญญาณผู้พิทักษ์	168
3.4.3 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญในฐานะผู้ควบคุมกฎและศีลธรรม	170
3.4 สรุปท้ายบท	172
บทที่ 4 บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญต่อชาวมอญเจ็ดริ้ว	174
4.1 บทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม	174

4.1.1 การกำหนดสถานะและบทบาททางสังคม	177
4.1.1.1 การกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม.....	179
4.1.1.2 การกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่ม	184
4.1.2 การตอกย้ำความสัมพันธ์อันเครือญาติ	187
4.1.3 การควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์	190
4.1.4 การกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชน	195
4.2 บทบาทในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่า	203
4.2.1 การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น	203
4.2.2 ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม	205
4.2.3 ความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร	212
4.3 สรุปท้ายบท	214
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	216
5.1 สรุปผลการวิจัย	217
5.1.1 วิถีปฏิบัติและพิธีกรรม: เครื่องมือถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญ	217
5.1.2 บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน	219
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	224
5.2.1 การเปลี่ยนแปลงของวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว	224
5.2.1.1 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสาเหตุการประกอบพิธีกรรม.....	224
5.2.1.2 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม	226
5.2.1.3 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม	228
5.2.1.4 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรม.....	230
5.2.2 คุณูปการของงานวิจัยต่อการศึกษาคติชนกับศาสนาและคติชนกับชาติพันธุ์	232

5.2.2.1 ด้านการศึกษาคติชนกับศาสนา.....	232
5.2.2.2 ด้านการศึกษาคติชนกับชาติพันธุ์.....	234
5.3 ข้อเสนอแนะ	235
บรรณานุกรม.....	237
ประวัติผู้เขียน.....	244

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 ภาพการโพสต์ภาพพิธีกรรมเลี้ยงผีในเพชบุรีของวารุณี บ้านเกาะใต้ ผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากวารุณี บ้านเกาะใต้ ให้เผยแพร่เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564	32
ภาพที่ 2 ภาพแผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมทางบกของตำบลเจ็ดริ้ว.....	34
ภาพที่ 3 ภาพแผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมทางน้ำของตำบลเจ็ดริ้ว	35
ภาพที่ 4 แผนภาพแสดงตระกูลผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว	43
ภาพที่ 5 ภาพแสดงผ้าผีของผีมอญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2560.....	45
ภาพที่ 6 ภาพแสดงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีในห้องผีของชาวมอญเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2562.....	45
ภาพที่ 7 แผนภาพแสดงระบบเครือญาติและการแต่งงานตามระบบความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว.....	47
ภาพที่ 8 แผนภาพแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของตระกูลผีเต่าและผีไก่อ่อนแต่งงานไขว้ผี	48
ภาพที่ 9 แผนภาพแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของตระกูลผีเต่าและผีไก่อหลังแต่งงานไขว้ผี	48
ภาพที่ 10 แผนภาพแสดงตัวอย่างการแบ่งที่ดินของตระกูลผีเต่า.....	51
ภาพที่ 11 ภาพการทำบุญเลี้ยงพระที่ศาลพ่อทุง – พ่อเอี่ยม ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2562.....	55
ภาพที่ 12 ภาพการเข้าทรงพ่อทุง – พ่อเอี่ยม ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2562	55
ภาพที่ 13 ภาพแผนที่แสดงที่ตั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในตำบลเจ็ดริ้ว	56
ภาพที่ 14 ภาพแสดงการทำบุญด้วยขนมจีนเพื่ออุทิศให้กับเปรตในช่วงเดือน 10 ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2562	58
ภาพที่ 15 ภาพแสดงชาวมอญเจ็ดริ้วที่ออกวัดและธงตะขาบที่เตรียมไว้สำหรับการแห่ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562	61
ภาพที่ 16 ภาพแสดงผู้อาวุโสในตำบลเจ็ดริ้วที่ทำหน้าที่ถือธงตะขาบในประเพณีแห่ทางหงส์ ธงตะขาบ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562.....	62

ภาพที่ 17 ภาพแสดงขบวนนางสงกรานต์ตำบลดัดรี้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562	63
ภาพที่ 18 ภาพแสดงการรดน้ำคำหัวผู้อาวุโสตำบลดัดรี้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562.....	64
ภาพที่ 19 ภาพแสดงชาวมอญเจ็ดรี้วที่นำเส้นผมของตนเองมาผูกกับธงตะขาบ เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2562	65
ภาพที่ 20 ภาพแสดงน้ำผึ้งและผ้าเช็ดบาตรที่ชาวมอญเจ็ดรี้วเตรียมนำไปถวายพระสงฆ์ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2562	68
ภาพที่ 21 ภาพแสดงประเพณีตักบาตรดอกไม้ – ล้างเท้าพระที่วัดเจ็ดรี้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2562	70
ภาพที่ 22 ภาพแสดงหอพระอุทิศในประเพณีลอยกระทงที่วัดเจ็ดรี้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2563	71
ภาพที่ 23 ภาพแสดงเด็กแรกเกิดนอนกระด้างพร้อมกับถาดรับขวัญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2562.....	73
ภาพที่ 24 ภาพแสดงเด็กที่ไฉ่หมเปี้ย ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2562	75
ภาพที่ 25 ภาพแสดงการแต่งกายแบบนามมอญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2562	79
ภาพที่ 26 ภาพแสดงการทำขวัญนามมอญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2562.....	81
ภาพที่ 27 ภาพแสดงโลงมอญในงานศพสมยา เลี้ยงเจริญ ภาพจารส เลี้ยงเจริญ	86
ภาพที่ 28 ภาพแสดงเครื่องประกอบพิธีปลงพระหลังจากเก็บกระดูกเรียบร้อยแล้ว ภาพจากงานศพบิดาของวารุณี บ้านเกาะใต้	89
ภาพที่ 29 ภาพแสดงการละเล่นตะแยมมอญในงานแก้บนที่ตำบลดัดรี้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2562.....	95
ภาพที่ 30 ภาพแสดงการทอยลูกสะบ้าในบ่อนสะบ้า ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562	97
ภาพที่ 31 ภาพแสดงหุ่นผีแป๊ะตุ้งเจี้ยว (อาจุ) ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2563	99
ภาพที่ 32 ภาพการประกอบพิธีเลี้ยงผีเมื่อพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูล นางสาววารุณี บ้านเกาะใต้ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2564	111

ภาพที่ 33 ภาพแสดงการทำขนมที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562.....	112
ภาพที่ 34 ภาพแสดงขนมรูปจี้หรือรูปเสมา ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2563.....	113
ภาพที่ 35 ภาพแสดงปลาช่อนย่างทั้งเกล็ดที่ใช้ในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562.....	114
ภาพที่ 36 ภาพแสดงเต่าที่อยู่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีเต่า ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562.....	115
ภาพที่ 37 ภาพแสดงพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีของตระกูลผีเต่า นางสาววารุณี บ้านเกาะใต้ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2563.....	117
ภาพที่ 38 ภาพแสดงเต่าที่อยู่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีปลาไหล ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563.....	117
ภาพที่ 39 ภาพแสดงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีเต่าในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562.....	119
ภาพที่ 40 ภาพแสดงควานที่ใช้ในพิธีกรรมรำผี บันทึกภาพเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557.....	122
ภาพที่ 41 ภาพแสดงการแต่งกายด้วยผ้าผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2563.....	123
ภาพที่ 42 ภาพแสดงการนำผ้าแดงมาล้อมคนในตระกูลผีขณะประกอบพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	125
ภาพที่ 43 ภาพแสดงการโยงผ้าหยาดอะหลั้วขณะประกอบพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	126
ภาพที่ 44 ภาพแสดงขนมซี้ควายและขนมเหน็บข้างฝาประกอบพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563.....	127
ภาพที่ 45 ภาพแสดงการรำด้วยใบส้นพริ้มอยู่ในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562.....	129
ภาพที่ 46 ภาพหน้าโรงปะรำพิธีในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	130
ภาพที่ 47 ภาพแสดงหุ่นไล่กาและผ้าแดงหน้าปะรำพิธี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	132

ภาพที่ 48 ภาพแสดงโรงประรำพิธีรำผีกลองเดี่ยว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2562 ..	134
ภาพที่ 49 ภาพแสดงโรงประรำพิธีรำผีกลองคู่ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564	134
ภาพที่ 50 ภาพแสดงหมากพลูเหมา ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562	136
ภาพที่ 51 ภาพลูกหลวงตาป้อนข้าวเหนียวกลัมน้ำตาลปิบให้สมาชิกในตระกูลผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	139
ภาพที่ 52 ภาพอะโซชนไก่ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563	142
ภาพที่ 53 ภาพอะโซพนั่นกล้วย ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562	143
ภาพที่ 54 ภาพโถ้งผูกด้ายแดงควั่นด้ายขาวให้แก่ทายาทชายในตระกูลผี	144
ภาพที่ 55 ภาพอะโซพายเรือบิณฑบาต ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562	145
ภาพที่ 56 ภาพแสดงเทียนเสียงท่ายที่ตั้งไว้บริเวณพาไล ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562	146
ภาพที่ 57 ภาพเรือไม้ไผ่สานที่ใช้ในอะโซเข่นเรือ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562	146
ภาพที่ 58 ภาพอะโซเข่นเรือที่ไต่กำลังนำน้ำไปกรวดที่เสาหลักหน้าโรงประรำพิธี บันทึกภาพเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557	147
ภาพที่ 59 ภาพอะโซหนุ่มแอบดูสาว บันทึกภาพเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557.....	149
ภาพที่ 60 ภาพอะโซชนไก่ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562.....	150
ภาพที่ 61 ภาพอะโซทอยสะบ้า ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562	151
ภาพที่ 62 ภาพอะโซคล้องช้าง ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564	152
ภาพที่ 63 ภาพอะโซกาต้มน้ำคาบปลา ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562.....	154
ภาพที่ 64 ภาพอะโซกินปลาอย่าง ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	155
ภาพที่ 65 ภาพอะโซรำกะเหรี่ยงในพิธีกรรมรำผีมอญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564.....	159
ภาพที่ 66 ภาพสมาชิกในตระกูลผีแสดงความเคารพต่อทายาทชายผู้สืบทอดตระกูลผีแต่งกายด้วยผ้าผีของปะโน่ง ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562.....	168

ภาพที่ 67 ภาพสมาชิกในตระกูลผีร่ำร่วมกันในอะโห่ผีตะครุบ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562.....	189
ภาพที่ 68 ภาพการประกอบพิธีแยกผีในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563	226
ภาพที่ 69 ภาพการนำธูปไปติดตามกิ่งสะแกในอะโห่เก็บฝ้าย ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563.....	228
ภาพที่ 70 ภาพผู้ที่มาร่วมประกอบพิธีกรรมรำผีในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564.....	230
ภาพที่ 71 ภาพการแต่งกายล้อเลียนทหารและการเสพกัญชาในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563	231
ภาพที่ 72 ภาพอะโห่รำสามหนุ่ม ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563.....	232

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ชาวมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ด้วยสภาพบ้านเมืองของอาณาจักรมอญที่ต้องตกอยู่ท่ามกลางแรงบีบคั้นทางการเมืองและสงคราม ทำให้ชาวมอญต้องพลัดถิ่นฐาน โดยชาวมอญบางกลุ่มได้อพยพเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในประเทศไทย และค่อย ๆ ผสมกลมกลืนไปกับชาวไทย ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากชาวมอญและชาวไทยมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านรูปร่างหน้าตา อาชีพ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม (สุภรณ์ โอเจริญ, 2552: 26) ขณะเดียวกันชาวมอญก็ยังคงดำรงรักษาวิถีปฏิบัติและความเชื่อของตนไว้จนถึงปัจจุบัน

ชาวมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ให้ความสำคัญกับการนับถือผีเป็นอย่างมาก ผีที่ชาวมอญนับถือเป็นผีบรรพบุรุษดังที่จวน เครือวิชฌยาจารย์ (2543: 80) ได้กล่าวว่า ผีมอญเป็นผีบรรพบุรุษประเภทนามธรรมไม่มีผู้ใดพบเห็นหรือสัมผัสได้แต่จะต้องคำนึงถึงเสมอในฐานะบุพการีบรรพชน ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่ใช้ในการแบ่งแยกออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น จากการสำรวจของ โรเบิร์ต ฮัลลiday (Robert Halliday) นักวิชาการผู้บุกเบิกวงการมอญศึกษาพบว่า ผีมอญในประเทศไทยที่เขารู้จักมี 4 ประเภท ได้แก่ ผีเต่า ผีไก่ ผีงู และผีข้าวเหนียว และยังมีประเภทอื่น ๆ อีกในประเทศพม่า ฮัลลiday ได้ให้ความเห็นว่า ผีมอญของชาวมอญมีลักษณะเฉพาะคล้ายกับโทเท็ม (totem - like)¹ และยึดโยงอยู่กับทายาทชายในตระกูล (Foster, 1973: 212)

ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญยังคงมีความสำคัญต่อชาวมอญที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยจวบจนปัจจุบัน ดังที่พระปัญญาวุฒิ วุฑฒิโก (2561: 4) กล่าวถึงผีมอญเอาไว้ที่น่าสนใจว่า ผีมอญมีผลต่อความสามัคคีในหมู่ชาติพันธุ์มอญ จึงนำมาสู่การจัดทำกฎระเบียบเกี่ยวกับการนับผีมอญ โดยระดมความเห็นของชาวมอญกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ ชาวมอญในจังหวัดลพบุรี จังหวัดปทุมธานี จังหวัดราชบุรี และจังหวัดสมุทรสาคร แล้วนำร่างระเบียบดังกล่าวไปรับฟังความคิดเห็นจากชาวมอญในพื้นที่ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคอีสานเป็นระยะเวลานานกว่า 3 ปี จนใน

---

¹ โทเท็มเป็นคำนิยามชนิดของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นชื่อของตระกูลต่าง ๆ ในเผ่าโอจิบเว (Ojibway) ชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งในทวีปอเมริกาเหนือ (Emile Durkheim: 2538: 101) ต่อมาคำว่าโทเท็มได้กลายมาเป็นคำที่ใช้เรียกระบบความเชื่อที่บูชาพืชและสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่พบได้ในหลายพื้นที่ทั่วโลก

ที่สุดนำไปสู่การออกเอกสารที่เรียกว่า “ธรรมนูญฝีมอย” ในปีพ.ศ. 2561 จุดประสงค์สำคัญของการออกกฎระเบียบดังกล่าวก็เพื่อ “นำฝีมอยกลับบ้าน” หรือทำให้ชุมชนชาวมอยที่ละทิ้งการนับถือฝีมอยไปแล้วให้หวนกลับมา นับถือฝีมอยอีกครั้ง การจัดทำ “ธรรมนูญ” ดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ฝีมอย” เป็นระเบียบแบบแผนที่กำลังชี้นำชีวิตชาวมอยให้เป็นไปตามครรลองที่บรรพชนได้กำหนดเอาไว้และไม่อาจแยกขาดไปจากชีวิตชาวมอยได้

ชาวมอยเจ็ดริ้วเป็นชาวมอยกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและอ้างความเชื่อเรื่องฝีมอยไว้อย่างเหนียวแน่น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และข้อมูลทางคติชนทำให้สันนิษฐานได้ว่า ชาวมอยกลุ่มดังกล่าวอพยพมาจากบ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ซึ่งมีหลักฐานสำคัญที่บ่งชี้ว่าเป็นชาวมอยกลุ่มเดียวกัน คือ “การนับถือฝีมอย” เนื่องจากชาวมอยกะมาวกจะสืบทอดความเชื่อเรื่องฝีมอยผ่านทางลูกชายคนเล็ก ในขณะที่ชาวมอยในพื้นที่อื่น ๆ จะสืบทอดความเชื่อเรื่องฝีมอยผ่านทางลูกชายคนโต ในระยะแรกชาวมอยกลุ่มนี้ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ต่อมาเมื่อมีการชุดคลองดำเนินสะดวกในปี พ.ศ. 2411 จึงอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว เพราะเป็นพื้นที่ที่มีน้ำจัดอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการเพาะปลูกและทำเกษตรกรรมมากกว่าพื้นที่เดิมที่เป็นพื้นที่น้ำกร่อยและน้ำเค็ม ชุมชนมอยเจ็ดริ้วจึงเป็นชุมชนชาวมอยที่มีอายุยาวนานกว่า 150 ปีแล้ว และยังคงดำรงวัฒนธรรมประเพณีมอยด้านต่าง ๆ ไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับผี ดังจะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีตามความเชื่อเรื่องฝีมอยอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าช่วงปีพ.ศ. 2562 – 2565 ชุมชนมอยเจ็ดริ้วจะเป็นชุมชนที่ประสบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 เช่นเดียวกับหลายพื้นที่ทั่วโลกก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชาวมอยเจ็ดริ้วให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องฝีมอยเป็นอย่างมากและไม่อาจจะตัดขาดความเชื่อออกจากชีวิตได้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชุมชนมอยเจ็ดริ้วเป็นชุมชนที่มีความเชื่อ วิถีปฏิบัติ และพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นข้อมูลทางคติชนที่น่าสนใจศึกษา ในด้านความเชื่อ ผู้วิจัยสำรวจพบว่าฝีมอยที่ชาวมอยเจ็ดริ้วนับถือมีทั้งหมด 4 ประเภท ได้แก่ ผีเต่า ผีไก่ ผีงู และผีปลาไหล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผีปลาไหลเป็นประเภทของฝีมอยในประเทศไทยที่ปรากฏเพิ่มเติมจากที่ฮัลลidayสำรวจไว้ข้างต้น ความเชื่อเรื่องฝีมอยของชาวมอยเจ็ดริ้วจะสืบทอดผ่านทางลูกชายคนเล็กของตระกูล ซึ่งจะทำให้หน้าที่เป็นต้นผีผู้ดูแลรักษาผ้าผี รวมไปถึงเสาผีที่เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ของฝีมอย ส่วนลูกชายคนอื่น ๆ จะมีสถานะเป็นคนในตระกูลผีและหากลูกชายแต่งงานมีครอบครัว ภรรยาและลูกของลูกชายจะมีสถานะเป็นคนในตระกูลผีเดียวกันด้วย แต่กรณีลูกสาวของตระกูลผีจะมีสถานะเป็น “ลูกหลวงตา” หากแต่งงานและมีครอบครัวก็ต้องเปลี่ยนสถานะไปนับถือผีตามฝ่ายสามีที่มาจากคนนอกตระกูลผี ชาวมอยเจ็ดริ้วผู้นับถือฝีมอยให้ความเคารพนับถือฝีมอยเป็นอย่างมากและมักเรียก

ผีมอญว่า “ปะโน่ง” ซึ่งสื่อความหมายถึง “ปู่” ที่เป็นผู้อาวุโสในตระกูลผี และมักแทนตนเองเมื่อระลึกถึงปะโน่งว่า “โกนจาว” ซึ่งเป็นคำภาษามอญแปลว่า “ลูกหลาน” สะท้อนให้เห็นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความเคารพนับถือผีมอญเสมือนดังผู้อาวุโสใน “ครอบครัว”

ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วข้างต้นมีลักษณะที่น่าสนใจ คือ มีการนำความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้แก่ “ผีมอญ” มาใช้ในการจัดแบ่งกลุ่มคนและจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคม คล้ายคลึงกับแนวคิดเรื่องระบบโทเท็ม (totemism) หรือความเชื่อเรื่องการบูชาพืชและสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ของเอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมจนทำให้เริ่มมีการแบ่งเขาแบ่งเรา แต่มนุษย์ไม่ทราบว่าจะควรกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างไร จึงมีการจัดกลุ่มเพื่อแบ่งแยกและกำหนดว่าใครควรมีสถานะและบทบาทอย่างไรในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยแต่ละกลุ่มจะมีพืชหรือสัตว์เป็นสัญลักษณ์ประจำโทเท็มซึ่งพืชและสัตว์สัญลักษณ์เหล่านั้นจะถือว่ามีสถานะศักดิ์สิทธิ์ คนในชนเผ่าต้องให้ความเคารพและห้ามบริโภคหรือทำร้ายพืชและสัตว์ประจำโทเท็มตนเอง จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทั้งระบบโทเท็มและระบบความเชื่อเรื่องผีมอญต่างก็ใช้ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาจัดแบ่งกลุ่มคนและจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเช่นเดียวกัน ลักษณะที่พ้องกันดังกล่าวเป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาอย่างละเอียดว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทในด้านการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมอญเจ็ดริ้วอย่างไร

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าการแบ่งคนในสังคมออกเป็นกลุ่มย่อยตามตระกูลผีที่คล้ายคลึงกับระบบโทเท็มไม่ได้มีบทบาทต่อการจัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในชุมชนมอญเจ็ดริ้วด้วย เพราะคนในตระกูลผีมอญจะได้รับสิทธิความเป็นเจ้าของสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลของตน กล่าวคือ หากไปพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีตนเองตามธรรมชาติ จะได้รับสิทธิในการใช้ทรัพยากรดังกล่าวก่อนคนกลุ่มอื่น เช่น คนในตระกูลผีเต่าหากไปพบเต่าก็จะได้รับสิทธิความเป็นเจ้าของเต่า หรือคนในตระกูลผีปลาไหล หากพบปลาไหลก็จะได้รับสิทธิความเป็นเจ้าของปลาไหล โดยไม่ได้จำกัดว่าสัตว์ตัวดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ของตระกูลผีใด ซึ่งแตกต่างไปจากระบบโทเท็มในทวีปออสเตรเลียและอเมริกาเหนือที่จะยกย่องสัตว์สัญลักษณ์ให้มีสถานะศักดิ์สิทธิ์และห้ามคนในเผ่าไปทำร้ายหรือนำมาบริโภคเป็นอาหาร อย่างไรก็ตาม การจัดแบ่งทรัพยากรภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมอญดังกล่าวไม่ได้หมายความว่ากลุ่มย่อยต่าง ๆ จะมีสิทธิใช้เฉพาะทรัพยากรที่เป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มของตนเท่านั้น หากยังสามารถเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มได้ด้วยธรรมเนียมการ “ขโมย” ซึ่งเป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรม²

² ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวโดยละเอียดอีกครั้งในบทที่ 2 และ 3

(ritual license) ที่มีความหมายโดยนัยว่าต้องใช้ทรัพยากรที่ได้มาจากคนต่างกลุ่มอย่างระมัดระวัง ดังนั้น การกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ จึงไม่ได้เป็นการให้สิทธิกลุ่มย่อยในการผูกขาดทรัพยากรที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มตน แต่เป็นวิธีการรักษาสมดุลในการใช้ทรัพยากร โดยให้สิทธิกลุ่มแต่ละกลุ่มในสังคมในการเป็นเจ้าของทรัพยากรชนิดหนึ่งและกำหนดว่าเมื่อต้องใช้ทรัพยากรของคนกลุ่มอื่นจะต้องปฏิบัติตามธรรมเนียม ทำให้ต้องใช้ทรัพยากรนั้นด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าความเชื่อเรื่องผีมอญยังสัมพันธ์กับการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ซึ่งหมายถึง ความเชื่อ ความคิด หรือโลกทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรม การกระทำและปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยจะส่งผ่านและถ่ายทอดในสังคมว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติหรือไม่ควรยึดถือปฏิบัติ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่น ดังจะแสดงให้เห็นได้จากบทบาทของปะโน้กหรือผีมอญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (rite of passage) ที่แวน เกนเนป (Van Gennep) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสถานที่ สภาวะ สถานภาพทางสังคม หรือช่วงอายุของบุคคล เช่น พิธีบวช แต่งงาน การรับคนเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคม (อภิญา เพ็ญพูนกุล, 2551: 62) จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานภาพต่าง ๆ ในช่วงชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้ว นับตั้งแต่การนำเด็กแรกเกิดที่เป็นสมาชิกใหม่เข้ามาในตระกูลผี พิธีบวช และพิธีแต่งงาน ล้วนมีปะโน้กอยู่ในพิธีกรรมเหล่านี้ทั้งสิ้น เนื่องจากพิธีกรรมเหล่านี้จะต้องจัดรูปบอกล่าวให้ปะโน้กรับรู้เสมอว่ามีสมาชิกใหม่ของตระกูลเข้ามาในบ้าน เมื่อจัดพิธีบวชนอกจากการจัดรูปบอกล่าวแล้วก็จะมีการนำเครื่องบวชขึ้นไปไว้ในห้องผีให้ปะโน้กดูด้วย หรือในพิธีแต่งงานก็จะมีประกอบพิธีกรรมให้คู่บ่าวสาวได้บอกล่าวและขอพรจากปะโน้กให้ชีวิตคู่ราบรื่นและการทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง ปะโน้กจึงเป็นเสมือนตัวแทนของบรรพบุรุษทั้งที่ยังมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งยังเป็นตัวแทนผู้อาวุโสในสังคม การบอกล่าวปะโน้กเสมอในทุกช่วงชีวิตที่มีพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานภาพจึงสะท้อนให้เห็นมุมมองของชาวมอญที่ผู้อาวุโสจะเป็นผู้ช่วยให้การเปลี่ยนผ่านในแต่ละขั้นตอนเป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งทำให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงความสำคัญของคนรุ่นก่อนส่งผลให้ความสัมพันธ์ของคนระหว่างรุ่นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ในด้านวิถีปฏิบัติ ชาวมอญเจ็ดริ้วแต่ละตระกูลผีจะมีข้อห้ามและข้อกำหนดต่างๆ ปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป แต่จะมีข้อห้ามที่ผู้นับถือผีมอญทุกตระกูลต้องยึดถือเป็นหลักปฏิบัติสำคัญ ได้แก่ การห้ามคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์หรือไฝผมหุ้เข้ามาในตัวบ้าน การห้ามคนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานภายในปีเดียวกัน การห้ามสามีภรรยาที่เป็นคนนอกตระกูลผีเข้ามานอนเคียงกันภายในตัวบ้าน และการห้ามนำตุ๊กตาที่เป็นรูปคนเข้าบ้าน ส่วนข้อปฏิบัติที่ยึดถือคล้ายคลึงกันคือ

การดูแลผ้าผืนให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์อยู่เสมอ การถือสิทธิ์ความเป็นเจ้าของสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูล และการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปี ข้อห้ามและข้อปฏิบัตินี้ชาวมอญผู้นับถือผีเชื่อว่าหากผู้ใดปฏิบัติตามก็จะทำให้ทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง และประสบกับสิ่งดี ๆ ในชีวิต แต่หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือกระทำความผิด ชาวมอญเจ็ดริ้วเชื่อว่าจะก่อให้เกิด “ความไม่สะอาด” และส่งผลให้คนในตระกูลประสบกับเหตุร้ายนานาประการ เช่น การเจ็บป่วย การประสบอุบัติเหตุ หรือการทำมาหากินไม่เจริญรุ่งเรือง ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วยการประกอบพิธีกรรมรำผีให้แก่ผีมอญ เพื่อให้เกิด “ความสะอาด” ขึ้นในตระกูลผีอีกครั้ง

มโนทัศน์เรื่องความสะอาดในข้อห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่กล่าวข้างต้นคล้ายคลึงกับมโนทัศน์เรื่องความสะอาด (purity) และความแปดเปื้อน (pollution) ของแมรี ดักลาส (Mary Douglas, 2001: 96) ที่กล่าวถึงความน่ารังเกียจของสิ่งที่ถูกห้ามไม่ให้บริโภคในพระคัมภีร์เลวิติคัส (Leviticus) เนื่องจากสิ่งมีชีวิตดังกล่าวมีลักษณะกำกวมและสัมพันธ์กับความอันตราย เช่น การห้ามบริโภคอูฐและกระต่ายป่าเพราะในพระคัมภีร์มองว่าสัตว์ที่อุ้งเท้าเป็นกีบจะต้องเป็นสัตว์ที่เคี้ยวเอื้องเท่านั้น แต่สัตว์ทั้งสองชนิดนี้กลับเป็นสัตว์เคี้ยวเอื้องที่อุ้งเท้าไม่มีกีบจึงถือเป็นสิ่งที่ไม่อันตรายและไม่ควรบริโภค สอดคล้องกับลักษณะข้อห้ามที่เกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้น เช่น ข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์เข้ามาภายในตัวบ้าน เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีลักษณะกำกวม ไม่สามารถบ่งบอกได้อย่างแน่ชัดว่าจะให้กำเนิดบุตรเมื่อใดและหากให้กำเนิดบุตรในพื้นที่ของตระกูลผีอื่น ก็จะสามารถนิยามสถานะของเด็กได้อย่างชัดเจนว่าจัดอยู่ในคนตระกูลผีใด ชาวมอญเจ็ดริ้วจึงมักจะเรียกการฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติเหล่านี้ว่า “ไม่สะอาด” ซึ่งสัมพันธ์กับความอันตรายเพราะอาจทำให้ผีมอญไม่พึงพอใจและลงโทษคนในตระกูลผีด้วยการดลบันดาลให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ขึ้น

ในด้านพิธีกรรม ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี และพิธีกรรมรำผี โดยพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วทุกตระกูลผีต้องประกอบพิธีกรรมขึ้นภายในครอบครัวเป็นประจำทุกปี ปีละหนึ่งครั้งในช่วงเดือน 4 (ประมาณเดือนมีนาคม) เดือน 6 (ประมาณเดือนเมษายน) เดือน 8 (ประมาณเดือนกรกฎาคม) หรือเดือน 12 (ประมาณเดือนตุลาคม) ซึ่งมีข้อกำหนดสำคัญในพิธีกรรม คือ สมาชิกในตระกูลผีทุกคนจะต้องเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมนี้ประกอบด้วย คาน 3 คาน⁴ และแต่ละคานจะต้องมีสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีเป็นเครื่องเซ่นไหว้สำคัญ ยกเว้นเพียงตระกูลผีงูเท่านั้นที่มีการปรับเปลี่ยนมาใช้เต่าและไก่เป็น

³ ผ้าที่เป็นสัญลักษณ์ของผีมอญซึ่งประกอบด้วย เสื้อผ้าอกสีขาว 1 ตัว โสร่งตาหมากรุก 1 ตัว ผ้าโพกหัวสีแดง 1 ผืน ผ้าคาดเอว 1 ผืน ผ้าสไบสีแดง 1 ผืน และเครื่องประดับคือ แหวนทองหัวพลอยแดง ทั้งนี้บางบ้านอาจจะมีผ้าถุงของผู้หญิงร่วมด้วย

⁴ คาน เป็นคำที่ชาวมอญเจ็ดริ้วใช้เรียกภาชนะที่ใช้ใส่เครื่องเซ่นไหว้ที่มีลักษณะเป็นขันหรือกะละมัง

เครื่องเช่นไห้วคล้ายกับตระกูลผีเต่าและผีไก่ และใช้ไข่ไก่เป็นเครื่องเช่นไห้วสำคัญประจำตระกูลผีแทน

พิธีกรรมรำผีเป็นพิธีกรรมสำคัญตามความเชื่อเรื่องผีมอญเช่นเดียวกัน แต่จะประกอบพิธีกรรมขึ้นด้วยสาเหตุ 4 ประการ ได้แก่ การกระทำผิดผี การที่สมาชิกภายในตระกูลผีประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ การแก้บนให้แก่ปะโน้ก และการแบ่งผี พิธีกรรมนี้จะต้องใช้คนเครื่องเช่นไห้วจำนวนมากกว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีประมาณ 30 – 60 คน ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกของแต่ละตระกูลผี อีกทั้งยังมีลำดับขั้นตอนซับซ้อนและมีการแบ่งการร่ำออกเป็นอะโซ ซึ่งจะมีการจำลองวิถีชีวิตและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชาวมอญไว้ในพิธี การประกอบพิธีกรรมรำผีแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลายาวนานตลอดทั้งวัน

พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญเหล่านี้ให้ความสำคัญกับการรวมตัวเพื่อประกอบพิธีของสมาชิกในตระกูลผีเป็นอย่างมาก เพราะเมื่อถึงกำหนดพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีหรือมีการประกอบพิธีกรรมรำผี สมาชิกทุกคนในตระกูลผีจะต้องมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมโดยไม่มีข้อแม้และหากพิธีกรรมดังกล่าวขาดสมาชิกคนใดคนหนึ่งไปจะถือว่าเป็นพิธีกรรมที่ไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจจะนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมขึ้นใหม่อีกครั้ง ดังนั้น พิธีกรรมอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมเลี้ยงผีที่จะต้องจัดต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีจึงมิใช่เพียงการประกอบพิธีกรรมตามวิถีปฏิบัติของความเชื่อเท่านั้น หากยังเป็นการรวมตัวของสมาชิกภายในตระกูลผีที่มีสถานะเป็นเครือญาติกัน ทำให้ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมแล้ว การห้ามแบ่งที่ชนาบกันอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อของผู้นับถือผีมอญ ก็ส่งผลต่อการตอกย้ำความสัมพันธ์ฉันเครือญาติเช่นเดียวกัน เนื่องจากการสืบทอดตระกูลผีจะถ่ายทอดผ่านทายาทชายในตระกูล ดังนั้น การแบ่งที่ดินโดยการแยกออกเป็นสองส่วนสำหรับลูกชายและลูกสาวก่อน จะทำให้ผู้นับถือตระกูลผีเดียวกันที่สืบทอดผ่านลูกชายจะกระจุกตัวอยู่รวมกัน และในขณะเดียวกันที่ดินของลูกสาวที่ดำรงสถานะเป็นลูกหลวงตาก็ยังคงอยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ความใกล้ชิดทางกายภาพที่คนตระกูลผีเดียวกันกระจุกตัวอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันมีผลต่อความสัมพันธ์ฉันเครือญาติที่แนบชิดด้วย เพราะความใกล้ชิดทางกายภาพนั้นทำให้เครือญาติพบปะหรือรวมตัวนัดหมายประกอบพิธีกรรมได้ง่าย

พิธีกรรมยังมีบทบาทในการกำหนดสถานะและบทบาทของคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี กล่าวคือ ลูกชายคนเล็กที่เป็นผู้สืบทอดการนับถือผีมอญโดยตรงจะมีสถานะและบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ทั้งการทำหน้าที่เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมในพิธีกรรมเลี้ยงผีและการทำหน้าที่เป็นผู้แต่งกายด้วยผ้าผีไปอัญเชิญ “ปะโน้ก” ลงมายังโรงปะรำพิธีในพิธีกรรมรำผี ส่วนลูกชายคนอื่น ๆ จะได้รับสิทธิ์ในการสืบทอดสายเลือดของตระกูลผี ซึ่งจะมีการ

ปลูกฝังในพิธีกรรมรำผีด้วยการผูกด้ายแดงพันขาให้แก่ทายาทชายทุกคนนับตั้งแต่ยังเป็นเด็ก แต่ในขณะเดียวกันความเชื่อเรื่องผีมอญก็ไม่ได้ผูกขาดความสำคัญไว้ที่สมาชิกผู้ชายในตระกูลเท่านั้น เพราะสะใภ้และลูกหลวงตาต่างก็ได้รับหน้าที่สำคัญในพิธีกรรมเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในพิธีกรรมรำผีหลายอะโซ⁵ เช่น อะโซรำกะเหยิง อะโซรำผีตะครุบ และอะโซเก็บฝ้าย เป็นต้น

กรณีคนนอกตระกูลผีแม้ว่าความเชื่อเรื่องผีมอญจะแบ่งคนในสังคมออกเป็นกลุ่มอย่างชัดเจน แต่การแบ่งแยกดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่การกีดกันคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งออกจากสังคม เพราะความเชื่อเรื่องผีมอญเปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านพิธีกรรมรำผี ซึ่งมีการกำหนดให้คนนอกตระกูลผีต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการประกอบพิธีกรรมรำผีช่วงบ่ายที่กำหนดให้คนนอกตระกูลผีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการรำ เช่น อะโซเก็บฝ้าย อะโซคล้องช้าง อะโซชนไก่ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนให้ความสำคัญกับรูปแบบความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะเมื่อถึงคราวที่ตระกูลผีของตนเองต้องประกอบพิธีกรรม ก็จำเป็นต้องพึ่งพาคนนอกตระกูลผีที่อยู่ร่วมชุมชนด้วยเช่นกัน ทำให้ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มย่อยที่อาจเกิดขึ้นเพราะอยู่ในตระกูลผีที่แตกต่างกันลดน้อยลง

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมรำผี ซึ่งเกิดจากการกระทำผิดผี คือ ในพิธีกรรมดังกล่าวมักจะเกิดปรากฏการณ์การเข้าทรงของปะโน้กหรือผีมอญร่วมด้วยเสมอ และเมื่อปะโน้กเข้าทรงแล้วก็จะอบรมสั่งสอนสมาชิกในตระกูลผีให้ยึดถือตามวิถีปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้เกิดการกระทำผิดผีขึ้นอีก หรือหากเกิดความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัว ร่างทรงของปะโน้กก็จะทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้สมาชิกในตระกูลผีกลับมารักใคร่กลมเกลียวดังเดิม บทบาทดังกล่าวของการเข้าทรงของปะโน้กคล้ายคลึงกับปรากฏการณ์การเข้าทรงในวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น ในเผ่าโคเรโคเร (Korekore) ที่การเข้าทรงของวิญญาณผู้พิทักษ์กลายมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจ เพื่อควบคุมสังคมและยุติความขัดแย้งต่าง ๆ ระหว่างคนในเผ่า (Lewis, 2002: 122) จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปว่า ปรากฏการณ์การเข้าทรงในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งอย่างมีนัยสำคัญนี้ แท้จริงแล้วมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว

⁵ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมรำผีซึ่งเริ่มต้นด้วยการรำคานเครื่องเซ่นไหว้และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่ผู้นำประกอบพิธีกรรมบอก หลังจากนั้นรำคานเครื่องเซ่นไหว้อีกครั้งเพื่อจบขั้นตอนดังกล่าว ขั้นตอนนับตั้งแต่เริ่มรำคานเครื่องเซ่นไหว้ แสดงพฤติกรรม จนกระทั่งรำคานเครื่องเซ่นไหว้ครั้งที่สอง ชาวมอญเจ็ดริ้วจะเรียกว่า “อะโซ” แต่ละอะโซจะกำหนดสถานะของผู้เข้าร่วมรำในอะซอนั้น ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี

ในพิธีกรรมรำผียังปรากฏพฤติกรรมการสัญลักษณ์ที่ช่วยต่อยอดความคิดเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียมผ่านการขโมยที่เป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรม เช่น อะโซกาดำน้ำคาบปลาที่คนนอกตระกูลผีจะจำลองตนเองเป็นกาดำน้ำแล้วบินมาขโมยปลาออกไปจากคนในตระกูลผี หรือในอะโซเก็บฝ้ายที่สะใภ้ของตระกูลผีที่ประกอบพิธีกรรมต้องไปขโมยเก็บฝ้ายที่ติดอยู่กับกิ่งสะแกหน้าโรงพิธี โดยมีคนนอกตระกูลผีสมมติตนเองเป็นเจ้าของไร่ฝ้ายคอยเขวี่ยงกามะพร้าวไล่และคนในตระกูลผีก็ต้องเก็บฝ้ายจากกิ่งสะแกให้หมดจึงจะจบอะโซนั้นได้ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปช่วงต้นว่า สมาชิกในตระกูลผีทุกตระกูลจะได้รับสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่ตรงกับสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีตนเอง สิทธิการเป็นเจ้าของดังกล่าวดูเหมือนจะกำหนดให้กลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มผูกขาดทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเอง แต่แท้ที่จริงความเชื่อเรื่องผีมอญกลับเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในสังคมไม่ว่าจะสังกัดอยู่กลุ่มใดได้มีโอกาสเป็นทั้ง “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” อย่างเท่าเทียมผ่านการขโมย ซึ่งอาจจะเป็นการขโมยโดยที่เจ้าของจะรู้เห็นเป็นใจหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่อเกิดการขโมยทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีไปแล้ว ผู้เป็นเจ้าของจะไม่สามารถถือสาเอาความจากผู้ขโมยได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการขโมยจะเป็นสิ่งที่ถูกยืนยันผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ แต่ผู้วิจัยพบว่าการขโมยจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อคนในตระกูลผีนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้ขโมยอย่างพร่ำเพรื่อหรือขโมยเพื่อบ่มแสวงหาผลประโยชน์เข้าสู่ตนแต่ฝ่ายเดียว ทั้งนี้เพราะขโมยเป็นคำกริยาที่ใช้สื่อถึงการหยิบฉวยเอาสิ่งของที่ไม่ใช่ของตน ดังนั้น การ “ขโมย” ในประเพณีความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเป็นการยั่วเตือนให้ผู้ใช้ทรัพยากรตระหนักว่า ทรัพยากรธรรมชาติล้วนแต่มีผีและกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของและเป็นผู้ดูแลรักษา การใช้ทรัพยากรเหล่านั้นจึงต้องใช้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง เพราะไม่ใช่ทรัพยากรของตนเอง ในแง่หนึ่งกลุ่มที่เป็นเจ้าของทรัพยากรอาจจะอนุญาตโดยนัยให้คนนอกกลุ่มใช้ทรัพยากรของกลุ่มตนได้ด้วยการ “ขโมย” แต่คนนอกกลุ่มก็ไม่อาจใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างสุรุ่ยสุร่ายได้ เพราะเมื่อตนเองเป็นฝ่าย “ขโมย” การใช้ทรัพยากรของผู้อื่นก็ต้องใช้สอยอย่างรอบคอบและระมัดระวัง ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงไม่ได้ทำให้สมาชิกกลุ่มย่อยต่าง ๆ เป็นฝ่ายตักตวงทรัพยากรเข้าสู่กลุ่มของตนเองเพียงอย่างเดียว หากแต่ทำให้สมาชิกในสังคมตระหนักถึงการเข้าถึงทรัพยากรที่ทุกคนสามารถเป็นทั้ง “ผู้ให้” ที่เต็มใจแบ่งปันและ “ผู้รับ” ที่ใช้ทรัพยากรที่ได้รับมาอย่างระมัดระวัง ส่งผลให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมกระจายไปสู่สมาชิกในกลุ่มย่อยต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม ทั้งยังเป็นการรักษาสมดุลของทรัพยากรในชุมชนอีกด้วย เนื่องจากกลุ่มที่เป็นเจ้าของทรัพยากรแม้ว่าจะมีสิทธิในการเป็นเจ้าของแต่ก็ไม่ได้เป็นผู้ที่ผูกขาดทรัพยากรนั้น ทว่าเป็นผู้ที่ระมัดระวังรักษาทรัพยากรประจำกลุ่มของตนไม่ให้ถูกใช้ไปอย่างสุรุ่ยสุร่ายและหากคนนอกกลุ่มที่ต้องการใช้ทรัพยากรก็ต้องมาขโมยไปใช้แต่พอดีด้วยความระมัดระวังเช่นกัน

จากข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า “ผีมอญ” ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสัมพันธ์กับสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งการกำหนดสถานะและบทบาทของคนในสังคม การต่อยอดความสัมพันธ์อันเครือญาติของคนในตระกูลผี การควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่สังคมพึงประสงค์ และการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ อีกทั้งยังเข้ามามีบทบาทต่อการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าในสังคม เช่น การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม รวมไปถึงความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ประกอบการศึกษาวิจัยในเกี่ยวกับวัฒนธรรมและความเชื่อในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาปรากฏเพียงงานวิจัยของประเชิด คุณเทศ (2528) ศึกษาเรื่อง *ภาษามอญ ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร* ที่มีการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะภูมิหลังทางด้านความเชื่อของชุมชนเท่านั้น และงานวิจัยของ อุมารณ วังศรีวิสุทธิศักดิ์ (2547) เรื่อง *ประเพณีและพิธีกรรมของชาวลอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร* ซึ่งมีการกล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีมอญแต่ยังไม่ได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมอย่างรอบด้าน เพราะปรากฏรายละเอียดเฉพาะพิธีกรรมรำผีเท่านั้น อีกทั้งยังไม่ได้มีการวิเคราะห์บทบาททางสังคมของความเชื่อ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งเป็นคติชนที่ยังคงไหลเวียนอยู่ในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างเหนียวแน่น ผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนามจากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว อันจะนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจความเชื่อที่แตกต่างหลากหลายของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมไทยปัจจุบัน

1.2 วัตถุประสงค์

1. ศึกษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
2. วิเคราะห์บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้ว ท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

1.3 สมมติฐาน

1. วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมอญเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังสมาชิกในชุมชนซึ่งสืบทอดความเชื่อนี้อย่างเหนียวแน่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว

2. ความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครมีบทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชาวมอญเจ็ดริ้ว

1.4 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom)

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) หรือทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ (Structural - Functionalism) เป็นทฤษฎีที่มองว่าวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐาน ด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมที่เป็นคติชนในบริบทสังคมนั้น ๆ จะทำให้เห็นความสำคัญของข้อมูลคติชนที่ช่วยให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง (ศิริพร ณ ถลาง, 2557: 360)

วิลเลียม บาสคอม กล่าวถึงการศึกษาคติชนและบริบทแวดล้อมทางสังคมไว้ใน “Four Functions of Folklore” (1954: 333 - 349) ว่า นักคติชนควรให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจบริบททางสังคมของคติชน บาสคอมเห็นด้วยกับมาลินอฟสกี (Bronislaw Malinowski) ในประเด็นที่ว่า เรื่องเล่าแต่ละประเภทจะมีบทบาทในสังคมพื้นเมืองที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น แม้ว่าการเก็บบันทึกเนื้อหาของข้อมูลคติชนจะมีข้อดีในแง่ที่ทำให้รายละเอียดของคติชนไม่สูญหายไป แต่บริบททางวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรละเลยเพราะคติชนประเภทเดียวกันอาจจะถูกใช้แตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม

บาสคอมนำเสนอบทบาทของคติชน 4 ประการได้แก่ 1) บทบาทด้านความบันเทิงใจ โดยคติชนได้เผยให้เห็นความพยายามหลบหนีเข้าไปยังโลกจินตนาการ (fantasy) เช่น นิทานมหัศจรรย์ที่จะมียอดมนุษย์ หรือเรื่องราวที่ไม่ปรากฏในโลกแห่งความเป็นจริงอย่างการตายแล้วฟื้น ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงจากการควบคุมทางสังคมที่มีเงื่อนไขจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและข้อจำกัดทางชีววิทยาของมนุษย์ 2) บทบาทด้านการอธิบายเหตุผลของการประกอบประเพณีพิธีกรรม เช่น ตำนานปรัมปราที่มีหน้าที่อธิบายเหตุหรือจุดเริ่มต้นวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับไสยศาสตร์ พิธีกรรม และประเพณี 3) การให้การศึกษาในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือ (non - literate societies) เช่น การสั่งสอนผ่านปริศนาคำทาย สุภาษิต และเพลง เพื่อสอนวิธีการใช้ชีวิตในสังคมและห้ามไม่ให้คนในสังคมฝ่าฝืน

วิธีปฏิบัติ 4) บทบาทด้านการคงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนพฤติกรรม แม้ว่าบทบาทข้อสุดท้ายจะคล้ายคลึงกับบทบาททั้ง 2 ข้อก่อนหน้านี้ แต่ก็มีประเด็นที่แตกต่างกันออกไป โดยบทบาทข้อนี้จะเน้นระเบียบแบบแผนพฤติกรรมของคนวัยหนุ่มสาว เช่น การกล่าวเสียดสีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานความประพฤติของสังคมผ่านเพลง สุภาษิต หรือปรีศนาคำตาย บทบาทหน้าที่ทั้ง 4 ประการของบาสคอมอาจจะแยกย่อยออกไปได้อีกตามปัจจัยที่แตกต่างกันหรืออาจจะรวมบทบาทต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นบทบาทเดียว คือ การคงไว้ซึ่งความมั่นคงของวัฒนธรรม

ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของบาสคอมชี้ให้ผู้วิจัยเห็นว่า บริบททางสังคมถือเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาคติชน โดยบทบาทหน้าที่ที่ปรากฏใน “Four Functions of Folklore” มีความสอดคล้องกับบทบาทที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องผีผอม บทบาทที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ บทบาทด้านการคงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนพฤติกรรมซึ่งจะเห็นได้ว่า ผีผอมเป็นระบบความเชื่อที่ควบคุมความประพฤติของคนในตระกูลผีให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่พึงประสงค์ผ่านทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติรวมไปถึงพิธีกรรมสำคัญในระบบความเชื่อด้วย นอกจากนี้ การที่ทฤษฎีบทบาทหน้าที่สามารถยืดหยุ่นบทบาทของคติชนได้ตามปัจจัยต่าง ๆ ก็ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นคติชนประเภทความเชื่อที่อาจจะนำไปสู่การค้นพบบทบาทใหม่ ๆ ของคติชน ซึ่งจะมาเติมเต็มการศึกษารูปแบบหน้าที่ของคติชนในสังคมต่อไป

ระบบโทเท็มและการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ของเอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim)

เอมิล เดอร์ไคม์เป็นนักมานุษยวิทยาที่อยู่ในกลุ่มแนวคิดบทบาทหน้าที่นิยม ซึ่งได้เขียนหนังสือเรื่อง *The Elementary Forms of the Religious Life* (1995) เกี่ยวกับการศึกษาความเชื่อเรื่องการบูชาพืชหรือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ (totemism) ที่ปรากฏในชนเผ่าในออสเตรเลีย โทเท็มที่เดอร์ไคม์ศึกษาได้แบ่งสมาชิกในชนเผ่าออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ เรียกว่า ตระกูล (clan) แต่ละตระกูลก็อาจจะแยกย่อยออกเป็นสายตระกูล (phratry) ได้อีก โทเท็มเป็นสิ่งที่บ่งบอกอัตลักษณ์ว่าใครสังกัดอยู่ในกลุ่มใดและอัตลักษณ์นั้นอาจจะปรากฏผ่านการนำสัญลักษณ์ประจำตระกูลมาประดับตามร่างกาย อาวุธ หรือกระโถมที่อยู่อาศัย ไม่เพียงเท่านั้น พืชและสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำโทเท็มยังถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสัมพันธ์กับการห้ามบริโภค ยกเว้นในบางชนเผ่าซึ่งเป็นส่วนน้อยที่จะอนุญาตให้ผู้ชายหรือหัวหน้าเผ่าสามารถบริโภคได้เป็นกรณีพิเศษเมื่อมีการประกอบพิธีกรรม (Emile Durkheim, 1995: 140)

การจัดกลุ่มสมาชิกในชนเผ่าออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ ตามการศึกษาของเดอร์ไคม์พบว่าวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดกลุ่ม คือ การก่อรากฐานความสัมพันธ์ที่เป็นลำดับขั้นให้แก่มนุษย์ที่ไม่เคยมีความรู้มาก่อนว่าจะต้องจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร ระบบโทเท็มจึงเกิดขึ้นมาเพื่อ

เป็นเครื่องมือทางความคิดที่ใช้จัดระบบสิ่งต่าง ๆ ในทางจักรวาลวิทยาของชนพื้นเมือง ทั้งยังเป็นระบบความเชื่อที่ช่วยจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย ระบบโทเท็มจึงเป็นระบบที่มีความน่าสนใจ เนื่องจากเป็นทั้งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติและเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับที่ปรากฏในระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ

การศึกษาที่ปรากฏใน The Elementary Forms of the Religious Life ของเอมิล เดอร์ไคม์ ผู้อยู่ในสำนักคิดบทธาพหุหน้าที่นิยม ผู้วิจัยพบว่า โทเท็มหรือการบูชาพืชหรือสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชนเผ่าต่าง ๆ ในออสเตรเลียคล้ายคลึงกับกลุ่มข้อมูลของผู้วิจัยที่มีการแบ่งขามอญเจ็ดริ้วออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ โดยใช้ตระกูลผีเป็นเกณฑ์ในการแบ่งสมาชิกในสังคม รวมทั้งเป็นเครื่องกำหนดบทบาทสถานะของคนในสังคม ดังนั้น การนำกรอบแนวคิดของเดอร์ไคม์มาใช้ในการวิเคราะห์ความเชื่อที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในบริบทพื้นที่ที่ต่างกัน ก็น่าจะทำให้เกิดการเปรียบเทียบบทบาทของความเชื่อที่น่าสนใจ และการที่โทเท็มเกิดขึ้นจากจิตสำนึกร่วมของคนในสังคมก็ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาปรับใช้กับงานวิจัยชิ้นนี้ โดยศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญของขามอญเจ็ดริ้วผ่านทั้งวิถีปฏิบัติและพิธีกรรม ก่อนจะนำความเชื่อและพิธีกรรมที่ต่อยอดความเชื่อนั้นมาวิเคราะห์บทบาทที่ส่งผลไปยังสังคมขามอญเจ็ดริ้ว อันจะทำให้เห็นความสำคัญของคติชนประเภทความเชื่อที่ช่วยให้สังคมขามอญเจ็ดริ้วเป็นสังคมขามอญที่ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

แนวคิดเรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรม ของแมรี ดักลาส (Mary Douglas)

แมรี ดักลาส (Mary Douglas) กล่าวถึงเรื่องความสะอาด (purity) และความแปดเปื้อน (pollution) ไว้ในหนังสือ Purity and Danger (2001) ว่าสิ่งที่มีลักษณะกำกวม (ambiguous) ไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าคือสิ่งใดจะถือว่าเป็นสิ่งนั้น “ไม่สะอาด” (unclean) โดยในพระคัมภีร์เลวีตัส (Leviticus) มีกฎเกี่ยวกับโภชนาการ (dietary rules) ซึ่งกำหนดสิ่งที่สามารถบริโภคได้และบริโภคไม่ได้ว่า สัตว์ที่สะอาดและสามารถบริโภคได้ต้องจัดจำแนกเข้ากลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนในโลกทัศน์ของชาวฮีบรูโบราณ ด้วยเหตุนี้ หมูที่มีกีบเท้าซึ่งเป็นลักษณะของสัตว์เคี้ยวเอื้องแต่กลับไม่ได้กินเฉพาะหญ้าจึงมีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างสัตว์กินพืชและสัตว์กินเนื้อจึงถือว่าไม่สะอาดและไม่สามารถบริโภคได้ หรือปลาไหลที่อยู่ในน้ำและมีครีบคล้ายปลาแต่กลับไม่มีเกล็ดซึ่งเป็นลักษณะที่ปลาพึงจะมี ก็มีลักษณะกำกวมทำให้ถือว่าไม่สะอาดและห้ามบริโภคเช่นกัน

นอกจากนี้ ดักลาสยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ตระหนักถึงสิ่งที่แปดเปื้อนและมีความกำกวม ดักลาสได้ยกตัวอย่างความหวาดกลัวของชาวแอฟริกันหลายกลุ่มที่มีต่อทารกในครรภ์ เช่น เผ่าเลเล (Lele) ที่มองว่าทารกในครรภ์มีสถานะกำกวม ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นเพศใดและไม่สามารถบอกได้ว่าจะมีชีวิตรอดออกมาเป็นมนุษย์ได้หรือไม่ ทำให้ตัวอ่อนในครรภ์เป็นสิ่ง

ที่อ่อนแอและอันตรายในคราวเดียวกัน คนเผ่าเลเลจึงมองว่าเด็กทารกในครรภ์เป็นสิ่งที่อันตรายและหลีกเลี่ยงการเข้าใกล้ เพราะเกรงว่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น (Douglas, 2001: 96 - 97)

ดักลาสยังกล่าวถึง “ความศักดิ์สิทธิ์” ที่สัมพันธ์กับเอกภาพ (wholeness) และ บุรณภาพ (completeness) โดยในพระคัมภีร์มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการนำสิ่งต่าง ๆ เข้ามาในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์รวมถึงตัวบุคคลที่จะเข้ามาภายในพื้นที่วัดว่า จะต้องมีความสมบูรณ์ทางกายภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น สัตว์ที่จะนำมาเช่นสังเวยจะต้องปราศจากตำหนิ ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์จะต้องผ่านการคลอดบุตรเรียบร้อยแล้ว และผู้ที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรังก็ต้องถูกแยกออกจากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์หรือพื้นที่ที่ประกอบพิธีกรรมจนกระทั่งผ่านการรักษาโรคเรียบร้อยแล้ว จึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมพิธีกรรมกับผู้อื่นได้อีกครั้ง

จากการลงพื้นที่ภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ชาวมอญผู้นับถือผีมอญมักจะเรียกสิ่งที่ไม่ดีไปจากวิถีปฏิบัติตามความเชื่อทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติว่า “ไม่สะอาด” และมักจะใช้คำว่า “สะอาด” ก็ต่อเมื่อได้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเพื่อชำระล้างความไม่สะอาดออกไป ตัวอย่างของข้อห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ใกล้เคียงกับการศึกษาของดักลาสอย่างชัดเจน คือ การห้ามคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์เข้ามาในตัวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากทารกในครรภ์เป็นคนนอกตระกูลผี หากมาถือกำเนิดในพื้นที่ของคนในตระกูลผีจะเกิดความกำกวมและไม่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคนตระกูลผีใด หรือการห้ามนำตุ๊กตาที่เป็นรูปคนเข้ามาในบ้าน เนื่องจากตุ๊กตาที่เป็นรูปคนนั้นแม้ว่าจะเหมือนกับคนแต่ก็ไม่ใช่คน ความกำกวมดังกล่าวทำให้การละเมิดข้อห้ามทั้ง 2 ประการ ก่อให้เกิดความไม่สะอาดขึ้น ซึ่งจะต้องลบล้างความไม่สะอาดด้วยการประกอบพิธีกรรมรำผี และระหว่างการประกอบพิธีกรรมรำผีก็จะมีกรรมมัตระวังไม่ให้เกิดความไม่สะอาดขึ้นเช่นเดียวกัน เช่น การห้ามเด็กที่ไว้ผมจุกหรือผมเปียที่เป็นคนนอกตระกูลผีเข้ามาในโรงพิธี เนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นทารกที่ยังอยู่ในครรภ์มารดาหรือคลอดออกมาเป็นคนแล้ว หรือการห้ามให้มีเลือดออกภายในโรงพิธีเนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้เกิดความแปดเปื้อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับบทโน้ตสั้นเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ ที่สัมพันธ์กับเอกภาพ (wholeness) และบุรณภาพ (completeness) ตามแนวคิดของดักลาส เพราะการเกิดบาดแผลจนทำให้เลือดออก ส่งผลให้บุคคลดังกล่าวมีลักษณะไม่สมบูรณ์ทางกายภาพและทำให้การประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวไม่สะอาด

แนวคิดเรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรมที่ดักลาสได้ศึกษาไว้ ทำให้ผู้วิจัยสามารถทำความเข้าใจเรื่องความสะอาดและความไม่สะอาด ซึ่งเป็นคำที่ชาวมอญเจ็ดริ้วใช้ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางความเชื่อได้อย่างชัดเจนโดยมีกรอบแนวคิดมาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้ การนำแนวคิดเรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อนของดักลาสที่ศึกษา

จากความเชื่อของชาวตะวันตกเป็นส่วนใหญ่มานิยมมาประยุกต์ใช้กับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญที่อยู่
อีกซีกโลกหนึ่ง ก็อาจจะก่อให้เกิดความรู้เกี่ยวกับตรรกะและแนวคิดพื้นฐานที่มนุษย์มีร่วมกันได้อีก
ด้วย

แนวคิดเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี (Ecstatic Religion) ของไอ เอ็ม ลิวอิส (I.M. Lewis)

ไอ เอ็ม ลิวอิส (I.M. Lewis) เขียนหนังสือเรื่อง Ecstatic Religion: A study of Shamanism and Spirit Possession (2002) ศึกษาการทรงเจ้าเข้าผีในฐานะปรากฏการณ์ทาง
สังคม โดยมุ่งพิจารณาว่าปรากฏการณ์การถูกสิงมีความสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมและถูกใช้เป็น
เครื่องมือต่อรองเชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนที่มีสถานะทางสังคมแตกต่างกันอย่างไร การถูกผีสิงอาจจะ
เกิดกับคนบางกลุ่มในสังคมมากกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากเป็นช่องทางที่คนกลุ่มนั้นใช้เพื่อกำหนด
แบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมหรือเพื่อต่อรองกับแบบแผนนั้น การวิเคราะห์ที่น่าสนใจในงานของ
ลิวอิส คือ การถูกผีสิงมีบทบาทลดความตึงเครียดในสังคมลง ดังเช่นกรณีผู้หญิงที่ถูกผีสิง
ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะเป็นเครื่องต่อรองกับผู้ชายในสังคม หรือบรรเทาความคับข้องใจที่เกิดจากการ
โดนกดขี่ในสังคมปิตาธิปไตย (I.M. Lewis, 2002: 26-27) อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในงานของลิวอิส
คือ การทรงเจ้าเข้าผีสามารถกลายเป็นสิ่งที่แสวงหาอำนาจและเป็นเครื่องควบคุมทางสังคมได้ ดังจะ
เห็นได้จากการตั้งข้อสังเกตของ ลิวอิสเมื่อมีการเกิดลัทธิใหม่ที่จะมีการทรงเจ้าเข้าผีมากขึ้น เพื่อเป็น
เครื่องพิสูจน์อำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของลัทธิใหม่นั้น แต่หากลัทธิดังกล่าวมีคนเคารพนับถือมากแล้ว จะ
มีการทรงเจ้าเข้าผีลดลงและเริ่มปราบปรามหรือทำลายความน่าเชื่อถือของการทรงเจ้าเข้าผีที่อาจ
กลายเป็นจุดกำเนิดของลัทธิความเชื่อใหม่ที่ท้าทายอำนาจของลัทธิเดิม ส่วนการเข้าทรงผีบรรพบุรุษ
จะทำหน้าที่ควบคุมกับบทบาททางสังคมบางประการ เช่น การเป็นผู้พิพากษาตัดสินคดีความ โดยคำ
ตัดสินของร่างทรงมักจะเป็นคำวินิจฉัยในลักษณะประนีประนอมและลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นใน
สังคม (I.M. Lewis, 2002: 29)

ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วมีปรากฏการณ์เกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีเป็น
จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมรำผีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชำระล้างการกระทำผิดของคน
ในตระกูลผี จากการลงภาคสนามสังเกตการณ์การประกอบพิธีกรรมผู้วิจัยพบว่า ในพิธีกรรมรำผีของ
ทุกตระกูลผี “ปะโน้ก” หรือผีมอญมักจะเข้าทรงคนในตระกูลผีที่เป็นเจ้าของพิธีกรรมนั้น ๆ และหาก
การกระทำผิดดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของคนในตระกูลผีเดียวกัน การเข้าทรงจะช่วย
บรรเทาความขัดแย้งให้คลี่คลายลงหรือเป็นทางออกของปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว โดยคำพูด
ปะโน้กที่สื่อผ่านร่างทรงจะถือเป็นคำพูดศักดิ์สิทธิ์ที่ยุติความขัดแย้งนั้น หรือหากการกระทำผิด
ดังกล่าวสืบเนื่องมาจากคนในตระกูลผีละเมิดข้อห้ามและละเลยข้อปฏิบัติของความเชื่อเรื่องผีมอญ
การเข้าทรงนั้นก็จะช่วยในการสั่งสอนให้สมาชิกในตระกูลผีดำนอยู่ในจารีตและแบบแผนของกลุ่ม

จากงานของลิวอิสที่ได้กล่าวว่า การทรงเจ้าเข้าผีเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถนำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การทรงเจ้าเข้าผีที่เป็นปรากฏการณ์สำคัญในความเชื่อเรื่องผีมอญ ทำให้เห็นว่าการเข้าทรงของผีมอญมีบทบาทในการลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม อีกทั้งยังช่วยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในกลุ่มให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่สังคมพึงประสงค์ด้วย และยิ่งการเข้าทรงนั้นตอกย้ำให้ความเชื่อเรื่องผีมอญเหนียวแน่นมากขึ้นเท่าใด ก็จะส่งผลต่อบทบาททางสังคมที่ความเชื่อจะเข้าไปมีอิทธิพลในการควบคุมสังคมให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนความเชื่อนั้นด้วย

แนวคิดเรื่องพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (The Rites of Passage) ของอาร์โนลด์ แวน เกนเนป (Arnold van Gennep)

พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านตามแนวคิดของอาร์โนลด์ แวน เกนเนป คือ พิธีกรรมที่มีการเปลี่ยนผ่านจากสถานะของปัจเจกบุคคลจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่ง เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด พิธีก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ พิธีแต่งงาน หรือพิธีศพ เกนเนปแบ่งกระบวนการเปลี่ยนผ่านสถานะออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ การแยกตัวจากสถานะเดิม (rites of separation) การเปลี่ยนผ่านจากสถานะเดิมสู่สถานะใหม่ (rites of transition) และการหลอมรวมเข้าสู่สถานะใหม่ (rites of incorporation) ช่วงเปลี่ยนผ่านจากสถานะเดิมสู่สถานะใหม่ถือว่าเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะก้าวเข้าสู่สถานะใหม่และเกี่ยวข้องกับการกระทำที่เปลี่ยนจากโลกสามัญ (profane) ไปสู่โลกศักดิ์สิทธิ์ (sacred) บุคคลจะไม่สามารถเปลี่ยนผ่านสถานะได้สำเร็จหากไม่ผ่านขั้นตอนดังกล่าว พิธีกรรมในช่วงเปลี่ยนผ่านอาจจะเรียกอีกอย่างได้ว่า พิธีกรรมในช่วงคาบเกี่ยว (liminal rites, threshold) และบุคคลที่อยู่ในช่วงดังกล่าวจะเรียกว่า บุคคลในภาวะคาบเกี่ยว (liminal persona) ที่มีสถานะอยู่กึ่งกลางระหว่างสถานะเดิมและสถานะใหม่

ในมุมมองของเกนเนปกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งมีความพิเศษ เพราะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านจากโลกสามัญ (profane) ไปสู่โลกศักดิ์สิทธิ์ (sacred) ดังนั้น พฤติกรรมหรือการกระทำขณะเปลี่ยนผ่านจึงถูกควบคุมและต้องดำเนินไปอย่างระมัดระวัง คนในสังคมส่วนมากจึงมักจะวิตกกังวลระหว่างการเปลี่ยนผ่านสถานะและรู้สึกว้าวุ่นระหว่างการเปลี่ยนผ่านนั้นอันตราย เพราะไม่สามารถระบุหรือนิยามสถานะของบุคคลนั้นได้ (Gennep, 1960: 1 - 3)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านในช่วงต่าง ๆ ของชีวิตชาวมอญเจ็ดริ้ว เช่น พิธีโกนจุก พิธีแต่งงาน หรือพิธีบวช ผีมอญจะต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านเสมอ ดังนั้น หากใช้แนวคิดเรื่องพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของเกนเนป

มาใช้ในการวิเคราะห์ ก็จะช่วยอธิบายบทบาทที่ผีมอญหรือปะโน้จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านของชาวมอญเจ็ดริ้วได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

แนวคิดเรื่องภาวะคาบเกี่ยวในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านและสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ของ วิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor W. Turner)

ในบทความเรื่อง *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rite de passage* ของวิคเตอร์ เทอร์เนอร์ ได้กล่าวถึง ภาวะคาบเกี่ยว (liminality) ซึ่งเป็นภาวะที่อยู่ระหว่าง 2 ตำแหน่งในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ เป็นภาวะที่ออกจากตำแหน่ง a แต่ไปไม่ถึงตำแหน่ง b พิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงภาวะคาบเกี่ยวที่ดีที่สุด เช่น พิธีเกิด พิธีก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ บุคคลที่อยู่ในภาวะดังกล่าวเทอร์เนอร์จะเรียกว่า คนในภาวะคาบเกี่ยว (liminal persona) ซึ่งจะมีสถานะไร้อำนาจในระดับโครงสร้างเมื่ออยู่ในพิธีกรรม เพราะคนในภาวะดังกล่าวแยกตัวออกจากสถานะเดิมแต่ก็ยังไปไม่ถึงสถานะใหม่ ดังนั้น คนที่อยู่ในภาวะคาบเกี่ยวจึงมักถูกแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ในพิธีกรรมซึ่งแสดงถึงภาวะที่ยังไม่สามารถถูกจัดจำแนกเป็นสิ่งที่ใดสิ่งหนึ่งได้ เช่น การกระทำต่อคนที่เข้ารับใหม่เสมือนเป็นเด็กอ่อน เพราะมองว่าอยู่ในภาวะที่ยังไม่ตายและยังไม่เกิดเป็นต้น นอกจากนี้ เทอร์เนอร์ยังกล่าวถึงมลทินเรื่องแปดเปื้อน (pollution) กับความกำกวม (the unclear) ของแวมรี่ ดักลาส อีกด้วย โดยเขามองว่ามลทินเรื่องความแปดเปื้อนที่ห้ามบริโภคสัตว์บางชนิดในพระคัมภีร์ เช่น ปู ที่ไม่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นสัตว์บกและสัตว์น้ำเพราะเป็นสิ่งที่มีความกำกวมหรือไม่ชัดเจน มีไว้เพื่อรักษาความชัดเจนในการจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ของชาวฮีบรูโบราณ

แนวคิดเรื่องภาวะคาบเกี่ยวในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมของเทอร์เนอร์ ข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่อยู่ในภาวะคาบเกี่ยวรวมไปถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจจุดมุ่งหมายสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความเชื่อได้ดียิ่งขึ้น

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครเท่านั้น ข้อมูลทั้งหมดในงานวิจัยจะมาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2562 – 2565

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ชื่อตระกูลผีมอญที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ อ้างอิงจากการนิยามตนเองของชาวมอญเจ็ดริ้ว ผู้เป็นเจ้าของความเชื่อ
2. ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “ชาวมอญเจ็ดริ้ว” แทนกลุ่มข้อมูลที่เป็นชาวไทยเชื้อสายมอญและอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมาจากการนิยามตนเองของผู้บอกข้อมูลและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่โดยรอบ
3. งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะใช้รหัสแทนชื่อ - นามสกุลของผู้บอกข้อมูล โดยจะใช้วัน/เดือน/ปี และลำดับการสัมภาษณ์ในวันนั้นเป็นรหัสตัวเลขแทนชื่อ - นามสกุลของผู้บอกข้อมูลที่ไม่ต้องการเปิดเผยตัวตน เช่น สัมภาษณ์วันที่ 1 มกราคม 2563 คนที่ 1 จะใช้รหัส 112563/1 เพื่อเป็นการรักษาสิทธิส่วนบุคคลของผู้บอกข้อมูลภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมการวิจัยในคน

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

1. “ปะโน้ก” เป็นคำภาษามอญที่ชาวมอญเจ็ดริ้วใช้เรียกแทนผีมอญ ซึ่งมีความหมายสื่อถึงผู้อาวุโสในครอบครัวที่เป็นผู้ชาย
2. คำว่า “ขโมย” ที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ สื่อถึงการอนุญาตเชิงพิธีกรรมภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งเปิดโอกาสให้คนนอกตระกูลผีใช้ทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีของคนกลุ่มอื่นได้ ซึ่งต่างจากการขโมยที่ใช้โดยทั่วไปในบริบทสังคมปัจจุบัน
3. คำว่า “สะอาด” ในงานวิจัยชิ้นนี้ ไม่ได้สื่อความหมายเกี่ยวกับสุขอนามัย (hygiene) แต่มีความหมายเกี่ยวข้องกับลักษณะกำกวมและไม่สามารถจำแนกแยกแยะได้อย่างชัดเจนภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งสิ่งที่สามารถจำแนกได้อย่างชัดเจนจะเรียกว่า “สะอาด” และสิ่งที่มีลักษณะกำกวม ไม่สามารถจำแนกได้จะเรียกว่า “ไม่สะอาด”
4. คำว่า “อะโซ” เป็นคำที่ชาวมอญเจ็ดริ้วใช้เรียกขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมรำผี ซึ่งเริ่มต้นด้วยการรำคานเครื่องเซ่นไหว้และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่ผู้นำประกอบพิธีกรรมบอก หลังจากนั้นรำคานเครื่องเซ่นไหว้อีกครั้งเพื่อจบขั้นตอนดังกล่าว ขั้นตอนนับตั้งแต่เริ่มรำคานเครื่องเซ่นไหว้ แสดงพฤติกรรม จนกระทั่งรำคานเครื่องเซ่นไหว้ครั้งที่สอง ชาวมอญเจ็ดริ้วจะเรียกว่า “อะโซ” หนึ่งอะโซ แต่ละอะโซจะกำหนดสถานะของผู้เข้าร่วมรำในอะโซนั้น ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี

1.8 วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับชาวมอญเจ็ดริ้วและประวัติชุมชน
2. เก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงปีพ.ศ. 2562 – 2565 โดยพิธีกรรมเลี้ยงผีในช่วงเดือนมีนาคม - ตุลาคม และเก็บข้อมูลพิธีรำผีเมื่อเกิดการประกอบพิธีกรรมขึ้นในชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้วผ่านวิธีการสังเกต สังเกตอย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก
3. รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งวิถีปฏิบัติและพิธีกรรม และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) รวมไปถึงกรอบแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อน (แมรี ดักลาส, 2001) แนวคิดเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี (ไอ เอ็ม ลิวอิส, 2003) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญประกอบการวิเคราะห์ตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม
4. เรียบเรียงผลการวิจัย
5. สรุปผลการวิจัย

1.9 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. การเตรียมตัวก่อนไปเก็บข้อมูลภาคสนาม

ก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามแต่ละครั้งผู้วิจัยจะต้องเตรียมตัวให้พร้อมเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพร้อมทางด้านสุขภาพร่างกาย เพราะในบางครั้งการเก็บข้อมูลภาคสนามต้องใช้เวลาลงพื้นที่วันนับตั้งแต่ช่วงเช้ามืด หากสุขภาพร่างกายไม่พร้อมก็อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลได้ นอกจากนี้ ยังต้องวางแผนสำหรับการเก็บข้อมูลล่วงหน้า ทั้งการจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับบันทึกข้อมูล เช่น ปากกา ดินสอ โทรศัพท์ และกล้องถ่ายรูป ให้ครบถ้วน การเตรียมแนวคำถาม และการศึกษาข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มข้อมูลเบื้องต้น

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยชิ้นนี้เริ่มต้นเก็บข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น เพื่อสำรวจพื้นที่และสร้างความคุ้นเคยกับคนในพื้นที่เป็นลำดับแรก โดยผู้วิจัยมักจะไปเป็นอาสาช่วยงาน สาธารณกุศลของชุมชนและติดตามคนในพื้นที่ที่ผู้วิจัยสนิทสนมคุ้นเคยไปช่วยงานพิธีกรรมในตระกูลต่าง ๆ หลังจากผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับผู้ออกข้อมูลในพื้นที่แล้วจึงเริ่มต้นเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมตาม

ความเชื่อเรื่องผีมอญตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 – พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ซึ่งแบ่งเป็นพิธีกรรม
เลี้ยงผี จำนวน 5 ครั้ง และพิธีกรรมรำผี จำนวน 11 ครั้ง ดังนี้

การเก็บข้อมูลในพิธีกรรมเลี้ยงผี

ครั้งที่ 1: วันที่ 30 พฤษภาคม 2562

ครั้งที่ 2: วันที่ 24 เมษายน 2564

ครั้งที่ 3: วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

ครั้งที่ 4: วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2564

ครั้งที่ 5: วันที่ 12 พฤศจิกายน 2564

การเก็บข้อมูลในพิธีกรรมรำผี

ครั้งที่ 1: วันที่ 5 - 6 พฤษภาคม 2562

ครั้งที่ 2: วันที่ 4 มิถุนายน 2562

ครั้งที่ 3: วันที่ 24 - 25 มิถุนายน 2563

ครั้งที่ 4: วันที่ 7 มกราคม 2564

ครั้งที่ 5: วันที่ 11 มกราคม 2564

ครั้งที่ 6: วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2564

ครั้งที่ 7: วันที่ 13 - 14 กุมภาพันธ์ 2564

ครั้งที่ 8: วันที่ 24 - 25 กุมภาพันธ์ 2564

ครั้งที่ 9: วันที่ 18 พฤศจิกายน 2564

ครั้งที่ 10: วันที่ 5 - 6 มีนาคม 2565

นอกจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมดังที่กล่าวไปข้างต้น ผู้วิจัยยังลงพื้นที่เก็บ
ข้อมูลภาคสนามอย่างต่อเนื่อง เพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเชื่อของคนใน
ชุมชน รวมไปถึงเก็บข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้วด้วย

3. ข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

จากการศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผ่านการเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างปีพ.ศ. 2562 – 2565 ผู้วิจัยพบว่าการศึกษามีข้อจำกัดหลายประการ คือ ข้อจำกัดทางด้านภาษา เนื่องจากผู้วิจัยเกิดและเติบโตในชุมชนที่มีชาวไทยอาศัยอยู่มากจึงใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร แต่ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วกลุ่มผู้บอกข้อมูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป แม้ว่าจะใช้ภาษาไทยสื่อสารในชีวิตประจำวันได้ แต่มักจะใช้ภาษามอญเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการเก็บข้อมูลระยะแรก เนื่องจากผู้วิจัยสามารถสื่อสารภาษามอญได้เพียงเล็กน้อยและไม่สามารถทำความเข้าใจคำสัมภาษณ์จากผู้บอกข้อมูลที่บอกเล่าเป็นภาษามอญได้ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงต้องมีการแปลภาษาติดตามไปในการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วย ซึ่งทำให้การเก็บข้อมูลในบางครั้งดำเนินไปอย่างติดขัด เพราะต้องรอการแปลจากภาษามอญเป็นภาษาไทย อย่างไรก็ตาม หลังจากผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามได้ประมาณ 2 ปี ผู้วิจัยสามารถฟังภาษามอญได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น ข้อจำกัดด้านนี้จึงเป็นอุปสรรคน้อยลงเมื่อเทียบกับการเก็บข้อมูลในระยะแรก นอกจากนี้ การประกอบอาชีพของผู้บอกข้อมูลที่ทำเกษตรกรรมเป็นหลักก็เป็นอุปสรรคต่อการเก็บข้อมูลเช่นเดียวกัน เพราะผู้บอกข้อมูลส่วนใหญ่จะออกไปทำงานในสวนตลอดทั้งวัน ทำให้ช่วงเวลาที่ผู้บอกข้อมูลสะดวกให้ข้อมูลค่อนข้างมีอยู่อย่างจำกัด

ข้อจำกัดประการสุดท้ายที่มีผลกระทบต่อการศึกษาวิจัยเป็นอย่างยิ่ง คือ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งเริ่มต้นขึ้นในช่วงปลายปีพ.ศ. 2562 ส่งผลให้ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีการรวมตัวของคนเป็นจำนวนมากได้ แม้ในช่วงระยะเวลาต่อมาจะมีการผ่อนปรนให้สามารถประกอบพิธีกรรมได้ แต่ก็มีข้อจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วมงานและมีการกำหนดให้ประกอบพิธีกรรมภายใต้มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคอย่างเคร่งครัด ข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมรำผีบางงานได้ เนื่องจากผู้บอกข้อมูลกังวลเรื่องการแพร่ระบาดของโรค ผู้วิจัยจึงต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บข้อมูลมาเป็นการสัมภาษณ์ย้อนหลังและต้องรอให้มีการประกอบพิธีกรรมรำผีที่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมงานได้ขึ้นอีกครั้ง

1.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.10.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญในระยะแรกจะปรากฏในลักษณะการศึกษาผีมอญในฐานะความเชื่อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวมอญ เช่น บทความของโร

เบิร์ต ฮัลลิดี เรื่อง “Talainy” ที่มองว่าความเชื่อเรื่องผีมอญหรือผีบ้าน (house spirits) เป็นเครื่องหมายที่ใช้แบ่งแยกชาวมอญออกจากคนกลุ่มอื่น ฮัลลิดีเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผีมอญว่ามี 4 ประเภท ได้แก่ ผีเต่า ผีไก่ ผีงู ผีข้าวเหนียว โดยผีนั้นจะสัมพันธ์กับการหลีกเลี่ยงหรือการให้ความเคารพยกย่องเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมแก่สัตว์หรือพืช ต่าง ๆ ทำให้ฮัลลิดีเห็นว่าลักษณะของผีมอญเหมือนกับโทเท็ม (totem-like) นอกจากนี้ ฮัลลิดียังกล่าวถึงพิธีกรรมรำผี (spirit house dance) ที่เกิดขึ้นเมื่อมีคนในตระกูลผีเจ็บป่วยและเป็นเสมือนพิธีกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันได้มาพบปะกัน งานในลักษณะเดียวกับฮัลลิดีปรากฏในช่วงปีพ.ศ. 2527 ของสุเอ็ด คชเสนี เรื่อง “วัฒนธรรมประเพณีมอญ” ที่ตีพิมพ์ในวารสารเมืองโบราณ ฉบับมอญในเมืองไทย ลักษณะการเขียนงานของสุเอ็ดจะเป็นไปในเชิงพรรณนาและเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นหลักฐานขั้นต้น ซึ่งเขียนถึงเรื่องการนับถือผีของชาวมอญที่ปรากฏร่วมกับการนับถือพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังกล่าวถึงประเภทของผีมอญ การสืบทอดการนับถือผีมอญและพิธีกรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องการนับถือผีอย่างเช่นพิธีกรรมรำผีเช่นเดียวกันด้วย

งานวิจัยเกี่ยวกับผีมอญในช่วงเวลาต่อมาเป็นการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาที่มองความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ปรากฏใน ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทยกรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ของอะระโธ โอชิม่า (2536) ก็กล่าวถึงการนับถือผีหรือ “ชะหลกหัย” ในชุมชนชาวมอญที่บ้านมน อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในฐานะแกนหลักสำคัญที่ผลิตเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญซ้ำ เพื่อธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญให้ยังคงอยู่ งานของอะระโธสอดคล้องกับงานวิจัยของศิริรัตน์ แอดสกุล (2543) ที่ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องผีบ้านในชุมชนชาวมอญบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ที่ใช้แนวคิดเรื่องการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการศึกษา ศิริรัตน์พบว่าความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นมอญ ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของชาวมอญบ้านม่วงและเป็นส่วนหนึ่งของการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญมาจวบจนทุกวันนี้

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญในระยะเวลามาก่อนจะศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมรำผีอันเป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญ ชมชนก ทรงมิตร (2547) ศึกษาเรื่อง พิธีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญ: ความหมายและบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งศึกษาจากพิธีกรรมรำผีให้แก่ผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่หมู่บ้านเวชะราว อำเภพระประแดง ที่แม้ว่าจะมีการนับถือผีบรรพบุรุษน้อยลง แต่ยังคงมีการนำผ้าผีที่ใช้เช่นไหว้บรรพบุรุษมาร่วมในการประกอบพิธีด้วย พิธีกรรมรำผีของชาวมอญหมู่บ้านเวชะราวเป็นพิธีกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ของชาวมอญหลายประการ ทั้งด้านภาษามอญที่จะนำมาใช้สื่อสารระหว่างชาวมอญที่มาร่วมพิธีและในบทร้องทေးแมมมอญ นอกจากนี้ อัตลักษณ์ของชาวมอญยังปรากฏในท่ารำ เครื่องแต่งกาย

และเครื่องดนตรี ไม่เพียงเท่านั้น พิธีรำผีของชาวมอญยังเป็นสิ่งที่สร้างสำนึกทางชาติพันธุ์และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษอันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันเครือญาติและช่วยจัดระเบียบสังคมให้ชาวมอญในหมู่บ้านไม่กล้าประพฤติดิฉิน ทั้งยังเป็นที่พักพิงทางจิตใจของชาวมอญเมื่อเกิดปัญหาชีวิต ดังนั้น พิธีกรรมรำผีจึงเป็นพิธีกรรมที่มีทั้งความหมายที่ ซุกซ่อนอยู่ในองค์ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ และบทบาทในฐานะพิธีกรรมที่สืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญ

นอกจากการศึกษาของชุมชนแล้ว วดีพร จิตต์สถาพร (2549) ยังได้ศึกษาพิธีกรรมรำผีเช่นกัน โดยศึกษาสัญลักษณ์และบทบาทของพิธีกรรมรำผีใน การศึกษาการรำผีมอญของชาวไทยรามัญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี แม้ว่าวดีพรจะศึกษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมรำผีซึ่งมักจะเป็นสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญ แต่ก็มีการศึกษาพิธีกรรมรำผีในฐานะบทบาทที่มีต่อสังคมชาวมอญเช่นเดียวกับชุมชนด้วย และในช่วงระยะเวลาเดียวกันก็ปรากฏการศึกษาพิธีกรรมรำผีในบริบทพื้นที่ที่ต่างกันในงานของ พิมพ์แข วรรณปาน (2549) ศึกษาพิธีกรรมรำผีของชาวมอญโดยศึกษาในพื้นที่ชุมชนมอญบางกระดี่ใน การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่ ซึ่งศึกษาพิธีกรรมรำผีผ่านมุมมอง การถ่ายทอดพิธีกรรมที่มีการสืบทอดต่อกันมาจาก บรรพบุรุษและสอดแทรกเอกลักษณ์ของชาวมอญ

การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมรำผีในช่วงปี 2551 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ได้แก่ วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตของอรนุช อินตาเรื่อง เลี้ยงผีมอญในมิติทางคติชนวิทยา โดยนำแนวคิดของ กิ่งแก้ว อัทธากร ที่นำคำว่า “มิติ” (dimension) มาอธิบายขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าทางคติชนวิทยาที่ศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงผีที่บ้านพุฒา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา อรนุชพบว่า การเลี้ยงผีมอญสะท้อนมิติทางคติชนวิทยาทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติแห่งปัจเจกบุคคล มิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม และมิติแห่งเทพปกรณัม ดังแสดงผ่านกระบวนการต่าง ๆ ในพิธีเริ่มตั้งแต่ความเชื่อส่วนบุคคลเรื่องผี บรรพบุรุษ การปลุกฝังการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมที่จะต้องมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ แจกจ่ายอาหารและสิ่งของในพิธีให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี และการเชื่อมโลกมนุษย์กับ โลกวิญญาณเข้าด้วยกันผ่านการโยงผ้าในพิธี

การศึกษาวิจัยเกี่ยวพิธีกรรมรำผีที่เป็นพิธีกรรมสำคัญของความเชื่อเรื่องผีมอญจะอยู่ในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันคือช่วงปีพ.ศ. 2547 - 2551 และการศึกษาพิธีกรรมดังกล่าวในช่วงแรกจะเป็นการเก็บข้อมูลพิธีกรรมรวมไปถึงสังเกตสัญลักษณ์หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมว่าสะท้อนอัตลักษณ์หรือวิถีชีวิตของชาวมอญด้านใด งานวิจัยกลุ่มดังกล่าวมักจะสรุปผลการศึกษาในตอนท้ายถึงบทบาทของพิธีกรรมรำผีที่มีต่อสังคมด้วย แต่งานวิจัยของอรนุช อินตา จะเป็นการศึกษาพิธีกรรมโดยนำกรอบทฤษฎีที่แตกต่างไปจากงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้า ซึ่งนำแนวคิดของกิ่งแก้ว

อรรถาการ เรื่องมิติ (dimension) มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ ทำให้ได้มุมมองการมองคติชนประเภท พิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป

สิริกัญญา ปิตยานนท์ (2551) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อในการนับถือผีของชาวมอญใน สังคมไทย โดยเก็บข้อมูลจากชาวไทยเชื้อสายมอญที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองพระประแดง จังหวัด สมุทรปราการ จำนวน 22 คน พบว่า แม้ชาวไทยเชื้อสายมอญที่ชุมชนเมืองพระประแดงจะมีการนับ ถือผีบรรพบุรุษน้อยลงอันเนื่องมาจากการผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติ การขาดผู้สืบทอดที่เป็นชาย และ สถานภาพทางสังคมที่มีการกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่ยังคงมีการนับถือผีมอญอยู่จาก การปลูกฝังผ่านทางครอบครัวและความเกรงกลัวอำนาจของผี การนับถือผีที่ชุมชนเมืองพระประแดง จะให้ความสำคัญกับผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านมากกว่าผีบรรพบุรุษ สิริกัญญาได้แสดง ความเห็นว่า อาจจะไม่เกี่ยวเนื่องกับการที่ผีเจ้าพ่อเจ้าแม่มีการสร้างขึ้นคล้ายกับวัตถุมงคลที่เป็นรูปธรรม มากกว่าความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ สิริกัญญายังแสดงทรรศนะด้วยว่าความเชื่อเรื่องการ นับถือผีของชาวมอญมีแนวโน้มว่าจะยังคงอยู่ในสังคมต่อไปท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก

การศึกษาของสิริกัญญา ปิตยานนท์ (2551) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในการนับถือผีของ ชาวมอญที่ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยแม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากความเชื่อ เรื่องการนับถือผีของชาวมอญได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของความเชื่อเรื่อง การนับถือผีของชาวมอญ อาทิ การปลูกฝังภายในครอบครัว ระบบศาสนา และการสืบทอดพิธีกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการนับถือผี ซึ่งวัชร ชูสุทธิ (2551) ใน การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษ ของชาวมอญ(รามัญ): กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านคางคกเหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองตากคต อำเภอบัว ธาราม จังหวัดราชบุรี พบว่า ชุมชนชาวมอญบ้านคางคกเหนือมีการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องการนับถือผี บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่นเช่นเดียวกับชุมชนชาวมอญพระประแดง แต่วัชรศึกษากระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมในการนับถือผีบรรพบุรุษมิใช่การนับถือผีเจ้าพ่อเจ้าแม่ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพ บุรุษของชาวมอญที่ชุมชนบ้าน คางคกเหนือมีพัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากสิ่งที่เป็นสื่อ แสดงให้เห็นถึงการนับถือผีบรรพบุรุษที่มีทั้งผ้าและกระบอกไม้ไผ่ ซึ่งอาจจะอนุมานได้ว่าชาวมอญใน พื้นที่นี้อาจจะมีที่มาจากการอพยพมาจากเมืองต่างเมืองกัน

งานของสิริกัญญาและวัชรแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเชื่อเรื่องการนับถือผี ของชาวมอญที่แม้จะมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดความเชื่อ เช่น สภาพสังคมและ สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปรวมถึงการลดทอนพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อลง แต่ด้วยความสำคัญ ของความเชื่อเรื่องการนับถือผีที่ยังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวมอญจนยากจะลบเลือน ก็ทำให้ บทบาทของการนับถือผีของชาวมอญยังคงอยู่และมีการสืบทอดส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น บทบาทความ

เชื่อเรื่องผีของชาวมอญนี้ ทรงฤทธิ์ ฉิมโฉม (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญหมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี” โดยใช้แนวคิดของวิลเลียม บาสคอมมาวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อพบว่า ความเชื่อเรื่องการนับถือผีของชาวมอญหมู่บ้านวังกะมีบทบาทด้านการให้การศึกษาและรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม ทั้งด้านการรักษาการกิน การใช้ชีวิต การอยู่ร่วมกัน และธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ

ผลการศึกษาของทรงฤทธิ์ยังพบอีกด้วยว่า การนับถือผีของชาวมอญหมู่บ้านวังกะยังคงความเหนียวแน่นอยู่ แม้จะคลายความเคร่งครัดด้านการสืบทอดลงและไม่ปรากฏพิธีกรรมและการละเล่นที่เกี่ยวกับผี ซึ่งทรงฤทธิ์ได้กล่าวว่าอาจจะสืบเนื่องมาจากการที่ชาวมอญหมู่บ้านวังกะมีหลวงพ่อดุตตะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนชาวมอญที่มีบริบททางสังคมที่แตกต่างกับชุมชนชาวมอญหมู่บ้านวังกะอย่างสิ้นเชิง ทั้งการประกอบอาชีพและสิ่งที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การศึกษาบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในพื้นที่ที่มีบริบททางสังคมแตกต่างกันเช่นนี้จึงอาจจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของความเชื่อที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคม

จะเห็นได้ว่า การศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญมีพัฒนาการจากการเก็บข้อมูลในเชิงพรรณนามาสู่การศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันก็มีแนวโน้มศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีมอญมากขึ้น โดยเฉพาะพิธีกรรมรำผีที่มีผู้สนใจศึกษามากเป็นพิเศษ เพราะพิธีกรรมใหญ่ของชาวมอญที่เปิดโอกาสให้คนทั่วไปสามารถเข้าไปร่วมพิธีกรรมได้ ทั้งยังเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนความเป็นมอญออกมาในหลายลักษณะผ่านการรำ รวมไปถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรม งานที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมรำผีจะมุ่งมองสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิธีกรรมรวมถึงวิเคราะห์ในตอนท้ายว่าพิธีกรรมดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างไรต่อสังคมชาวมอญ ก่อนที่จะมีการนำกรอบแนวคิดที่แตกต่างกันออกไปมาใช้ในการศึกษา ดังเช่นงานของอรนุช อินตา (2551) ที่นำแนวคิดเรื่องมิติมาใช้ศึกษาพิธีกรรมรำผี อย่างไรก็ตาม การศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญในระยะหลังก็กลับมาให้ความสนใจความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะวัฒนธรรมที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งยังสนใจศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีบทบาทอยู่ท่ามกลางบริบทสังคมอีกด้วย การศึกษาบทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในบริบทสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วของผู้วิจัยจึงนับว่าเป็นการเข้าไปเติมเต็มการศึกษาความเชื่อดังกล่าวที่เปลี่ยนบริบทมาสู่การศึกษาบทบาทของความเชื่อในระยะหลังมากขึ้น ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงบทบาททางสังคมของคติชนประเภทความเชื่อที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสังคมของกลุ่มคนผู้เป็นเจ้าของความเชื่อด้วย

1.10.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคม

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อในสังคมมักจะปรากฏการศึกษาความเชื่อพร้อมกับพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อนั้น ๆ แล้วจึงวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมดังเช่นงานวิจัยของพรรณวดี ศรีขาว (2554) เรื่อง การสืบทอดและบทบาทของพิธีเลี้ยงผี บรรพบุรุษของชาวกูยที่บ้านละเอาะ อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งศึกษาพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูยบ้านละเอาะอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ประกอบด้วยผีสะเองและผีแถน โดยผีสะเองเป็นความเชื่อดั้งเดิมและได้รับการยกย่องมากกว่าผีแถนที่ได้รับมาภายหลัง พิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูยบ้านละเอาะตอบสนองต่อความต้องการของปัจเจกบุคคลและสังคม ทั้งการรักษาฮีดคองที่เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนของชาวกูย การสั่งสอนลูกหลานชาวกูย การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาวกูยและชาวลาวรวมไปถึงการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ของชาวกูย ซึ่งสะท้อนผ่านข้อปฏิบัติสำคัญในพิธีที่จะให้ความสำคัญกับผีสะเองที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวกูย ก่อนผีแถนที่รับความเชื่อมาจากลาวในภายหลังเสมอ นอกจากนี้ บทบาทของความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษยังเปรียบเสมือนที่พึ่งทางใจของปัจเจกบุคคลเมื่อประสบปัญหาชีวิตด้วย

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อในสังคมไม่ได้ปรากฏเฉพาะงานของพรรณวดี เท่านั้น พิมพันธ์ จินดาวงศ์ (2554) ที่ศึกษาเรื่อง การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อยังคงมีบทบาทสำคัญต่อทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม ทำให้มีการปฏิบัติพิธีกรรมอันแสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาในความเชื่อนั้นสืบต่อกันมา และในงานวิจัยเรื่อง พลวัตและบทบาทความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีอารักษ์บ้านที่บ้านไม้ลุงชน ของอัมพิกา ยะคำป้อ (2554) ก็ได้ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของความเชื่อเรื่องผีอารักษ์บ้านของชาวไทลื้อไว้ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับงานวิจัยของพรรณวดีและพิมพันธ์เช่นเดียวกัน แต่ความเชื่อที่มีพลวัตดังเช่นความเชื่อเกี่ยวกับผีอารักษ์ที่บ้านไม้ลุงชนปรากฏบทบาทที่แตกต่างไปจากงานวิจัยสองชิ้นแรก คือ บทบาทในการสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมของชาวไทลื้อในบริบทใหม่ที่แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงจนแตกต่างจากที่สืบสองป็นนา แต่ก็ยังคงกระทำพิธีอย่างต่อเนื่อง ส่วนบทบาทด้านอื่น ๆ ความเชื่อตอบสนองต่อความต้องการที่คล้ายคลึงกัน คือ การเป็นทั้งที่พึ่งทางจิตใจของปัจเจกบุคคลและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

ปริมินท์ จารูร (2554: 16-46) เขียนบทความ “การนับถือผีที่บ้านหนองขาว” ไว้ในหนังสือ กาญจนนิมิต คติชนเนื่องด้วยความเชื่อและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีที่บ้านหนองขาวและมุ่งวิเคราะห์บทบาทของผีที่มีต่อชุมชนหนองขาวพบว่า ชาวบ้านหนองขาวนับถือผีสองประเภท คือ “ยาย” ซึ่งมีฐานะเป็นผีบรรพบุรุษที่มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามภาษาที่นำมาใส่ยาย และ “เจ้า” ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้านที่จะติดต่อกับชาวบ้านผ่านทาง

ร่างทรง การนับถือผีที่บ้านหนองขามมีบทบาทต่อชาวบ้านทั้งในระดับบุคคลอันเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นทางออกของชาวบ้าน ระดับครอบครัวที่ทำให้ชาวบ้านหนองขามไม่หลงลืมบรรพบุรุษ และในระดับสังคมที่มีบทบาทหลายประการทั้งเป็นการสร้างความรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของชุมชน สร้างความสามัคคีให้แก่ชุมชน สร้างสำนึกผูกพันกับท้องถิ่น รวมไปถึงการมีบทบาทต่อพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่

งานวิจัยในช่วงปีพ.ศ. 2561 ของอนันต์ศักดิ์ พลแก้วเกษ เรื่อง “การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู่ตา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ศึกษาบทบาทของคติชนประเภทความเชื่อผ่านตัวบทได้แก่ การเซ่นไหว้ การเสี่ยงทาย การบนบาน และการขอพร และใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดย อนันต์ศักดิ์ได้แบ่งบทบาทออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจเจกบุคคล ด้านครอบครัว และด้านสังคม คล้ายคลึงกับที่ปรากฏในงานเขียนของปรมินท์ แต่อนันต์ศักดิ์ได้สรุปบทบาททั้งหมดตามแนวคิดของวิลเลียม บาสคอมที่บทบาทของคติชนสามารถสรุปให้กลายเป็นบทบาทเดียวคือ บทบาทในการเสถียรภาพของวัฒนธรรมที่ผีปู่ตามีบทบาทในการรักษามรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

งานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของความเชื่อเรื่องผีในสังคมมีมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปีพ.ศ. 2561 และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อซึ่งเป็นคติชนรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นมีบทบาทต่อทั้งปัจเจกบุคคลและสังคมจึงยังคงปรากฏความเชื่อดังกล่าวสืบต่อมาจวบจนปัจจุบัน ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีที่ชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงเชื่อถือและศรัทธากันอย่างเหนียวแน่นจึงน่าจะมีบทบาทบางอย่างที่ทำให้ความเชื่อเรื่องผีมอญนี้ยังคงปรากฏอยู่ ผู้วิจัยจึงนำทฤษฎีบทบาท-หน้าที่นิยามวิเคราะห์บทบาทที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องผีมอญ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะจึงศึกษาบทบาททางสังคมเพื่อจะแสดงให้เห็นภาพสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วผ่านความเชื่อเรื่องผีที่เป็นคติชนอันโดดเด่นของชาวมอญเจ็ดริ้ว

1.11 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญในตำบลเจ็ดริ้ว
2. เข้าใจบทบาทของความเชื่อเรื่องผีมอญในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์และการสืบทอดระบบคุณค่าในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว
3. เป็นแนวทางในการศึกษาคติชนกับศาสนาและคติชนกับชาติพันธุ์

บทที่ 2

ภูมิหลังทางสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญ

ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของตำบลเจ็ดริ้วนับว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงบริบทที่แวดล้อมความเชื่อเรื่องผีมอญ บทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเป็นมาของชุมชนนับตั้งแต่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจวบจนปัจจุบัน พื้นที่และอาณาเขตของตำบลเจ็ดริ้ว ประชากร การประกอบอาชีพ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำตำบลเจ็ดริ้ว โครงสร้างครอบครัวและระบบเครือญาติที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเชื่อเรื่องผีมอญ และผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเชื่อทางศาสนารวมไปถึงความเชื่อเรื่องผีในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว เพื่อแสดงให้เห็นว่าระบบความเชื่อที่ปรากฏในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วต่างมีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ไม่ได้แยกขาดออกจากกันอย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเพณีและการละเล่นที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้ว เนื่องจากการเก็บข้อมูลภาคสนามทำให้ผู้วิจัยพบว่า ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่นจำนวนมากสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่เป็นการเปลี่ยนผ่านจากสถานะทางสังคมสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่งเช่น การบวช การแต่งงาน ผีมอญจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำให้การเปลี่ยนผ่านนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น เนื้อหาในบทนี้จะแสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องผีมอญได้สอดแทรกอยู่ในทุกมิติชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้ว แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างมีพลวัตก็ตาม

2.1 ภูมิหลังทางด้านสังคมของตำบลเจ็ดริ้ว

ภูมิหลังทางสังคมของตำบลเจ็ดริ้ว ทั้งความเป็นมาของชุมชน พื้นที่และอาณาเขต ประชากร รวมไปถึงการประกอบอาชีพของชาวมอญเจ็ดริ้วจะช่วยให้เข้าใจได้ว่า เหตุใดความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นท่ามกลางบริบททางสังคมโดยรอบที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นว่าภูมิหลังดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความเชื่อเรื่องผีมอญยังคงร้อยรัดผูกพันอยู่กับชาวมอญเจ็ดริ้ว ทว่าภูมิหลังทางสังคมของตำบลเจ็ดริ้วไม่ได้ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องผีมอญอย่างเดียวนั่น เพราะโครงสร้างครอบครัวรวมไปถึงระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้ว ก็มีความเชื่อเรื่องผีมอญคอยกำหนดกฎเกณฑ์โครงสร้างทางสังคมเบื้องหลังด้วย

2.1.1 ความเป็นมาของชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้ว

ตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนที่มีชาวมอญอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กว่า 150 ปีแล้ว โดยบรรพบุรุษของชาวมอญเจ็ดริ้วอพยพมาจากหมู่บ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ในช่วงปี พ.ศ. 2358 หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สาเหตุของการอพยพในครั้งนั้นสืบเนื่องมาจากพระเจ้า-ประดุงของพม่าเกณฑ์แรงงานชาวมอญไปสร้างพระธาตุที่เมืองเมงถุน ซึ่งมีชาวมอญจำนวนมากที่โดนกดขี่จึงพากันอพยพจากถิ่นฐานเดิมเข้าสู่ประเทศไทย ในระยะแรกบรรพบุรุษของชาวมอญเจ็ดริ้วได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย จังหวัดสมุทรสาครเป็นหลัก (สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว ,2530: 70)

บรรพบุรุษชาวมอญเจ็ดริ้วที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณตำบลบ้านเกาะและ ตำบลท่าทรายเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาโดยไม่ได้ปรากฏหลักฐานที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ องค์ บรรจุน (2548: 58 - 60) จึงเรียกชาวมอญสมุทรสาครกลุ่มนี้ว่า “มอญนอกพงศาวดาร” ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับชาวมอญแถบคลองสุนัขหอนที่มีการบันทึกในพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าพระยามหาโยธาไปสร้างป้อม ขุดคลองสุนัขหอน และย้ายไปตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสมุทรสาครในช่วงปี พ.ศ. 2371

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวมอญกลุ่มที่เป็นบรรพบุรุษชาวมอญเจ็ดริ้วจะไม่ปรากฏอยู่ในพงศาวดาร แต่หลักฐานหนึ่งที่องค์ บรรจุน (2548: 58-59) ใช้ยืนยันช่วงระยะเวลาการอพยพของชาวมอญกลุ่มนี้ได้แก่ หนังสือมอญที่ตีพิมพ์ในพม่า ชื่อว่า *พระราชพงศาวดาร* กล่าวถึงประวัติของมหาเถรพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพของชาวมอญว่าเกิดเมื่อปีพ.ศ. 2384 ที่หมู่บ้านมอญคลองครุ ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร จากการสันนิษฐานขององค์ บรรจุน คาดว่าพ่อและแม่อาจารย์เถรน่าจะอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยก่อนปีพ.ศ. 2362 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับที่ระบุเอาไว้ในหนังสือ *สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว* คือ ปีพ.ศ. 2358

การอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยในช่วงปีพ.ศ. 2358 เป็นการอพยพครั้งใหญ่ องค์ บรรจุน (2548: 60) กล่าวว่า จำนวนคนที่อพยพอาจมากถึง 40,000 กว่าคน และอพยพกันมาหลายเส้นทางเพราะถูกพม่ากดขี่อย่างหนัก ชาวมอญที่อพยพมาต่างก็แยกย้ายกันไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น สามโคก ปากเกร็ด และพระประแดง แต่กลุ่มที่ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายเป็นชาวมอญจากหมู่บ้านกะมาวก ซึ่งไม่ใช่ชาวมอญที่มาจากพื้นที่เดียวกับสามโคก ปากเกร็ด หรือพระประแดง หลักฐานที่เป็นเครื่องยืนยันได้อย่างชัดเจนคือ การสืบ-ทอดการนับถือผีมอญที่พื้นที่อื่น ๆ จะสืบทอดผ่านทางลูกชายคนโต แต่ชาวมอญที่เป็นบรรพบุรุษของชาวมอญเจ็ดริ้วจะสืบทอดผ่านทางลูกชายคนเล็ก จากการสัมภาษณ์องค์ บรรจุน (สัมภาษณ์ ,15 พฤษภาคม 2561) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ

เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญซึ่งเคยเดินทางไปยังหมู่บ้านกะมาวกและหมู่บ้านอื่น ๆ ในรัฐมอญ ประเทศพม่าพบว่า มีเพียงหมู่บ้านกะมาวกเพียงแห่งเดียวเท่านั้นที่มีการสืบทอดการนับถือผีมอญผ่านทางลูกชายคนเล็ก

นอกจากการสืบทอดการนับถือผีมอญที่สอดคล้องกันแล้ว ผู้วิจัยยังพบข้อมูลการไปมาหาสู่กันของชาวมอญบ้านกะมาวกและชาวมอญเจ็ดริ้วที่ย้ายถิ่นฐานมาจากตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายอีกด้วย ดังปรากฏในวารสารไทยรามัญ ปีที่ ประจำเดือนกรกฎาคม 6 ฉบับที่ 2 กันยายน พ.ศ. กล่าวถึงการเดินทางของพระอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม เจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้วไปยังหมู่บ้านกะมาวก 2546

ในฤดูแล้งของปี พ.ศ. ๒๔๘๒ เจ้าอธิการหงส์ได้เดินทางไปประเทศพม่า และต้องพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๔ เดือน เรื่องราวการเดินทางของท่านนำศึกษาและนำเสนอใจเป็นอย่างยิ่งเพราะกว่าจะถึงเจดีย์ชเวดากอง จะต้องฝ่าอุปสรรคนานัปการ ใช้เส้นทางผ่านทาง อ. แม่สอด จ. ตาก เมื่อไปถึงเมืองเมะตะมะ พักอยู่ที่นั่น ๑ สัปดาห์แล้วเดินทางไปพักที่บ้านมูห์เต็ง ๑ สัปดาห์ บ้านกะมาวก (หมู่บ้านบรรพบุรุษของชาวเจ็ดริ้ว) ๑ เดือนเศษ (สุนทร คงศิลป์ และคณะ, 2546: 5)

หลังจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย ระยะเวลาต่อมาเมื่อมีการขุดคลองดำเนินสะดวกในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงปีพ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่มีการเลิกทาสและมีการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ราษฎรที่จะใช้เพาะปลูกข้าว ทำให้ชาวมอญที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายเข้ามาบุกเบิกที่ดินรกร้างและตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณแนวคลองเจ็ดริ้วรวมถึงคลองพาดหมอนที่เป็นคลองส่งน้ำในตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นพื้นที่น้ำจืดและมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าพื้นที่เดิมที่เป็นพื้นที่น้ำเค็มและน้ำกร่อย (สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิมณี, 2561: 207)

หลักฐานการอพยพเข้ามาบุกเบิกที่ดินรกร้างในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วผู้วิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์สมยศ เลี้ยงเจริญ (สัมภาษณ์ ,27 มกราคม 2564) หลานของนางเป็ก เลี้ยงเจริญ ผู้เป็นน้องสาวร่วมบิดามารดากับอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า “อ๊ะโนกเกิด (ปู่ทวดเกิด) กับอ๊ะโนกมี (ปู่ทวดมี) ย้ายมาจากทางท่าทรายแล้วก็มาทำมาหากินทางนี้ เพราะทางนั้นมันเป็นป่าจากทำอะไรกินไม่ได้ ถางป่าแล้วเขาก็ทำนากัน อาจารย์หงส์เขาก็เกิดที่เจ็ดริ้ว เขาเป็นคนเจ็ดริ้ว แล้วเขาไปไหว้เจดีย์ชเวดากองกับอ๊ะโนกฉาย (ปู่เ็น้องชายของอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม) เดินธุดงค์ไป” เมื่อผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมจากบันทึกประวัติของอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม ก็พบว่า “อ๊ะโนกมี” (ปู่ทวดมี) หรือนายมี ชาวท่าทรายเป็นบิดาของอาจารย์หงส์ และอาจารย์หงส์เป็นบุตรคนโตของนายมีเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2439 (สุนทร คงศิลป์ และคณะ, 2546: 4) ดังนั้น จึงมีแนวโน้มว่าการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ตำบล

เจ็ดริ้วจะอยู่ในช่วงปีพ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นปีที่ขุดคลองดำเนินสะดวกเสร็จและก่อนปีพ.ศ. 2439 เนื่องจากปีเกิดของอาจารย์หงส์น่าจะเป็นปีที่บิดาของอาจารย์หงส์ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลเจ็ดริ้ว ช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว ตามคำบอกเล่าว่า “อาจารย์หงส์เกิดที่เจ็ดริ้ว” ซึ่งส่งต่อกันมาสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน

ที่มาของชื่อตำบล “เจ็ดริ้ว” จากการสัมภาษณ์ชาวมอญเจ็ดริ้วตั้งแต่ช่วงอายุ 10 – 85 ปี ผู้วิจัยพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับที่มาของชื่อตำบล “เจ็ดริ้ว” ที่รับรู้กันโดยทั่วไป สืบเนื่องมาจากพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วมีความอุดมสมบูรณ์มาก จนสามารถนำปลาช่อนที่จับได้มาแลเป็นริ้วเพื่อตากแห้งได้ถึงเจ็ดริ้ว ส่วนเรื่องเล่าอีกรูปแบบหนึ่งผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์องค์ บรรจุน (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2563) ซึ่งให้ข้อมูลว่าธีระ ทรงลักษณ์ ผู้เขียนหนังสือสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้วได้เล่าให้ตนเองฟังว่า สืบเนื่องมาจากการอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ๆ บริเวณดังกล่าวเป็นป่าสูงรกชัฏ ต้นไม้และภูมิประเทศเหมือนกันไปหมดทำให้ชาวบ้านหลงป่า จึงมีผู้นำผ้าแดงผืนใหญ่ผูกปลายไม้ไผ่ชูเหนือยอดไม้ให้เป็นที่สังเกต ต่อมาธงดงกล่าวถูกลมโบกสะบัดทำให้ขาดออกเป็นริ้ว ๆ นับได้เจ็ดริ้ว ทำให้ที่ตั้งของการปักธงดังกล่าวได้รับการขนานนามว่า “เจ็ดริ้ว”

เรื่องเล่าอันเป็นที่มาของตำบลเจ็ดริ้วข้างต้นทั้ง 2 เรื่อง สะท้อนให้เห็นว่าการตั้งชื่อพื้นที่ดังกล่าวใช้คำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่ามาประกอบกัน โดยคำว่า “เจ็ด” และคำว่า “ริ้ว” ต่างเป็นคำไทย และสื่อความหมายตรงกับภาษาไทย ทั้งนี้ชาวมอญเจ็ดริ้วยังออกเสียงพื้นที่ดังกล่าวว่า “เจ็ดเรีย” ด้วยจากการสอบถามชาวเจ็ดริ้วต่างก็ไม่มีผู้ใดทราบความหมายของคำว่า “เจ็ดเรีย” ในภาษามอญเลย ตรงกันข้ามกลับตอบตรงกันว่ามาจากคำว่า “เจ็ดริ้ว” นอกจากนี้ บังอร หังเสวก (2563: 105) ชาวมอญเจ็ดริ้วที่ได้เดินทางไปพำนักที่บ้านกะมาวักในรัฐมอญก็พบว่า แม้จะมีชื่อหมู่บ้านมอญในเมืองไทย พ้องกันอยู่บ้าง แต่ชื่อหมู่บ้านเจ็ดริ้วไม่ปรากฏชื่อในรัฐมอญเลย ผู้วิจัยจึงมีทรรศนะว่าชื่อตำบลเจ็ดริ้วนี้อาจจะมีที่มาจากคนไทย แต่คนมอญที่เข้ามาอาศัยอยู่ภายหลังออกเสียงตามสำเนียงมอญ ทำให้คนรุ่นเก่ามักจะออกเสียงคำว่า “เจ็ดริ้ว” กลายเป็นคำว่า “เจ็ดเรีย” แทน ไม่เพียงเท่านั้นเรื่องเล่าที่เป็นที่มาของชื่อตำบลเรื่องแรกยังสอดคล้องกับเรื่องเล่าที่มาของเมือง “แปดริ้ว” หรือจังหวัดฉะเชิงเทราจากมุมมองของคนไทยด้วยว่า พื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มากจนสามารถจับปลาช่อนมาแลได้ถึงแปดริ้ว (ประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2559: ออนไลน์)

นับตั้งแต่ชาวมอญจากตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายอพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว ก็ทำให้ชาวไทยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันรับรู้ว่าย้ายมาตั้งถิ่นฐานเป็นถิ่น “ชาวมอญ” และมักจะเรียกชาวมอญกลุ่มดังกล่าวว่า “ชาวมอญเจ็ดริ้ว” การรับรู้ดังกล่าวได้ขยายไปในวงกว้างมากยิ่งขึ้น เมื่อประจวบ จำปาทอง นักแต่งเพลงลูกทุ่งชื่อดังได้นำเรื่องราวของหญิงสาวชาวมอญเจ็ดริ้วไปแต่งเป็นบทเพลง “สาวมอญคนสวย” ในปีพ.ศ. 2522 (แคน สาริกา, 2557) ดังปรากฏในเนื้อเพลงว่า “ต้องจำใจจากก่อนแล้วแม่งามอน หัวใจของพี่ปวดร้าวเฝ้าอาวรณ์ รักไม่คลาย

ถ่ายถอนสวมมอญเมืองนี้เลย เจ็ดริ้วเอยเจ็ดริ้วจอมขวัญ ผูกสัมพันธ์รักกันเถิดเอย” ซึ่งได้กลายเป็นเพลงแจ้งเกิดของสุรชัย สมบัติเจริญ และเป็นกระแสวัฒนธรรมประชานิยม (pop culture) อยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แม้ว่าปัจจุบันกระแสความนิยมของเพลงดังกล่าวจะค่อย ๆ เสื่อมคลายลงแล้ว แต่ผู้คนที่ย้ายอยู่ในบริเวณใกล้เคียงต่างก็รับรู้ว่ามีชาวมอญอาศัยอยู่มาก เนื่องจากชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านการแต่งกายแบบ “มอญน้ำเค็ม” หรือมอญสมุทรสาคร ซึ่งหมายถึงกลุ่มชาวมอญที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำเค็มและน้ำกร่อย ได้แก่ ชาวมอญที่อาศัยอยู่ในตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย ซึ่งเป็นชาวมอญกลุ่มเดียวกับชาวมอญที่อพยพมาอาศัยอยู่ในตำบลเจ็ดริ้วในปัจจุบัน ชาวมอญกลุ่มนี้มักจะห่มผ้าสไบมอญ (หยาดหะหริมโตะ) ที่มีการปักลวดลายอย่างประณีตในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น งานทำบุญตักบาตรที่วัด หรือในงานพิธีกรรมสำคัญเกี่ยวกับชีวิตทั้งงานบวช งานแต่ง หรือว่างานศพ และชาวมอญรุ่นหลังยังคงสืบทอดอัตลักษณ์ดังกล่าวอยู่ อีกทั้งยังมีการนำสไบมอญที่แสดงอัตลักษณ์ด้านการแต่งกายมาปักเป็นลวดลายต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้ด้วย

จากการสังเกตและเก็บข้อมูลภาคสนามตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2561 – 2564 ผู้วิจัยพบว่าชาวมอญเจ็ดริ้วมีแนวโน้มที่จะใช้ผ้าสไบมอญมีมากขึ้น เนื่องจากเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งในกลุ่มชาวมอญที่มองว่าการห่มผ้าสไบมอญนั้นเป็นเครื่องบ่งบอกสถานะทางสังคมและนิยมนำมาห่มในโอกาสพิเศษโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมการบวชที่แม่หรือญาติผู้ใหญ่ของผู้บวชนั้น มักจะใช้ห่มทับเสื้อแทนการแต่งกายด้วยชุดที่ตัดขึ้นด้วยผ้าไหมแบบคนไทย ความนิยมดังกล่าวส่งผลให้ผ้าและลวดลายที่ปักบนผ้าสไบมอญพัฒนาไปตามสมัยนิยมด้วย แม้ว่าการแสดงอัตลักษณ์ของชาวมอญเจ็ดริ้วจะปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ก็ได้หมายความว่ามีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นการละทิ้ง “ตัวตน” ไปอย่างสิ้นเชิง ดังที่พีเชฐ สายพันธ์ (2558: 298 - 299) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ที่มีการผันแปร เปลี่ยนแปลง และปรับตัวไปตามบริบทหรือเงื่อนไขทางสังคมว่า เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนทางรูปแบบเท่านั้น ท้ายที่สุดแล้วกระบวนการแสวงหาความรู้เพื่อตอบตัวตน จะทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic Consciousness) เช่นเดียวกับชาวมอญเจ็ดริ้วที่มีการนำสไบมอญมาเป็นเครื่องบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และสร้างสำนึกความเป็น “มอญ” ร่วมกันระหว่างสมาชิกในชุมชน

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปชาวมอญเจ็ดริ้วก็รับเอาความเจริญในด้านต่าง ๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารทั้งแอปพลิเคชันและโซเชียลเน็ตเวิร์ก เช่น ไลน์ และเฟซบุ๊ก ที่เข้ามาขยายขอบข่ายทางสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วให้กว้างขวางขึ้น ประเด็นที่น่าสนใจจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือ นอกจากโซเชียลเน็ตเวิร์กจะเป็นช่องทางที่ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วติดต่อกับผู้อื่นที่หลากหลายแล้ว ชาวมอญเจ็ดริ้วจำนวนไม่น้อยที่นับถือผีมอญได้ใช้

ช่องทางในโลกเสมือนจริงโพสต์แสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผีมอญของตนเอง เช่น กรณีของ วารุณี บ้านเกาะใต้ (สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2564) ที่มักจะโพสต์ภาพการเลี้ยงผีให้แก่ปะโน้กอยู่เสมอ โดย วารุณีได้ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า “อยากให้รู้ว่าเป็นประเพณีบ้านเรา บางคนก็ลงเฉพาะรำผี 3 คาน (การเลี้ยงผีมอญประจำปี) ทำให้ผีแล้วก็สบายใจ” นอกจากวารุณียังมีชาวมอญเจ็ดริ้วอีกจำนวนไม่น้อยที่ใช้โซเชียลเน็ตเวิร์กเป็นช่องทางในการแสดงออกให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงความเชื่อประจำกลุ่มของตนเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีแสดงให้เห็นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วก็ต้องการแสดงออกถึงตัวตนความเป็นคนมอญที่มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีเป็นอัตลักษณ์สำคัญ เพียงแต่รูปแบบการแสดงออกของอัตลักษณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากเดิมที่สมาชิกภายในชุมชนจะรับรู้ว่ามีใครนับถือผีมอญตระกูลใดผ่านการถามไถ่และการสังเกตการจับสัตว์ประจำตระกูลผีไปประกอบพิธีกรรมมาสู่การแสดงออกผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์ก

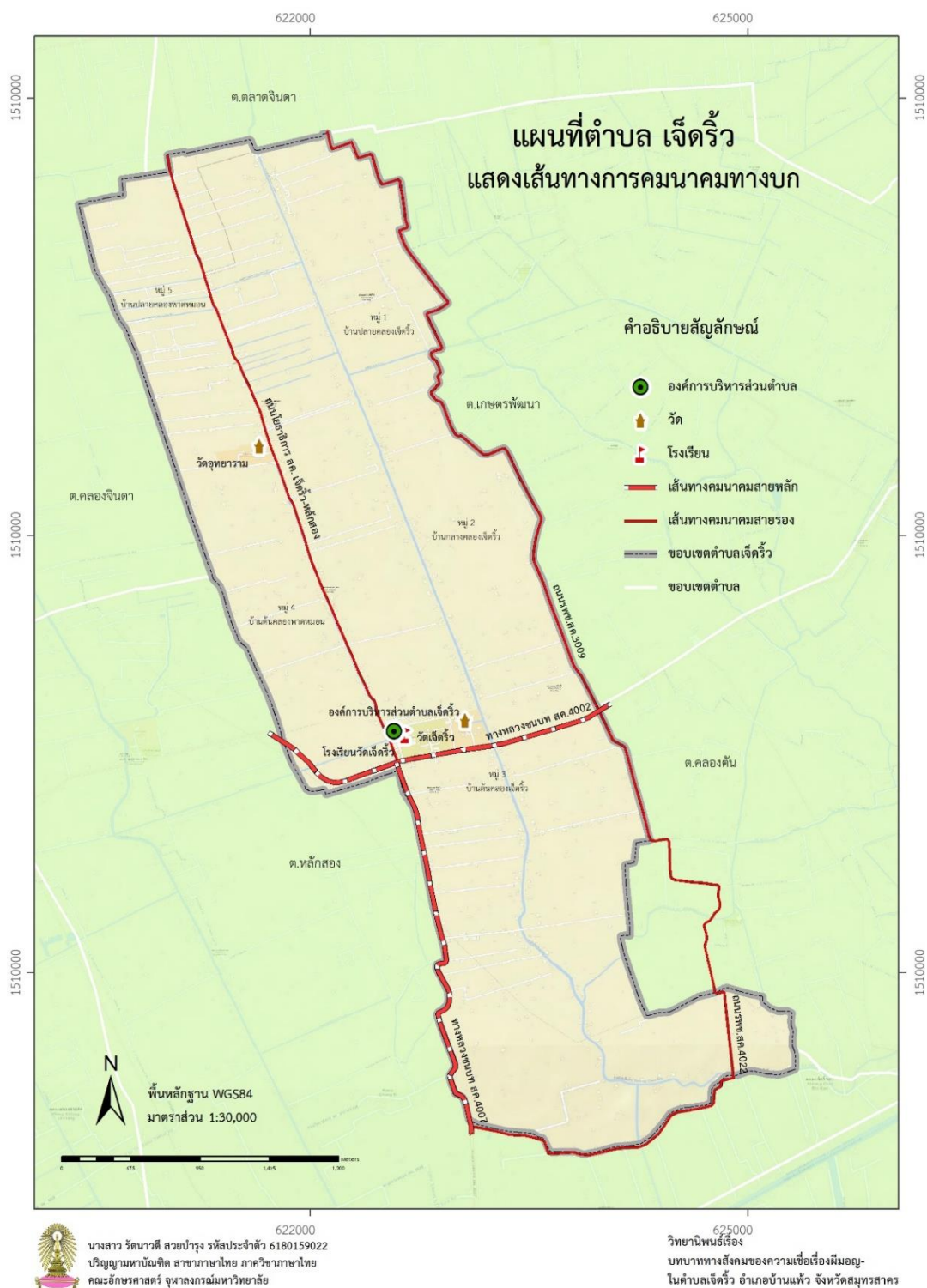

ภาพที่ 1 ภาพการโพสต์ภาพพิธีกรรมเลี้ยงผีในเฟซบุ๊กของวารุณี บ้านเกาะใต้
ผู้วิจัยได้รับอนุญาตจากวารุณี บ้านเกาะใต้ ให้เผยแพร่เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2564

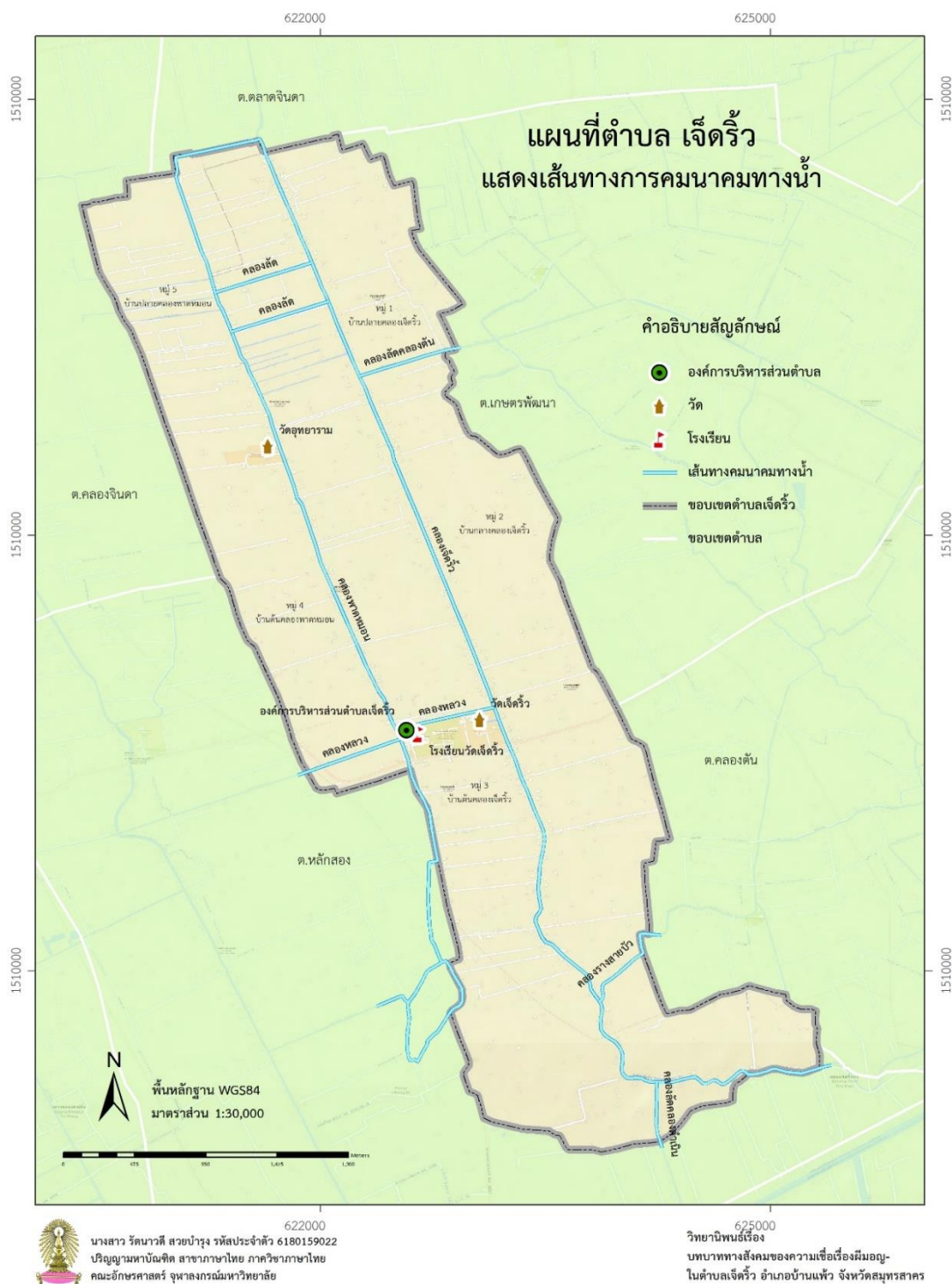
2.1.2 พื้นที่และอาณาเขตของตำบลเจ็ดริ้ว

ตำบลเจ็ดริ้วมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 7,502 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 987 หลังคาเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว ,2562) อาณาเขตของตำบลเจ็ดริ้วทิศเหนือติดต่อกับตำบลตลาดจินดาและตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทิศใต้ติดต่อกับตำบลคลองตันและตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลเกษตรพัฒนาและตำบลคลองตันและตำบลเกษตร-พัฒนา อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหลักสอง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากพื้นที่ที่มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลเจ็ดริ้วทั้งหมดล้วนเป็นพื้นที่ที่มีคนไทยอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น

การอพยพเข้ามาในระยะแรกพื้นที่บางส่วนยังคงเป็นป่าอ้อ ชาวมอญที่อพยพเข้ามาจึงแผ้วถางและจับจองพื้นที่ การปลูกสร้างบ้านเรือนมักจะปลูกสร้างขึ้นตามแนวลำคลองก่อนจะกระจายไปตามพื้นที่ต่าง ๆ โดยคลองหลักในตำบลเจ็ดริ้วมี 2 คลองคือ คลองเจ็ดริ้ว และคลองพาดหมอน แต่ก็มีการขุดคลองซอยเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ลักษณะการตั้งบ้านเรือนที่มักจะตั้งขึ้นตามแนวลำคลองก็มีผลกับการแบ่งหมู่บ้านออกเป็น 5 หมู่บ้านด้วย ดังจะเห็นได้จากการตั้งชื่อหมู่บ้านตามตำแหน่งการวางตัวตามแนวลำคลอง ได้แก่ บ้านปลายคลองเจ็ดริ้ว บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว บ้านต้นคลองเจ็ดริ้ว บ้านต้นคลองพาดหมอน และบ้านปลายคลองพาดหมอน ดังนั้น การคมนาคมของชาวมอญเจ็ดริ้วในช่วงแรกจึงเป็นการสัญจรทางน้ำเป็นหลัก แต่ปัจจุบันเมื่อมีถนนตัดผ่านได้แก่ ถนนสายบ้านแพ้ว – หนองนกไข่ ,ถนนหนองนางดำ – บ้านปลายนา ,ถนนสายเลียบคลองพาดหมอน , ถนนสายหลักสอง - เจ็ดริ้ว และถนนสายเกษตรพัฒนา ทำให้ชาวเจ็ดริ้วจำนวนมากหันมาตั้งบ้านเรือนติดถนนและใช้การสัญจรทางบกเป็นหลัก ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่ติดกับลำคลองมาก่อนจะมีการสร้างทางเดินเท้าริมคลองเจ็ดริ้วด้านทิศตะวันออกซึ่งสามารถใช้รถจักรยานยนต์ขับออกมายังถนนสายหลักได้ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีชาวเจ็ดริ้วจำนวนไม่น้อยที่ใช้เรือพายรวมไปถึงเรือหางยาวในการสัญจรทางน้ำ เนื่องจากลำคลองเชื่อมต่อกับคลองดำเนินสะดวกและคลองจินดา ทำให้สามารถเดินทางไปยังอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดนครปฐมได้สะดวกเช่นเดียวกับการสัญจรทางบก

ภาพที่ 2 ภาพแผนที่แสดงเส้นทางการคมนาคมทางบกของตำบลเจ็ดริ้ว

ภาพที่ 3 ภาพแผนที่แสดงเส้นทางการคมนาคมทางน้ำของตำบลเจ็ดริ้ว

ลักษณะบ้านเรือนของชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนมากมักจะเป็นบ้านไม้สองชั้นและจะมีห้องผิแยกต่างหาก โดยห้องผิจะอิงกับเสาผีที่มักจะเป็นเสามุมห้องที่เป็นเสาเอกหรือบางบ้านจะเป็นเสาโท นอกจากนี้ ยังมีการสร้างบ้านให้มีห้องที่อยู่ต่ำกว่าตัวเรือนหลักหรือห้องผิลงมาราวหนึ่งคืบ เพื่อถือเป็นเคล็ดว่าไม่ใช่บ้านผี ทำให้คนนอกตระกูลผีสามารถมาค้างแรมได้ ปัจจุบันการสร้างบ้านเรือนของชาวมอญเจ็ดริ้วมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น จากเดิมที่นิยมปลูกบ้านไม้ก็ปรับเปลี่ยนมาเป็นบ้านปูน หรือบางบ้านที่มีโครงสร้างเดิมเป็นบ้านไม้สองชั้นก็มักจะปรับตัวบ้านชั้นล่างให้เป็นปูน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการก่อสร้างบ้านเรือนจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใดแต่เจ้าของบ้านจะให้ความสำคัญกับ “ห้องผิ” เป็นลำดับแรกอยู่เสมอ เพราะเป็นสถานที่ที่เก็บสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ของผีมอญทั้งเสาผีและผ้าผี อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องคอยระมัดระวังไม่ให้คนนอกตระกูลผีเข้าไปกระทำผิดผีได้ ห้องผิจึงมักเป็นห้องที่มีพื้นเรือนสูงกว่าห้องอื่น ๆ ในบ้าน

2.1.3 ประชากรและการประกอบอาชีพ

ตำบลเจ็ดริ้วมีประชากรจำนวน 3,980 คน เป็นชาย 2,087 คน หญิง 1,893 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว, 2562) ชาวมอญเจ็ดริ้วทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ และชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษามอญในการสื่อสารกันอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการเข้าทรงของผีมอญ ภาษามอญจะเป็นภาษาสื่อกลางที่ร่างทรงใช้พูดกับชาวมอญเจ็ดริ้ว จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า เด็กที่มีคนในครอบครัวพูดภาษามอญ แม้ว่าจะอายุเพียง 4 – 3 ปี ก็สามารถฟังภาษามอญออกแล้วและวัยรุ่นชาวมอญเจ็ดริ้วหลายคนยังคงฟังและพูดภาษามอญคล่อง ประชากรตำบลเจ็ดริ้วนอกจากจะมีชาวมอญผู้นับถือผีอาศัยอยู่มากแล้ว ยังปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์อื่นปะปนด้วย ได้แก่ ชาวไทยซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคนที่ไม่ใช่ ชาวลาวที่นับถือผีลาวหรือ “อะลักแล” ซึ่งจะใช้หมูทั้งตัวพร้อมทั้งข้าวเหนียวเป็นเครื่องเซ่นไหว้ผี ในตำบลเจ็ดริ้วปรากฏเพียง 1 ตระกูลเท่านั้น และชาวไทยเชื้อสายจีนที่ชาวมอญเรียกว่าเป็นผู้นับถือ “อะลักจ๊อด” หรือ “ผีเจ๊ก” มีการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษในช่วงเทศกาลตรุษจีนเช่นเดียวกับชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทยและไม่มีข้อห้ามข้อปฏิบัติเกี่ยวกับผีเหมือนกับชาวมอญผู้นับถือผีมอญ

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีการแบ่งคนในชุมชนออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามตระกูลผีได้ถูกนำมาใช้ในการจัดจำแนกคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย โดยชาวมอญเจ็ดริ้วจะเรียกคนจีนที่นับถือผีบรรพบุรุษตามทายาทที่เป็นผู้ชายคล้ายคลึงกับชาวมอญว่า “อะลักจ๊อด” หรือผีเจ๊ก และเรียกคนเชื้อสายลาวที่นับถือผีลาวว่า “อะลักแล” ส่วนคนไทยชาวมอญเจ็ดริ้วจะจัดจำแนกว่าเป็น “คนไม่มีผี” ลักษณะการเรียกคนในสังคมผ่าน

โลกทัศน์ของชาวมอญดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญและการนับถือผีมอญเข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อระบบการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมระหว่างชาวมอญกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นรวมถึงมุมมองที่ชาวมอญมีต่อคนต่างกลุ่มในสังคมอีกด้วย

ชาวมอญกะมาวักซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวมอญเจ็ดริ้ว แต่เดิมนั้นเป็นคนชนบทที่มีอาชีพทำนาและรับจ้าง เป็นพวกที่ถูกใช้แรงงานเป็นส่วนมากซึ่งต่างจากมอญบางกลุ่มที่เป็นพวกขุนนางมีการศึกษาดี (สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว, 2530: 70) อาชีพเริ่มแรกของชาวมอญกะมาวักที่อพยพมาอาศัยที่ตำบลเจ็ดริ้วหลังจากแผ้วถางป่าอ้อจึงเป็นการทำนาข้าว โดยใช้วิธีการเจาะแล้วหยอดเป็นหลุม ๆ (ตรงใจ หุตางกูร, นักทฤษฎี ยอตราช และธานินทร ลิ้มปิติริ (2561: 134) อย่างไรก็ตามผลผลิตที่ได้จากการทำนาของชาวมอญเจ็ดริ้วในช่วงแรกไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เนื่องจากถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบจึงเริ่มมีการเรียนรู้การทำกรเกษตรรูปแบบอื่น ๆ จากคนในละแวกใกล้เคียงอย่างเช่นการทำสวนองุ่นในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และการทำสวนมะนาวในแถบคลองดำเนินสะดวก ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น และเป็นที่มาของคำขวัญประจำตำบลว่า “แดนองุ่น ดงมะนาว สวารามัญ” ปัจจุบันนอกจากการทำสวนองุ่นและสวนมะนาวแล้ว พื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วยังมีการทำสวนพืชชนิดอื่น ๆ ด้วย เช่น มะม่วง ลำไย ฝรั่ง มะพร้าว พืช เป็นต้น และมีการปลูกพืชผักหมุนเวียนเพื่อหารายได้ระยะสั้น เช่น กระเจี๊ยบ แดงไทย มะเขือยาว บวบ เป็นต้น การประกอบอาชีพอื่นที่พบมากในพื้นที่นอกเหนือจากการทำสวน ได้แก่ อาชีพประมงโดยทำบ่อกุ้ง หรือบ่อปลาเพื่อขายส่งแพกุ้งหรือแพปลาในตัวเมืองมหาชัย นอกจากนี้ ชาวมอญเจ็ดริ้วอีกจำนวนหนึ่งก็ประกอบอาชีพรับจ้าง รับราชการ หรือออกไปทำงานในตัวเมืองอยู่บ้างประปราย แต่ไม่มากเท่ากับการประกอบอาชีพทำสวน

การที่สภาพสังคมและการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของชาวเจ็ดริ้วเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาสภาพดิน ฟ้า อากาศ และปริมาณน้ำฝนที่ไม่แน่นอน รวมไปถึงการที่ต้องเผชิญกับราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ผันผวน ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงนับว่าเป็นยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่สำคัญของชาวมอญเจ็ดริ้ว ดังจะเห็นได้จากการบนบานกับปะโน้กให้ช่วยอำนวยความสะดวกให้ผลผลิตทางการเกษตรและราคาผลผลิตได้ถึงเกณฑ์ที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ และเมื่อได้รับสิ่งที่ได้อำนวยอนขอจากปะโน้กแล้วก็จะมักจะทำบุญด้วยการประกอบพิธีเลี้ยงผี หรือหากได้ผลผลิตมากเกินไปเกินความคาดหมายก็จะจัดพิธีกรรมรำผีให้แก่ปะโน้ก จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่นับถือผีมอญมักจะได้รับผลสมดังใจปรารถนาส่งผลให้เกิดความศรัทธาต่อผีมอญยิ่งทวีคูณขึ้นไป

2.1.4 โครงสร้างครอบครัว และระบบเครือญาติ

ความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นความเชื่อที่ติดตัวสมาชิกผู้อยู่ในตระกูลผีมอญมาตั้งแต่กำเนิด และความเชื่อนี้ก็ผ่านการปลูกฝังและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านระบบโครงสร้างหน่วยย่อยทางสังคมที่เรียกว่า “ครอบครัว” และถูกต่อยอดผ่าน “ระบบเครือญาติ” ในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งกฎเกณฑ์ในการแต่งงานระหว่างคนในชุมชนรวมถึงกฎเกณฑ์ในการแบ่งมรดกหรือที่ดิน ความเชื่อเรื่องผีมอญก็ล้วนแต่เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวมอญเจ็ดริ้วทั้งสิ้น ดังนั้น การทำความเข้าใจโครงสร้างครอบครัวและระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้ว นอกจากจะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตและความเป็นอยู่พื้นฐานของชาวมอญเจ็ดริ้วแล้ว ยังจะทำให้เห็นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีมอญที่เข้าไปสอดแทรกอยู่ในหน่วยทางสังคมเหล่านี้อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ด้วย

2.1.4.1 โครงสร้างครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ยศ สันตสมบัติ (2544: 109) กล่าวถึงครอบครัวว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่ไม่ใช่หน่วยสังคมที่เป็นอิสระ เนื่องจากโครงสร้างภายในของครอบครัวถูกกำหนดผ่านกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น รูปแบบการแต่งงาน การตั้งรกรากและที่อยู่อาศัย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า โครงสร้างครอบครัวระบบเครือญาติ รวมไปถึงการแต่งงานล้วนสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทในการเข้าไปกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว เริ่มต้นตั้งแต่ในระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชนที่มีครอบครัวชาวมอญซึ่งนับถือผีแตกต่างกันมาอาศัยอยู่ร่วมกัน

โครงสร้างครอบครัวของชาวมอญเจ็ดริ้วในระยะแรกเริ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานในตำบลเจ็ดริ้วมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายextended family) ซึ่งมีคนมากกว่า 2 รุ่นขึ้นไปอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน (ยศ สันตสมบัติ: 2544: 109) จากการสัมภาษณ์ฟา ไยใหม่ (สัมภาษณ์ ,11 พฤศจิกายน 2563) ผู้อาวุโสในตำบลเจ็ดริ้วให้ข้อมูลกับผู้วิจัยโดยสรุปความได้ว่า สมัยก่อนเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลเจ็ดริ้วคนที่อยู่ในตระกูลผีเดียวกันก็จะมาจับจองพื้นที่ด้วยการช่วยกันแผ้วถางป่าเพื่อทำนาข้าวแล้ว มักจะรวมตัวกันปลูกบ้านเรือนอยู่ในบริเวณโคกเดียวกัน เมื่อถึงเวลาทำนาก็จะออกไปช่วยกันทำงาน ดังนั้น ในบริเวณโคกบ้านเดียวกันจะประกอบไปด้วยคนในตระกูลผีเดียวกันหลายรุ่นตั้งแต่รุ่นปู่ตายาย ลูก หลาน และอาจจะรวมไปถึงรุ่นเหลนอยู่ร่วมกัน

ต่อมาในระยะหลังการทำนาไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรจึงมีการแบ่งขายที่ดินของแต่ละครอบครัวย่อย ทำให้ต้องแยกย้ายไปอยู่คนละที่และหันมาทำสวนแทน อย่างไรก็ตาม คนในตระกูลผีเดียวกันยังคงไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษาที่จะต้องมีการ

ส่งสำหรับอาหารคาวหวานให้กับญาติผู้ใหญ่ และในทุก ๆ ปีคนในตระกูลผีเดียวกันทุกคนจะต้องมารวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ดังนั้น ในรอบปีแม้ว่าคนในตระกูลผีเดียวกันจะแยกย้ายออกไปอยู่เป็นครอบครัวย่อย ก็ยังต้องกลับมาพบปะกันในพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีซึ่งทำให้คนในตระกูลผีเดียวกันยังคงมีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติที่แน่นแฟ้นแม้ว่าจะมีการแยกครอบครัวออกไปแล้วก็ตาม

ลักษณะโครงสร้างครอบครัวในระยะแรกที่เป็นแบบครอบครัวขยาย มีคนในตระกูลผีเดียวกันหลากหลายรุ่นมาอยู่ร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน ผู้วิจัยมีทัศนะว่าอาจจะสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีมอญที่จะมีวิถีปฏิบัติและข้อห้ามสำหรับคนในตระกูลผีเดียวกัน ซึ่งเป็นกฎที่คนในตระกูลผีไม่สามารถละเมิดได้ เช่น การห้ามนำตุ๊กตาที่เป็นรูปคนเข้าบ้าน การที่คนในตระกูลผีต้องระมัดระวังไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์เข้ามาในบ้าน เป็นต้น เพราะจะถือว่าเป็นการกระทำผิดผีที่อาจจะทำให้ผีมอญไม่พึงพอใจและดลบันดาลให้เกิดเรื่องไม่ดีขึ้นกับคนในตระกูลผีได้ การที่คนในตระกูลผีเดียวกันอยู่รวมกันเป็นกลุ่มจึงส่งผลให้การดูแลรักษาวิถีปฏิบัติและข้อห้ามของคนในตระกูลผีเป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกในตระกูลผีที่ยังมีอายุน้อยก็จะได้รับการปลูกฝังจากญาติผู้ใหญ่ในตระกูลผีว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ อีกทั้งยังทำให้คนในตระกูลผีเดียวกันสามารถช่วยกันสอดส่องดูแลและระมัดระวังความประพฤติของคนในตระกูลผีไม่ให้กระทำผิดผีได้ง่ายอีกด้วย

จากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า โครงสร้างครอบครัวของชาวมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันมีทั้งลักษณะโครงสร้างครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยาย (extended family) เช่นเดียวกับช่วงที่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐาน และครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ที่ประกอบด้วยคน 2 รุ่นอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ลักษณะโครงสร้างครอบครัวแบบครอบครัวเดี่ยวของชาวมอญเจ็ดริ้วแม้ว่าจะมีการแยกครัวเรือนออกมาอาศัยอยู่ต่างหาก แต่เมื่อต้องการใช้แรงงานคนในการทำเกษตรกรรม คนที่อยู่ในระบบเครือญาติเดียวกันก็มักจะมาช่วยกันในลักษณะของการ “เอาแรง” กล่าวคือ เมื่อครอบครัวใดต้องการคนงาน เช่น การทอฝรัง หรือขอยองุ่น ออก อีกครอบครัวหนึ่งจะมาลงแรงช่วย และหากถึงคราวที่ครอบครัวที่มาลงแรงเอาไว้ต้องการแรงงาน ครอบครัวที่เคยได้รับการช่วยเหลือก็จะมาช่วยเป็นการตอบแทน ลักษณะเช่นนี้มักปรากฏในหมู่เครือญาติ ทำให้ไม่ต้องเสียค่าจ้างแรงงานในการทำเกษตรกรรม อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ฉันเครือญาติที่แน่นแฟ้นจากการไปมาหาสู่กันตลอดเวลาด้วย อย่างไรก็ตาม ในตำบลเจ็ดริ้วก็ยังปรากฏครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีแรงงานในการทำเกษตรกรรมด้วย ทำให้ต้องเสียเงินจ้าง

แรงงานเพิ่มเติมซึ่งมีทั้งแรงงานที่เป็นชาวเจ็ดริ้วและชาวมอญที่เป็นแรงงานข้ามชาติมาจากประเทศพม่า

ลักษณะโครงสร้างครอบครัวที่ส่วนมากมักจะเป็นครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 รุ่นขึ้นไปมาอยู่ร่วมกัน และครอบครัวเดี่ยวที่แม้ว่าจะมีการแยกครัวเรือนออกมาอยู่ต่างหากแล้วแต่ก็ยังมีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ ทำให้ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติของครอบครัวหนึ่ง ๆ มีความแน่นแฟ้น นอกเหนือจากปัจจัยด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องการแรงงานในการช่วยกันทำงานที่มีส่วนในการกำหนดให้โครงสร้างครอบครัวของชาวมอญเจ็ดริ้วมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายแล้ว อีกปัจจัยหนึ่งที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้เลยก็คือ “ความเชื่อเรื่องการนับถือผีมอญ” ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้นว่า วิถีปฏิบัติและข้อห้ามรวมไปถึงพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นส่วนสำคัญที่ยึดโยงคนในครอบครัวเข้าหากัน แม้ว่าปัจจุบันยุคสมัยที่เปลี่ยนผันไปจะทำให้คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าคนรุ่นก่อนได้มีโอกาสย้ายถิ่นฐานเข้าไปทำงานในเมืองมากขึ้น แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า กลุ่มคนดังกล่าวจะต้องกลับมาร่วมพิธีกรรมของตระกูลผีตนทุกครั้ง ยกเว้นในกรณีสุดวิสัยที่ไม่สามารถมาเข้าร่วมพิธีกรรมได้ประกอบกับเงื่อนไขด้านเวลาที่ทำให้พิธีกรรมไม่สามารถเลื่อนออกไปได้อีก สมาชิกคนดังกล่าวก็จะต้องจัดรูปขอขมาปะโน่งและบอกกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ตนเองไม่สามารถมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้ จากกรณีตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า ผีมอญเป็นความเชื่อที่ชาวมอญผู้นับถือผีมอญให้ความสำคัญอย่างมากและความเชื่อนี้ก็ถูกถ่ายทอดไปสู่สมาชิกทุกคนในตระกูลผีจากรุ่นสู่รุ่น แม้ว่ายุคสมัยและความเจริญจะพรากชาวมอญเจ็ดริ้วบางส่วนไปสู่เมือง แต่ความเชื่อเรื่องผีมอญที่เป็นสิ่งที่ติดตัวชาวมอญเจ็ดริ้วมาตั้งแต่ถือกำเนิดขึ้นในตระกูลผีและหยั่งรากลึกจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่สามารถพรากและแยกออกจากกันได้

2.1.4.2 ระบบเครือญาติ

ครอบครัวแต่ละครอบครัวไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวและเป็นอิสระ หากแต่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันผ่านระบบเครือญาติ ยศ สันตสมบัติ 2544: 110 - 112) กล่าวว่า ระบบเครือญาติมีบทบาทสำคัญในการควบคุมกฎเกณฑ์ทางสังคม นอกจากการกำหนดนิยามความสัมพันธ์ทางสายเลือด การแต่งงาน และการแบ่งปันทรัพยากรแล้ว ระบบเครือญาติยังมีบทบาทต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างน้อย 2 ประการ คือ กฎเกณฑ์ว่าด้วยที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน (rules of marital residence) และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสืบสายเลือดหรือการนับญาติ (rules of descent)

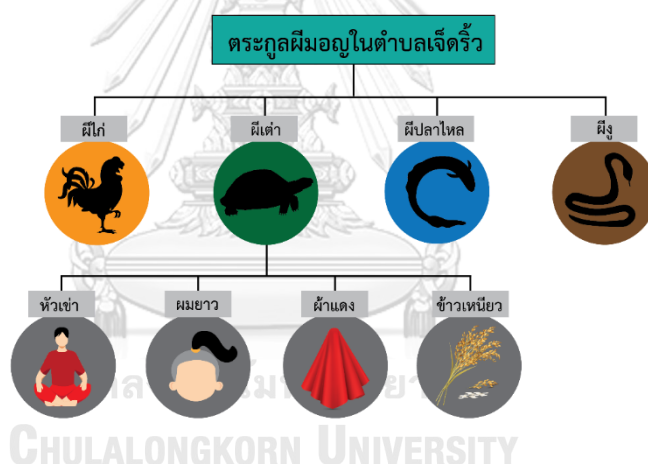
ระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้วที่นับถือผีมอญมีบทบาทต่อการกำหนดกฎเกณฑ์สำคัญทางสังคมเช่นเดียวกับทียศ (2544) ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่การจัดระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้วอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่กำหนดกฎเกณฑ์ระบบเครือญาติไว้อีกชั้นหนึ่ง โดยชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจะแบ่งตามตระกูลผี จากการเก็บข้อมูลตระกูลผีมอญที่ปรากฏในตำบลดเจ็ดริ้วมีทั้งหมด 4 ตระกูลผี ได้แก่ ผีเต่า ผีไก่ ผีปลาไหล และผีงู โดยผีเต่าที่เป็นตระกูลผีที่ใหญ่ที่สุดนั้นมีการแบ่งออกเป็นตระกูลย่อยด้วย ได้แก่ ผีหัวเข่า (อะล่กตั้งบอง) ผีไ่ว้มยาว (อะล่กศกยอง) ผีเต่าที่หวงผ้าแดง และผีเต่าที่หวงข้าวเหนียว การใช้ตระกูลผีมอญซึ่งมีสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลเป็นเครื่องมือในการจัดระบบเครือญาติ มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบโทเท็ม (totemic system) ซึ่งเป็นค่านิยมชนิดของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นชื่อของตระกูลต่าง ๆ ในเผ่าโอจิบเว (Ojibway) ชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งในทวีปอเมริกาเหนือ (Durkheim: 2538: 101) ซึ่งได้กลายมาเป็นคำที่ใช้เรียกระบบความเชื่อที่บูชาพืชและสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่พบได้ในหลายพื้นที่ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ระบบโทเท็มของเดอร์ไคม์ก็ไม่สามารถอธิบายระบบความเชื่อเรื่องผีมอญได้อย่างครอบคลุม เนื่องจากระบบความเชื่อเรื่องผีมอญมีลักษณะเฉพาะบางประการที่แตกต่างไปจากระบบโทเท็มในพื้นที่อื่น ๆ

เอมิล เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1995: 145) กล่าวว่า มนุษย์ได้วิธีการคิดแยกแยะและจัดกลุ่มสิ่งต่าง ๆ จากการมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ทำให้ต่อมาเกิดการแบ่งกลุ่มและนำไปสู่การจัดระบบสิ่งต่าง ๆ การที่เดอร์ไคม์กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ไม่สามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เพียงแต่การจำแนกแยกแยะจะแบ่งละเอียดขึ้นเมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เดอร์ไคม์ (1995: 156) อธิบายว่า ระบบการแบ่งแยกเกิดจากความเห็นที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างคนในชนเผ่าและจัดระบบความเชื่อขึ้นเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนในชนเผ่า ระบบโทเท็มเป็นระบบที่เป็นผลมาจากความเห็นพ้องต้องกันระหว่างสมาชิกภายในเผ่า ทุกสายตระกูลภายในชนเผ่าไม่ได้เกิดจากการพัฒนาโดยอิสระ ดังนั้น วัฒนธรรมของระบบโทเท็มจึงเป็นส่วนที่เติมเต็มซึ่งกันและกัน

ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบโทเท็ม เนื่องจากการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้ว โดยมีการแบ่งเป็น “ตระกูล” (clan) หรือดังที่ยศ สันตสมบัติ (2544: 117) ใช้คำในภาษาไทยว่า “โคตร” คือ สมาชิกในตระกูลเดียวกันทุกคนเชื่อว่าตนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน เพียงแต่ไม่สามารถสืบสาวสายสัมพันธ์นั้นออกมาอย่างชัดเจนได้ ตระกูลผีต่าง ๆ ในตำบลดเจ็ดริ้วมีทั้งหมด 4 ตระกูล ได้แก่ ตระกูลผีเต่า ตระกูลผีไก่ ตระกูลผีงู และตระกูลผีปลาไหล จากการเก็บข้อมูลระหว่างปีพ.ศ. 2562 - 2565 ชาวมอญที่อาศัยอยู่ในตำบลดเจ็ดริ้วและนับถือผีมอญมีประมาณ 591 คน แบ่งเป็นตระกูลผีเต่าจำนวน 403 คน ตระกูลผี

คน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ตระกูลผีปลาไหลในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วประกอบด้วย สมาชิกที่ใช้นามสกุล หงษาชัย จำนวน คน นามสกุล หงษา มี 18 คน นามสกุล ขาวหงษา จำนวน 18 คน 13 คน และนามสกุล พักกาล มีสมาชิกจำนวน 10 สมาชิกจำนวน จากการสัมภาษณ์สมาชิกใน ตระกูลผีปลาไหลซึ่งมีนามสกุลแตกต่างกันทั้ง 4 นามสกุลนี้ พบว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วที่ใช้นามสกุลทั้ง 4 นามสกุลเคยเป็นเครือญาติกันมาก่อน นอกจากชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีปลาไหลที่ใช้นามสกุลต่าง ๆ ดังที่ผู้เขียนกล่าวมา ผู้อาวุโสในตระกูลผีปลาไหลยังให้ข้อมูลที่กล่าวเชื่อมโยงถึงชาวมอญผู้นับถือผีปลา ไหลในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์อันเครือญาติกันด้วย ได้แก่ พื้นที่บริเวณใกล้กับวัดครองครุ ใน ตำบลท่าทรายและวัดบางปลา ในตำบลบ้านเกาะ จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บรรพบุรุษของ ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีปลาไหลอาศัยอยู่ก่อนที่จะย้ายถิ่นฐานมายังตำบลเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ ยังมี ชาวมอญที่เป็นเครือญาติกับชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีปลาไหลจำนวนหนึ่งย้ายไปตั้งถิ่นฐานแถบ กระจุกมิต อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม อีกด้วย

ภาพที่ 4 แผนภาพแสดงตระกูลผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว

ชื่อตระกูลผีที่ใช้ชื่อสัตว์เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลนั้น สุเอ็ด คชเสน (2547: 73) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “น่าจะหมายถึงสิ่งที่บรรพบุรุษชอบกินหรือชอบห้ามไม่ให้กระทำมากกว่าที่จะเป็นชื่อผีเอง” ความเห็นของสุเอ็ดสอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญ เนื่องจากทุกบ้านจะเรียกแทนผีของตนเองว่า “ปะโน้ก” ที่เป็นคำในภาษามอญหมายถึง “พ่อปู่” แต่จะนิยามตนเองว่าอยู่ตระกูลผีใดผ่านการใช้ชื่อสัตว์สัญลักษณ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคนในตระกูลนั้น ๆ ในเชิงพิธีกรรม ผีมอญในที่นี้ผู้วิจัยตีความว่าหมายถึง “ผีบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปนาน

แล้ว” ที่ผู้วิจัยกล่าวเช่นนี้สืบเนื่องมาจาก ผู้อาวุโสในตระกูลผีไม่ว่าจะเป็นผู้ใดก็ตาม เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะไม่ได้กลายเป็นปะโน่ง เพราะปะโน่งคือผีบรรพบุรุษที่มีอยู่มานานแล้วโดยที่คนในตระกูลผีนั่นก็ไม่ทราบเช่นกันว่าเป็นใคร แต่เคารพนับถือเสมือนกับญาติผู้ใหญ่ในตระกูล ดังสะท้อนให้เห็นผ่านชื่อเรียกผีมอญที่สื่อความหมายถึงผู้อาวุโสในครอบครัว

ผีมอญผูกติดอยู่กับ “เสาผี” และ “ผ้าผี” ที่จัดเก็บเอาไว้ใน “ห้องผี” ผ้าผีเป็นเครื่องแต่งกายของชาวมอญในอดีตประกอบไปด้วย เสื้อผ้าอกสีขาว ตัว ผ้าโพกหัว 1 ตัว โสร่งตาหมากรุก 1 ผืน แต่บางบ้านที่เชื่อว่าผีของตนมี “มิจุได้ด⁶ 1 ผืน และผ้าสไบสีแดง 1 ผืน ผ้าคาดเอว 1 สีแดง” ในกระเป๋านั้นจะมีผ้านุ่งของผู้หญิงเพิ่มขึ้นมาด้วยและมีเครื่องประดับ ได้แก่ แหวนทองหัวพลอยแดงที่ถือว่าเป็นแหวนผี ทั้งหมดนี้จะถูกจัดเก็บไว้ในหีบผ้าผีหรือในปัจจุบันบางบ้านก็จะปรับเปลี่ยนมาเป็นกระเป๋ามีซิปปิดมิดชิดเพื่อป้องกันสัตว์และแมลงกัดแทะผ้าผี เพราะหากผ้าผีมีรอยขาดจะต้องไปหา มาเปลี่ยนให้กับผีมอญ มิฉะนั้นอาจจะส่งผลให้ผีมอญไม่พอใจและดลบันดาลให้เกิดเหตุร้ายขึ้นภายในตระกูลผี ห้องผีที่มีเสาผีและผ้าผีอยู่ชาวมอญผู้นับถือผีมอญจะระมัดระวังไม่ให้คนนอกตระกูลผี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ตั้งครรภ์และเด็กที่ไว้ผมจุกผมเปียเข้าไปในพื้นที่ดังกล่าว เนื่องจากเชื่อว่าจะทำให้เกิดความไม่สะอาดและทำให้ผีมอญไม่พอใจจนต้องประกอบพิธีกรรมรำผีที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก

เดอร์ไคม์กล่าวถึงการจำแนกสิ่งที่อยู่ในสถานะศักดิ์สิทธิ์ (sacred) และสถานะสามัญ (profane) ของชาวพื้นเมืองออสเตรเลียว่าจะต้องอ้างอิงอยู่กับโทเท็ม สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับโทเท็มจะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความสัมพันธ์ในเชิงพิธีกรรมกับคนในเผ่า เดอร์ไคม์ยกตัวอย่างสิ่งที่เรียกว่า ฼฼฼ (churingas) แผ่นไม้หรือแผ่นหินที่มักจะมีรูปร่างเป็นวงรีหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าเจาะรู ประทับตราสัญลักษณ์ประจำโทเท็ม โดยชาวพื้นเมืองจะเก็บเอาไว้ในถ้ำเล็ก ๆ ที่รกร้างและใช้ก้อนหินปิดปากทางเข้าถ้ำ ฼฼฼ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้หญิงและเด็กผู้ชายไม่สามารถที่จะจับต้องได้และบริเวณที่จัดเก็บ฼฼฼ก็จะถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย ฼฼฼ไม่สามารถใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนได้ หากแต่ยึดโยงเข้ากับชะตากรรมของคนในตระกูล ถ้า฼฼฼หายไปคนในตระกูลก็จะประสบกับหายนะและโชคร้าย (Durkheim, 1995: 118 – 120) จากลักษณะของ฼฼฼สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตระกูลโทเท็ม หากนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับระบบความเชื่อเรื่องผีมอญจะเห็นได้ว่ามีลักษณะร่วมบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ผ้าผีและเสาผีของผีมอญก็มีสถานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่

⁶ มิจุได้ด มีความหมายสื่อถึงถึงบรรพบุรุษที่เป็นเพศหญิง โดย “มิ” หมายถึง ย่าหรือยาย “จุ” หมายถึง น้องสาวของย่าหรือยาย และ “ได้ด” หมายถึง น้องสาวคนเล็กของพ่อหรือแม่

คนนอกตระกูลผีไม่สามารถแตะต้องได้ หากผ้าผีมีรอยขาดหรือโดนแมลงกัดแทะก็จะส่งผลให้คนในตระกูลผีประสบกับเหตุร้าย นอกจากนี้ พื้นที่ห้องผีที่เป็นสถานที่ตั้งของเสาผีและผ้าผีจะถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในตระกูลผีต้องคอยระมัดระวังไม่ให้คนนอกตระกูลผีล่วงล้ำเข้าไปได้ ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากทั้งผ้าผีและเสาผีต่างเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับผีมอญของแต่ละตระกูลผีและเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ผ้าผีและเสาผีรวมไปถึงบริเวณที่ใช้เก็บรักษาสัญลักษณ์เหล่านี้จึงมีสถานะศักดิ์สิทธิ์ตามผีมอญหรือปะโน้กไปด้วย

ภาพที่ 5 ภาพแสดงผ้าผีของผีมอญ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2560

ภาพที่ 6 ภาพแสดงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีในห้องผีของชาวมอญเจ็ดริ้ว
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2562

ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วที่มีการแบ่งคนในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วออกเป็นกลุ่มย่อยต่าง ๆ ดังที่กล่าวไปข้างต้น ยังมีบทบาทสำคัญต่อกฎเกณฑ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วดังต่อไปนี้

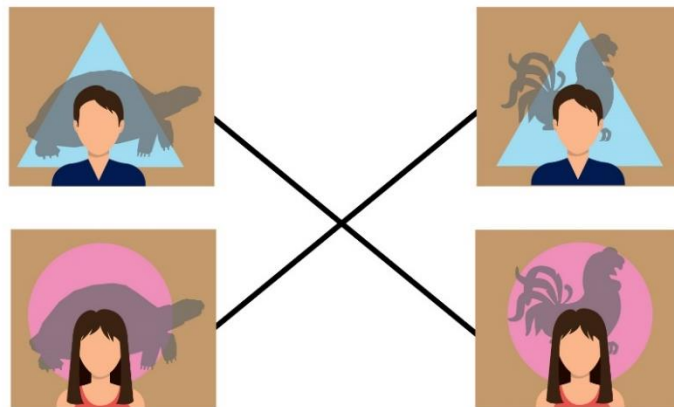
1) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งงานและการนับญาติหลังแต่งงาน

รูปแบบการแต่งงานของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญเป็นแบบการแต่งงานนอก วงศ์วาน (exogamy) กล่าวคือ คนที่สามารถแต่งงานกันได้จะต้องเป็นคนต่างตระกูลผีและไม่มีความเกี่ยวข้องกันฉันทเครือญาติ คนต่างตระกูลผีในที่นี้อาจจะเป็นคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น คนไทยเชื้อสายจีนที่คนมอญถือว่าผีเจ๊ก (อะล่กัจอด) คนลาวที่คนมอญนับว่ามีผีลาว (อะล่กแล) หรืออาจจะเป็นคนไทยที่คนมอญนับว่าเป็นคนที่ไม่ผี แต่การนับญาติหลังการแต่งงานผู้หญิงจะนับถือผีตามฝ่ายชาย ส่วนลูกที่เกิดในตระกูลผีก็จะนับถือผีตามตระกูลผีของพ่อตนเอง (paternal line) การนับญาติลักษณะนี้ส่งผลให้คนในตระกูลผีเดียวกันมีแนวโน้มที่จะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันไปด้วย

เมื่อพิจารณาแผนภาพแสดงระบบเครือญาติและการแต่งงานตามระบบความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้วจะเห็นได้ว่า เมื่อคนต่างตระกูลผีแต่งงานกัน แม้ว่าฝ่ายหญิงจะเป็นคนไม่มีผี แต่เมื่อแต่งงานตนเองจะต้องนับถือผีตามฝ่ายชาย และลูกก็ต้องนับถือผีตามฝ่ายพ่อ เช่น ผู้ชายเป็นคนในตระกูลผีเต่า เมื่อแต่งงานกับฝ่ายหญิงที่ไม่มีผี ฝ่ายหญิงจะต้องนับถือผีเต่าและลูกไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ต้องนับถือผีเต่าทั้งคู่ แต่ลูกชายจะเป็นผู้สืบทอดตระกูลผีเต่า ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อลูกชายตระกูลผีเต่าแต่งงานกับฝ่ายหญิงที่อยู่ในตระกูลผีไก่ ฝ่ายหญิงจะต้องเปลี่ยนมานับถือผีเต่า และลูกก็ต้องนับถือตระกูลผีเต่าตามไปด้วย ในขณะที่ลูกสาวในตระกูลผีเต่าเมื่อแต่งงานกับฝ่ายชายที่มาจากตระกูลผีงูก็ต้องนับถือผีงูตามฝ่ายชาย ส่วนลูกที่ถือกำเนิดขึ้นก็ต้องนับถือผีงูตามฝ่ายพ่อด้วย

อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งงานและการนับญาติหลังแต่งงานในระบบความเชื่อเรื่องผีมอญก็มีข้อจำกัดซึ่งเป็นข้อห้ามของทุกตระกูลผี ได้แก่ การห้ามแต่งงานไขว้กัน กล่าวคือ หากตระกูลผีทั้งสองตระกูลมีลูกชายและลูกสาวเหมือนกันทั้งสองตระกูล โดยที่ลำดับอาวุโสของลูกชายและลูกสาวทั้งสองตระกูลเหมือนกันจะไม่สามารถแต่งงานกันได้ เนื่องจากจะทำให้เกิดการ “สลับผี” และชาวมอญเจ็ดริ้วเชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายและทำมาหากินไม่ขึ้น

ภาพที่ 8 แผนภาพแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของตระกูลผีเต่าและผีไก่ก่อนแต่งงานไขว้ผี

ภาพที่ 9 แผนภาพแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินของตระกูลผีเต่าและผีไก่หลังแต่งงานไขว้ผี

จากภาพที่ 8 จะเห็นได้ว่า ก่อนการแต่งงานไขว้ผีตระกูลผีทั้งสองตระกูลจะมีพื้นที่ของตระกูลผีแยกกันอย่างเป็นสัดส่วน แต่เมื่อทั้งสองตระกูลแต่งงานกัน ฝ่ายหญิงจะต้องเปลี่ยนไปนับถือผีตามฝ่ายชายตามกฎหมายเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งงาน ทำให้ตระกูลผีทั้งสองตระกูลเกิดการสลับผีดังภาพที่ 9 กล่าวคือ เมื่อลูกสาวเปลี่ยนไปเป็นสมาชิกในตระกูลผีของสามี ที่ดินในส่วนของลูกสาวก็จะเปลี่ยนไปเป็นที่ดินของตระกูลผีฝ่ายสามีด้วย หากสังเกตโดยผิวเผินอาจจะดูเหมือนว่าสองตระกูลผีเกิดการผสมปนเปการนับถือผีที่อาจจะคาบเกี่ยวกับตระกูลผีเดิม เนื่องจากฝ่ายหญิงแม้ว่าจะแต่งงานไปแล้วแต่ก็ยังคงดำรงสถานะลูกหลวงตาของตระกูลผีเดิมอยู่ และสามารถกลับมาไหว้ผีในพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี รวมไปถึงสามารถกลับมาตายในบ้านของตระกูลผีเดิมได้ แต่หากพิจารณาในแง่ของการแบ่งที่ดินแล้ว จะเห็นได้ว่า การแต่งงานไขว้ผีระหว่างสองตระกูลผีจนทำให้เกิดการสลับผี ส่งผลให้ที่ดินของตระกูลผีเดียวกันที่ควรจะถูกจุกตัวอยู่รวมกันมีตระกูลผีอื่นมาแทรกกลาง เพราะมรดกที่ดินของทางฝ่ายหญิงก็ต้องเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของตระกูลผีตามฝ่ายชายด้วย ทำให้พื้นที่ของตระกูลผีเดียวกันกระจายตัวแยกออกจากกันและเมื่อมีการขยายครอบครัวของตระกูลผีอื่นที่มาแทรกกลางระหว่างที่ดิน ก็จะทำให้พื้นที่ของตระกูลผีนั้นกระจายตัวมากขึ้นท่ามกลางพื้นที่ของตระกูลผีเดิมที่เคยเป็นเจ้าของพื้นที่ ทั้งนี้พื้นที่ที่ห่างกันทางกายภาพก็ส่งผลต่อความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างคนในตระกูลผีด้วย

2) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสืบทอดตระกูลผีมอญ

การสืบทอดตระกูลผีตามระบบความเชื่อเรื่องผีมอญจะผูกติดอยู่กับลูกชาย แต่ตระกูลผีหนึ่งจะมีผ้าผีและเสาผีเพียงบ้านที่เป็นต้นผีเท่านั้น ดังนั้น ในกรณีที่ตระกูลผีดังกล่าวมีลูกชายมากกว่า 1 คนผู้สืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญที่ทำหน้าที่เป็นต้นผี ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะสืบทอดผ่านทางลูกชายคนเล็กซึ่งแตกต่างจากชาวมอญพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย เช่น มอญสามโคก มอญเกาะเกร็ด ที่จะสืบทอดต้นผีผ่านทางลูกชายคนโต ลูกชายที่เป็นต้นผีจะมีหน้าที่ดูแลรักษาผ้าผีและเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ ได้แก่ พิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี คนในตระกูลผีทุกคนจะต้องมารวมตัวเพื่อร่วมประกอบพิธีกรรมกันที่บ้านของต้นผี อย่างไรก็ตาม บางตระกูลผีที่มีลูกชายหลายคน เมื่อลูกชายแยกออกไปมีครอบครัวก็ส่งผลให้สมาชิกในตระกูลผีมีจำนวนมากขึ้น การดูแลและควบคุมให้สมาชิกในตระกูลผีประพฤติปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติและข้อห้ามในตระกูลเป็นไปได้ยาก สมาชิกที่เป็นลูกชายในตระกูลผีจึงมักจะแยกผิออกจากต้นผี เพื่อให้การดูแลและควบคุมการประพฤติปฏิบัติตนตามข้อปฏิบัติและข้อห้ามของตระกูลผีเป็นไปอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น เนื่องจากสมาชิกในตระกูลผีมีจำนวนน้อยลง

การแยกผีแม้ว่าจะเป็นการแยกผีมอญไปดูแลรักษาเองและทำให้การควบคุมดูแลความประพฤติของสมาชิกในตระกูลผีเป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น เพราะเป็นการแยกย่อยจำนวนสมาชิกในตระกูลผีออกจากกันเหลือเพียงคนในครอบครัวย่อยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การแยกผีก็ไม่ได้ตัดขาดความสัมพันธ์อันเครือญาติออกไปด้วย สมาชิกในตระกูลผีมอญยังคงมีการไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ เพียงแต่พิธีกรรมเลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมขนาดเล็กและจัดในตระกูลผีเป็นประจำทุกปีจะแยกออกไปจัดที่บ้านของตนเองเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมรำผีที่มีการรวมสมาชิกในตระกูลผีทุกคนเข้าด้วยกัน ก็ยังคงมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรม และพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เช่น งานบวช งานแต่งงาน และงานศพ สมาชิกในตระกูลผีก็ยังคงมาร่วมกันช่วยงานด้วย

นอกจากนี้ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษาชาวมอญเจ็ดริ้วก็ยังมีประเพณีสำคัญที่ยังคงยึดถือกันอยู่จวบจนปัจจุบัน ได้แก่ “การส่งสารับ” คือ การนำอาหารคาวหวานไปส่งให้กับผู้อาวุโสในตระกูลที่ตนเองนับถือ แสดงให้เห็นว่าสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสในตระกูลเป็นอย่างมาก ซึ่งอาจจะสืบเนื่องมาจากการปลูกฝังให้คนในตระกูลผีให้ความสำคัญกับผีมอญหรือปะโน่งที่เปรียบเสมือนกับผู้อาวุโสในตระกูลผี ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจึงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่นไปด้วย

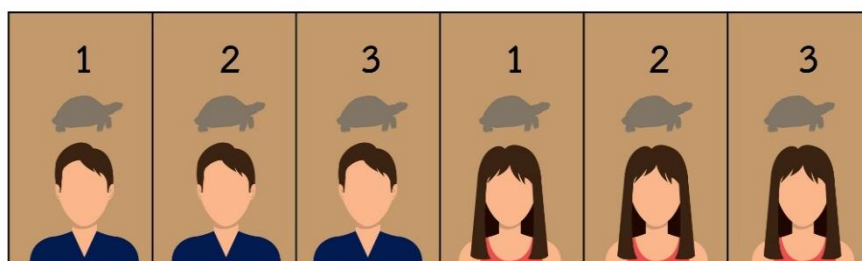
3) กฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแบ่งมรดก

ระบบเครือญาติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ มรดกที่จะต้องตกทอดไปยังลูกชายคนเล็กซึ่งเป็นผู้สืบทอดตระกูลผีก็คือ ผ่าผี เส่าผี และบ้านที่มีห้องผีอยู่ แม้ว่าจะมีการแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหากก็ยังคงต้องกลับมาดูแลมรดกที่สืบทอดมาจากตระกูลผีอยู่ ยกเว้นจะย้ายผีไปยังบ้านของตนเอง โดยการย้ายผีไปยังบ้านหลังใหม่ ในที่นี้จะใช้วิธี “ถอนเส่าผี” ด้วยการหาเส่าไม้มาเทียบกับเส่าผีเดิมและประกอบพิธีกรรมซื้อขายบ้านผี สงวน จอกสมุทร (สัมภาษณ์ ,12 กุมภาพันธ์ 2564) เจ้าของวงปีพาทย์และบิดาของโด่งตำบลเจ็ดริ้วผู้นำประกอบพิธีกรรมถอนเส่าผีให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า การจะถอนเส่าผีนั้นต้องเตรียมหาไม้จริง⁷ ขนาดประมาณ 10 – 15 เซนติเมตร และเตรียมเครื่องเซ่นไหว้เช่นเดียวกับที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี ผู้นำประกอบพิธีกรรมจะเป็นตัวแทนตกลงซื้อขายบ้านให้กับผู้สืบทอดที่ต้องการจะถอนเส่าผีไปยังบ้านหลังใหม่จากเจ้าของบ้านหลังเดิมซึ่งจะต้องเป็นคนในตระกูลผีเดียวกันเท่านั้น การซื้อขายอาจจะสมมติราคาเป็นเงิน 500 – 1,000 บาทให้ผู้สืบทอดที่ต้องการจะถอนเส่าผีซื้อขาดไปจากคนในตระกูล โดยจะต้องมีพยานในการตกลงซื้อขาย

⁷ ไม้เนื้อแข็ง

ด้วย จากนั้นผู้นำประกอบพิธีกรรมจึงสวดถอนเสาแบบถอนโบสถ์และปะพรมน้ำอบที่บริเวณเสาผีก่อนจะโห่สามลาแล้วถอนเสาที่เทียบกับเสาผีไปยังบ้านหลังใหม่ สมมติเหมือนกับว่าไม้ที่ปักเทียบนั้นเป็นเสาของบ้านหลังใหม่ และอัญเชิญปะโน้กให้ย้ายไปพร้อมกับเสาบ้านนั้น เมื่อย้ายไปยังบ้านหลังใหม่ก็จะนำไปปักคู่กับเสาบ้านที่จะเป็นเสาผีต่อไป

นอกจากนี้ ระบบเครือญาติตามความเชื่อเรื่องผีมอญก็ยังมีบทบาทอย่างมากต่อการแบ่งมรดกที่เป็นที่ดิน เนื่องจากระบบความเชื่อเรื่องผีมอญจะยึดถือความเชื่อเรื่องการห้ามแบ่งที่ชนาบกกัน (กร๊าบ)⁸ เพราะเชื่อว่าจะส่งผลให้ทำมาหากินไม่เจริญและเป็นเสนียดจัญไร (บังอร หังเสวก ,สัมภาษณ์ ,30 ตุลาคม 2562) ดังนั้น เวลาชาวมอญเจ็ดริ้วแบ่งที่ดินก็มักจะแบ่งส่วนหนึ่งเป็นของลูกชายและอีกส่วนหนึ่งเป็นของลูกสาว จากนั้นจึงเรียงลำดับตำแหน่งที่ดินตามความอาวุโส การแบ่งที่ดินเช่นนี้จะส่งผลให้คนที่อยู่ในตระกูลผีเดียวกันมีแนวโน้มที่จะกระจุกตัวอยู่รวมกัน เพราะผีมอญจะสืบทอดผ่านทางทายาทที่เป็นผู้ชาย เมื่อแบ่งที่ดินให้ลูกชายกระจุกตัวอยู่รวมกันก็จะทำให้คนในตระกูลผีเดียวกันอยู่ใกล้ชิดกันไปด้วย ส่วนลูกสาวหากยังไม่ได้แต่งงานก็ยังนับว่าเป็นคนในตระกูลผีเดียวกันหรือหากแต่งงานแล้วและเปลี่ยนไปนับถือผีตามฝ่ายชายก็ยังคงดำรงสถานะเป็นลูกหลวงตาของตระกูลผีที่สามารถมาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีและกลับมาตายที่บ้านเดิมของตนเองได้ ก็จะได้ไม่ต้องอยู่ห่างไกลจากพื้นที่ของตระกูลผีเดิมของตนเองมากนักซึ่งทำให้สามารถมาร่วมตัวทำพิธีกรรมและไปมาหาสู่กับคนในตระกูลผีได้ง่าย

ภาพที่ 10 แผนภาพแสดงตัวอย่างการแบ่งที่ดินของตระกูลผีเต่า

จากกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแบ่งมรดกตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วแสดงให้เห็นว่า ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่เป็นเครื่องกำหนดความสัมพันธ์ฉันเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้ว มักจะให้ความสำคัญกับความใกล้ชิดทางกายภาพเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในตระกูลผีเดียวกัน ดังที่จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในการแบ่งมรดกที่เป็นที่ดิน หรือแม้กระทั่งการยกมรดกการ

⁸ การแบ่งที่ชนาบกกันคือการที่แบ่งที่ดินโดยไม่ยึดตามลำดับอาวุโสและเพศของทายาทในตระกูลผี

สืบทอดตระกูลผีให้แก่ลูกชายคนเล็กเป็นต้นผี สมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลผีก็ต้องกลับมารวมตัวกันที่บ้านของตระกูลผีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งเสมอ เพื่อร่วมกันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ซึ่งในทางปฏิบัติการไปมาหาสู่ระหว่างคนในตระกูลผีก็จะมากกว่าปีละ 1 ครั้ง เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีมอญมีวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่เอื้อให้สมาชิกในตระกูลมารวมตัวกันได้ง่าย ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงไม่ได้เพียงแต่จะกำหนดโครงสร้างระบบเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้วเท่านั้น หากแต่ยังมีส่วนในการการต่อกย้ำให้ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติดังกล่าวแนบแน่นขึ้นด้วย

2.2 ภูมิหลังทางด้านความเชื่อของตำบลเจ็ดริ้ว

ภูมิหลังทางด้านความเชื่อมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจระบบความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นอย่างมาก เนื่องจากระบบความเชื่อในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วไม่ได้มีเพียงระบบความเชื่อเรื่องผีมอญเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่ชาวมอญเจ็ดริ้วนับถือเป็นศาสนาหลักตามที่ปรากฏหลักฐานในสำมะโนประชากร และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ ผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านและความเชื่อเรื่องผีร้ายในชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในระบบความเชื่อของสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การทำความเข้าใจความเชื่อด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องับชีวิตชาวมอญเจ็ดริ้วจึงสามารถช่วยเสริมความเข้าใจความเชื่อเรื่องผีมอญที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วได้เป็นอย่างดี

2.2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา

แม้ว่าชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะนับถือผีมอญ แต่ในเอกสารทางราชการชาวมอญเจ็ดริ้วทุกคนนับถือพุทธศาสนา พุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ชาวมอญเจ็ดริ้วทุกคนให้ความสำคัญและนับถือควบคู่ไปกับการนับถือผีมอญด้วย ศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในตำบลเจ็ดริ้วมีทั้งหมด 2 แห่งคือ วัดเจ็ดริ้ว และวัดอุทธาราม

วัดเจ็ดริ้วเป็นวัดฝ่ายมหานิกายที่ชาวมอญก่อตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกในตำบลเจ็ดริ้ว เมื่อประมาณต้นปีพ.ศ. 2453 (สุนทร คงศิลป์ และคณะ, 2546: 2) อยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 3 บ้านกลางคลองเจ็ดริ้ว เดิมชื่อว่า วัดรามัญวงศาราม ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดเจ็ดริ้วทอง เพื่อให้สอดคล้องกับวัดกระโจมทองที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและเปลี่ยนมาเป็นวัดเจ็ดริ้วในที่สุด ส่วนวัดอีกแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 4 ได้แก่ วัดอุทธาราม ซึ่งเป็นวัดนิกายธรรมยุตเดิมเป็นสำนักสงฆ์มาก่อน แต่ต่อมาในช่วงต้นปีพ.ศ. 2526 ได้สร้างเป็นวัดอุทธารามขึ้น (ฐานข้อมูลมานุษยวิทยาสมุทรสาคร, 2565) วัดทั้ง 2 แห่งในตำบลเจ็ดริ้วนับว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนในการประกอบพิธีต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเจ็ทรีวี่ที่นอกจากจะมีการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับการบวชหรือการตายแล้ว ก็ยังเป็นศูนย์รวมการจัดกิจกรรมที่เป็นประเพณีสำคัญของชาวมอญเจ็ทรีวี่ด้วย เช่น ประเพณีการแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ การปล่อยนกปล่อยปลา ในช่วงเทศกาลสงกรานต์, ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง และประเพณีตักบาตรดอกไม้ - ล้างเท้าพระ เป็นต้น

ชาวมอญเจ็ทรีวี่ส่วนใหญ่มักจะ “ออกวัด” ⁹ ในช่วงวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา นอกจากนี้ ในช่วงเทศกาลสำคัญอย่างเช่นวันสงกรานต์ก็จะมีการออกวัดไปทำบุญตักบาตร ฟังธรรม และถือศีลอุโบสถด้วย ชาวมอญเจ็ทรีวี่จะแยกความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็น “ทางธรรม” ที่แยกขาดออกจาก “ทางโลก” อย่างชัดเจน ดังปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมแต่งงานซึ่งตามธรรมเนียมของชาวมอญเจ็ทรีวี่จะไม่มีพิธีนิมนต์พระสงฆ์ไปร่วมงาน เพราะพิธีกรรมแต่งงานถือเป็นเรื่องทางโลกไม่ใช่กิจของพระสงฆ์ แต่จะมีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีให้กับปะโน่งที่เปรียบเสมือนผู้อาวุโสในตระกูลผีแทน ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเปรียบเป็น “ทางโลก” ที่ตรงข้ามกับพุทธศาสนา ชาวมอญเจ็ทรีวี่มักจะพึ่งพาผีมอญเกี่ยวกับความปรารถนาทางโลกด้านต่าง ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านความมั่งคั่งร่ำรวย ด้านโชคลาภ เป็นต้น และจะพึ่งพาพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเกี่ยวกับเรื่องโลกหลังความตายแทน

แม้ว่าความเชื่อทางพุทธศาสนาจะขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ผีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องอานิสงส์จากการบวชในพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นเครื่องมือในการสร้างการอนุญาตเชิงพิธีกรรมให้กับการฆ่าสัตว์เพื่อนำมาทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้ผีมอญ เนื่องจากชาวมอญเจ็ทรีวี่ผู้นับถือผีมอญมักจะให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่า การให้สมาชิกในตระกูลผีที่เป็นผู้ชายทำหน้าที่จับและฆ่าสัตว์ที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้จะไม่บาป เพราะผู้ชายสามารถบวชได้และอานิสงส์จากการบวชที่มากกว่าการฆ่าสัตว์จะทำให้ผู้ชายไม่ต้องชดใช้บาปที่กระทำซึ่งจะเห็นว่าชาวมอญเจ็ทรีวี่ผู้นับถือผีมอญได้นำการบวชที่เป็นหนทางแห่งการพ้นทุกข์ในพุทธศาสนามาใช้เป็นทางออกสำหรับหลักความเชื่อที่ขัดกันระหว่างพุทธศาสนาและผีมอญ ทำให้ความเชื่อทั้งสองนี้สามารถดำรงอยู่ควบคู่กันได้ในสังคมเจ็ทรีวี่

⁹ คำที่ชาวมอญเจ็ทรีวี่ใช้เรียกการไปทำบุญตักบาตรที่วัด

2.2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี

ความเชื่อเรื่องผีในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วไม่ได้ปรากฏเฉพาะความเชื่อเรื่องผีมอญเท่านั้น แต่ยังปรากฏความเชื่อเรื่องผีอื่น ๆ ร่วมอยู่ในระบบความเชื่อของสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านและความเชื่อเรื่องผีร้ายในชุมชน ดังนี้

2.2.2.1 ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน

ผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านหรือ “ปะจู้” ซึ่งเป็นคำในภาษามอญแปลว่า “พ่อปู่ใหญ่” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความเคารพนับถือเช่นเดียวกับผีมอญในฐานะวิญญาณผู้พิทักษ์ (guardian spirit) แต่ผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านจะมีหน้าที่ปกป้องรักษาผู้คนที่อยู่ในอาณาบริเวณใกล้เคียงกับศาลไม่ได้ดูแลเฉพาะครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเท่านั้น ศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วมีทั้งหมด 5 แห่งประจำอยู่ในหมู่บ้านทั้ง 5 หมู่ ได้แก่ ศาลเทียดตั่วด ประจำหมู่ที่ 1 ศาลปู่ฮัน - ปู่จัน ประจำหมู่ที่ 2 ศาลเจ้าพ่อล่องหน ประจำหมู่ที่ 3 ศาลพ่อเอี่ยม - พ่อท่ง ประจำหมู่ที่ 4 และศาลพ่อปู่เขาเขียวประจำหมู่ที่ 5 แต่ศาลพ่อปู่เขาเขียวนั้นตั้งอยู่บริเวณพื้นดินที่งอกออกมาบริเวณริมคลองท้ายหมู่ที่ 5 ปัจจุบันเมื่อชาวมอญเจ็ดริ้วเปลี่ยนมาสัญจรทางบกเป็นหลัก ก็ส่งผลให้ศาลพ่อปู่เขาเขียวไม่ค่อยเป็นที่รู้จักเท่าใดนัก นอกจากศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านทั้ง 5 แห่งนี้แล้ว ยังมีศาลปะจู้ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความเคารพนับถืออีกหนึ่งแห่ง คือ พ่อปู่สามศาล ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านเกาะที่เคยเป็นพื้นที่ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วเคยอาศัยอยู่ก่อนที่จะอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในตำบลเจ็ดริ้วด้วย

ศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านทั้ง 4 แห่ง ยกเว้นศาลเทียดตั่วดซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 1 ซึ่งเป็นศาลที่ตั้งขึ้นมาใหม่ในปีพ.ศ. 2560 จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในพื้นที่ได้ให้ข้อมูลว่า ศาลทั้ง 4 แห่ง สร้างมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว และในทุก ๆ ปีในช่วงเดือน 9 (ประมาณเดือนสิงหาคม) ก็จะมีการทำบุญเลี้ยงพระศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านทั้ง 4 แห่งนี้ โดยชาวเจ็ดริ้วที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับศาลหรือผู้ที่เคารพนับถือศาลนั้น ๆ จะร่วมกันตั้งข้าวใส่ภาชนะที่ทางผู้ดูแลศาลจัดเตรียมไว้คล้ายกับการตักบาตรที่วัด แล้วจึงช่วยกันจัดอาหารคาวหวานที่ต่างคนต่างเตรียมมาใส่สำหรับเพื่อถวายแด่พระสงฆ์

ภาพที่ 11 ภาพการทำบุญเลี้ยงพระที่ศาลพ่อทุ่ง – พ่อเอี่ยม
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2562

ภาพที่ 12 ภาพการเข้าทรงพ่อทุ่ง – พ่อเอี่ยม
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2562

ภาพที่ 13 ภาพแผนที่แสดงที่ตั้งสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในตำบลเจ็ดริ้ว

หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารและให้พรแก่คนในงานเสร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อพระสงฆ์กลับวัดก็จะมี การเข้าทรงของผีเจ้าพ่อประจำศาลหรือการ “ตูกิน” ซึ่งมีที่มาจากคำติดปากในภาษามอญว่า “หลองเจียะ โจนเจียะ” ที่มีความหมายว่า ตูกินทำกิน กล่าวคือ ชาวมอญเจ็ดริ้วจะถ่มร่างทรงเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากินว่าควรจะไปปลูกพืชใดหรือประกอบอาชีพอะไรจึงจะดี แต่การเข้าทรงเพื่อตูกินไม่ได้ดูเฉพาะเรื่องการทำมาหากินเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากเกิดเหตุผิดปกติหรือเรื่องวุ่นวายขึ้นกับคนในครอบครัว ชาวมอญเจ็ดริ้วก็มักจะมาถามสาเหตุกับร่างทรง เพื่อจะได้ไปแก้ไขเรื่องที่ทำให้เกิดผลพวงให้ถูกต้อง หากสาเหตุสืบเนื่องมาจากการกระทำผิดต่อผีมอญ ร่างทรงก็จะแนะนำให้ไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีหรือพิธีกรรมรำผีตามแต่ผีมอญจะเรียกร้องผ่านร่างทรงผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน นอกจากการแนะนำให้ไปประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญแล้ว ร่างทรงผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านยังสั่งสอนให้ผู้ที่มาตูกินเคารพนับถือผีมอญด้วย

ความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านจึงมีบทบาทต่อความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วเป็นอย่างมาก เพราะผู้ที่เชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านจะเชื่อฟังสิ่งที่ร่างทรงแนะนำสั่งสอน และเน้นย้ำให้ปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ และในขณะเดียวกันความเชื่อเรื่องผีมอญก็มีบทบาทในการตอกย้ำความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน เพราะในพิธีกรรมรำผีจะมีอะโซ¹⁰หนึ่งที่อัญเชิญผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านให้มาเข้าทรงและร่วมรำด้วย ทั้งความเชื่อเรื่องผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้านและความเชื่อเรื่องผีมอญจึงมีส่วนที่ช่วยค้ำจุนซึ่งกันและกัน ทำให้ความเชื่อเหล่านี้ยังคงยึดโยงเข้ากับชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วได้อย่างเหนียวแน่นแม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

2.2.2.2 ความเชื่อเรื่องผีร้ายในชุมชน

ความเชื่อเรื่องผีร้ายในชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้วหมายถึง ผีหรือดวงวิญญาณอื่น ๆ ที่ให้โทษแก่ผู้คน ในอดีตชาวมอญเจ็ดริ้วมีความเชื่อเรื่องผีร้ายคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในพื้นที่อื่น ๆ เช่น ผีกระสือ ผีกระหัง ผีปอบ ทว่าปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีร้ายเหล่านี้ไม่ค่อยปรากฏในพื้นที่แล้ว ส่วนความเชื่อเรื่องผีร้ายของชาวมอญเจ็ดริ้วที่ยังปรากฏอยู่ตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันคือ ผีเปรต (อะล่กปรัด) และผีเร่ร่อน ซึ่งเป็นวิญญาณของคนตายไปแล้วแต่ยังไม่ได้ไปผุดไปเกิด

¹⁰ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมรำผีซึ่งเริ่มต้นด้วยการรำคานเครื่องเซ่นไหว้และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามที่ผู้นำประกอบพิธีกรรมบอก หลังจากนั้นรำคานเครื่องเซ่นไหว้อีกครั้งเพื่อจบขั้นตอนดังกล่าว ขั้นตอนนับตั้งแต่เริ่มรำคานเครื่องเซ่นไหว้ แสดงพฤติกรรม จนกระทั่งรำคานเครื่องเซ่นไหว้ครั้งที่สอง ชาวมอญเจ็ดริ้วจะเรียกว่า “อะโซ” แต่ละอะโซจะกำหนดสถานะของผู้เข้าร่วมรำในอะโซนั้น ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งมีทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี

ความเชื่อเรื่องผีร้ายที่เป็นผีเปรตจะสัมพันธ์กับประเพณีที่ชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะกระทำกันในช่วงเดือน 10 (ประมาณเดือนกันยายน) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เชื่อกันว่ามีการปล่อยเปรต (หะเหละปรี๊ด) ให้มาขอส่วนบุญตั้งแต่ช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จนกระทั่งถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 จึงจะมีการเรียกเปรตที่ปลดปล่อยให้มาขอส่วนบุญกลับไป ดังนั้น ช่วงเวลาระหว่างการปล่อยเปรต ชาวมอญเจ็ดริ้วจึงมักจะนำขนมจีนและน้ำยาไปทำบุญที่วัด เพราะเชื่อว่าเปรตนั้นจะสามารถกินขนมจีนน้ำยาที่มีลักษณะเป็นเส้นเล็ก ๆ ผสมกับน้ำยาที่เป็นน้ำได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 14 ภาพแสดงการทำบุญด้วยขนมจีนเพื่ออุทิศให้กับเปรตในช่วงเดือน 10
 ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2562

ส่วนผีเร่ร่อนเป็นผีร้ายที่ให้โทษกับคนที่ชั่วร้ายหรือตกใจง่าย โดยผู้ที่โดนผีเร่ร่อนทำให้ตกใจจะมีอาการเจ็บป่วยขึ้นมาแบบไม่มีสาเหตุ ลักษณะการเจ็บป่วยจากการที่ผีเร่ร่อนทำให้ตกใจชาวมอญเจ็ดริ้วเรียกว่า “ผีตามกิน” หรือ “ผีจับกิน” ส่วนมากผู้ที่มีการดังกล่าวจะไปหาช่างทรงผีเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน ช่างทรงก็จะสอบถามว่าไปเจอเหตุการณ์ที่ทำให้ตกใจที่ใดมาก่อนหรือไม่ หากผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยนั้นได้พาไปตกใจที่ใด ช่างทรงจะแนะนำให้ไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่วิญญาณเร่ร่อนหรือไม่ก็จะให้นำอาหารคาวหวานไปวางที่ทางสามแพร่งเพื่อเลี้ยงผีเร่ร่อน แต่ในบางกรณีผีร้ายที่เป็นผีเร่ร่อนก็อาจจะเข้าสิงผู้ที่จิตอ่อนหรือดวงตก จากการเก็บข้อมูลภาคสนามส่วนใหญ่เมื่อเกิดเหตุการณ์

ดังกล่าว ชาวมอญเจ็ดริ้วก็มักจะเจรจาต่อรองกับผีที่เข้าสิงร่างมากกว่าที่จะขับไล่ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นอิทธิพลจากความเชื่อเรื่องผีมอญที่มักมีปรากฏการณ์ที่ปะโนกเข้าสิงร่างสมาชิกในตระกูลผี เพื่อเรียกร้องสิ่งที่ปะโนกต้องการหรือมาตักเตือนสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ประพฤติผิดผี ทำให้เมื่อเกิดการเข้าสิงของผีร้ายที่เป็นผีอื่น ๆ ชาวมอญเจ็ดริ้วจึงมีแนวโน้มที่จะใช้การเจรจาต่อรองเช่นเดียวกับที่เคยกระทำกับผีมอญด้วย

2.3 ภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมของตำบลเจ็ดริ้ว

ภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมของตำบลเจ็ดริ้วจะแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ทั้งนี้ก็สืบเนื่องมาจากการปลูกฝังและส่งเสริมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมให้กับเยาวชนมอญรุ่นใหม่ผ่านระบบการศึกษาและเครือข่ายทางชุมชน ทำให้ยังคงมีการถ่ายทอดและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมอญจากรุ่นสู่รุ่น

ประเพณีของชาวมอญเจ็ดริ้วที่เป็นประเพณีในรอบปีมักจะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนประเพณีเกี่ยวกับชีวิตส่วนใหญ่จะเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านสถานะ ผู้วิจัยพบว่า ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเหล่านี้ “ผีมอญ” มักจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้การเปลี่ยนผ่านเป็นไปอย่างราบรื่นมากยิ่งขึ้น ยกเว้นแต่ประเพณีเกี่ยวกับการตายเท่านั้นที่ความเชื่อเรื่องผีมอญจะถือว่าเป็นการตัดขาดออกจากตระกูลผี

นอกจากนี้ ตำบลเจ็ดริ้วยังเป็นพื้นที่ที่ยังคงปรากฏการเล่นของชาวมอญหลายชนิดที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวมอญ ซึ่งยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยการรวมตัวกันระหว่างคนต่างรุ่น ภูมิหลังทางด้านวัฒนธรรมจึงเป็นส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงความใกล้ชิดของคนต่างรุ่นในชุมชนที่เป็นส่วนสำคัญ ทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีมอญยังคงได้รับการสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องผีมอญที่สอดแทรกอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตด้วย

2.3.1 ประเพณี

ประเพณีที่ปรากฏในตำบลเจ็ดริ้วที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลมานั้นประกอบไปด้วย ประเพณีในรอบปี และประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเหล่านี้ยังคงปฏิบัติมาจวบจนปัจจุบันท่ามกลางเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยมีสภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้วทำหน้าที่ในการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีมอญด้วยการจัดกิจกรรมในช่วงเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เช่น ประเพณีแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ ประเพณีตักบาตรดอกไม้ล่างท่าพระ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง และปลูกฝังจิตสำนึก

ในความเป็นมอญให้แก่เยาวชนมอญรุ่นใหม่ผ่านทางเครือข่ายครูในโรงเรียนวัดเจ็ตรู้ (สาครกิจโกศล) นอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่มเยาวชนมอญรุ่นใหม่ ได้แก่ วงรำมอญบันเทิง ที่เกิดจากการรวมตัวกันของเยาวชนมอญในพื้นที่ตำบลเจ็ตรู้ เพื่อร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมมอญด้านต่าง ๆ เช่น ทะแยมอญ การละเล่นสะบ้ามอญ วงมโหรีมอญ ให้ยังคงอยู่คู่ชุมชนชาวมอญเจ็ตรู้ท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต

2.3.1.1 ประเพณีในรอบปี

จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า ประเพณีในรอบปีมักจะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่ชาวมอญนับถือศรัทธาไปอย่างเคร่งครัดกับการนับถือผีมอญ และเมื่อถึงคราวมีงานประเพณีในรอบปีชาวมอญเจ็ตรู้ก็มักจะมารวมตัวกันที่วัด วัดจึงเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของการจัดงานประเพณีในรอบปี งานประเพณีในรอบปีของตำบลเจ็ตรู้มีดังนี้

1) ประเพณีสงกรานต์

ชาวมอญเจ็ตรู้จะถือว่าช่วงเทศกาลสงกรานต์คือ วันที่ 13 – 15 เมษายน ของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่ ดังนั้น การนับปีแบบมอญจึงแตกต่างไปจากการนับปีตามเวลาสากล ยกตัวอย่างเช่น ข้อปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ห้ามคนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ พร้อมกันในปีเดียวกัน ในที่นี้ชาวมอญเจ็ตรู้ก็จะเข้าใจตรงกันว่าเมื่อคนในตระกูลผีจัดงานไปแล้วในปีหนึ่ง ก็จะต้องรอให้ผ่านช่วงเทศกาลสงกรานต์ของอีกปีไปก่อนจึงจะถือว่าข้ามปีไปแล้วและสามารถจัดงานได้อีกครั้ง เมื่อเริ่มเข้าสู่ประเพณีสงกรานต์วันที่ 13 เมษายน ชาวมอญเจ็ตรู้ก็จะเริ่ม “ออกวัด” คือ การเตรียมข้าว ของคาวและของหวานสำหรับนำไปตักบาตรที่วัด การออกวัดที่วัดเจ็ตรู้จะมีทั้งหมด 2 รอบ ได้แก่ รอบเช้า และรอบเพล การออกวัดรอบเช้าจะมีเฉพาะการตักบาตรและการถวายภัตตาหารพระเท่านั้น แต่ในรอบเพลก็จะมีพิธีการฟังเทศน์เพิ่มขึ้นไปด้วย โดยเรื่องที่พระจะนำมาเทศน์ให้ญาติโยมฟังก็มักจะเป็นประวัติความเป็นมาของวันสงกรานต์ รวมทั้งการเทศนาสั่งสอนให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ชอบที่ควร การออกวัดจะเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน และจะสิ้นสุดในวันที่ 15 เมษายน ชาวมอญที่มาออกวัดถ้าเป็นผู้หญิงมักจะนุ่งผ้าถุงและห่มผ้าสไบมอญ หรือหากจะแต่งกายด้วยชุดธรรมดาทั่วไปก็ต้องเป็นชุดที่สุภาพมิดชิด ส่วนผู้ชายหากเป็นผู้อาวุโสที่ทำหน้าที่ในการนำสมาทานศีลก็จะใช้ผ้าขาวม้าหรือผ้าตาหมากรุกพับแล้วพาดบ่า

ภาพที่ 15 ภาพแสดงขบวนมอญเจ็ดริ้วที่ออกวัดและธงตะขาบที่เตรียมไว้สำหรับการแห่ ผู้วิจัย
บันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562

วันที่ 13 เมษายน นอกจากจะเป็นวันที่เข้าสู่ช่วงประเพณีสงกรานต์วันแรกที่มี การออกวัดแล้วแล้ว ก็ยังมีการแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบด้วย ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดโดยสภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้วที่มีการรวบรวมขบวนมอญเจ็ดริ้วจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาทำกิจกรรมร่วมกัน ขบวนแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบจะเริ่มต้นจากองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้ว ประกอบไปด้วยขบวนแห่ทางหงส์ซึ่งจะมีนักเรียนชายจากโรงเรียนวัดเจ็ดริ้วทำหน้าที่หาม ส่วนธงตะขาบผู้ที่ถือจะเป็นผู้อาวุโสในตำบลเจ็ดริ้ว นอกจากนี้ก็ยังมีขบวนนางสงกรานต์ ขบวนแห่นกและปลาสำหรับนำมาปล่อย และขบวนของชาวเจ็ดริ้วแต่ละหมู่บ้าน

ประเพณีแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ ของขบวนมอญเจ็ดริ้วนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่สภาวัฒนธรรมตำบลเจ็ดริ้วเป็นองค์กรหลักในการจัดงานแล้ว ก็ยังมีองค์กรอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานด้วย ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเจ็ดริ้วที่อำนวยความสะดวกสำหรับการแต่งกายนางสงกรานต์รวมไปถึงอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับสถานที่ตั้งขบวนและเครื่องดื่มสำหรับผู้เดินขบวน โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว และวิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้วก็เป็นองค์กรการศึกษาที่ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการจัดหานักเรียน

มาร่วมขบวนนางสงกรานต์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านต่าง ๆ และกำนันที่ช่วยประชาสัมพันธ์และขอแรงคนในชุมชนมาร่วมงาน นอกจากนี้ในประเพณีแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ ก็ยังมีนายอำเภอมาร่วมเป็นประธานในพิธีด้วย ประเพณีนี้จึงเกิดจากความร่วมมือของหลายภาคส่วนที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้ประเพณีนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ภาพที่ 16 ภาพแสดงผู้อาวุโสในตำบลเจ็ดริ้วที่ทำหน้าที่ถือธงตะขาบในประเพณีแห่ทางหงส์
ธงตะขาบ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562

.จากการเก็บข้อมูลประเพณีแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบในช่วงปี พ.ศ.2560 - 2562 ผู้วิจัยพบว่า ประเพณีนี้มีพัฒนาการไปตามกาลเวลา โดยพัฒนาการดังกล่าวเป็นการปรับรูปแบบการนำเสนอภาพลักษณ์ของประเพณีให้เข้ากับอัตลักษณ์ของชาวมอญมากยิ่งขึ้น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอภาพลักษณ์หนึ่งพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนคือ การแต่งกายของนางสงกรานต์ที่แต่เดิมจะแต่งกายด้วยชุดไทย แต่ในปี พ.ศ. 2562 ปรับเปลี่ยนมาเป็นการแต่งกายแบบมอญ โดยชุด “ผ้าสไบมอญ” ที่เป็นทั้งอัตลักษณ์ของชาวมอญเจ็ดริ้วและผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นชื่อของท้องถิ่นมาใช้ในการแต่งกายนางสงกรานต์

ภาพที่ 17 ภาพแสดงขบวนนางสงกรานต์ตำบลเจ็ดริ้ว

ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเพณีการแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของตำบลเจ็ดริ้วจะถูกปรับเปลี่ยนให้มีการนำเสนอ “ตัวตน” ที่เป็นอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มากขึ้น แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมงานประเพณีดังกล่าวจะมีเฉพาะคนในพื้นที่เท่านั้น และไม่ได้มีการนำเสนอในรูปแบบการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงมีทัศนะว่าการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในงานประเพณีดังกล่าว เป็นการพยายามสร้างสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ที่ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วเกิดความตระหนักถึงการเป็น “ชาวมอญ” ของตน การพยายามสอดแทรกการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เข้มข้นขึ้นในทุกปี ก็มาจากการตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยขององค์กรทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะทำให้สำนึกร่วมของความเป็นชาวมอญเจ็ดริ้วเจือจางลง ดังนั้น จึงมีการพยายามนำเสนออัตลักษณ์ดังกล่าวเข้าไปในงานประเพณี เพื่อมุ่งหวังให้คนในชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนมอญรุ่นใหม่ที่ได้รับการเชิญชวนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี เกิดการซึมซับทางวัฒนธรรมและเกิดจิตสำนึกที่จะสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ตนไม่ให้สูญหายสืบไป

ภาพที่ 18 ภาพแสดงการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโสตำบลเจ็ดริ้ว
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2562

หลังจากขบวนแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบ ถึงวัดเจ็ดริ้วแล้ว ก็จะเชิญธงตะขาบขึ้นสู่เสา จากนั้นจึงมีพิธีเปิดงานซึ่งเชิญให้นายอำเภอบ้านแพ้วมาเป็นประธาน และมีการปล่อยนก ปล่อยปลา เพื่อเป็นการไถ่ชีวิตสัตว์ต้อนรับปีใหม่และก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล นอกจากนี้ก็ยังมี การรดน้ำดำหัว ผู้อาวุโสในตำบลเจ็ดริ้วที่มาถือศีลอุโบสถที่วัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์อีกด้วย ธงตะขาบที่เชิญเข้าสู่ เสา ก็จะประดับไว้ที่วัดจนข้ามปี บางครั้งหากชาวมอญเจ็ดริ้วเจ็บไข้ได้ป่วยหรือประสบกับเคราะห์ร้าย ก็จะมีการตัดเส้นผมของตนเองมาผูกที่ส่วนปลายของธงตะขาบเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์

ภาพที่ 19 ภาพแสดงชาวมอญเจ็ดริ้วที่นำเส้นผมของตนเองมาผูกกับธงตะขาบ เพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2562

หากสังเกตจากกิจกรรมในงานประเพณีสงกรานต์ก็จะเห็นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความสำคัญกับเรื่องความอาวุโสในสังคมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการให้เกียรติผู้อาวุโสในชุมชนเป็นผู้ถือธงตะขาบและการรดน้ำดำหัวผู้อาวุโส นอกจากนี้ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะมีการส่งสารรับความหวานให้ผู้อาวุโสที่ตนเองนับถืออีกด้วย การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสไม่ได้มีเฉพาะในงานประเพณีเท่านั้น ทว่ามีการปลูกฝังตั้งแต่ในระดับครอบครัวที่จะให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสของบ้านซึ่งรวมถึง “ปะโนก” หรือ “ผีมอญ” และการปลูกฝังดังกล่าวนี้ก็สร้างจิตสำนึกมาสู่วิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของชาวมอญเจ็ดริ้วด้วย

ช่วงเทศกาลสงกรานต์ของตำบลเจ็ดริ้วไม่ได้มีเฉพาะประเพณีแห่ทางหงส์ - ธงตะขาบเท่านั้น แต่ยังมีประเพณีการแห่หลวงพ่อดำซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของตำบลเจ็ดริ้วในช่วงวันที่ 15 เมษายน ของทุกปีอีกด้วย ขบวนแห่หลวงพ่อดำจะประกอบด้วย รถเครื่องเสียงนำขบวน รถแห่หลวงพ่อดำและหลวงพ่ोजอนอดีตเจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้วซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีคุณูปการในการให้ความช่วยเหลือชาวมอญ ทั้งชาวมอญเจ็ดริ้วและชาวมอญเมียนมาร์ โดยรถแห่คันดังกล่าวจะมีเจ้าอาวาสวัดเจ็ดริ้วนั่งอยู่ด้านหน้าขบวนคอยประพรมน้ำมนต์ให้กับชาวมอญเจ็ดริ้วที่มาคอยต้อนรับขบวนแห่ รถแห่พระอุปคุต และปิดท้ายด้วยรถที่รับปัจจัยจากญาติโยมเพื่อนำมาพัฒนาวัดต่อไป

2) ประเพณีเลี้ยงพระกลางทุ่ง

เมื่อประเพณีสงกรานต์ผ่านไปแล้ว ชาวมอญเจ็ดริ้วจะมีประเพณีเลี้ยงพระกลางทุ่ง (เลี้ยงช้างหะโตเว) ประเพณีดังกล่าวสืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพของชาวมอญเจ็ดริ้วในสมัยก่อนที่สมัยก่อนจะทำนาเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อเริ่มขึ้นเดือน 6 (ประมาณช่วงปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม) ชาวมอญเจ็ดริ้วก็จะจัดงานประเพณีเลี้ยงพระกลางทุ่งเพื่อขอฝนและเตรียมพร้อมสำหรับการทำนาต่อไป

ในอดีตประเพณีเลี้ยงพระกลางทุ่งในตำบลเจ็ดริ้วจะกระทำบริเวณกลางแจ้ง โดยนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีเลี้ยงพระที่กลางแจ้ง หลังจากถวายภัตตาหารเรียบร้อยแล้วก็จะมีการชูดหลุมและทำรูปปลาเอาไว้ในหลุมนั้นเปรียบเสมือนว่ามีปลาอยู่แต่ไม่มีน้ำ จากนั้นจึงอาราธนาให้พระสงฆ์สวดพระคาถาจนกระทั่งฝนตกลงมา (กรรณทิพย์ สุวรรณพรณชู ,**สัมภาษณ์** ,12 พฤศจิกายน 2563) แต่ปัจจุบันชาวมอญเจ็ดริ้วหันมาทำสวนผลไม้มากกว่าทำนา และสวนผลไม้ของชาวมอญเจ็ดริ้วจะมีร่องน้ำสำหรับรดน้ำพืชพันธุ์ที่ปลูกและมีคลองส่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกตลอดปี ประเพณีเลี้ยงพระกลางทุ่งจึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการขอให้ฝนตกลงมาเพื่อใช้ในการทำนา เหลือเพียงการทำบุญเลี้ยงพระกลางแจ้งที่สืบเนื่องมาจากประเพณีดั้งเดิมเท่านั้น

3) ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง

ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งจะจัดขึ้นในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 หลังทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าแล้ว ชาวมอญเจ็ดริ้วจะนำน้ำผึ้ง น้ำตาลทราย หรือน้ำหวาน มาใส่ในภาชนะที่ทางวัดจัดเตรียมไว้ เพื่อนำไปถวายพระสงฆ์สำหรับใช้เป็นคิลานเภสัช (ยารักษาโรค) หรือฉันในยามวิกาลระหว่างการจำพรรษาในช่วงเข้าพรรษา ชาวมอญเจ็ดริ้วบางคนจะถือโอกาสนี้ในการถวายผ้าเช็ดบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ด้วย

ภาพที่ 20 ภาพแสดงน้ำผึ้งและผ้าเช็ดบาตรที่ชาวมอญเจ็ดริ้วเตรียมนำไปถวายพระสงฆ์
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2562

การตักบาตรน้ำผึ้งและการถวายผ้าเช็ดบาตรในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา องค์ บรรจุน (2547: 216 - 217) ได้กล่าวถึงที่มาของประเพณีดังกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาลมีพระปัจเจกโพธิ์รูปหนึ่ง อาพาธและต้องการน้ำผึ้งมาผสมโอสถ ขณะออกบิณฑบาตก็มีชายชาวป่านำมาถวายด้วยจิตกุศลอัน แรกก้าวจนทำให้น้ำผึ้งนั้นเพิ่มจนพูนล้นออกมานอกบาตร ในเวลานั้นมีหญิงชาวป่าทอดผ้าอยู่เห็น เหตุการณ์จึงนำผ้าทอมาถวาย เพื่อซับน้ำผึ้งที่ล้นบาตร อาณิสสจึงกล่าวทำให้ชายชาวป่าได้ไปเกิดเป็น พระราชาที่เข้มแข็งและมั่งคั่ง ส่วนหญิงชาวป่าก็ไปเกิดเป็นธิดากษัตริย์เมืองหนึ่งที่มีความเข้มแข็งและ มั่งคั่งเช่นเดียวกัน ปัจจุบันจากการสอบถามและเก็บข้อมูลผู้วิจัยพบว่า มีชาวมอญเจ็ดริ้วที่ทราบความ เป็นมาเหล่านี้น้อยมาก ผู้ที่ทราบก็มักจะเป็นผู้ที่รู้หนังสือมอญและได้อ่านตำราต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะทราบว่า ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มาก เนื่องจากน้ำผึ้งและน้ำตาลที่นำไปตักบาตรนั้น พระสงฆ์จะนำไปใช้เป็นยารักษาโรค ทำให้ยังมีคน ปฏิบัติตามประเพณีนี้สืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน

นอกจากชาวมอญเจ็ดริ้วที่มาร่วมประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งแล้ว โรงเรียนวัดเจ็ดริ้วก็จะนำ นักเรียนจากโรงเรียนวัดเจ็ดริ้วตั้งชบวนแห่จากโรงเรียนมายังวัดเจ็ดริ้ว เพื่อที่จะถวายน้ำผึ้งแด่ พระภิกษุสงฆ์ด้วย ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งที่ตำบลเจ็ดริ้วจึงเป็นประเพณีที่คนในชุมชนปฏิบัติกันเป็น

ปกติและมีการปลูกฝังไปยังเยาวชนรุ่นหลังผ่านระบบการศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี เพื่อก่อให้เกิดจิตสำนึกในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนอันจะนำไปสู่การสืบทอดวิถีปฏิบัติตามประเพณีนี้สืบไป

4) ประเพณีตักบาตรดอกไม้ – ล้างเท้าพระ

ช่วงเทศกาลออกพรรษาที่วัดเจ็ดริ้วจะไม่มีประเพณีการตักบาตรเทโวโรหณะเหมือนกับ วัดไทยแต่ก็จะมีการทำบุญตักบาตรและการเทศน์มหาชาติให้แก่ญาติโยมที่มา ทำบุญตักบาตรที่วัด นอกจากการเทศน์เป็นภาษาไทยแล้ว วัดเจ็ดริ้วยังคงปรากฏการเทศน์มหาชาติเป็นภาษามอญด้วย หลังจากทำบุญตักบาตรในช่วงเช้าและช่วงเพลเสร็จเรียบร้อยแล้ว ในช่วงบ่ายของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันที่พระสงฆ์ปวารณาออกพรรษา ช่วงเวลาประมาณ 15.00 น. ชาวมอญเจ็ดริ้วทั้งคนที่มา ถือนิโสบสถอยู่วัดและบุคคลทั่วไป ก็จะจัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียน น้ำหรือน้ำอบสำหรับล้างเท้าพระ และผ้าปูสำหรับให้พระสงฆ์เหยียบ มานั่งรอพระสงฆ์ลงจากหอนันบริเวณทางเดินไปยังโบสถ์ เมื่อพระสงฆ์ลงมาจากหอนันแล้ว ญาติโยมที่นั่งรออยู่ก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์เหยียบบนผ้าที่ปูรองเอาไว้ จากนั้นก็ถวายดอกไม้และใช้น้ำที่เตรียมเอาไว้ล้างเท้าพระสงฆ์ก่อนที่พระสงฆ์จะเดินทางไปปวารณาออกพรรษาที่โบสถ์ ส่วนดอกไม้ที่ถวายพระสงฆ์ไปนั้น เมื่อพระสงฆ์เข้าไปในโบสถ์ก็จะนำดอกไม้ที่ญาติโยมได้ถวายนั้นไปไหว้พระประธานในโบสถ์

องค์ บรรจุน (2547: 216) กล่าวถึงอานิสงส์ของประเพณีตักบาตรดอกไม้ - ล้างเท้าพระ นี้ว่า ชาวมอญเชื่อว่าจะได้กุศลแรงเนื่องจากในช่วงเช้าพรรษาเป็นช่วงที่พระสงฆ์ไม่ได้ออกไปค้างแรมที่อื่น ทำให้มีเวลาในการสำรวมความประพฤติ รักษาศีลให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และมีเวลาในการสวดมนต์ภาวนา ดังนั้น การทำบุญกับพระสงฆ์หลังจากช่วงเช้าพรรษา ชาวมอญจึงถือว่าได้บุญมาก ประเพณีตักบาตรดอกไม้ – ล้างเท้าพระที่วัดเจ็ดริ้ว แม้ว่าจะเป็นประเพณีที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวมอญอย่างโดดเด่น ทั้งการแต่งกายมาร่วมประเพณีที่ชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะแต่งกายอย่างสุภาพเรียบร้อย และมีการห่มผ้าสไบมอญ และวิถีปฏิบัติตามประเพณีที่แตกต่างไปจากชาวไทย แต่จากการสังเกตและเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2560 – 2562 ก็พบว่า ผู้ที่มาเข้าร่วมประเพณีดังกล่าวนี้มักจะเป็นชาวมอญในพื้นที่ แต่อาจจะมีผู้นำในองค์กรฝ่ายปกครอง เช่น นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมประเพณีบ้าง นอกจากนี้ก็ยังมีสถานีโทรทัศน์ส่วนท้องถิ่นมาถ่ายทำประเพณีดังกล่าว ทว่ายังไม่ปรากฏการส่งเสริมประเพณีนี้เป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวให้คนต่างถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม

ภาพที่ 21 ภาพแสดงประเพณีตักบาตรดอกไม้ – ล้างเท้าพระที่วัดเจ็ดริ้ว
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2562

5) ประเพณีลอยกระทง

ตำบลเจ็ดริ้วจะจัดงานลอยกระทงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ โดยทางวัดจะประดับไฟและตกแต่งสถานที่อย่างสวยงาม พร้อมทั้งจัดหามหรสพ เช่น รำวง หนึ่ง กลางแปลง เป็นต้น โดยมีองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว และวิทยาลัยการอาชีพบ้านแพ้วเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำกระทงการกุศล เพื่อหารายได้ให้กับวัด สุกัญญา เบาเนติ (2549: 293) กล่าวถึงประเพณีลอยกระทงของชาวมอญว่ามีคติที่แตกต่างไปจากคนไทย ทั้งรูปแบบกระทงและวัตถุประสงค์ของการลอยกระทงที่จะกระทำเพื่อบูชาพระอุปคุต แต่จากการเก็บข้อมูลประเพณีลอยกระทงที่ตำบลเจ็ดริ้วผู้วิจัยพบว่า แม้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะนับถือพระอุปคุต แต่รูปแบบและวัตถุประสงค์การลอยกระทงของชาวมอญเจ็ดริ้วกลับคล้ายคลึงกับคนไทยที่จะกระทำเพื่อขอขมาพระแม่คงคา

ปัจจุบันประเพณีลอยกระทงของตำบลเจ็ดริ้วก็เริ่มมีการรื้อฟื้นวัตถุประสงค์เดิมของการลอยกระทงคือ การลอยเพื่อบูชาพระอุปคุตขึ้น โดยมีการตั้งหอพระอุปคุตที่เกิดจากความร่วมมือของชาวมอญเจ็ดริ้วและชาวมอญที่เป็นแรงงานข้ามชาติมาจากประเทศเมียนมาร์ อย่างไรก็ตาม การตั้งหอพระอุปคุตขึ้นนั้นก็ขาดการให้ข้อมูลและคำอธิบาย ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังไม่ทราบที่มาของการลอยกระทงดั้งเดิมแบบมอญ มีเพียงชาวมอญที่เป็นแรงงานข้ามชาติเท่านั้นที่จะทราบที่มาของการลอย

กระทงเพื่อบูชาพระอุปคุต และพยายามรื้อฟื้นการลอยกระทงแบบดั้งเดิมให้กับชาวไทยเชื้อสายมอญ ด้วยการให้ความร่วมมือในการสร้างหอพระอุปคุตในงานประเพณีลอยกระทง

ภาพที่ 22 ภาพแสดงหอพระอุปคุตในประเพณีลอยกระทงที่วัดเจ็ตรู้
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2563

6) ประเพณีตักบาตรข้าวสารหรือตักบาตรข้าวเปลือก

ประเพณีตักบาตรข้าวสารหรือเดิมเรียกว่า “ตักบาตรข้าวเปลือก” จะกระทำในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 4 (ประมาณเดือนมีนาคม) จากการสัมภาษณ์บังอร หังเสวก (สัมภาษณ์ ,20 พฤษภาคม 2564) ครูโรงเรียนวัดเจ็ตรู้ (สาครกิจโกศล) ซึ่งเติบโตมาท่ามกลางสังคมและวัฒนธรรมของตำบลเจ็ตรู้ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในอดีตสมัยที่ครูบังอรยังเด็ก ๆ นั้น จะมีการทอดผ้าป่าขึ้นในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 4 โดยในช่วงใกล้ ๆ ที่จะมีการทอดผ้าป่า ก็จะมีการแจกกระป๋องหรือภาชนะสำหรับใส่ข้าวสาร ในสมัยนั้นวัดเจ็ตรู้มีเด็กวัดอยู่กันเป็นจำนวนมากก็จะนำข้าวเปลือกที่ได้จากการทอดผ้าป่าถวายพระรวมกันแล้วนำไปฝากไว้ที่โรงสีซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลหลักสอง เมื่อถึงเวลามีงานวัดเด็กวัดก็จึงจะนำไปนำข้าวที่ฝากไว้มาใช้ในการจัดงาน หรือในสมัยที่พระอาจารย์จ้อนเป็นเจ้าอาวาสวัดเจ็ตรู้ก็จะมีการนำข้าวเปลือกที่ได้ไปช่วยเหลือชาวมอญพื้นที่อื่น ๆ ที่ได้รับความเดือดร้อนด้วย แต่ปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาเป็นกระป๋องใส่ข้าวสาร เพื่อใช้เรียไ้เงินบริจาคให้เป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ให้กับวัดแทน

ในปัจจุบันก็ยังให้ความสำคัญกับสำนึกทางชาติพันธุ์ของตนเป็นอย่างมาก และต้องการที่จะปลูกฝังสำนึกรักในชาติพันธุ์ของตนไปยังลูกหลาน

ภาพที่ 23 ภาพแสดงเด็กแรกเกิดนอนกระดุงพร้อมกับภาตรับขวัญ
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2562

ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังนิยมให้ผู้หญิงที่เพิ่งคลอดลูกส่วนใหญ่อยู่ไฟ ดังนั้น เมื่อใกล้ถึงกำหนดคลอด จะมีการตัดกิ่งไม้มาทอรวมกันเป็นกระโจมไฟขนาดใหญ่หน้าบ้าน เพื่อรอให้กิ่งไม้นั้นแห้งทันเวลาที่แม่ของเด็กจะกลับมาอยู่ไฟ จากนั้นจึงใช้กองไฟนี้เผาอิฐที่ใช้ในการประคบตามข้อและเต้านมของแม่เด็ก เพื่อไม่ให้เส้นเอ็นยึดและจะได้ไม่คัดหน้าอก การอยู่ไฟนั้นจะต้องมีคนคอยเผาอิฐให้ร้อนอยู่ตลอดเวลา ส่วนใหญ่ผู้ที่รับหน้าที่ดังกล่าวมักจะเป็นสมาชิกภายในบ้านที่เป็นผู้ชาย เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้แรงค่อนข้างมากเพราะต้องคอยพลิกก้อนอิฐและเติมเชื้อฟืนไม่ให้กองไฟดับตลอดระยะเวลาการอยู่ไฟ การก่อกองไฟสำหรับใช้เผาอิฐก่อนที่จะนำอิฐเข้าไปเผา นั้น จะต้องให้คนที่มีความรู้ระดับพิชไฟเข้าไปเผาคาถาพิชไฟที่กองไฟก่อน เพื่อเป็นเคล็ดป้องกันการเกิดบาดแผลพุพองจากความร้อนเมื่อใช้อิฐประคบ เมื่อเผาอิฐจนอิฐร้อนแดงแล้ว ผู้ที่เผาอิฐก็จะนำอิฐไปแช่น้ำให้เย็นลงพอที่จะไม่ไหม้ผ้าที่ใช้ห่ออิฐนั้น จากนั้นจึงนำอิฐที่ใช้ผ้าห่อไปประคบตามข้อและเต้านมของแม่เด็ก

ชาวมอญเจ็ดริ้วที่เพิ่งจะคลอดบุตรมักจะอยู่ไฟเป็นระยะเวลาประมาณ 7 วัน ระหว่างนี้ก็จะมีการหาหนาม 9 ชนิด หรือหนาม 5 ชนิด ก็ได้ เช่น หนามพุทรา หนามต้นหนามรอบข้อ หนามมะนาว หนามไผ่ เป็นต้น ตอกเข้ากับ 4 มุมของประตูบ้าน เพื่อป้องกันผีมาทำร้ายเด็กแรกเกิด

ลักษณะคล้ายกับ “ลูกผีลูกคน” ไม่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคนหรือไม่ จึงจัดเป็นสิ่งแปดเปื้อนที่จะทำให้เกิดความไม่สะอาด และเป็นสิ่งที่อันตรายในโลกทัศน์ของชาวมอญผู้นับถือผี

ภาพที่ 24 ภาพแสดงเด็กที่ไ้ผมเปีย ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2562

นอกจากการไ้ผมจุกจะสัมพันธ์กับข้อห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญแล้ว การไ้ผมจุกยังสัมพันธ์กับวิถีปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะกลุ่มของชาวมอญผู้นับถือผีเต่า ที่เรียกว่า “อะลักศกยอง” หรือ “ผีไ้ผมยาว” ผู้ที่อยู่ในตระกูลผีนี้จะต้องไ้จุกไ้จนผมยาวและห้ามตัดผม นอกเสียจากจะยาวจนรู้สึกรำคาญก็จะสามารถตัดเองได้ สวิง มรรคเจริญ (สัมภาษณ์ ,11 พฤศจิกายน 2563) ผู้เป็นลูกหลานของตระกูลผีอะลักศกยองให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า “หากมีเรื่องไม่สบายใจ แล้วคนในตระกูลหวิผมใส่น้ำมัน เรื่องทุกอย่างจะดีขึ้น” จากข้อมูลข้างต้นก็จะเห็นว่า การไ้ผมยาวไม่ได้เป็นเพียงอัตลักษณ์ประจำกลุ่มตระกูลผีเต่าตระกูลนี้ที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มของตนแตกต่างไปจากตระกูลอื่นด้วย แต่ “ผม” ยังมีความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจกับสมาชิกภายในตระกูลด้วย วิถีปฏิบัตินี้จึงเป็นวิถีปฏิบัติที่ได้ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ตระกูลผีได้ผลประโยชน์จากการแสดงอัตลักษณ์ ซึ่งทำให้คนต่างกลุ่มเห็นว่ากลุ่มของตนเองต่างจากตระกูลผีเต่าตระกูลอื่น ส่วนสมาชิกในตระกูลผีก็ได้ความสบายใจจากการไ้ผมยาว เพราะเป็นเครื่องบรรเทาความคับข้องใจและความทุกข์ในชีวิต

พิธีโกนจุกของชาวมอญผู้นับถือผีมอญในอดีต จะมีการจัดงานทำขวัญโกนจุกอย่างยิ่งใหญ่ สำราญ บุญจันทร์ (สัมภาษณ์ ,17 กรกฎาคม 2562) ซึ่งเป็นผู้ทำขวัญโกนจุก ทำขวัญนาคนมอญ และทำขวัญงานแต่งงานเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ในอดีตเวลาจะโกนจุกจะปูกระดาน 2 แผ่น ยาวราว

วัยรุ่นและพร้อมที่จะเติบโตมีครอบครัวได้ จึงสามารถเทียบได้กับประเพณีเกี่ยวกับการเริ่มต้น (initiation rites) ที่เกี่ยวกับประเพณีก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ (puberty) ตามหนังสือ *The Rites of Passage* ของเก็นเนป แต่ปัจจุบันจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประเพณีโกนจุกถูกลดทอนความสำคัญลงมามาก จากพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านไปสู่การเริ่มต้นวัยผู้ใหญ่ มาสู่การแยกเด็กที่ถือกำเนิดออกมาแล้วกับเด็กที่อยู่ในครรภ์ของมารดาเท่านั้น ประเพณีโกนจุกจึงเสมือนกับประเพณีเกี่ยวกับการเกิดและวัยเด็ก (birth and childhood) ที่เทียบได้กับการตัดผมครั้งแรก (first haircut) ของเก็นเนปเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ประเพณีโกนจุกถูกลดทอนความสำคัญลง น่าจะมาจากวิถีการใช้ชีวิตในปัจจุบันที่แตกต่างไปจากอดีต วัยที่เริ่มต้นเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ในปัจจุบันก็คือ ช่วงอายุประมาณ 20 ปี อันเป็นช่วงวัยที่พิธีกรรมบวชเข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนผ่านสถานะพอตี เอ โทมัส เคียร์ช (A. Thomas Kirsch) ผู้ศึกษาความซับซ้อนในระบบศาสนาของไทยกล่าวว่า ผู้ชายที่ผ่านการบวชพระแล้วเทียบได้กับ “คนสุก” (ripe) ส่วนผู้ชายที่ยังไม่ได้บวชถือว่าเป็น “คนดิบ” (raw) ผู้ที่ผ่านพิธีกรรมบวชจนกลายเป็นคนสุกแล้วเท่านั้นที่จะมีคุณสมบัติในการแต่งงาน (Kirsch, 1977: 250) พิธีบวชจึงไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมที่เปลี่ยนผ่านสถานะจากฆราวาสเข้ามาสู่พระสงฆ์เท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนผ่านผู้ที่ผ่านพิธีกรรมนี้แล้วเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่พร้อมจะครองเรือน ทำให้พิธีกรรมโกนจุกที่ไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันมีความสำคัญน้อยลงกว่าในอดีต

3) ประเพณีการบวช

ประเพณีการบวชของชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะแบ่งออกเป็น 3 วัน ได้แก่ วันสุกดิบเล็ก วันสุกดิบใหญ่ และวันบวช วันสุกดิบเล็กจะเป็นวันที่ญาติพี่น้องรวมไปถึงเพื่อนบ้านจะมาช่วยเจ้าของบ้านที่จัดงานขนของจากวัดมาล้างทำความสะอาดเพื่อใช้ในการจัดงานที่บ้าน นอกจากการขนของมาทำความสะอาดแล้ว ก็ยังมีการช่วยกันทำขนมหวานที่ใช้ในงานอีกด้วย ฝ่ายเจ้าของบ้านที่จัดงานหลังจากไปซื้อเครื่องบวชมาแล้ว จะต้องนำขึ้นไปไว้บนห้องผีเพื่อให้ปะโน้กเห็นเป็นลำดับแรก แล้วจึงให้เจ้าของบ้านและผู้บวชจุดธูปบอกกล่าวว่าจะจัดงานบวชกับปะโน้ก การที่ประเพณีการบวชซึ่งเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับผีมอญเป็นอย่างมากสะท้อนให้เห็นว่า ชาวมอญมองว่าผีมอญมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านที่กำลังจะเริ่มขึ้นเป็นไปอย่างราบรื่นยิ่งขึ้น หลังจากเจ้าของบ้านและผู้บวชไหว้ปะโน้กเรียบร้อยแล้ว จึงไปจุดธูปไหว้กลางแจ้งบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางรวมไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน

ชีวิตตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีการอนุญาตให้มีการขโมย เพื่อเป็นการแบ่งสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและสร้างความสมดุลให้แก่ทรัพยากรในชุมชน

2.4 สรุปท้ายบท

บริบททางด้านสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า สภาพสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งมีความไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศและเศรษฐกิจ เอื้อให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีมอญอยู่ เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีมอญสามารถเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านจิตใจได้ ส่วนบริบททางด้านความเชื่อและวัฒนธรรมสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนาหรือความเชื่อเรื่องผีอื่น ๆ ล้วนมีแนวโน้มที่จะส่งเสริมให้ความเชื่อเรื่องผีมอญยังคงดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าความเชื่อทางพุทธศาสนาจะมีหลักคำสอนบางประการที่ขัดกับวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ แต่การที่ความเชื่อทั้งสองรูปแบบตอบสนองต่อเป้าหมายในชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วที่แตกต่างกัน ก็ทำให้ความเชื่อทั้งสองนี้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ในสังคม

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาวมอญเจ็ดริ้ว โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตในช่วงที่ยังมีชีวิตอยู่ต่างให้ความสำคัญกับผีมอญเป็นอย่างมาก เพราะผีมอญเปรียบเสมือนกับผู้อาวุโสในตระกูลที่คอยดูแลและกำกับการดำเนินชีวิตของลูกหลานในตระกูลให้อยู่ในครรลองแห่งความเชื่อเรื่องผีมอญ และในบทต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีอิทธิพลและส่งผลให้ชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างเคร่งครัด แม้ว่าบริบททางด้านสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต

ภาพที่ 34 ภาพแสดงขนมรูปจีหรือรูปเสมา
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2563

ปลาช่อนอย่างทั้งเกล็ดและท้องก็เป็นเครื่องเซ่นไหว้สำคัญในทุกตระกูล สาเหตุที่จะต้องอย่างทั้งเกล็ดและท้องโดยไม่ควักไสนั้นมาจากมโนทัศน์เรื่องความสะอาดของชาวมอญที่ไม่นำสัตว์ที่ตายซึ่งถือว่า “เนา” แล้วมาประกอบพิธีกรรม ปลาช่อนที่นำมาทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้จึงต้องเป็นปลาช่อนที่มีชีวิตแล้วค่อย ๆ ทุบให้ตายโดยจะระมัดระวังไม่ให้มีบาดแผล แต่ในปัจจุบันเมื่อน้ำแข็งกลายเป็นสิ่งที่หาง่ายมากขึ้น ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนมากจึงจะใช้วิธีนำปลาช่อนที่ยังมีชีวิตแช่ไปในน้ำแข็งให้แข็งตายแล้วจึงนำมาย่าง ปลาช่อนเป็นเครื่องเซ่นไหว้ที่สะท้อนถึงความเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ของสมาชิกของคนในตระกูลผี จากการสัมภาษณ์องค์ บรรจุน (สัมภาษณ์ ,15 พฤษภาคม 2561) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านมอญศึกษาและเคยไปชมพิธีกรรมรำผีของชาวมอญที่พบว่า ปลาที่ชาวมอญที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้คือปลาที่มีเกล็ดขนาดเล็กเท่านั้น ดังนั้น การเลือกใช้ปลาในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญอาจจะเกี่ยวเนื่องกับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่ชาวมอญอาศัยอยู่ที่ส่งผลให้เครื่องเซ่นไหว้ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัว

ทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือดเว้นการปฏิบัติได้แม้จะขัดกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาก็ตาม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีมอญสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน สุขภาพ และสภาพความเป็นอยู่ เพราะชาวมอญผู้นับถือผีมอญเชื่อว่าการไม่ปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ จะทำให้การดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ เหล่านี้ย่ำแย่หรืออาจจะส่งผลให้ตนเองต้องประสบกับเรื่องร้ายแรงจนถึงแก่ชีวิตได้ ในขณะที่การปฏิบัติตามความเชื่อทางพุทธศาสนาจะตัดสินว่าชีวิตในโลกหลังความตายจะได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีหรือไม่ ดังนั้น ชาวมอญจึงนับถือทั้งผีมอญและพุทธศาสนา เพราะการนับถือผีจะช่วยตอบสนองต่อความต้องการในการใช้ชีวิตประจำวันและการนับถือพุทธศาสนาจะช่วยตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย

แม้ว่าชาวมอญผู้นับถือผีมอญจะไม่ได้มองว่าสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่จะต้องเคารพบูชาดังเช่นในระบบโทเท็มที่ปรากฏในวัฒนธรรมอื่น ๆ แต่จะเห็นได้ว่าการไปพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม หากสมาชิกในตระกูลผีต้องการนำมาประกอบอาหารเพื่อบริโภคนั้น จะไม่สามารถกระทำได้อีกถ้าไม่ประกอบพิธีเลี้ยงผีเสียก่อน เช่น เมื่อตระกูลผีไก่อต้องการจะบริโภคไก่ก็จำเป็นจะต้องนำไก่ทั้งตัวไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี จากนั้นจึงค่อยตัดหัวไก่มาเช่น ไหว้ปะโน้กแล้วจึงนำตัวไก่มาบริโภคหรือบางบ้านก็จะตัดหัวไก่ไปเลี้ยงผีเท่านั้น ส่วนตัวของไก่ก็จะเก็บไว้ประกอบอาหารเพื่อบริโภค การนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาประกอบพิธีกรรมก่อนนำมาบริโภคก็แฝงนัยอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ตระกูลผีสามารถถือสิทธิ์ความเป็นเจ้าของสัตว์สัญลักษณ์ไม่ได้หมายความว่าสามารถนำมาบริโภคได้อย่างฟุ่มเฟือย แต่จะต้องผ่านการประกอบพิธีกรรมที่มีขั้นตอนซับซ้อนก่อน ดังนั้น คนในตระกูลผีผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรจึงต้องบริโภคสัตว์เหล่านี้อย่างระมัดระวังและไม่ใช้สอยทรัพยากรของกลุ่มตนเองมากเกินไป เพราะอาจจะนำพาความยุ่งยากในการประกอบพิธีกรรมมาสู่ตนเองได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้ชาวมอญผู้นับถือผีหลายคนกล่าวคำว่า “อูย” หรือ “เน่า” เมื่อพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผี เพื่อหลีกเลี่ยงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ต้องกระทำนอกเหนือจากพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี

ภาพที่ 37 ภาพแสดงพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีของตระกูลผีเต่า
นางสาววารุณี บ้านเกาะใต้ บันทึกภาพเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2563

ภาพที่ 38 ภาพแสดงเต่าที่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีปลาไหล
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563

แมรี ดักลาส (1984: 52) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ (holiness) ที่ปรากฏในพระคัมภีร์เลวีติคัสว่า ความศักดิ์สิทธิ์สัมพันธ์กับเอกภาพ (wholeness) และบูรณภาพ (completeness) ดังจะเห็นได้ว่าในพระคัมภีร์หยิบยกประเด็นเกี่ยวกับการนำสิ่งต่าง ๆ เข้ามาในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์รวมถึงตัวบุคคลที่จะเข้ามาภายในพื้นที่ว่า สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นรวมถึงตัวบุคคลดังกล่าว จะต้องมียุทธศาสตร์ทางกายภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น สัตว์ที่จะนำมาเช่นสังเวจจะต้องปราศจากตำหนิ ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์จะต้องผ่านการคลอดบุตรเรียบร้อยแล้ว และผู้ป่วยเป็นโรคเรื้อนก็ต้องถูก

เสียงที่จะแท้งหรือคลอดบุตรอันเป็นการบาดเจ็บทางกายภาพในขณะประกอบพิธีกรรมได้อีกด้วย ส่วนการที่สมาชิกในตระกูลผีเสียชีวิตในมนต์ศน์ของชาวมอญจะถือว่า “เนา” ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สะอาดและส่งผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม จึงต้องงดเว้นไม่การประกอบพิธีกรรมขึ้นเช่นเดียวกับการห้ามนำสัตว์ที่ตายหรือเนาแล้วมาประกอบพิธีกรรม

3.2.1.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี

พิธีกรรมเลี้ยงผีจะจัดขึ้นภายใน “ห้องผี” ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ภายในบ้านและห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีเข้าไปอย่างเด็ดขาด เพื่อป้องกันและหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดความไม่สะอาดขึ้น ภายในห้องผีจะมีเสามุมห้องที่เรียกว่า “เสาผี” ซึ่งจะมีหีบเก็บผ้าผีหรือกระเป่าเก็บผ้าผีตั้งอยู่ เมื่อจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้เสร็จเรียบร้อยแล้ว คนในตระกูลผีก็จะยกเครื่องเซ่นไหว้มาตั้งไว้บริเวณหน้าเสาผีเพื่อเตรียมพร้อมประกอบพิธีต่อไป

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า พื้นที่ห้องผีของชาวมอญผู้นับถือผีมอญเป็นพื้นที่ที่แยกขาดระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์และโลกสามัญอย่างสิ้นเชิงเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมขึ้น แม้ว่าโดยปกติแล้วคนในตระกูลผีจะสามารถเข้าไปนอนหรืออาศัยอยู่ในห้องผีได้ แต่เมื่อถึงเวลาประกอบพิธีกรรมทุกคนที่เข้าไปอยู่ในห้องผีจะปฏิบัติตนอย่างสำรวม บางตระกูลผีสมาชิกที่เป็นผู้หญิงก็จะห่มสไบเหมือนกับการไปทำบุญที่วัดด้วย และระหว่างการประกอบพิธีกรรมผู้วิจัยที่จัดเป็นคนนอกตระกูลผีก็จะทำได้เพียงนั่งสังเกตการณ์อยู่ภายนอกห้องเท่านั้น

ภาพที่ 39 ภาพแสดงการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีเต่าในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว

ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม 2562

นอกจากการสวมใส่ผ้าผีของทายาทผู้สืบทอดตระกูลผี สมาชิกในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผีคนอื่น ๆ ที่มาร่วมรำในพิธีกรรมรำผี ก่อนรำในแต่ละอะโซโต้จะแต่งกายให้กับผู้ที่มาร่วมรำด้วยเครื่องแต่งกายแบบขามอญในอดีตอันประกอบไปด้วยผ้าถุงหรือโสร่ง ทัดหูด้วยดอกเข็มสีแดง และปัจจุบันเมื่อสไบมอญกลายมาเป็นอัตลักษณ์สำคัญของขามอญสมุทรสาครหรือ “ขามอญน้ำเค็ม” โด่งก็จะใช้สไบมอญมาเป็นเครื่องแต่งกายของผู้ที่มาร่วมรำด้วย การนำเครื่องแต่งกายเฉพาะถิ่นของขามอญสมุทรสาครมาใช้ประกอบพิธีกรรมจึงยิ่งแสดงให้เห็นว่า ผ้าในพิธีกรรมรำผีมีบทบาทมากกว่าเครื่องประกอบพิธีกรรม แต่เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนตัวตนของขามอญและเอกลักษณ์ประจำถิ่นของขามอญในพื้นที่เจ็ดริ้วด้วย

ผ้าแดงเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่นอกจากจะปรากฏอยู่ในผ้าผีแล้ว ยังปรากฏอยู่ในขั้นตอนสำคัญในพิธีกรรมรำผีที่มีการรวมตัวกันของคนในตระกูลผีซึ่งปรากฏตั้งแต่ช่วงต้นของพิธีกรรมรำผี หลังจากเชิญปะโน้กลงมายังโรงปะรำพิธีทายาทชายผู้สืบทอดตระกูลผีที่แต่งกายเป็นปะโน้จะนำกรวยใบตองรดน้ำให้พรสมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลผีที่มารวมตัวกันและตลอดระยะเวลานั้นจะมีการกางผ้าแดงล้อมสมาชิกในตระกูลผีทุกคนเอาไว้ นอกจากนี้ในอะโซอาบน้ำปะโน้ขณะที่ยกคนในตระกูลผีทุกคนมารวมตัวกัน เพื่ออาบน้ำให้กับเด็กชายที่เป็นทายาทในตระกูลผีก็ปรากฏการกางผ้าแดงล้อมรอบสมาชิกในตระกูลผีทุกคนเอาไว้เช่นกัน

การกางผ้าแดงล้อมรอบเฉพาะสมาชิกในตระกูลผีเท่านั้นเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า ผ้าแดงที่ปรากฏในพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญสัมพันธ์กับการให้ความสำคัญเรื่องระบบเครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสายเลือดของคนในตระกูลผี ดังจะเห็นได้ว่าผ้าแดงนั้นจะปรากฏร่วมกับการสร้างความตระหนักรู้ให้กับสมาชิกในตระกูลผีมอญทุกคนว่าสืบสายเลือดมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกันและตอกย้ำเรื่องการให้ความสำคัญกับความใกล้ชิดทางกายภาพของตระกูลผีเดียวกันด้วย ความสัมพันธ์อันเครือญาตินี้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีมอญโดยตรง เพราะความเชื่อจะมีการสืบทอดและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นผ่านความสัมพันธ์ทางสายเลือด หากความสัมพันธ์อันเครือญาติร้าวฉานก็อาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญและทำให้ความเชื่อต้องสูญสลายไปตามเวลาได้

ภาพที่ 42 ภาพแสดงการนำผ้าแดงมาล้อมคนในตระกูลผีขณะประกอบพิธีกรรมรำผี
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562

ผ้าสำคัญอีกอย่างหนึ่งในพิธีกรรมรำผีคือ ผ้าที่โยงจากชื่อปะรำพิธีทอดยาวไปวางบนพาไลใกล้กับบริเวณที่วางผ้าผี ซึ่งเรียกเป็นภาษามอญว่า “หยาดอะหลั้ว” โต้ังจะใช้โยงประกอบการรำในบางอะโซ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอะโซที่มีเด็กชายในตระกูลผีแต่งกายเป็นปะโน้ก จะต้องมีการโยงผ้าหยาดอะหลั้วมายังตัวเด็กขณะมีการรำเสมอ จนกระทั่งใกล้ถึงอะโซสุดท้ายโต้ังจะโยงผ้าหยาดอะหลั้วเข้ากับตัวเด็กก่อนจะให้เด็กรำคานเช่นไหว้ของปะโน้กทั้ง 2 คาน จากนั้นจึงนำคานเช่นไหว้และผ้าผีกลับขึ้นไปยังห้องผี

หากพิจารณาสถานะของผ้าหยาดอะหลั้วจะเห็นได้ว่าเป็นผ้าที่มีสถานะศักดิ์สิทธิ์ การโยงผ้าหยาดอะหลั้วเข้าหาเด็กชายในตระกูลผีที่แต่งกายเป็นปะโน้กเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมโยงผีมอญหรือปะโน้กเข้ากับทายาทที่มีสายเลือดของผีมอญไหลเวียนอยู่ในตัวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเนื่องจากพฤติกรรมที่เด็กชายจะต้องกระทำหลังจากโต้ังโยงผ้าหยาดอะหลั้วเข้ากับตนเอง ล้วนเป็นพฤติกรรมที่จำลองมาจากวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีตซึ่งเด็กชายที่เป็นทายาทรุ่นใหม่มักจะไม่ค่อยคุ้นเคยนัก ดังนั้น สิ่งที่เด็กชายได้กระทำจึงเป็นสิ่งที่ปะโน้กซึ่งเป็นวิญญาณบรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปนานแล้วเคยกระทำมาก่อนและจำลองภาพขนาดย่อของวิถีชีวิตนั้นให้อยู่ในรูปแบบพิธีกรรม โดยมีเด็กชายที่เป็นทายาทในตระกูลผีจำลองเป็นปะโน้กและกระทำตามที่โต้ังบอก

ภาพที่ 45 ภาพแสดงการมัดด้วยใบส่นพราหมณ์ในพิธีกรรมรำผี
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562

ดอกเข็มสีแดงนอกจากจะเป็นสีที่ผีหมอชอบแล้ว สีแดงยังเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการสืบสายเลือดในตระกูลผีอีกด้วย การสืบสายเลือดในตระกูลผีเป็นเรื่องที่ชาวหมอผู้นับถือผีหมอให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะการที่มีทายาทสืบทอดตระกูลก็หมายความว่าความเชื่อเรื่องผีหมอจะไม่สิ้นสุดลง ดอกเข็มสีแดงจึงถูกนำมาใช้ประดับโรงปะรำพิธีรำผี ตกแต่งบายศรี รวมไปถึงใช้ประดับตามร่างกายของผู้ที่จะเข้ามารำในแต่ละอะไซ

จากการศึกษาขององค์ บรรจุน (2559: 54) พิธีกรรมรำผีในพื้นที่อื่น ๆ มักจะใช้กิ่งหว้าปักไว้บริเวณหน้าโรงปะรำพิธีรำผี ปัจจุบันบางแห่งก็ใช้ต้นพิกุลและทางสมุทรสาครจะใช้ต้นหงอนไก่ทะเล แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมรำผีในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะใช้กิ่งของต้นสะแกปักไว้หน้าโรงปะรำพิธี ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากต้นสะแกเป็นพืชที่สามารถพบได้ง่ายในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วและตำบลใกล้เคียง เช่น ตำบลคลองตันในอิตตวตคลองตันราษฎร์บำรุงเคยได้ชื่อว่า “วัดสะแกหยอย” เพราะในบริเวณดังกล่าวมีต้นสะแกขึ้นมาก นอกจากนี้ไม้สะแกยังเป็นไม้ที่ใช้ในการเผาศพ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงความหมายกับโครงสร้างปะรำพิธีที่จำลองมาจากพิธีศพของชาวหมอเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 46 ภาพหน้าโรงปะรำพิธีในพิธีกรรมรำผี
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562

5) เครื่องมือ เครื่องใช้ และอาวุธที่ใช้ในพิธีกรรมรำผี

เครื่องมือ เครื่องใช้ และอาวุธที่ใช้ในพิธีกรรมรำผีของชาวมอญเจ็ดริ้วจะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีต ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปตอนต้นเกี่ยวกับใบต้นชาไก่ดำหรือใบสันทะรำมอญที่จำเป็นต้องใช้ประกอบการรำหลังจบอะโซ ก็ยังมีเครื่องมือและอาวุธที่ต้องใช้ประกอบการรำแต่ละอะโซต่อจากการใช้ใบสันทะรำมอญรำด้วย ได้แก่ ดาบ กระสวยทอผ้า และหลาว ตามลำดับ ของทั้งสามสิ่งนี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีต ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วตอนต้นว่า ชาวมอญที่อพยพมาอาศัยอยู่ในเมืองไทยนิยมทอผ้าจนกลายเป็นเอกลักษณ์สำคัญที่ใช้จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างชาวมอญและชาวไทยได้ กระสวยทอผ้าจึงเป็นสัญลักษณ์ที่บรรพบุรุษชาวมอญต้องการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้แก่ลูกหลานในรุ่นต่อ ๆ มา แต่ปัจจุบันเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้น ทั้งชาวไทยและชาวมอญที่อาศัยอยู่ในตำบลเจ็ดริ้วไม่มีผู้ใดทอผ้าอีกแล้ว ดังนั้น ในการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยจึงพบว่า ชาวมอญรุ่นหลังต่างไม่ทราบความหมายที่ตกทอดมาของกระสวยทอผ้า เนื่องจากไม่เคยเห็นหน้าตาของเครื่องมือทอผ้าชนิดนี้มาก่อน นอกจากกระสวยทอผ้าแล้วยังมีสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับผ้า ได้แก่ เส้นด้ายสีแดงและสีขาวที่นำมาร้อยเข้าด้วยกัน เพื่อใช้สำหรับสวมคอให้กับเด็กผู้ชายในตระกูลผี สัญลักษณ์ของด้ายสีแดงสื่อความหมายถึง “สายเลือด” ส่วนด้ายสีขาวสื่อความหมายถึง “ชีวิต” ดังนั้น การที่นำด้ายทั้งสองสีมาร้อยเข้าด้วยกันก็สื่อความหมายถึง สายสัมพันธ์ทางสายเลือดของคนในตระกูลผีที่จะสืบทอดผ่านทางทายาทชายที่ได้สวมด้ายสองสีที่ร้อยเข้าด้วยกันจนจบพิธี

น้ำเปล่าธรรมดาใช้สำหรับชำระล้างร่างกาย น้ำร้อนคือน้ำขมิ้นแทนการก้าวผ่านเรื่องทุกข์ร้อน และน้ำเย็นคือน้ำใส่ฟักแพงแทนความอยู่เย็นเป็นสุขให้แก่ผู้อาบ พิธีกรรมโกนจุกถือเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตที่สำคัญของชาวมอญ เพราะเป็นการเปลี่ยนผ่านจากช่วงวัยเด็กเข้าสู่ผู้ใหญ่ ในการประกอบพิธีกรรมทำขวัญโกนจุกของชาวมอญในอดีตก็จะมีการตั้งตุ่มน้ำทั้ง 3 ใบนี้ให้เด็กที่โกนจุกอาบ โดยสื่อความหมายเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพิธีกรรมรำผี นอกจากนี้ จะมีโองใส่ น้ำอีก 1 ใบสำหรับใช้ในตอนอาบน้ำปะโน้กด้วย ส่วนบริเวณปากทางเข้าโรงปะรำพิธีฝั่งซ้ายมือจะมีการตั้งหม้อข้าวหม้อแกงเอาไว้ การนำเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้มาใช้ในการประกอบพิธีกรรม นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งในการจำลองวิถีชีวิตของชาวมอญเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญกับชีวิต เช่น พิธีโกนจุก หรือพิธีเกี่ยวกับงานศพ ที่จะต้องมีการหุงข้าวหุงแกงไว้บริเวณปลายเท้าศพแล้ว ยังเป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งของเหล่านี้ที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวมอญอีกด้วย

ภาพที่ 47 ภาพแสดงหุ่นไล่กาและผ้าแดงหน้าปะรำพิธี

ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562

6) เครื่องดื่มที่ใช้ในพิธีกรรมรำผี

เครื่องดื่มที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมรำผี ได้แก่ เหล้า ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์แห่งการสังสรรค์ของผู้คน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เหล้าเป็นเครื่องดื่มที่ใช้ในการเชื่อมโยงระหว่างคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผีเข้าหากัน ดังนั้น เหล้าที่ถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมรำผี แท้จริงแล้วก็แฝงความหมายที่บรรพบุรุษของชาวมอญเจ้ต๊าวต้องการถ่ายทอดและปลูกฝังลูกหลานเกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ทั้งด้านการปฏิสัมพันธ์และด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนนอกตระกูลผีที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการนำเหล้ามาให้คนนอก

ตระกูลผีที่มาร่วมงานรำ และหลังจากรำจบอะโชนั้นก็จะมอบเหล้าดังกล่าวให้กับคนนอกตระกูลผีไปพร้อม ๆ กับเครื่องเซ่นไหว้ในคานอีกด้วย

3.2.2.2 สถานที่ประกอบพิธีกรรมรำผี

สถานที่ประกอบพิธีกรรมรำผีของตระกูลผีหัวเข้าจะจัดภายในบ้านอย่างเรียบง่าย แต่ในตระกูลผีอื่น ๆ จะต้องสร้างโรงปะรำพิธีหรือที่อะน่วย¹⁸ โทน ซึ่งเป็นผู้รับเหมารสร้างโรงปะรำพิธีรำผีเพียงคนเดียวในตำบลเจ็ดริ้วเรียกว่า “บ้านผี” ในบริเวณกลางแจ้งโดยห้ามไม่ให้เจ้าของบ้านทับกับบ้านผีและหันประตูทางเข้าออกไปทางทิศตะวันตก (โทน จันทรชานา, สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2563) โรงปะรำพิธีรำผีกลองเดี่ยวและกลองคู่จะมีความยาวเท่ากัน คือ 7 เมตร แต่โรงปะรำพิธีรำผีกลองคู่จะมีขนาดกว้างกว่าโรงปะรำพิธีรำผีกลองเดี่ยวเพราะมีความกว้าง 6 เมตรและประกอบด้วยหลังคาสองชั้น ต่างจากโรงปะรำพิธีรำผีกลองเดี่ยวที่มีความกว้าง 5 เมตรและมีหลังคาเพียงชั้นเดียวเท่านั้น ด้านในตรงกลางโรงปะรำจะมีเสาอยู่อีกข้างละ 3 เสา รวมทั้งสองข้างเป็น 6 ต้นซึ่งมีการผูกเชือกไม้ไผ่สานสำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้เอาไว้ และบริเวณดังกล่าวจะมีการนำต้นกล้วยจำนวน 4 ต้นมาวางในแนวขวางพร้อมกับปูพื้นกระดานและเสื่อกกทับ ส่วนด้านบนของบริเวณดังกล่าวจะใช้ไม้ระแนงพาดขวางปูผ้าทาบไม้ระแนงอีกชั้นและประดับดอกเข็มสีแดงห้อยลงมา เมื่อเริ่มประกอบพิธีกรรมรำผีโต้งก็จะนำผ้าหยาดอะหลัวผูกโยงลงมาจากเพดานด้านบนนี้ด้วย ส่วนด้านหลังจะมีการสร้างร้านหรือ “พาโล” ยื่นออกไปด้านหลังไว้สำหรับวางคานเครื่องเซ่นไหว้ ผ่าผี บายศรี รวมไปถึงเทียนเสี่ยงทาย ด้านหน้าโรงปะรำพิธีจะมีการปักหลักไม้ไผ่ที่ผูกเข้ากับต้นสะแกไว้สำหรับเป็นหลักให้เดินอ้อมแบบเวียนซ้ายขณะรำผี

¹⁸ อะน่วยเป็นคำในภาษามอญใช้เรียกนำหน้าชื่อผู้ชายที่อาวุโสกว่า เพื่อให้เกิดความสุภาพและให้เกียรติกับผู้ที่ถูกด้วย

ภาพที่ 48 ภาพแสดงโรงประรำพิธีรำผีกลองเดี่ยว ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2562

ภาพที่ 49 ภาพแสดงโรงประรำพิธีรำผีกลองคู่ ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564

ประเด็นที่น่าสนใจคือ โรงประรำพิธีรำผีโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณกลางโรงประรำพิธีที่มีการปูพื้นกระดานบนต้นกล้วยจำนวน 4 ต้น ระหว่างเสาทั้ง 6 ต้น มีลักษณะคล้ายกับ “เจิงแหะห์” ซึ่งเป็นที่ตั้งศพของชาวมอญดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวเอาไว้เบื้องต้นในบทที่ 2 ในประเด็นเรื่อง ประเพณีเกี่ยวกับการตาย เพราะทั้งเจิงแหะห์และบริเวณดังกล่าวต่างประกอบไปด้วยเสาด้านข้างจำนวน 6 ต้น มีการยกพื้นขึ้นเพื่อปูกระดานและเสื่อกก และด้านบนยังมีการทำเพดานที่ปูด้วยผ้าที่ประดับด้วยดอกไม้ห้อยลงมาเช่นเดียวกัน ไม่เพียงเท่านั้นบริเวณปากทางเข้าโรงประรำพิธียังมีการตั้งหม้อปั้นดินเผาบนก้อนเส้าสามก้อนสำหรับหุงข้าวหุงแกงด้วย หากเปรียบเทียบบริเวณกลางโรงประรำพิธีเป็นเจิง

และการที่สมาชิกในตระกูลผีที่เป็นลูกหลวงตา นำขันน้ำมาล้างเท้าให้แก่ทายาทชายที่แต่งกายเป็นปะโน่งก่อนที่จะเดินเข้าไปด้านในโรงปะรำพิธี โดยได้จะคอยกำกับให้ทายาทชายผู้แต่งกายเป็นปะโน่งแสดงพฤติกรรมประหนึ่งว่าตนเองเป็นผู้อาวุโสในตระกูล ด้วยการประพรมน้ำอบและโปรยข้าวตอกอวยพรกลับคืนไปยังสมาชิกในตระกูลผีทุกคนที่ร่วมกันแสดงความเคารพต่อปะโน่ง ส่วนสมาชิกคนอื่น ๆ ก็จะพนมมือและก้มหน้ารับน้ำอบเสมือนกับว่ารับพรจากผู้ใหญ่

ภาพที่ 66 ภาพสมาชิกในตระกูลผีแสดงความเคารพต่อทายาทชายผู้สืบทอดตระกูลผีแต่งกายด้วยผ้าผีของปะโน่ง ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2562

จากลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมรำผีดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะเตรียมน้ำอบไปรดน้ำดำหัวขอพรจากผู้อาวุโสที่เคารพนับถือ และเมื่อผู้อาวุโสรับน้ำอบนั้นแล้วก็จะให้พรพร้อมกับประพรมน้ำอบที่รับมาในมือกลับคืนไปยังลูกหลาน ดังนั้น การปฏิบัติตนต่อทายาทชายที่แต่งกายเป็นปะโน่งของสมาชิกในตระกูลผีทุกคน จึงสะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกในตระกูลผีทุกคนมองว่าปะโน่งเป็นดังผู้อาวุโสในตระกูล และพิธีกรรมที่มีการแสดงออกถึงความเคารพต่อปะโน่งในฐานะผู้อาวุโสในตระกูลดังกล่าว ก็ตอกย้ำและส่งเสริมความเชื่อดังกล่าวไปยังสมาชิกในตระกูลผีรวมไปถึงคนนอกตระกูลผีที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรม ผู้วิจัยมองว่าความสัมพันธ์พิเศษระหว่างสมาชิกในตระกูลผีทุกคนกับผีมอญที่ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไปแต่เป็นดังคนในครอบครัว เป็นมนต์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ไม่สามารถจะละทิ้งความเชื่อที่เป็นรากเหง้าทางสายเลือดของตนไปได้

3.4.2 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญในฐานะวิญญาณผู้พิทักษ์

เพนนี แวน เอสเตอร์ริก (Penny Van Esterik, 1982: 6) กล่าวถึงผีที่เป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ (guardian spirit) ในจักรวาลวิทยาของพุทธศาสนาในประเทศไทยว่า ผีที่เป็นวิญญาณผู้พิทักษ์เป็นผีที่มีความรู้สึกนึกคิดคล้ายกับมนุษย์ทั่วไปที่อาจจะมีอารมณ์เกรี้ยวกราด ไร้เหตุผล หรือมี

การทำผิดศีลธรรม แต่สามารถที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ที่แสดงความศรัทธาซึ่งอยู่ในความปกครองของผีหรือผู้ที่บนบานกับผีนั่นได้ แต่ว่าเรื่องที่ผีวิญญาณผู้พิทักษ์จะให้ความช่วยเหลือ ปกป้อง ค้ำครอง จะเป็นเรื่องที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนความประพฤติตามหลักศีลธรรมของชาวพุทธ เช่น ความปรารถนาเรื่องความมั่งคั่งร่ำรวย หน้าที่การงาน หรือโชคลาภ

แม้ว่าชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะมองว่า “ผีมอญ” หรือ “ปะโน่ง” ประจำตระกูลผีของตนเองนั้นเป็นผีบรรพบุรุษ แต่ในอีกแง่หนึ่งปะโน่งก็มีลักษณะเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ประจำบ้านของชาวมอญเจ็ดริ้วด้วยเช่นเดียวกัน เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วก็มีความเชื่อที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นว่า ปะโน่งเป็นผีที่คอยปกป้องคุ้มครองและดูแลให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รักใคร่ปรองดองกัน ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ดลบันดาลให้การทำความหากินเจริญรุ่งเรือง และหากสมาชิกในตระกูลผีปรารถนาจะขอความช่วยเหลือเรื่องใด ปะโน่งก็จะเป็นผู้ช่วยดลบันดาลให้เรื่องต่าง ๆ เหล่านั้นสัมฤทธิ์ผล แต่การปกป้องคุ้มครองและการให้ความช่วยเหลือเหล่านั้นจะเกิดขึ้นเฉพาะในกรณีที่สมาชิกในตระกูลผีทุกคนยึดถือและปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติ รวมไปถึงพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างเคร่งครัดเท่านั้น และหากเกิดการฝ่าฝืนจนเกิดเป็นการกระทำผิดผีก็อาจจะทำให้ปะโน่งไม่พึงพอใจและดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงกับสมาชิกในตระกูลผีได้

ปะโน่งจึงเปรียบเสมือนผีหรือวิญญาณผู้พิทักษ์ประจำบ้านของชาวมอญผู้นับถือผีมอญ แต่ละตระกูลผี เพียงแต่จะมีความสัมพันธ์ที่เป็นเหมือนตั้งผู้อาวุโสและสมาชิกในครอบครัวไปในคราวเดียวกัน ดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปในประเด็นแรก ชาวมอญเจ็ดริ้วจึงมองว่าการปกป้องคุ้มครอง ดูแล หรือให้ความช่วยเหลือของปะโน่งเป็นสิ่งที่ผู้อาวุโสของบ้านให้ความดูแลและให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลานที่ประพฤติดีและเชื่อฟังผู้ใหญ่ ดังนั้น สมาชิกที่อยู่ในตระกูลผีทุกคนจึงต้องทำให้ปะโน่งพึงพอใจด้วยการปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา และสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังทายาทรุ่นต่อไปไม่ให้ขาดตอน เพื่อให้ปะโน่งยังคงพิทักษ์รักษาสมาชิกในตระกูลผีทุกคนสืบต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมรำผีที่ตำบลเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยพบว่า เฉพาะในช่วง 1 ปีระหว่างปีพ.ศ. 2562 – 2563 มีพิธีกรรมรำผีที่จัดขึ้นเพื่อแก้บนให้กับปะโน่งถึง 2 งานจาก 4 งาน สาเหตุของการประกอบพิธีกรรมรำผีดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญมองว่าปะโน่งประจำตระกูลผีของตนมีบทบาทเป็นผู้ดลบันดาลและให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลานในตระกูลผีให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือบนบานไว้ และผู้วิจัยยังพบอีกด้วยว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะบนบานกับผีมอญมากขึ้น

เพราะเห็นว่าตระกูลผีอื่น ๆ ที่บนกับผีมอญประจำตระกูลผีตนเองต่างก็ได้ผลสมดังที่ได้บนบานเอาไว้ ทำให้สาเหตุของการประกอบพิธีกรรมรำผีที่แต่เดิมจะจัดขึ้นเมื่อกระทำผิดผีหรือต้องการแยกผีจากตระกูลต้นผีเปลี่ยนแปลงมาสู่การแก้บนมากขึ้นในระยะหลัง และพิธีกรรมรำผีที่จัดขึ้นด้วยสาเหตุดังกล่าวก็ทำให้มนต์ศรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ที่สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลานตามที่บนบานเอาไว้ได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันไปได้ง่ายขึ้นด้วย

ปัจจัยทางสังคมประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดมนต์ศรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์เป็นอย่างมากคือ ปัจจัยด้านการประกอบอาชีพ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวเอาไว้ในภูมิหลังทางด้านสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วว่า แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญในด้านต่าง ๆ มากขึ้น แต่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่ในตำบลเจ็ดริ้วยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการทำประมงปะปนอยู่บ้างประปราย แม้ว่าปัจจัยทางด้านเทคโนโลยีการเกษตรรวมไปถึงวิทยาการความรู้เกี่ยวกับการทำการเกษตรรูปแบบใหม่จะช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้นได้ แต่ก็ไม่สามารถควบคุมปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและกลไกตลาดให้ได้ราคาผลผลิตตามที่คาดหวัง และไม่สามารถควบคุมปัจจัยทางด้านสภาพอากาศที่มีความผันผวนเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จึงหันมาพึ่งพาสังค์ศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผีมอญซึ่งเป็นสังค์ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ใกล้ชิดกับชีวิตชาวมอญเจ็ดริ้วมากที่สุดก็มักจะถูกนึกถึงเป็นลำดับแรก และเมื่อได้ผลสมดังความปรารถนาหรือตามที่บนบานเอาไว้จนมีการจัดพิธีกรรมรำผีที่มีการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน ทุกคนในตระกูลผีเดียวกันและคนนอกตระกูลผีขึ้น ก็ยิ่งทำให้ความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ยังถูกต่อย้ำและสืบทอดไปยังสมาชิกในชุมชนมากยิ่งขึ้นไปด้วย

3.4.3 วิธีคิดเกี่ยวกับผีมอญในฐานะผู้ควบคุมกฎและศีลธรรม

นอกจากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญจะสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญผ่านมนต์ศรื่องที่ชาวมอญเจ็ดริ้วมีต่อผีมอญ ทั้งการที่ผีมอญเป็นผู้อาวุโสในตระกูลและผีมอญเป็นเทพผู้พิทักษ์ วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมยังเป็นเครื่องมือในการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะผู้ควบคุมกฎและศีลธรรมด้วย แต่กฎและศีลธรรมในที่นี้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะมีข้อแตกต่างบางประการกับกฎหรือศีลธรรมกลางที่คนในสังคมไทยทั่วไปยึดถือ เช่น ข้อกำหนดเรื่องการนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้ด้วยวิธีการต้มทั้งเป็น เพื่อให้สัตว์ที่ถูกนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้นั้นอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ หรือวิถีปฏิบัติพิเศษที่มีการอนุญาตให้เกิดการขโมยทรัพยากรจากตระกูลผีอื่นได้เมื่อถึงคราวจำเป็น เป็นต้น

ข้อกำหนดเหล่านี้หากพิจารณาภายใต้บริบทของสังคมไทยทั่วไปจะพบว่า เป็นเรื่องที่ขัดกับหลักศีลธรรมกลางที่คนทั่วไปในสังคมยึดถือ แต่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญก็ต้องยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้นอาจจะทำให้ปะโน้กประจำตระกูลผีของตนไม่พอใจและลงโทษด้วยการดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นกับสมาชิกในตระกูลผีได้

วิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งข้อกำหนดและข้อห้ามต่าง ๆ ที่มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจึงเปรียบเสมือนกฎที่ผีมอญเป็นผู้รักษา หากสมาชิกในตระกูลผีทุกคนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และการทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง แต่หากมีการฝ่าฝืนกฎดังกล่าวก็ต้องถูกผีมอญซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาภูลงโทษ โดยเหตุการณ์ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่มองว่าเกิดจากการลงโทษของผีมอญ จะเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สามารถอธิบายหรือคาดเดาช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์หรือหลักวิทยาศาสตร์ เช่น การที่สมาชิกในตระกูลผีเสียชีวิตด้วยการประสบอุบัติเหตุหรือฆ่าตัวตายอย่างไม่มีสาเหตุในช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้น ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มที่จะมองว่า สาเหตุดังกล่าวอาจจะมาจากการที่สมาชิกในตระกูลผีอาจจะกระทำบางสิ่งบางอย่างให้ผีมอญไม่พึงพอใจ ทั้งในกรณีที่ผู้กระทำความผิดอาจจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวมอญเจ็ดริ้วจะมองว่าสาเหตุของเหตุการณ์ร้ายแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับสมาชิกในตระกูลผีจะมาจากผีมอญ แต่ก็ไม่ได้มองผีมอญในแง่ร้ายหรือเชิงลบ เพราะพวกเขาเชื่อว่าต้นเหตุนั้นสืบเนื่องมาจากการที่ตนเองหรือสมาชิกคนอื่น ๆ กระทำผิด โดยการฝ่าฝืนกฎอันเป็นแบบแผนความประพฤติซึ่งกำหนดไว้ผ่านระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ นอกจากนี้การที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญสืบทอดความเชื่อต่อ ๆ กันมาว่าผีมอญหรือปะโน้กเป็นผู้อาวุโสในตระกูล ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่มองว่าปะโน้กมีสิทธิ์ขาดในการลงโทษลูกหลานในสายเลือดของตนเอง เหมือนกับที่ผู้อาวุโสในตระกูลสามารถลงโทษลูกหลานของตนเองได้ หลักฐานที่เป็นเครื่องยืนยันมุมมองความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างชาวมอญเจ็ดริ้วกับผีมอญได้อย่างชัดเจนคือ การที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญประกอบพิธีกรรมรำผี เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษต่อปะโน้ก เมื่อมีการฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติที่เปรียบเสมือนกับกฎหรือศีลธรรมประจำกลุ่มเสมอ

นอกจากพิธีกรรมรำผีจะเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกสำนึกผิดที่สมาชิกในตระกูลผีมีต่อปะโน้กแล้ว ยังเป็นพิธีกรรมที่มีการทบทวนวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญรวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมใหม่อีกครั้งด้วย โดยโต้งซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะมานอนค้างคืนที่บ้านเจ้าภาพผู้จัดงานก่อนวันประกอบพิธีกรรมหนึ่งวัน และจะมีการไต่ถามวิถีปฏิบัติที่เคยกระทำสืบ

ต่อกันมาจากสมาชิกในตระกูลผีพร้อมทั้งสำรวจว่ามีสมาชิกคนใดฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติหรือไม่ หากมีวิถีปฏิบัติใดที่คลาดเคลื่อนไปจากเดิมหรือมีสมาชิกที่กระทำความผิด โต้แย้งก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดและสั่งสอนให้สมาชิกในตระกูลผีปฏิบัติอย่างถูกต้องด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะโด้งเป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดตำราความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญมาจากโด้งรุ่นก่อนซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นคนในครอบครัวเดียวกัน จึงทำให้วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่โด้งได้ถ่ายทอดไปสู่ผู้นับถือผีมอญคนอื่น ๆ มีความคลาดเคลื่อนน้อยมาก การทบทวนและรื้อฟื้นวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญขึ้นมาอีกครั้งผ่านการประกอบพิธีกรรมรำผีที่จัดขึ้นเพื่อขอขมาลาโทษผีมอญ จึงทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วทุกคนทั้งคนในตระกูลผีเดียวกันที่กระทำความผิดและคนนอกตระกูลผีที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรม เกิดความตระหนักว่าผู้ที่นับถือผีมอญควรเชื่อฟังและยึดถือปฏิบัติตามกฎและศีลธรรมที่ระบุไว้ในประเพณีความเชื่ออย่างเคร่งครัด

3.4 สรุปท้ายบท

เนื้อหาในบทที่ 3 ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังคงยึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญอย่างเคร่งครัด แม้ว่าบริบททางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วจะมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญและวิทยาการด้านต่าง ๆ มากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่มีการปรับและประยุกต์การใช้ชีวิตประจำวันในปัจจุบันกับความเชื่อเรื่องผีมอญอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมให้มีความสอดคล้องกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญยังคงมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบันอย่างเหนียวแน่น นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญยังปรากฏวิธีคิดต่าง ๆ ได้แก่ วิธีคิดเกี่ยวกับความสะอาด วิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการอนุญาตเชิงพิธีกรรม และวิธีคิดเกี่ยวกับการสืบทอดอัตลักษณ์มอญ วิธีคิดเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญของชาวมอญกลุ่มนี้ให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งท่ามกลางบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

การที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญยังคงสืบทอดวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างเหนียวแน่นส่งผลอย่างมากต่อการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังสมาชิกภายในชุมชน เนื่องจากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ “ผีมอญ” หรือ “ปะโน่ง” ที่มีความเชื่ออันเป็นนามธรรมและไม่สามารถจับต้องมองเห็นได้ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้นผ่านการถ่ายทอดมโนทัศน์และความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผีมอญกับชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งมโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้อาวุโสในตระกูล มโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ และมโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้ควบคุมกฎและศีลธรรม แนวคิดที่ถูกถ่ายทอดผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเหล่านี้ ทำ

ให้ความเชื่อเรื่องผีมอญมีความสำคัญและยากที่จะตัดขาดออกจากวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วได้ ในบทถัดไปผู้วิจัยจะนำความเชื่อเรื่องผีมอญที่ยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นที่ได้กล่าวไปในบทที่ 3 นี้มาวิเคราะห์ต่อยอความเชื่อดังกล่าวมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว

บทที่ 4

บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญต่อชาวมอญเจ็ดริ้ว

ศิริพร ณ กลาง (2557: 360) กล่าวถึงมุมมองของสำนักคติทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยามว่า วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ หรือพิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจและช่วยสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม “ผีมอญ” ซึ่งเป็นคติชนประเภทความเชื่อที่มีความสำคัญต่อสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ก็มีบทบาทสำคัญต่อสังคมเช่นเดียวกับคติชนประเภทอื่น ๆ ที่ปรากฏภายใต้บริบทสังคมที่แตกต่างกันออกไปด้วย

การศึกษาวិเคราะห์ในบทนี้ ผู้วิจัยจะใช้แนวทางการศึกษาของทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยามที่มักจะต้องตั้งคำถามว่า “ข้อมูลทางคติชนมีบทบาทและหน้าที่อย่างไรในสังคมในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม” (ศิริพร ณ กลาง, 2557: 360) มาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งเป็นคติชนประเภทความเชื่อที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความสำคัญและสืบทอดมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน ดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปเบื้องต้นแล้วในบทที่ 2 และบทที่ 3 เพื่อตอบสมมติฐานข้อที่ 2 ว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีบทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชาวมอญเจ็ดริ้ว

นอกจากการใช้แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยามแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องระบบโทเท็มและการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ของเอมิล เดอร์ไคม์ แนวคิดเกี่ยวกับโนท์ส์เรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรม ของแมรี ดักลาส และแนวคิดเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี ของไอ เอ็ม ลิวอิส ประกอบการวิเคราะห์บทบาททางสังคมด้านต่าง ๆ ของความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งจะช่วยสร้างความเข้าใจและชี้ให้เห็นจุดมุ่งหมายหรือบทบาทอันแท้จริงของคติชนประเภทความเชื่อต่อสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4.1 บทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม

วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) นักวิชาการในสำนักคติทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยามเขียนบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” ในปีค.ศ. 1954 กล่าวถึงการศึกษาคติชนในช่วงแรกที่นักคติชนนิยมศึกษาเรื่องเล่ามุขปาฐะ แต่มักจะใช้วิธีการจดบันทึกเพียงอย่างเดียวโดย

ละเลยบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้ง ๆ ที่ความสัมพันธ์ระหว่างคติชนกับมุมมองทางวัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคติชนเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนภาพวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ทศนคติ ระบบคุณค่า และจุดมุ่งหมายของแต่ละสังคม ดังนั้น แม้ว่าการเก็บบันทึกข้อมูลจะทำให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับคติชนที่เป็นประโยชน์ แต่บริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรมก็ไม่ควรถูกมองข้าม เนื่องจากคติชนประเภทเดียวกันหากปรากฏในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน บทบาทของคติชนที่มีต่อสังคมก็ย่อมแตกต่างกันออกไปด้วย

ในบทความนี้ บาสคอมเสนอบทบาทของคติชนประเภทเรื่องเล่ามุขปาฐะออกเป็น 4 ประการ บทบาทแรก ได้แก่ บทบาทด้านความสนุกสนานบันเทิงใจในการชดเชยสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถกระทำได้ในชีวิตจริง อันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ทางสังคมหรือการที่สังคมดังกล่าวถูกกดทับด้วยศีลธรรมที่เคร่งครัด โดยเปิดโอกาสให้คนได้จินตนาการถึงสิ่งที่ตนเองไม่สามารถกระทำได้ เพราะเป็นสิ่งต้องห้ามในสังคมหรือขัดกับหลักศีลธรรม เช่น เรื่องเพศ หรือเรื่องความรุนแรง ดังนั้น นิทานหรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ในสังคมจึงมักจะมีลักษณะเป็นภาพกลับหัวของความเป็นจริง เช่น ในบริบทของสังคมไทย นิทานเรื่องศรีธนญชัยปรากฏอนุภาคที่ขัดกับหลักศีลธรรมหรือกฎเกณฑ์ทางสังคมเป็นจำนวนมาก ทั้งการขำน้องของตนเอง การกระทำความรุนแรงและล่วงเกินพระภิกษุ หรือการดูหมิ่นและกลั่นแกล้งพระมหากษัตริย์ ลักษณะอนุภาคในนิทานดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่แสดงว่าสังคมไทยป่าเถื่อนหรือไร้ศีลธรรม แต่เป็นการปลดปล่อยความตึงเครียดที่เกิดจากการปฏิบัติตามจารีตและกฎเกณฑ์ของสังคมผ่านทางคติชนประเภทเรื่องเล่า โดยให้ตัวละครในเรื่องเล่าสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นเรื่องต้องห้ามในชีวิตจริงของคนในสังคมได้ บทบาทที่สองที่บาสคอมเสนอ ได้แก่ บทบาทด้านการให้เหตุผลในการปฏิบัติตามประเพณีหรือประกอบพิธีกรรมผ่านตำนานปรัมปราหรือนิทานอธิบายเหตุ บทบาทที่สาม ได้แก่ บทบาทด้านการให้การศึกษาหรือความรู้ในสังคมที่ไม่มีตัวหนังสือ (non-literate societies) เช่น การสั่งสอนผ่านปริศนาคำทาย สุภาษิต และบทเพลง เพื่อสอนวิถีการใช้ชีวิตในสังคมและห้ามไม่ให้คนฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติ และบทบาทประการสุดท้าย คือ บทบาทด้านการควบคุมสังคมให้คนในสังคมยอมรับระบบคุณค่าและแบบแผนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ผ่านคติชนประเภทบทเพลง สุภาษิต หรือปริศนาคำทายที่ให้การยกย่องสรรเสริญแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติ และตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่ฝ่าฝืนบรรทัดฐานความประพฤติของสังคม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยแสดงออกให้คนในสังคมได้เรียนรู้ว่าเรื่องใดเป็นเรื่องที่สังคมยอมรับหรือไม่ยอมรับ และจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรในสังคม

นอกจากบทความดังกล่าว ในปีค.ศ. 1968 บาสคอมได้เขียนบทความ “Folklore” และมีการขยายความเกี่ยวกับบทบาทด้านต่าง ๆ ของคติชนประเภทมุขปาฐะ เช่น นิทานปรัมปรา ตำนาน และนิทาน เพิ่มเติมจากที่เคยกล่าวไว้ในบทความ “Four Functions of Folklore” โดยเขากล่าวว่า เมื่อบทบาทด้านการให้ความรู้และการศึกษาแก่คนในสังคม บทบาทด้านการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม บทบาทในการให้เหตุผลในการปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติและการประกอบพิธีกรรม และบทบาทที่คติชนเปิดโอกาสให้มนุษย์หลบหนีไปจากความยากลำบากและความไม่ยุติธรรมในชีวิตประจำวันดำเนินไปพร้อม ๆ กัน คติชนประเภทดังกล่าวก็จะขยายบทบาทไปสู่การสร้างความต่อเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ บาสคอมยังกล่าวอีกด้วยว่า การที่คติชนประเภทมุขปาฐะมีบทบาทต่อการสร้างความต่อเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรม ทำให้คติชนดังกล่าวสามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองได้ด้วย เช่น กรณีตัวอย่างในการแยกตัวเป็นชาติอิสระของแอฟริกาที่มีการนำคติชนประเภทนิทานปรัมปรา ตำนาน และบทเพลงมาใช้ในการนำเสนอเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภูมิภาคนิยม ชาตินิยม รวมไปถึงการต่อต้านอาณานิคมและขยายความเป็นแอฟริกัน (Bascom, 1968: 499)

แนวคิดของบาสคอมไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของคติชนประเภทมุขปาฐะเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการศึกษาคติชนประเภทอื่น ๆ ด้วย เพราะไม่ว่าจะเป็นคติชนประเภทใดก็ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อสังคมทั้งสิ้น เพียงแต่บริบททางสังคมที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่นั้น อาจส่งผลให้คติชนมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปแม้ว่าจะเป็นคติชนประเภทเดียวกันก็ตาม แนวคิดนี้จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาความเชื่อเรื่องผีมอญภายใต้บริบทสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วที่เป็นกลุ่มชาวมอญที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 150 ปีแล้ว แต่ยังคงสืบทอดคติชนประเภทความเชื่อของบรรพบุรุษตั้งแต่ครั้งอดีตไว้อย่างเหนียวแน่น แม้สภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมร่วมสมัย ดังแสดงให้เห็นผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยบทบาทสำคัญทางสังคมที่ความเชื่อเรื่องผีมอญมีต่อชาวมอญเจ็ดริ้วที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในประเด็นแรกก็คือ บทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว

จากแนวคิดของบาสคอมจะเห็นได้ว่า บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของคติชนประเภทมุขปาฐะ ได้แก่ การควบคุมสังคม (social control) ด้วยการใช้คติชนประเภทดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการแสดงออกให้คนในสังคมยอมรับระบบคุณค่าที่อยู่ในวัฒนธรรมของตนเอง อีกทั้งยังให้การยอมรับและประพฤติตนตามแบบแผนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ที่สังคมมุ่งหวัง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเชื่อ

เรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วจะเป็น คติชนประเภทความเชื่อที่แตกต่างไปจากคติชนประเภทมุขปาฐะ และเป็นคติชนที่อยู่ในบริบททางสังคมที่แตกต่างไปจากเรื่องเล่ามุขปาฐะที่ปาสคอมเคยศึกษา แต่คติชนประเภทความเชื่ออย่าง “ผีมอญ” ที่อยู่ในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วก็มีบทบาทต่อการควบคุมสังคมเช่นเดียวกัน การควบคุมสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในที่นี้ คือ การกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตและสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วโดยตรง เพราะการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว ไม่ได้กำหนดแต่เพียงการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน หรือควบคุมให้ชาวมอญเจ็ดริ้วประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่สังคมพึงประสงค์เท่านั้น แต่ยังมีบทบาทในการกำหนดสถานะและบทบาททางสังคม การต่อยอดความสัมพันธ์อันเครือญาติ และการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนด้วย บทบาททางสังคมเหล่านี้ช่วยให้สังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วดำรงอยู่อย่างมั่นคงและมีเสถียรภาพมาจวบจนปัจจุบัน ดังนี้

4.1.1 การกำหนดสถานะและบทบาททางสังคม

เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศสได้ศึกษาความเชื่อเรื่อง “ระบบโทเท็ม” (totemic system) ในชนเผ่าพื้นเมืองที่ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งเป็นเครื่องมือในการจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชนเผ่าด้วยการแบ่งคนในชนเผ่าออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เรียกว่า “ตระกูล” (clan) โดยใช้ชื่อของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น พืช หรือสัตว์ เป็นชื่อตระกูล ตระกูลโทเท็มต่าง ๆ ในชนเผ่าพื้นเมืองออสเตรเลียใช้กำหนดความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติภายในชนเผ่า โดยตระกูลโทเท็มในชนเผ่าพื้นเมืองออสเตรเลียมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ ความสัมพันธ์อันเครือญาติในระบบโทเท็มไม่ได้ยึดโยงอยู่กับความสัมพันธ์ทางสายเลือด และโทเท็มที่ปรากฏในสังคมชนเผ่าจะไม่ซ้ำกัน (Durkheim, 1995: 100)

เดอร์ไคม์อธิบายว่า กฎเกณฑ์ในการจำแนกแยกแยะคนในสังคมเป็นคนในตระกูลใดตระกูลหนึ่งในระบบโทเท็มมี 3 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ การจัดกลุ่มให้ลูกมีโทเท็มเดียวกับแม่ ซึ่งเป็นหลักการจัดจำแนกที่แพร่หลายที่สุดในชนเผ่าพื้นเมืองในออสเตรเลียและอเมริกาเหนือ การจัดกลุ่มดังกล่าวส่งผลให้โทเท็มกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของชนเผ่าอย่างหลากหลาย เพราะมีข้อกำหนดไม่ให้คนที่อยู่ในกลุ่มโทเท็มเดียวกันแต่งงานกัน ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะต้องย้ายไปอยู่กับฝ่ายสามี และเมื่อผู้หญิงให้กำเนิดลูก ลูกจะถูกจัดให้อยู่ใน โทเท็มเดียวกับแม่ซึ่งแตกต่างจากโทเท็มของพ่อและตระกูลฝ่ายพ่อที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วย รูปแบบการจัดกลุ่มโทเท็มรูปแบบที่สอง คือ การจัดกลุ่มให้ลูกอยู่ในโทเท็มเดียวกับพ่อ ซึ่งทำให้คนในโทเท็มเดียวกันกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพราะจะมีเพียงผู้หญิงที่แต่งงานเข้ามาเท่านั้นที่มีโทเท็มต่างกัน เมื่อผู้หญิงคนดังกล่าวให้กำเนิดลูก ลูกจะถูกจัดให้อยู่

ในกลุ่มโทเท็มเดียวกับพ่อและเติบโตขึ้นมาท่ามกลางชุมชนที่เต็มไปด้วยคนในโทเท็มเดียวกัน ส่วนรูปแบบการจัดกลุ่มโทเท็มรูปแบบสุดท้าย คือ การจัดกลุ่มโทเท็มตามบุคคลในตำนานประจำเผ่า ซึ่งจะใช้วิธีการจำแนกด้วยการสอบถามผู้หญิงที่ตั้งครรภ์ว่าน่าจะตั้งครรภ์ในบริเวณใด จากนั้นพิจารณาว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่โทเท็มของบุคคลในตำนานประจำเผ่าคนใดและจัดกลุ่มให้เด็กที่ถือกำเนิดขึ้นอยู่ในกลุ่มโทเท็มนั้น เพราะชนพื้นเมืองที่ใช้วิธีการนี้ในการจัดจำแนกกลุ่มโทเท็มเชื่อว่า การตั้งครรถ์นั้นเกิดขึ้นจากการดลบันดาลของบุคคลในตำนานประจำเผ่าและบุคคลในตำนานประจำเผ่าถือว่าเป็นพ่อที่แท้จริงของเด็ก การจัดกลุ่มโทเท็มในรูปแบบนี้จึงส่งผลให้คนในชุมชนมีโทเท็มอย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม การจัดกลุ่มโทเท็มตามบุคคลในตำนานประจำเผ่าไม่ได้ปรากฏอย่างแพร่หลายเท่ากับในรูปแบบแรก (Durkheim, 1995: 104 - 107)

อย่างไรก็ตาม คนที่อยู่ในโทเท็มเดียวกันแม้ว่าในบางกรณีจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด แต่การสังกัดอยู่ในกลุ่มโทเท็มเดียวกันนั้นเท่ากับเป็นเครือญาติที่มีบทบาทหน้าที่ต่อกันเสมือนหนึ่งผู้ร่วมสายเลือด ฉะนั้น คนที่อยู่ในโทเท็มเดียวกันจึงไม่สามารถแต่งงานกันได้ และในขณะเดียวกันหากคนที่อยู่ในระบบโทเท็มเดียวกันถูกทำร้าย สมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ในโทเท็มนั้นก็จะต้องช่วยแก้แค้นให้แก่คนในโทเท็มด้วย เพราะในระบบโทเท็มที่เดอริคศึกษาความสัมพันธ์ฉันเครือญาติไม่ได้กำหนดด้วยสายเลือดเสมอไป แต่กำหนดด้วยการแบ่งคนในสังคมออกเป็นกลุ่มย่อยผ่านระบบโทเท็ม

ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นเครื่องมือในการจัดกลุ่มทางสังคมเช่นเดียวกับระบบโทเท็ม แต่ลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญแตกต่างจากระบบโทเท็ม คือ การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสายเลือด เพราะตระกูลผีจะสืบทอดผ่านทางทายาทที่มีสายเลือดเดียวกันกับผู้เป็นพ่อเสมอ ไม่ว่าทายาทที่ถือกำเนิดมาจะมีเพศใดก็ตาม แต่กรณีทายาทหญิงสถานะกลุ่มทางสังคมจะเปลี่ยนไปอยู่ในตระกูลผีเดียวกับสามีหลังจากผ่านการแต่งงานไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องผีมอญจะมีลักษณะพิเศษที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ ลูกสาวที่ผ่านการแต่งงานและย้ายไปอยู่ในตระกูลผีของสามี จะยังคงสถานะเป็น “ลูกหลงตา” ของตระกูลผีเดิม ซึ่งสามารถกลับมาร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญกับตระกูลผีเดิมได้ และหากตระกูลผีดังกล่าวไม่มีทายาทชายเป็นผู้สืบสายเลือด ทายาทหญิงก็จะเป็นผู้ดูแลรักษาผ้าผีรวมถึงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อให้แก่ผีมอญไปจนกระทั่งเสียชีวิต แล้วจึงจะมีการสืบสาวหาทายาทชายที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในต้นตระกูลผีอีกครั้ง

นอกจากความเชื่อเรื่องผีมอญจะมีบทบาทในการจัดจำแนกและแบ่งคนในสังคมเป็นตระกูลผีต่าง ๆ ตามความสัมพันธ์ทางสายเลือด ความเชื่อเรื่องผีมอญยังมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการกำหนดสถานะและบทบาทของคนในชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ทั้งระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มและระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่ม ดังนี้

4.1.1.1 การกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

ตระกูลผีแต่ละตระกูลผีภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมอญจะประกอบไปด้วยสมาชิกกลุ่มที่มีสถานะแตกต่างกันออกไป ทายาทชายทุกคนในตระกูลผีจะมีสถานะเป็นผู้สืบทอดตระกูลผีผ่านทางสายเลือด กล่าวคือ ทายาทที่ถือกำเนิดจากทายาทชายทุกคนจะถูกจัดอยู่ในตระกูลผีเดียวกับบิดา โดยมี “ลูกชายคนเล็ก” หรือทายาทชายที่อาวุโสน้อยที่สุดเป็น “ต้นผี” ซึ่งทำหน้าที่ดูแลรักษาสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ของผีมอญ ได้แก่ ผ้าผี และเสาผีที่อยู่ในห้องผี สะเก็ดที่แต่งงานกับทายาทชายในตระกูลผีจะเปลี่ยนสถานะจากคนนอกตระกูลผีมาเป็นคนในตระกูลผีเดียวกันกับสามี ส่วนทายาทหญิงในตระกูลผีทุกคนจะมีสถานะเป็น “ลูกหลวงตา” และจะจัดอยู่ในตระกูลผีไปจนกว่าจะแต่งงาน

อย่างไรก็ตาม การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ตามความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้สิ้นสุดเพียงการกำหนดสถานะและบทบาทหน้าที่ตามเพศและลำดับการเกิดของแต่ละบุคคลเท่านั้น หากยังมีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม ซึ่งช่วยให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มตระหนักถึงความสำคัญของตนเองที่มีต่อกลุ่มรวมไปถึงสิทธิพิเศษที่ตนเองได้รับจากตระกูลผี และประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่ตนเองได้รับอย่างเคร่งครัด ดังนี้

1) การกระจายบทบาทและความสำคัญไปยังสมาชิกภายในกลุ่มอย่างทั่วถึง

จากข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยกล่าวถึงไปแล้วในบทที่ 2 และบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญให้ความสำคัญกับทายาทชายเป็นอย่างมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากทายาทชายทุกคนในตระกูลสามารถสืบทอดสายเลือดของตระกูลผีไปยังรุ่นลูกได้ ซึ่งส่งผลให้ความเชื่อยังคงมีการสืบทอดต่อ ๆ กันไปโดยไม่ขาดตอน การให้ความสำคัญกับทายาทชายเริ่มต้นตั้งแต่ทายาทชายยังเป็นเด็ก ดังปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีกรรมรำผีเพราะจะเห็นได้ว่า ไต้งซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะนำด้ายขาวและด้ายแดงที่พันกันเป็นเกลียวไปคล้องคอและผูกที่ข้อมือทั้งสองข้างของเด็กชายในตระกูลผีและเด็กชายจะต้องสวมใส่ด้ายเส้นดังกล่าวไปจนกว่าจะจบพิธีกรรมรำผี อีกนัยหนึ่งของการสวมใส่ด้ายแดงพันขาวให้แก่เด็กชายในตระกูลผีอย่างเฉพาะเจาะจงจึงเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายว่า มีเพียงทายาทชายในตระกูลเท่านั้นที่จะเป็นผู้สืบทอดสายเลือดของตระกูลผีได้และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของตนเองที่มีต่อตระกูลผีให้แก่เด็กชาย เพราะมีเพียงเด็กชายที่จะเติบโตไปเป็นผู้สื

ทอดตระกูลผีเท่านั้นที่ได้สวมใส่ผ้าผืนดังกล่าว ซึ่งช่วยปลูกฝังให้เด็กชายได้เรียนรู้และเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีมอญที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตนับตั้งแต่ยังเป็นเด็กจนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ส่งผลให้ความเชื่อนั้นร้อยรัดผูกพันเข้ากับชีวิตของเด็กชายจนไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเป็นไปได้อย่างมากยิ่งขึ้น

ทายาทชายที่ความเชื่อเรื่องผีมอญให้ความสำคัญมากที่สุด คือ ลูกชายคนเล็ก ซึ่งมีสถานะเป็นต้นผี จากพิธีกรรมเลี้ยงผีจะเห็นได้ว่า ลูกชายคนเล็กทำหน้าที่เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมภายในตระกูลผี โดยเป็นผู้เริ่มต้นจุดธูปเทียนไหว้ปะโน้กเป็นลำดับแรกและเป็นผู้นำสมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลผีบอกกล่าวปะโน้ก ส่วนในพิธีกรรมรำผีจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ลูกชายคนเล็กมีบทบาทสำคัญในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หลายขั้นตอน นับตั้งแต่การสวมใส่ผ้าผืนและอัญเชิญปะโน้กจากห้องผีลงมายังโรงปะรำพิธี ซึ่งโดยปกติแล้วผ้าผืนถือเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจะไม่นำมาสวมใส่ การที่ลูกชายคนเล็กได้รับสิทธิ์ในการสวมใส่ผ้าผืนดังกล่าว จึงเป็นการตอกย้ำความสำคัญของลูกชายคนเล็กในฐานะต้นผี นอกจากนี้ เมื่อลูกชายคนเล็กสวมใส่ผ้าผืน สมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลก็จะให้ความสำคัญและแสดงความเคารพต่อลูกชายคนเล็กเสมือนกับว่าเป็นปะโน้กอีกด้วย นอกเหนือจากขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมข้างต้น ลูกชายคนเล็กยังมีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการหยุดพักการประกอบพิธีกรรมช่วงเช้าในอะโซกินปลาย่าง ซึ่งต้องให้ลูกชายคนเล็กแอบมุดผ้าไปขโมยคาบปลาย่างจากไต้มาครั้งตัวแล้วนำไปใส่หม้อข้าวหม้อแกง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ผู้ที่มาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทุกคนหยุดพักจากการประกอบพิธีกรรม ลูกชายคนเล็กจึงมีสถานะเป็นผู้นำกลุ่มภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญ แม้ว่าในบริบทชีวิตประจำวันลูกชายคนเล็กอาจจะมีวัยวุฒิและประสบการณ์ที่น้อยกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลก็ตาม อีกนัยหนึ่งสถานะของลูกชายคนเล็กภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญยังแสดงให้เห็นถึงการมอบสิทธิพิเศษบางประการให้กับสมาชิกที่อ่อนอาวุโส แต่ในขณะเดียวกันผู้ด้อยอาวุโสก็ต้องเคารพและให้เกียรติผู้อาวุโสกว่าอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

ความเชื่อเรื่องผีมอญยังกระจายความสำคัญไปยังลูกชายคนอื่น ๆ ในตระกูลผ่านการอนุญาตให้ลูกชายคนอื่น ๆ สามารถแบ่งผีจากลูกชายคนเล็กผู้เป็นต้นผีไปดูแลรักษาเองภายในครอบครัว หลังจากที่แบ่งผีแล้วลูกชายคนดังกล่าวก็จะมีสถานะเป็นผู้นำตระกูลผีย่อยที่แยกออกไปจากตระกูลผีหลักและตระกูลผีย่อยที่แยกตัวออกมามีทั้งเป็นตระกูลผีเดียวกับตระกูลผีเดิม เพียงแต่สามารถประกอบพิธีกรรมแยกต่างหากโดยที่ไม่จำเป็นต้องรอสมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลผีหลักจัดงานพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม การแบ่งผีไม่ได้ตัดความสัมพันธ์ฉันเครือญาติระหว่างสมาชิกตระกูลผีหลัก

และตระกูลฝอย เพราะทั้งสองฝ่ายยังคงถือเป็นคนที่มีสายเลือดเดียวกันและไม่สามารถตัดขาดออกจากกันได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางสายเลือดต่างจากระบบโทเทมที่เน้นความสำคัญของการจัดกลุ่มทางสังคมมากกว่าความสัมพันธ์ทางสายเลือด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเชื่อเรื่องผีมอญจะให้ความสำคัญกับทายาทชายในตระกูลผี แต่ก็ไม่ได้ละเลยความสำคัญของคนสถานะอื่น ๆ ในตระกูล เพราะจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สะใภ้และลูกหลวงตาในตระกูลผีต่างก็มีบทบาทสำคัญอย่างมากในพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วความเชื่อเรื่องผีมอญมีการกระจายความสำคัญไปยังคนสถานะต่าง ๆ ในตระกูลผีอย่างทั่วถึงโดยที่ไม่จำกัดว่าสมาชิกคนดังกล่าวจะเป็นเพศใด

จากพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีที่ผู้วิจัยกล่าวไปในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า ทั้งสะใภ้และลูกหลวงตาต่างได้รับสิทธิในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม แม้ว่าสะใภ้จะเป็นคนที่ไม่มาจากนอกตระกูลผี และลูกหลวงตาที่ผ่านการแต่งงานแล้วจะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของตระกูลผีอื่นก็ตาม การให้ความสำคัญกับสถานะสะใภ้และลูกหลวงตาปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีกรรมรำผีซึ่งเป็นพิธีกรรมขนาดใหญ่และมีลำดับขั้นตอนซับซ้อน เพราะความเชื่อเรื่องผีมอญกำหนดให้สะใภ้และลูกหลวงตาเป็นผู้รำในพิธีกรรมรำผีหลายอะโซ โดยสะใภ้จะต้องรำในอะโซรำสะใภ้ อะโซสะใภ้ดมปลาช่อน และอะโซเก็บฝ้าย อีกทั้งยังต้องทำหน้าที่เป็นผู้อัญเชิญคนเครื่องเซ่นไหว้ของปะโน้ก ส่วนลูกหลวงตาต้องรำในอะโซรำออกศึกรวมถึงมีหน้าที่ปั่นเทียนเสียงทาย คั่วข้าวตอกที่ใช้ในพิธีกรรม และยำเต่าใส่ในคานเครื่องเซ่นไหว้ นอกจากนี้ พิธีกรรมรำผียังกำหนดให้สะใภ้และลูกหลวงตาต้องรำร่วมกันในอะโซรำกะเหรียงและรำผีตะครุบอีกด้วย

การกำหนดให้สะใภ้และลูกหลวงตามีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมสัมพันธ์กับบทบาทหน้าที่ที่สะใภ้และลูกหลวงตาต้องกระทำในฐานะสมาชิกของตระกูลผี เพราะสะใภ้เป็นผู้ที่จะให้กำเนิดทายาทผู้สืบทอดตระกูลผีในอนาคต อีกทั้งยังมีหน้าที่อบรมสั่งสอนวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมให้แก่ลูกหลานต่อไป ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดการกระทำผิดผีและต้องประกอบพิธีกรรมรำผีขึ้น โด่งที่เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมจะเน้นย้ำวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่ถูกต้องให้แก่สะใภ้ที่เป็นผู้อบรมสั่งสอนทายาทในตระกูลผีเป็นหลัก ส่วนกรณีลูกหลวงตาประจำตระกูลผีแม้ว่าจะแต่งงานกับคนนอกตระกูลผีไปแล้ว แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า หากตระกูลผีดังกล่าวไม่มีทายาทชายเป็นผู้สืบทอด ลูกหลวงตาในตระกูลผีจะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาผ้าผีและประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ผีมอญ

ไปจนกว่าจะเสียชีวิต แล้วจึงจะมีการสืบสาวสายตระกูลผิยอนขึ้นไปเพื่อหาทายาทชายรับช่วงสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญต่อไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีบทบาทต่อการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้มีเพียงทายาทชายในตระกูลผีเท่านั้น สะใภ้และลูกหลวงตาในตระกูลผีต่างก็มีบทบาทในการช่วยสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญ การกระจายความสำคัญไปยังสมาชิกทุกคนในตระกูลผีจึงทำให้สมาชิกทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของตนเองเมื่ออยู่ภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญและพร้อมที่จะทำหน้าที่ที่ตนเองได้รับ ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผีมอญยังคงสืบทอดต่อไปในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว

2) การกำหนดบทบาทตามลำดับอาวุโสของคนในกลุ่ม

ความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทสำคัญในการกำหนดบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปตามลำดับอาวุโส ซึ่งอยู่ภายใต้มนต์ศน์ของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญว่า ผู้อาวุโสมากในตระกูลผีต้องเป็นผู้เสียสละให้แก่ผู้ที่อาวุโสน้อยกว่า และในขณะที่เดียวกันผู้ที่อาวุโสน้อยจะต้องตอบแทนผู้ที่อาวุโสมากในกลุ่มด้วยการให้ความเคารพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ

จากวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วจะพบว่า วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบทอดตระกูลผีของชาวมอญเจ็ดริ้วค่อนข้างแตกต่างจากชาวมอญพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย เพราะชาวมอญในพื้นที่อื่น ๆ มักจะสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญผ่านทางลูกชายคนโต แต่การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วกลับสืบทอดผ่านทางลูกชายคนเล็ก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวมอญที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากหมู่บ้านกะมาวก เมือง มะละแหม่ง ประเทศพม่า และหากศึกษาวิเคราะห์ลงไปในระบบความเชื่อจะพบว่า วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วสัมพันธ์กับการกำหนดบทบาทของสมาชิกในตระกูลผีตามลำดับอาวุโส

วิถีปฏิบัติของชาวมอญเจ็ดริ้วที่กำหนดให้ลูกชายคนเล็กเป็นผู้สืบทอดตระกูลผี สะท้อนมนต์ศน์ที่ชาวมอญกลุ่มนี้มองว่า ลูกชายคนเล็กเป็นทายาทชายผู้สืบทอดตระกูลผีที่มีวิญญูณน้อยที่สุดกว่าที่ลูกชายคนเล็กจะเติบโตเข้าสู่วัยผู้ใหญ่และเริ่มต้นทำงาน พี่ชายคนอื่น ๆ ก็สามารถสะสมทรัพยากรหรือสร้างตัวได้ในระดับหนึ่งแล้ว ดังนั้น ชาวมอญกลุ่มนี้จึงกำหนดบทบาทให้ลูกชายคนเล็กเป็นผู้สืบทอดตระกูลผี ซึ่งจะได้รับบ้านรวมถึงสัญลักษณ์ของผีมอญเป็นมรดก เพื่อที่จะลดช่องว่างด้านความเป็นอยู่ระหว่างพี่น้องร่วมสายเลือด โดยผู้เป็นพี่ที่อาวุโสมากกว่าเป็นผู้เสียสละให้แก่น้อง และผู้เป็นน้องก็ต้องตอบแทนด้วยการให้ความเคารพแก่ผู้เป็นพี่ แม้ว่าสถานะของน้องจะเป็นผู้สืบทอดตระกูลผีก็ตาม

ผู้อาวุโสในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงสมาชิกที่มีวัยวุฒิมากเท่านั้น แต่ยังรวมถึง “ผีมอญ” ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความเคารพนับถือเสมือนดังผู้อาวุโสในตระกูล เพราะการที่ลูกชายคนเล็กจะได้รับบ้านและสัญลักษณ์ของผีมอญเป็นมรดก ลูกชายคนเล็กจะต้องยอมรับนับถือและแสดงความเคารพต่อผีมอญ ด้วยการปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่ออย่างเคร่งครัด รวมทั้งยอมรับเป็นผู้สืบทอดตระกูลผีให้แก่ผีมอญ จากนั้นผีมอญรวมถึงผู้อาวุโสคนอื่น ๆ ในตระกูลจึงจะเสียสละบ้านที่เก็บรักษาสัญลักษณ์ประจำตระกูลผีรวมไปถึงมรดกประจำตระกูลผีให้แก่ลูกชายคนเล็กเป็นการตอบแทน

ความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลวงตาและลูกสะใภ้กับผีมอญซึ่งเป็นผู้อาวุโสของกลุ่ม ก็มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนที่ผู้อาวุโสเป็นผู้ให้สิทธิพิเศษและทรัพยากรแก่ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า และผู้ที่มีอายุน้อยกว่าให้ความเคารพเป็นสิ่งตอบแทนเช่นเดียวกัน เพราะการให้ความเคารพนับถือแก่ผีมอญของสะใภ้และลูกหลวงตา จะทำให้คนทั้งสองสถานะนี้ได้รับสิทธิในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมรวมไปถึงได้รับทรัพยากรจากตระกูลผี ดังจะเห็นได้ว่า แม้สะใภ้จะมาจากคนนอกตระกูลผีและลูกหลวงตาจะแต่งงานกับคนตระกูลผีอื่นไปแล้ว หากสะใภ้และลูกหลวงตาให้ความเคารพนับถือผีมอญ คนทั้งสองสถานะนี้ก็จะได้รับสิทธิในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม รวมถึงสิทธิพิเศษในการสวมใส่ทองของตระกูลผี ซึ่งตามปกติแล้วชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญมักสงวนไว้ให้เฉพาะคนในตระกูลผีเท่านั้น นอกจากนี้ กรณีลูกหลวงตาที่ผ่านการแต่งงานและเปลี่ยนสถานะเป็นคนนอกตระกูลผี หากถึงคราวล้มป่วยและใกล้จะเสียชีวิต ก็สามารถใช้สิทธิความเป็นลูกหลวงตาของตระกูลผีกลับมาพักผ่อนและเสียชีวิตที่บ้านของตระกูลผีเดิมได้เป็นกรณีพิเศษ แม้ว่าปกติชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจะเคร่งครัดเรื่องการห้ามคนนอกตระกูลผีเข้ามาเสียชีวิตภายในบ้านก็ตาม

จากความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลวงตาและลูกสะใภ้กับผีมอญซึ่งเป็นผู้อาวุโสของกลุ่มข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ามิใช่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือ การพยายามยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างลูกหลวงตาซึ่งแต่งงานกับคนนอกตระกูลผีไปแล้วกับผีมอญของตระกูลผีเดิม ดังจะเห็นได้ว่า หากลูกหลวงตายังคงให้ความเคารพผีมอญในตระกูลผีเดิมอยู่ก็จะได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ จากตระกูลผีเดิมของตน ทั้งสิทธิในการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม สิทธิในการใช้ทรัพยากรประจำตระกูล รวมไปถึงสิทธิในการกลับมาอาศัยอยู่ในตระกูลผีเดิมเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต สิทธิพิเศษต่าง ๆ ที่มอบให้กับลูกหลวงตาในตระกูลผีล้วนสัมพันธ์กับความมั่นคงของชีวิต การที่ลูกหลวงตายังคงเคารพนับถือผีมอญในตระกูลผีเดิมของตน จึงเป็นเหมือนหลักประกันให้แก่ลูกหลวงตาในกรณีที่ไม่สามารถอาศัยอยู่ร่วมกับตระกูลผีได้ เพราะอย่างน้อยลูกหลวงตาก็ยังมีตระกูลผีเดิมให้กลับมาอาศัยอยู่ นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังแฝงคุณค่าให้ชาวมอญผู้นับถือผีเห็นความสำคัญของสายสัมพันธ์ทางสายเลือดอีกด้วย

การกำหนดบทบาทของสมาชิกในตระกูลผีตามลำดับอาวุโสของชาวมอญเจ็ดริ้วผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยผู้อาวุโสมากในตระกูลผีต้องเป็นผู้เสียสละให้แก่ผู้ที่อาวุโสน้อย และผู้ที่มีอาวุโสน้อยจะต้องตอบแทนผู้ที่อาวุโสมากในกลุ่มด้วยการให้ความเคารพ จึงเป็นการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนในกลุ่มสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างรักใคร่กลมเกลียว เพราะทุกคนต่างก็เป็นฝ่าย “ได้รับ” จากตระกูลผีเช่นเดียวกัน

4.1.1.2 การกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่ม

ชาวมอญเจ็ดริ้วที่แบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามตระกูลผี จะจำแนกออกจากกันผ่านการสร้างสำนึกภายในกลุ่มว่าใครเป็น “คนในตระกูลผี” และ “คนนอกตระกูลผี” ซึ่งจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีกรรมรำผีที่คนในชุมชนจะมาร่วมตัวกันประกอบพิธีกรรม โดยคนนอกตระกูลผีจะได้รับหมากพลูเหมาจากคนในตระกูลผีที่จัดงาน ในหนึ่งการแจกหมากพลูเหมาอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อเชิญคนนอกตระกูลผีให้เข้ามาร่วมงาน แต่หากพิจารณาอีกมุมจะพบว่า เป็นการตอกย้ำการจำแนกแยกแยะระหว่างคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี เพราะจะแจกให้เฉพาะคนนอกตระกูลผีที่มาร่วมงานเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าชาวมอญเจ็ดริ้วจะแบ่งแยกกันออกเป็นกลุ่ม แต่ก็ไม่ได้กีดกันความสัมพันธ์ที่คนแต่ละกลุ่มมีต่อกัน อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับความรักใคร่ปรองดองของคนในสังคมดังนี้

1) การให้ความสำคัญกับรูปแบบความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน

พิธีกรรมรำผีซึ่งเป็นพื้นที่ทางความเชื่อที่เปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมาเข้าร่วมในพิธีกรรมสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า แม้ความเชื่อเรื่องผีมอญจะให้ความสำคัญกับการจัดกลุ่มทางสังคม แต่ก็ไม่ได้ละเลยความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เพราะพิธีกรรมรำผีไม่สามารถจัดขึ้นได้ด้วยแรงงานของคนในตระกูลผีเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของคนบ้านใกล้เคียงเคียง เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในวันก่อนการประกอบพิธีกรรมรำผีเพื่อนบ้านที่เป็นคนนอกตระกูลผีหรือคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างพร้อมใจกันมาช่วยตระกูลผีที่เป็นเจ้าภาพเตรียมงาน โดยผู้หญิงจะช่วยกันทำขนมและอาหารสำหรับเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน ส่วนผู้ชายจะทำหน้าที่ย่างปลาและจัดเตรียมสัตว์ที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้

วันที่มีการประกอบพิธีกรรมรำผีมีอะโหที่กำหนดให้คนนอกตระกูลผีเป็นผู้ร่วมรำหลายอะโห ได้แก่ อะโหรำสามเจ้า อะโหรำหนุ่มแอบดูสาว อะโหรำสามสาว อะโหเก็บฝ้าย อะโหคล้องช้าง และอะโหชนไก่ หลังจากจบอะโหแต่ละอะโห เจ้าภาพผู้จัดงานจะมอบคานเครื่องเซ่นไหว้ประจำอะโหนั้นให้แก่คนนอกตระกูลผีที่มาร่วมรำเป็นการตอบแทน ซึ่งจะเห็นได้ว่า การมาร่วมกัน

ประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนมอญเจ็ดริ้ว ไม่ได้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายได้รับอยู่เพียงฝ่ายเดียว ทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผีต่างมีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน และเมื่อถึงคราวที่คนนอกตระกูลผีที่มาช่วยงานจัดพิธีกรรมขึ้น ตระกูลผีที่เคยได้รับความช่วยเหลือก็จะไปช่วยงานเป็นการตอบแทน ทำให้การจัดกลุ่มทางสังคมผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้ส่งผลให้รูปแบบการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ เพราะทุกคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนพร้อมใจที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ในช่วงเริ่มต้นประกอบพิธีกรรมปรากฏขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่น่าสนใจ คือ การอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ในชุมชนมาเข้าร่วมในพิธีกรรม เพื่ออำนวยให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและไม่มีอุปสรรคขัดขวาง โดยการอัญเชิญดังกล่าวจะต้องให้คนนอกตระกูลผีเป็นผู้กระทำเท่านั้น ข้อกำหนดดังกล่าวส่งผลให้พิธีกรรมรำผีจะต้องมีคนนอกตระกูลผีมาเข้าร่วมงาน เพราะพิธีกรรมจะเริ่มต้นขึ้นไม่ได้หากไม่มีการอัญเชิญดังกล่าว ทำให้คนในตระกูลผีเห็นความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือของเพื่อนร่วมชุมชนและเกิดการตระหนักรู้ว่า เมื่อถึงคราวที่เพื่อนร่วมชุมชนต้องการความช่วยเหลือ ตนเองก็ต้องพร้อมให้ความช่วยเหลือเช่นเดียวกัน

การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในพิธีกรรมรำผียังช่วยส่งต่อแนวคิดดังกล่าวนี้ไปยังบริบทชีวิตประจำวันของชาวมอญเจ็ดริ้วด้วย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า เมื่อมีการจัดงานต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่ง หรืองานศพ ชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะทำขนมหวานที่ใช้ภายในงานด้วยตนเอง ดังนั้น ในวันสุกดิบคนในชุมชนจึงมาช่วยกันทำขนม โดยผู้หญิงจะทำงานที่ใช้ความละเอียด เช่น การปั้นขนมเม็ดขนุน การทำทองหยอดและฝอยทอง หรือการทำขนมสาเล่ ส่วนผู้ชายจะช่วยงานที่ใช้แรง เช่น การยกถาดขนม หรือการกว่นกะละแม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แนวคิดที่ส่งผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญมีส่วนสำคัญในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนมอญเจ็ดริ้วให้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2) การประนีประนอมและเคารพซึ่งกันและกันของคนในสังคม

การกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่มภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญจะให้ความสำคัญต่อการประนีประนอมและเคารพซึ่งกันและกันของคนในสังคมเป็นอย่างยิ่ง เพราะการอาศัยอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่นับถือผีมอญแตกต่างกันตามตระกูลผี จำเป็นต้องอาศัยการประนีประนอมความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มและการให้ความเคารพต่อความเชื่อของเพื่อนร่วมสังคม เพื่อช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปรองดอง

จากวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญจะพบว่า ปรากฏข้อห้ามที่สัมพันธ์กับคนนอกตระกูลผี ได้แก่ การห้ามคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์หรือไว้ผมจุกผมเปียเข้ามาในตัวบ้าน และการห้ามคนนอกตระกูลผีที่เป็นสามีภรรยาเข้ามาอนเคียงกันภายในตัวบ้าน หากคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะตรงกับข้อห้ามดังกล่าวเข้ามาในบริเวณตัวบ้านโดยเฉพาะในบริเวณห้องผี จะถือว่าเกิดการกระทำผิดผีและก่อให้เกิดความไม่สะอาด คนในตระกูลผีจึงต้องประกอบพิธีกรรมรำผีเพื่อขอมลาโทษปะปนกันอย่างรักก็ตาม แม้จุดเริ่มต้นของการกระทำผิดจะมาจากคนนอกตระกูลผี แต่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ มักจะไม่ถือโทษโกรธกัน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า หากคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะต้องห้ามเข้ามากระทำผิดผีภายในบ้าน คนในตระกูลผีมักจะพูดว่า “แล้วก็แล้วกันไป” และไม่ได้เรียกร้องค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีกรรมจากคนนอกตระกูลผีที่กระทำผิด เพราะถือว่าคนนอกตระกูลผีทำไปเพราะความไม่รู้และคนในตระกูลผีก็มีส่วนผิดที่ไม่รักษากฎอย่างเคร่งครัด

รูปแบบความสัมพันธ์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชาวมอญเจ็ดริ้วภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมอญ จึงเป็นไปในรูปแบบของการเคร่งครัดกับตนเองและประนีประนอมกับผู้อื่น กล่าวคือ คนในตระกูลผีต้องเป็นฝ่ายรักษาวินัยปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดคนนอกตระกูลผีฝ่าฝืนข้อห้ามจนเกิดการกระทำผิดผี แต่หากเกิดเหตุสุดวิสัยที่คนนอกตระกูลผีเข้ามาทำผิดผีโดยที่ไม่รู้ ก็จะไม่ประนีประนอมความผิดที่เกิดขึ้นและไม่ถือสาหาความ แบบแผนความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงช่วยลดความขัดแย้งในสังคมและก่อให้เกิดความปรองดองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่มาอยู่ร่วมกัน แต่โดยส่วนใหญ่ชาวมอญเจ็ดริ้วที่อาศัยอยู่ร่วมกันภายในชุมชนมักจะรู้ว่าบ้านใดนับถือผีมอญ และจะระมัดระวังไม่ให้ตนเองรวมถึงคนในครอบครัวฝ่าฝืนข้อห้ามของคนตระกูลผีอื่น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญเคารพต่อความเชื่อของเพื่อนร่วมสังคม แม้ว่าคนแต่ละกลุ่มในสังคมจะนับถือผีมอญแตกต่างกันออกไปตามตระกูลผีก็ตาม

แนวคิดเรื่องความเคารพซึ่งกันและกันในบริบทความเชื่อเรื่องผีมอญแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อตากับลูกเขย จากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ ในความเชื่อเรื่องผีมอญที่ผู้วิจัยกล่าวถึงในบทที่ 3 จะพบว่า ไม่ปรากฏบทบาทของลูกเขยในตระกูลผี ทั้งนี้เป็นเพราะลูกเขยมีสถานะเป็นคนนอกตระกูลผีและต้องทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดตระกูลผีของตนเอง จึงต้องแยกขาดจากตระกูลผีของภรรยาอย่างชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการจำแนกกลุ่มทางสังคม แต่กรณีที่ลูกเขยจำเป็นต้องย้ายเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านของพ่อตา ลูกเขยจะต้องอาศัยอยู่ในชายคาและพื้นเรือนที่ต่ำกว่าบ้านของพ่อตาซึ่งมีห้องผีของผีมอญอยู่ เพราะการอยู่ในเรือนหลังเดียวกับพ่อตานั้น

เปรียบเสมือนการนำฝีมอญของตระกูลผีอื่นเข้ามาในพื้นที่ตระกูลผีของพ่อตา นอกจากนี้ ลูกเขยจะต้องไม่นำสัญลักษณ์ของฝีมอญประจำตระกูลตนเองเข้ามาในบริเวณบ้านของพ่อตาเด็ดขาด

การที่ลูกเขยอาศัยอยู่ในชายคาและพื้นเรือนที่ต่ำกว่าบ้านของพ่อตา รวมถึงไม่นำสัญลักษณ์ของฝีมอญประจำตระกูลตนเองเข้ามาในบ้านของพ่อตาแสดงให้เห็นถึงความเคารพและให้เกียรติแก่ฝีมอญซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของภรรยา และในอีกแง่หนึ่ง การแสดงออกดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงความเคารพที่ลูกเขยมีต่อพ่อตาในฐานะที่ตนเองเป็นผู้อาศัย ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งระหว่างพ่อตาและลูกเขยที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วเคยปรากฏกรณีตัวอย่างที่ลูกเขยนำฝีมอญของตระกูลตนเองเข้ามาไว้ในบ้านของพ่อตาที่เสียชีวิตไปแล้ว แต่หลังจากลูกเขยย้ายฝีมอญประจำตระกูลตนเองเข้ามาในบ้านไม่นาน ทั้งลูกเขยและลูกสาวได้ประสบอุบัติเหตุอย่างรุนแรง ทำให้ต้องประกอบพิธีกรรมรำผีเพื่อขอขมาลาโทษและมอบฝีมอญประจำตระกูลผีพ่อตาให้ต้นตระกูลที่เป็นผู้ชายดูแลรักษาตามธรรมเนียม กรณีตัวอย่างนี้ยังเป็นแบบอย่างให้ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือฝีมอญตระหนักถึงความสำคัญของการให้เกียรติฝีมอญตระกูลอื่น ๆ รวมถึงการให้เกียรติและเคารพความเชื่อของคนที่อยู่ร่วมชุมชน แม้ว่าจะนับถือฝีมอญต่างกันหรือมีความเชื่อแตกต่างกัน

4.1.2 การตอกย้ำความสัมพันธ์อันเครือญาติ

จากข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฝีมอญในบทที่ 2 จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องฝีมอญไม่ได้เป็นเพียงความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป แต่เป็นความเชื่อที่ร้อยรัดเข้ากับระบบเครือญาติของสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว หากสังเกตวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องฝีมอญจะเห็นได้ว่า มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีที่ต้องประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี และหากกระทำผิดด้วยการฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติจะต้องประกอบพิธีกรรมรำผี จากข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องฝีมอญจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมทั้งสองพิธีกรรมนี้ล้วนเป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญกับการรวมตัวของสมาชิกในตระกูลผีเป็นอย่างยิ่ง เพราะพิธีกรรมจะไม่สามารถเริ่มต้นได้ หากสมาชิกทุกคนไม่ได้มาร่วมประกอบพิธีกรรม นอกเสียจากสมาชิกคนดังกล่าวมีเหตุจำเป็นที่ทำให้ไม่สามารถมาร่วมประกอบพิธีได้ ก็จะอนุโลมให้จุดธูปบอกกล่าวปะโน้กกลางแจ้งแทน แต่หากพ้นจากเหตุจำเป็นแล้วสมาชิกคนดังกล่าวต้องรีบกลับมาไหว้ปะโน้กที่บ้านต้นผีทันที ดังนั้น พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องฝีมอญ จึงไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรมที่คนในตระกูลผีกระทำให้แก่ปะโน้กเท่านั้น หากยังเป็นการ “รวมญาติ” ที่ทำให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนได้มาพบปะกัน เพื่อทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกันเป็นประจำทุกปีในพิธีกรรมเลี้ยงผี

และเมื่อมีสมาชิกคนใดคนหนึ่งกระทำผิด สมาชิกทุกคนจะรวมตัวกันเป็นกรณีพิเศษ เพื่อประกอบพิธีกรรมรำผี

พิธีกรรมรำผีเป็นพิธีกรรมที่มีการต่อยอดความสัมพันธ์อันเครือญาติ นับตั้งแต่เริ่มต้นพิธีกรรมจนกระทั่งจบพิธีกรรม ดังจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวจะเริ่มต้นขึ้นได้เมื่อสมาชิกในตระกูลผีมารวมตัวกันครบทุกคน และในอะโฮต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอะโฮในพิธีกรรมรำผีช่วงเช้า มักจะกำหนดให้คนในตระกูลผีเป็นผู้รำในอะโฮเท่านั้น ทั้งอะโฮอาบน้ำปะโน้ก อะโฮรำออกศึก อะโฮพายเรือบิณฑบาต และอะโฮรำสะไก่ ชื่อน่าสังเกตประการหนึ่งที่ปรากฏในพิธีกรรมรำผีช่วงเช้า คือ ขณะที่มีการรวมตัวประกอบพิธีกรรมของคนในตระกูลผีเดียวกัน ไต้งจะนำผ้าสีแดงขนาดใหญ่มาซึ่งล้อมรอบสมาชิกทุกคนในตระกูลผีให้อยู่ใกล้ชิดกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญให้ความสำคัญกับความใกล้ชิดทางกายภาพของกลุ่มเครือญาติ เนื่องจากความใกล้ชิดทางกายภาพช่วยต่อยอดความสัมพันธ์ระหว่างคนในตระกูลผีให้แนบแน่น ซึ่งไม่ได้สะท้อนให้เห็นผ่านพิธีกรรมแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแบ่งมรดกอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีมอญ ก็กำหนดให้ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นำผีมอญแบ่งที่ดินของคนในตระกูลผีเดียวกันให้อยู่ติดกัน เพื่อให้คนในหมู่เครือญาติได้พบปะกัน และช่วยให้การรวมตัวประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญทำได้ง่ายขึ้น

นอกจากนี้ อะโฮในพิธีกรรมรำผีหลายอะโฮมีการเปิดโอกาสให้สมาชิกในตระกูลผีเดียวกันได้หยอกล้อกันผ่านขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมด้วย เช่น อะโฮรำออกศึก ที่ลูกหลวงตาต้องป้อนข้าวเหนียวแกล้มน้ำตาลปิบให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลผี จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนการป้อนข้าวเหนียวแกล้มน้ำตาลปิบในอะโฮนี้ มักเป็นขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่เรียวรอยยิ้มและเสียงหัวเราะให้แก่คนในตระกูลผี ทั้งยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติให้รู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น

อะโฮในพิธีกรรมรำผียังมีลักษณะที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การเปิดโอกาสให้สะไ้และลูกหลวงตาได้ร่วมทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกันในอะโฮรำกะเหรี่ยงและรำผีตะครุบ โดยในอะโฮรำกะเหรี่ยง สะไ้และลูกหลวงตาจะสพายข้องที่ใส่กล้วย ขนم และก้อนข้าว ซึ่งจะอนุญาตให้เฉพาะคนในตระกูลผีล้วงเอาไปเท่านั้น ส่วนอะโฮผีตะครุบ สะไ้และลูกหลวงตาจะนำผ้าสไบไปคล้องคอคนในตระกูลผีให้ออกมารำร่วมกันอย่างสนุกสนาน อะโฮทั้งสองอะโฮนี้ นอกจากจะช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในกลุ่มแล้ว ยังเป็นการต่อยอดผ่านการอนุญาตให้หยิบของภายในช่องและ

การถูกนำผ้าสไบมาคล้องคอว่า คนกลุ่มที่ได้รับการอนุญาตและร่วมทำกิจกรรมทางความเชื่อรูปแบบเดียวกันล้วนมีความสัมพันธ์อันเครือญาติทั้งสิ้น

ภาพที่ 67 ภาพสมาชิกในตระกูลผีร่วร่วมกันในอะโซผิตะครูบ

ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2562

การกำหนดให้สะไ้และลูกหลวงตาประกอบพิธีกรรมรำในอะโซต่าง ๆ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีการแฝงจุดมุ่งหมายของความเชื่อไว้เบื้องหลัง เพราะสะไ้เป็นคนนอกตระกูลผีที่แต่งงานเข้ามาอยู่ในตระกูลผี สะไ้จึงถือเป็นสมาชิกใหม่ที่คนในตระกูลผีอาจจะยังไม่คุ้นเคย ในขณะที่ลูกหลวงตาเป็นสมาชิกในตระกูลผีที่แต่งงานออกไปจากตระกูล จึงมีปฏิสัมพันธ์กับคนในตระกูลผีเดิมของตนเองน้อยลง ดังนั้น การมอบหมายให้สะไ้และลูกหลวงตามีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลจึงเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในตระกูลผี สะไ้ที่อาจจะมาจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคยทางวัฒนธรรมกับตระกูลผีที่ตนเองได้เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ ลูกหลวงตาได้กลับมาทำกิจกรรมทางความเชื่อร่วมกับคนในครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกัน อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่สะไ้และลูกหลวงตาซึ่งเป็นคนในตระกูลผีที่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ต่อกันน้อยกว่าคนในสถานะอื่น ส่งผลให้ความสัมพันธ์อันเครือญาติแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

จากที่ผู้วิจัยกล่าวถึงสาเหตุที่นำมาสู่การประกอบพิธีกรรมรำผีจะพบว่า สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การที่สมาชิกในตระกูลผีฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ส่งผลให้ผีมอญไม่พึงพอใจและลงโทษสมาชิกในตระกูลผีให้ประสบกับเหตุร้ายต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเกิดจากการกระทำผิดของสมาชิกในตระกูลผีเพียงไม่กี่คน แต่สมาชิกในตระกูลผีทุกคนต้องยอมรับโทษจากการกระทำผิดดังกล่าว ด้วยการร่วมกันประกอบพิธีกรรมรำผีขึ้น เพราะสมาชิกคนอื่น ๆ ก็บกพร่องในหน้าที่ที่ไม่

สอดคล้องดูแลความประพฤติของคนในตระกูลผีให้เป็นไปตามวิถีปฏิบัติเช่นเดียวกัน การรับผิดชอบต่อการกระทำผิดต่อผีมอญร่วมกัน ทำให้สมาชิกในตระกูลผีตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของกลุ่มเครือญาติและตอกย้ำความสัมพันธ์ฉันเครือญาติให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้คอยระมัดระวังไม่ให้สมาชิกในตระกูลผีกระทำความผิดซ้ำอีก

ดังนั้น วิถีปฏิบัติที่เป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติของคนในตระกูลผีให้เป็นไปตามครรลองของความเชื่อ อีกนัยหนึ่งจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ทำให้กลุ่มเครือญาติต้องใส่ใจดูแลความประพฤติของกันและกันอย่างใกล้ชิด เพราะการกระทำผิดของสมาชิกในตระกูลผีแม้เพียงหนึ่งคน ก็ส่งผลให้เครือญาติทุกคนต้องรับผิดชอบร่วมกัน และวิถีปฏิบัติข้อหนึ่ง ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้คนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับบทบาทด้านการกำหนดการจัดสรรและใช้ทรัพยากร ยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ฉันเครือญาติด้วย เนื่องจากการอนุญาตให้คนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานภายในปีเดียวกัน อาจจะทำให้เกิดภาวะตัวใครตัวมัน กล่าวคือ คนในครอบครัวย่อยเก็บทรัพยากรและแรงงานไว้เพื่อที่จะจัดงานของตนเอง แทนที่จะร่วมแรงร่วมใจกันไปช่วยงานที่มีความจำเป็นต้องจัดขึ้นก่อน ทั้ง ๆ ที่การจัดงานนั้นเป็นพันธกิจของกลุ่มใหญ่มากกว่าที่จะเป็นเรื่องในระดับครัวเรือน ดังนั้น ข้อห้ามในวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญข้อนี้ จึงเอื้อให้เครือญาติที่อยู่ในตระกูลผีเดียวกันรวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมหรือจัดงานต่าง ๆ ในรอบปี ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ฉันเครือญาติถูกตอกย้ำให้แนบแน่นมากยิ่งขึ้นด้วย

ทั้งวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ผู้วิจัยกล่าวไปข้างต้น จึงแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ฉันเครือญาติของความเชื่อเรื่องผีมอญ ที่พยายามตอกย้ำให้ผู้นับถือผีมอญมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในหมู่เครือญาติ เพราะความสัมพันธ์ฉันเครือญาติมีบทบาทสำคัญในการยึดโยงให้ความเชื่อเรื่องผีมอญที่สืบทอดผ่านทางสายเลือดผูกพันอยู่กับชาวมอญเจ็ดริ้วมาจวบจนปัจจุบัน แม้ว่าบริบททางสังคมและความเชื่อตามกระแสนิยมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

4.1.3 การควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์

จากบทบาทด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ของความเชื่อเรื่องผีมอญที่ผู้วิจัยกล่าวไปข้างต้น ได้แก่ การกำหนดสถานะและบทบาททางสังคมระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มให้กระจายความสำคัญไปยังสมาชิกภายในกลุ่มอย่างทั่วถึง การกำหนดบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยผู้อาวุโสในกลุ่มมีหน้าที่เป็นผู้เสียสละให้แก่ผู้ที่มีอาวุโสน้อยและผู้ที่มีอาวุโสน้อยให้ความเคารพเป็นการ

ตอบแทน การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกันของคนระหว่างกลุ่ม การประนีประนอม ความขัดแย้งและเคารพซึ่งกันและกันของคนในชุมชน รวมไปถึงการตอกย้ำความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ ให้แน่นแฟ้น ล้วนเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ที่ถูกกำหนดผ่านวิถีปฏิบัติและ พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยมี “อำนาจ” ของผีมอญเป็นเครื่องมือในการควบคุมความ ประพฤติ

จากเนื้อหาในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า วิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญนั้นเปรียบเสมือน กฎหรือศีลธรรมประจำกลุ่มที่มีผีมอญเป็นผู้ควบคุมกฎขามอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญต้องยึดถือปฏิบัติ ตามวิถีปฏิบัติเหล่านั้นอย่างเคร่งครัด เพราะถ้าฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติขามอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เชื่อว่าอาจจะ ทำให้ผีมอญไม่พึงพอใจ จนดลบันดาลเหตุร้ายต่าง ๆ ให้เกิดกับสมาชิกในตระกูลผีทุกคนได้ วิถีปฏิบัติ ตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งข้อห้ามและข้อกำหนดจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการควบคุมความ ประพฤติของสมาชิกในตระกูลผีทุกคนให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่คนในสังคมต่างยึดถือและ มองว่าเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สมาชิกในสังคมควรประพฤติปฏิบัติตาม

หากสังเกตวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญจะพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญมีการ กำหนดข้อปฏิบัติที่ขามอญผู้นับถือผีมอญต้องประพฤติตามโดยไม่มีข้อยกเว้น ได้แก่ การประกอบ พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปีและเมื่อเกิดการกระทำผิดผีจะต้องประกอบพิธีกรรมรำผี การควบคุม ความประพฤติให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนร่วมกันประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ นอกจากจะช่วยสืบทอดความเชื่อไปยังคนในตระกูลผีทุกรุ่นแล้ว ยังช่วยตอกย้ำความสำคัญของผีมอญ ที่มีต่อวิถีชีวิตของขามอญเจ็ดริ้ว

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีของขามอญเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยพบว่า มักจะมีปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจเกิดขึ้นขณะประกอบพิธีกรรม ได้แก่ “การทรง เจ้าเข้าผี” ซึ่งมีทั้งการเข้าทรงของปะโน้ก การเข้าทรงของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ในชุมชน รวมไปถึงการ เข้าสิงของวิญญาณทั่วไปที่สามารถสืบสาวได้ว่าเป็นใคร แต่ในพิธีกรรมเลี้ยงผีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้น เป็นการส่วนตัวในตระกูลผี ผู้วิจัยพบว่า จะปรากฏเพียงการเข้าทรงปะโน้ก ในขณะที่พิธีกรรมรำผีซึ่งมี การรวมตัวกันของคนหลายกลุ่มในชุมชนจะปรากฏทั้งการเข้าทรงของปะโน้ก การเข้าทรงของสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ในชุมชน รวมไปถึงการเข้าสิงของวิญญาณทั่วไป

ไอ เอ็ม ลิวอิส (I.M. Lewis) เขียนหนังสือเรื่อง *Ecstatic Religion: A study of Shamanism and Spirit Possession* (2002) ซึ่งเป็นการศึกษาการทรงเจ้าเข้าผีที่ปรากฏขึ้นใน

หลายพื้นที่ทั่วโลก แต่การศึกษาของลิวอิสไม่ได้มุ่งค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทรงเจ้าเข้าผีว่าเป็นของแท้หรือของเทียม เพราะเขามุ่งศึกษาการทรงเจ้าเข้าผีในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมด้านอื่น ๆ ที่ปรากฏร่วมกับการทรงเจ้าเข้าผี เช่น การเมืองการปกครอง การกดขี่ทางเพศ การแย่งชิงอำนาจทางศาสนา เป็นต้น โดยการศึกษาของลิวอิสช่วยเติมเต็มบางประเด็นที่นักประวัติศาสตร์ศาสนาไม่ได้กล่าวถึง ทั้งเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการทรงเจ้าเข้าผีและบริบททางสังคม ความถี่ของปรากฏการณ์ทรงเจ้าเข้าผีในแต่ละสังคม รวมไปถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ที่ถูกเข้าสิงหรือผู้ที่เป็นร่างทรงในแต่ละสังคมด้วย

ลิวอิสมองว่าปรากฏการณ์การทรงเจ้าเข้าผีนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม เนื่องจากสัมพันธ์กับการสร้างความชอบธรรมในการควบคุมสังคมผ่านการอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติ เวลาที่ผีเข้ามีการสื่อนัยทางสังคมว่าคน ๆ นั้น เป็นผู้ถูกเลือกจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้น ผู้ที่ถูกเข้าทรงจึงมีสิทธิ์และความชอบธรรมในการบอกคนอื่น ๆ ในสังคมว่าควรทำหรือไม่ควรทำสิ่งใด การทรงเจ้าเข้าผีจึงกลายมาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจและการควบคุมทางสังคม เพราะร่างทรงกลายเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการเข้าถึงพลังเหนือธรรมชาติ ลิวอิสแบ่งการทรงเจ้าเข้าผีออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การทรงเจ้าเข้าผีกระแสรอง (peripheral possession) ที่เป็นการต่อรองอำนาจชั่วคราว และการทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลัก (central possession) ที่อาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของอำนาจหรือโครงสร้างสังคมได้

ลิวอิสยกตัวอย่างพื้นที่ภาคสนามที่เกิดปรากฏการณ์การทรงเจ้าเข้าผีในชนเผ่าทมิฬ (Veddhas) ประเทศศรีลังกา ซึ่งมีทั้งการทรงเจ้าเข้าผีกระแสรองและกระแสหลัก การทรงเจ้าเข้าผีกระแสรองมักปรากฏในกลุ่มผู้หญิงที่ถูกกดขี่ทางเพศภายใต้สังคมปิตาธิปไตยและไม่ได้มีอำนาจต่อรองทางสังคมมากนัก การถูกผีสิงของผู้หญิงจึงเปรียบเสมือนอาวุธที่ใช้ต่อสู้กับผู้ชาย เพราะสามารถเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ ที่ในยามปกติไม่สามารถเรียกร้องได้ เช่น เสื้อผ้า เครื่องหอม หรืออาหารดี ๆ อีกทั้งยังสามารถฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ชายได้โดยไม่ต้องรับผิดชอบการกระทำของตนเอง เพราะสามารถอ้างได้ว่าตนเองไม่ได้เป็นผู้เรียกร้องแต่ผีเป็นผู้เรียกร้อง การเข้าสิงรูปแบบนี้จะมาจากวิญญาณที่อยู่นอกพื้นที่และเกิดขึ้นเพียงชั่วคราว เพื่อระบายแรงกดดันและความคับข้องใจของผู้หญิงในสังคมเท่านั้น และในบางครั้งก็อาจพบการทรงเจ้าเข้าผีกระแสรองในกลุ่มผู้ชายที่มีสถานะต่ำ ซึ่งใช้การทรงเจ้าเข้าผีเป็นพื้นที่ในการเรียกร้องสถานะและอำนาจทางสังคมที่ในยามปกติไม่สามารถกระทำ

ส่วนการทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลักในชนเผ่าทมิฬ เป็นการเข้าทรงผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นวิญญานผู้พิทักษ์กฎจารีตประเพณีของสังคม โดยมีผู้ช่วยสถานะสูงในสังคมทำหน้าที่เป็นร่างทรง การทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลักจะมีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างความตระหนักให้สมาชิกในชนเผ่าเห็นถึงความสำคัญของการรวมตัวกันเป็นชนเผ่าและการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์ ซึ่งส่งผลให้โครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตแบบชนเผ่าของชาวทมิฬ ยังดำรงอยู่ นอกจากนี้ เมื่อมีบุคคลจากภายนอกเข้ามาบุกรุกพื้นที่ของชนเผ่า ร่างทรงยังมีบทบาทสำคัญในการขับไล่ผู้บุกรุกอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลักที่เกิดจากการเข้าทรงผีบรรพบุรุษไม่ได้ปรากฏเฉพาะในชนเผ่าทมิฬ เท่านั้น แต่ยังปรากฏในพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย เช่น เผ่าโคเรโคเร (Korekore) ที่มีการสืบทอดพิธีกรรมเข้าทรง เพื่อยกย่องความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่ควบคุมฝนและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นดิน หากคนในสังคมละเมิดกฎศีลธรรมและจารีต ผีบรรพบุรุษจะโกรธและดลบันดาลให้เกิดภัยธรรมชาติ และความแห้งแล้งอดอยากให้เกิดขึ้น ดังนั้น คนในเผ่าจึงต้องสื่อสารกับผีบรรพบุรุษผ่านการเข้าทรง เพื่อบรรเทาความโกรธของผีบรรพบุรุษ และร่างทรงก็จะแนะนำสั่งสอนศีลธรรมที่ชนเผ่ายึดถือไปยังสมาชิกทุกคน เช่น ห้ามร่วมประเวณีในหมู่เครือญาติ (incest) ห้ามยุ่งเกี่ยวกับไสยศาสตร์มนตร์ดำ ห้ามฆ่าตัวตาย และตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในสังคม นอกจากนี้ หากเกิดการทะเลาะเบาะแว้งระหว่างหัวหน้าเผ่า ร่างทรงก็จะทำหน้าที่ตัดสินและยุติความขัดแย้งนั้นด้วย การเข้าทรงที่ปรากฏในเผ่าโคเรโคเรจึงเปรียบเสมือนเครื่องตรวจจับความผิดของสังคม (censors of society) ที่คอยควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชนเผ่าให้เป็นไปตามกฎ จารีต และศีลธรรมประจำกลุ่ม

จากปรากฏการณ์การทรงเจ้าเข้าผีในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ลิวอิสศึกษาจะเห็นได้ว่า เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม เพราะการเข้าทรงสัมพันธ์กับ “อำนาจ” ทางสังคม ซึ่งอาจจะเป็นอำนาจที่ใช้การตอรองชั่วคราว ดังเช่นกรณีของผู้หญิงในสังคมปิตาธิปไตย หรืออำนาจที่ใช้ในการควบคุมสังคมให้เป็นไปตามกฎ จารีต และศีลธรรมประจำกลุ่มที่พบมากในการเข้าทรงผีบรรพบุรุษ แต่บทบาทในการควบคุมสังคมของการทรงเจ้าเข้าผีที่ลิวอิสกล่าวมานั้น ไม่ได้หมายความว่าทุกคนเผ่ามีระบบการควบคุมสังคมผ่านร่างทรงเพียงอย่างเดียว เพราะแต่ละชนเผ่าต่างก็มีกฎและศีลธรรมอื่นควบคู่ไปด้วย

ปรากฏการณ์การทรงเจ้าเข้าผีที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วที่มีความเชื่อเรื่องผีมอญไหลเวียนอยู่ในสังคมนั้น มีทั้งการทรงเจ้าเข้าผีกระแสรองและการทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลัก แต่การทรงเจ้าเข้าผีกระแสรองจะพบได้ประปรายในพิธีกรรมรำผี ส่วนมากมักจะเกิดขึ้นกับคนนอกตระกูลผีและผี

ที่มาเข้าสังฆมักจะเป็นผีที่ไม่สามารถสืบสาวได้ว่ามาจากที่ใด การใช้อำนาจจากการถูกเข้าสังฆมักเป็นการเรียกร้องอาหารและเครื่องดื่ม รวมไปถึงการเรียกร้องให้วงดนตรีป๊อปปูล่าบรรเลงบทเพลงที่ตนเองต้องการ หลังจากได้สิ่งต่าง ๆ ตามที่เรียกร้องผู้ที่ถูกผีสิงจะเต้นตามจังหวะเพลงอย่างสนุกสนาน และในบางครั้งก็อาจจะเรียกร้องให้ผู้ที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรมออกมารำด้วย การทรงเจ้าเข้าผีรูปแบบนี้จึงมีบทบาทต่อการลดบรรยากาศความตึงเครียดที่เกิดขึ้นขณะประกอบพิธีกรรมมากกว่าการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ในขณะที่การทรงเจ้าเข้าผีกระแสหลักอย่างเช่น การเข้าทรงปะโน่ง จะมีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมความประพฤติของคนในสังคมอย่างชัดเจน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า “การเข้าทรงปะโน่ง” ปรากฏทั้งในพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี แต่ความถี่ของการเข้าทรงปะโน่งมักจะพบบ่อยครั้งมากกว่าในพิธีกรรมรำผีที่มีสาเหตุการประกอบพิธีกรรมมาจากการกระทำผิดผี โดยผู้ที่ถูกปะโน่งเข้าทรงจะไม่ได้จำกัดอยู่เพียงผู้ชายที่มีสถานะสูงในสังคมดังที่ปรากฏในชนเผ่าทมิฬ ประเทศศรีลังกาเท่านั้น เพราะการเข้าทรงปะโน่งที่ตำบลเจ็ดริ้วสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกเพศ แต่มักจะเกิดขึ้นเฉพาะกับคนที่เป็นสมาชิกในตระกูลผีที่เป็นเจ้าภาพจัดงานเท่านั้น ผู้วิจัยมองว่า การที่ร่างทรงปะโน่งสามารถเป็นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิงในตระกูลผี อาจจะสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญกับสมาชิกในตระกูลผีทั้งเพศชายและเพศหญิงของความเชื่อเรื่องผีมอญ แม้ว่าทายาทชายจะเป็นผู้สืบทอดตระกูลผี แต่ก็ไม่ได้ละเลยความสำคัญของทายาทหญิงในตระกูล ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการมอบบทบาทสำคัญให้แก่ทายาทหญิงในพิธีกรรม แต่การที่ปรากฏการณ์การเข้าทรงปะโน่งมักเกิดขึ้นเฉพาะกับคนในครอบครัว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า น่าจะมาจากบทบาทของปะโน่งขณะเข้าทรงที่จะมีการอบรมสั่งสอนลูกหลานในตระกูลผี ดังนั้น การที่ร่างทรงมาจากคนในตระกูลผีที่มีความผูกพันกันทางสายเลือด ก็ช่วยให้สมาชิกทุกคนเกิดความไว้วางใจ และเชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนจากปะโน่งมากกว่าการรับฟังคำสั่งสอนจากคนนอกตระกูลผีที่ไม่ได้มีความผูกพันกันทางสายเลือด

การเข้าทรงปะโน่งที่ปรากฏในพิธีกรรมรำผีที่ตำบลเจ็ดริ้วมีบทบาทอย่างมากต่อการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในตระกูลผีให้ยึดถือปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติในความเชื่อเรื่องผีมอญอย่างเคร่งครัด เพราะร่างทรงปะโน่งมักจะกล่าวตักเตือนเกี่ยวกับการที่สมาชิกในตระกูลผีฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติจนนำมาสู่การประกอบพิธีกรรมรำผีขึ้นและย้ำเตือนไม่ให้กระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งทำให้ความประพฤติของสมาชิกในตระกูลผีกลับเข้าสู่วิถีปฏิบัติตามความเชื่อที่ยึดถือสืบต่อกันมาอีกครั้งหนึ่ง การทรงเจ้าเข้าผีโดยเฉพาะวิญญาณของบรรพบุรุษอย่างปะโน่งจึงเป็นการอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อใช้ในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มให้สอดคล้องกับจารีตที่ยึดถือร่วมกันมา โดยที่

วิญญาณของปะโน้กมีความชอบธรรมในการอบรมสั่งสอนรวมไปถึงพิธีจารีตประจํากลุ่ม เพราะสอดคล้องกับกับคุณค่าที่สังคมยึดถือ คือ การให้ความเคารพผู้อาวุโสและการยึดมั่นกับความสัมพันธ์ทางสายเลือด

นอกจากการควบคุมความประพฤติของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญให้เป็นไปตามวิถีปฏิบัติแล้ว บางครั้งการเข้าทรงปะโน้กในพิธีกรรมรำผียังเป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกในตระกูลผีได้อีกด้วย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมรำผีช่วงเดือนพฤษภาคม ปีพ.ศ. 2562 ผู้วิจัยพบว่า นอกจากปัญหาเกี่ยวกับการกระทำผิดผีที่นำมาสู่การประกอบพิธีกรรมแล้ว ก็ยังมีปัญหาเรื่องการทะเลาะเบาะแว้งของพี่น้องภายในตระกูลผีด้วย ซึ่งการเข้าทรงของปะโน้กผ่านร่างทรงที่เป็นสมาชิกในตระกูลผี มีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งและสั่งสอนสมาชิกในตระกูลผีทุกคนให้มีความรักใคร่กลมเกลียว ไม่ทะเลาะเบาะแว้งหรือทอดทิ้งกัน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามหลังจบพิธีกรรมรำผีผู้วิจัยพบว่า ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น เพราะสมาชิกในตระกูลผีเชื่อฟังคำสอนของปะโน้กและสนับสนุนให้พี่น้องที่ทะเลาะกันกลับมามีความสัมพันธ์อันดีต่อกันดังเดิม การเข้าทรงปะโน้กจึงมีบทบาทต่อการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในตระกูลผีให้คงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างเครือญาติและคงรูปแบบความสัมพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับความกลมเกลียวและมุ่งขจัดความขัดแย้ง

บทบาทด้านการควบคุมความประพฤติให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ของการเข้าทรงปะโน้ก ไม่ได้ส่งอิทธิพลเฉพาะคนในตระกูลผีที่เป็นเจ้าภาพผู้จัดงานเท่านั้น เพราะการเข้าทรงของปะโน้ก เพื่อสั่งสอนแบบอย่างความประพฤติที่ถูกต้องตามกฎและศีลธรรมในสังคมเป็นตัวอย่างให้คนนอกตระกูลผีที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรมได้เรียนรู้ทางอ้อม การเข้าทรงที่สร้างบรรยากาศราวกับว่าปะโน้กที่เป็นผู้ควบคุมกฎและศีลธรรมในสังคมมาอบรมสั่งสอนด้วยตนเอง ก็ช่วยสร้างความเชื่อถือศรัทธาซึ่งส่งผลให้กฎและศีลธรรมประจํากลุ่มเหล่านั้นถ่ายทอดไปยังสมาชิกในสังคมได้ง่ายยิ่งขึ้นด้วย

4.1.4 การกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชน

เอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ได้ศึกษาระบบโทเท็มของชนพื้นเมืองออสเตรเลีย ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่แบ่งชนพื้นเมืองออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้ชื่อพืช สัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติรอบตัวของชนพื้นเมืองแทนชื่อกลุ่มและเรียกกลุ่มแต่ละกลุ่มว่า “โทเท็ม” (totem) โทเท็มจึงเป็นการจัดระบบความสัมพันธ์ให้ชนพื้นเมืองเห็นว่า สิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลของพวกเขามีเชื่อมโยงกัน

อย่างไร และสิ่งเหล่านั้นมีบทบาทหน้าที่ต่อกันอย่างไรในการดำรงอยู่ร่วมกัน (Durkheim, 1995: 141 - 142)

สมาชิกในโทเท็มแต่ละโทเท็มจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ประจำโทเท็มนั้นและเชื่อว่าไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ เพราะมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติกันแม้จะไม่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ประจำโทเท็มจึงถือว่าเป็นสถานะศักดิ์สิทธิ์ สมาชิกในโทเท็มนั้นจะไม่สามารถบริโภคได้อย่างเสรี เช่น ชนเผ่าในภูเขาแกมเบียร์ (Mount Gambier) ที่อยู่ในโทเท็มงูไม่มีพิษ จะดเว้นการบริโภคงูรวมถึงสัตว์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับงู เช่น แมวน้ำ และปลาไหลทะเล หากสมาชิกในโทเท็มเผลอไปล่วงเกินหรือรับประทาน จะต้องประกอบพิธีกรรมขอขมาให้เป็นกิจจะลักษณะ (Durkheim, 1995: 151)

การศึกษาระบบโทเท็มของเดอร์ไคม์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พืชและสัตว์ประจำโทเท็มของชาวพื้นเมืองในทวีปอเมริกาและออสเตรเลียมีสถานะศักดิ์สิทธิ์และไม่สามารถนำมาบริโภคได้ เนื่องจากเชื่อว่าพืชและสัตว์เหล่านั้นเป็นบรรพบุรุษหรือเครือญาติและจะต้องเคารพบูชาพืชและสัตว์ประจำโทเท็มเหมือนกับผู้อาวุโสในตระกูล โดยชาวพื้นเมืองเชื่อว่าพืชและสัตว์ประจำโทเท็มทำหน้าที่ช่วยนำทางในการล่าสัตว์และช่วยให้พวกเขาหลบเลี่ยงการเผชิญหน้ากับอันตราย ดังนั้น พวกเขาจึงดูแลรักษาพืชและสัตว์ประจำโทเท็มเป็นอย่างดีและไม่ทำอันตรายใด ๆ แก่พืชและสัตว์ประจำโทเท็มเป็นอันขาด เพราะพวกเขาเชื่อว่าหากผู้ใดบริโภคหรือทำอันตรายแก่พืชและสัตว์ประจำโทเท็มของตนเองจะส่งผลให้คนผู้นั้นถึงแก่ความตาย และหากคนต่างโทเท็มต้องการนำพืชหรือสัตว์ประจำโทเท็มประจำตระกูลอื่นไปบริโภค จะต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขออนุญาตจากสมาชิกตระกูลดังกล่าวด้วย

ชาวพื้นเมืองที่อยู่ในระบบโทเท็มมักจะตกแต่งร่างกายด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อถึงโทเท็มของตนเอง เช่น คนในโทเท็มนกจะสวมขนนกไว้บนหัวเมื่อออกรบ โทเท็มควายจะสวมเขาควายไว้บนหัวหรือในบางชนเผ่าก็จะมีสักบนใบหน้าเพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงโทเท็มของตนเองด้วย โทเท็มไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์และใช้ในการประกอบพิธีกรรม ดังจะเห็นได้ว่า ในพิธีศพของชาวพื้นเมืองจะมีการนำกระดูกที่แห้งแล้วไปฝังและเขียนรูปโทเท็มเป็นสัญลักษณ์ไว้บนพื้น

นอกจากนี้ สิ่งที่มีตราของโทเท็มประทับอยู่ยังมิมีสถานะศักดิ์สิทธิ์ตามไปด้วย เดอร์ไคม์กล่าวถึง ฌูรินกา (churingas) ของชาวพื้นเมืองในออสเตรเลีย ซึ่งทำมาจากแผ่นหินหรือแผ่นไม้เจาะรูร้อยด้วยเชือก และประทับตราสัญลักษณ์ประจำโทเท็ม โดยคำว่าฌูรินกาในที่นี้มีความหมายสื่อถึงสิ่ง

หวงห้าม (sacred) ดังนั้น ชาวพื้นเมืองจึงมักจะเก็บรักษาอนุริกาไว้ในสถานที่ที่ปลอดภัย เช่น ถ้ำเล็ก ๆ และพรางทางเข้าถ้ำด้วยก้อนหิน เพื่อไม่ให้คนแปลกหน้าสามารถสังเกตเห็นได้ สมาชิกในชนเผ่าที่มีสถานะสาธารณะ (profane) ได้แก่ ผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีกรรมรับเข้าสู่ศาสนา (initiate rite) จะถูกห้ามไม่ให้เข้าใกล้สถานที่เก็บอนุริกา ชาวพื้นเมืองเชื่อว่าอนุริกาไม่สามารถนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตนได้ เพราะมีความศรัทธาของกลุ่มเชื่อมโยงอยู่ และหากอนุริกาหายไปจะก่อให้เกิดหายนะร้ายแรงกับกลุ่มได้ (Durkheim, 1995: 118 - 120)

จากที่เดอร์ไคม์กล่าวถึงอนุริกาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ชาวพื้นเมืองจำแนกสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งสามัญออกจากกันโดยอ้างอิงอยู่กับโทเท็มเป็นหลัก สิ่งที่เกี่ยวข้องกับโทเท็ม เช่น อนุริกา ซึ่งมีตราสัญลักษณ์ประจำโทเท็มประทับอยู่ จึงมีสถานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และชาวพื้นเมืองต้องปฏิบัติต่อ อนุริกาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา อีกทั้งยังต้องแยกสิ่งที่มีสถานะสาธารณะ ได้แก่ ผู้หญิงหรือเด็กผู้ชายที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีกรรมรับเข้าสู่ศาสนาออกจากอนุริกาด้วย

หากใช้มุมมองของเดอร์ไคม์ที่ศึกษาระบบโทเท็มในชนพื้นเมืองออสเตรเลีย มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ จะเห็นได้ว่า ระบบโทเท็มของชาวพื้นเมืองในทวีปอเมริกาและออสเตรเลียที่เดอร์ไคม์ศึกษานั้นไม่ได้เหมือนกับระบบความเชื่อเรื่องผีมอญเสียทีเดียว แม้ว่าจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันเพราะมีการใช้พืชหรือสัตว์เป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่ม เนื่องจากพืชหรือสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มในระบบโทเท็มถือว่าเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มและมีสถานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ส่วนใหญ่คนในกลุ่มโทเท็มจึงไม่สามารถบริโภคพืชหรือสัตว์ประจำโทเท็มของตนเองได้ หากบริโภคพืชหรือสัตว์ประจำโทเท็มเข้าไปจะเปรียบเสมือนกับการกินบรรพบุรุษของตนเอง แต่ในกรณีของความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้มีลักษณะเช่นนั้น เนื่องจากเต่า ไก่ งู และปลาไหล ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมอญ ไม่ได้เป็นบรรพบุรุษประจำกลุ่ม เพียงแต่เป็นสิ่งที่ผีมอญซึ่งเป็นวิญญาณบรรพบุรุษชอบกินสัตว์เหล่านั้นจึงใช้สิ่งที่บรรพบุรุษชอบกินมาแทนเป็นชื่อกลุ่มและกลายมาเป็นข้อกำหนดว่า หากพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีต้องนำมาทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้ให้แก่ผีมอญ ระบบโทเท็มของเดอร์ไคม์จึงมีบางประเด็นที่ไม่สามารถนำมาปรับใช้กับระบบความเชื่อเรื่องผีมอญได้ เพราะระบบโทเท็มของเดอร์ไคม์มีจุดเด่น คือ การจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญมีจุดเด่น คือ การจัดระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากรโดยอ้างอิงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

กลุ่มต่าง ๆ ที่ถูกแบ่งภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ จะได้รับสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีตนเองก่อนคนในตระกูลผีอื่น แต่ “ความเป็นเจ้าของ”

ในที่นี้ ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับการถือครองกรรมสิทธิ์ในปัจจุบัน ทว่าสื่อถึงสิทธิ์ในการใช้หรือดูแลรักษาทรัพยากรประจำตระกูลผี กรณีตระกูลผีเต่าและผีปลาไหลจะได้รับสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองก่อนคนในตระกูลผีอื่นเมื่อไปพบสัตว์สัญลักษณ์ตามธรรมชาติ แต่ปัจจุบันสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนตามท้องตลาดเช่นเดียวกับในพื้นที่อื่น ๆ ในประเทศไทย เมื่อคนในตระกูลผีเต่าและผีปลาไหลไปพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลในตลาด หากไม่พูดว่า “เนา” หรือ “ไม่ใช่ของเรา” ชาวมอญกลุ่มนี้จะต้องซื้อสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลทั้งหมดมาประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ผีมอญ ทั้งนี้การที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญไม่ยึดสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลมาเป็นของตนเองเหมือนกับที่พบเจอตามธรรมชาติ เป็นเพราะชาวมอญเจ็ดริ้วต่างก็มีสถานะเป็นพลเมืองในสังคมไทย การจะปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญจึงต้องปฏิบัติภายใต้กฎหมายหรือศีลธรรมทางสังคมที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ เพื่อลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นคุณค่าที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความสำคัญ

กรณีตระกูลผีไก่ที่สัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีสามารถพบเจอได้ง่าย จะมีเงื่อนไขการเป็นเจ้าของทรัพยากรแตกต่างไปจากตระกูลผีเต่าและผีปลาไหล เพราะต้องสัมผัสหรือจับต้องไก่ที่มีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์เท่านั้น จึงจะได้รับสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรประจำกลุ่ม จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า มักเกิดขึ้นในกรณีที่คนในตระกูลผีไก่ไปช่วยจัดเตรียมอาหารในงานของตระกูลผีอื่น แล้วเผลอนำมือไปจับไก่ที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ซึ่งจะต้องนำกลับบ้านไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ผีมอญ อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวจะใช้ได้เฉพาะกับคนที่นับถือผีมอญเหมือนกันเท่านั้น หากเกิดขึ้นกับคนที่อยู่ในบริบททางความเชื่อที่แตกต่างกัน จะต้องใช้วิธีเจรจาเพื่อนำไก่ตัวที่คนในตระกูลผีไก่สัมผัสไปแล้วมาประกอบพิธีกรรมและหาซื้อไก่ตัวใหม่มาทดแทนให้กับเจ้าภาพผู้จัดงาน

แต่ในทางตรงกันข้าม หากคนนอกตระกูลผีต้องการใช้ทรัพยากรประจำตระกูลผีของคนตระกูลผีอื่น คนในตระกูลผีนั้นจะไม่สามารถมอบสัตว์สัญลักษณ์ให้แก่คนนอกตระกูลผีได้โดยเด็ดขาด และในบางครั้งความเป็นเจ้าของทรัพยากรยังสัมพันธ์กับการดูแลรักษาทรัพยากรประจำกลุ่ม เช่น กรณีตระกูลผีงู แม้ว่าปัจจุบันจะไม่ปรากฏการนำงูมาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้แล้ว แต่ยังคงปรากฏวิถีปฏิบัติทางความเชื่อที่ไม่อนุญาตให้คนนอกตระกูลผีมาทำร้ายหรือฆ่างูในพื้นที่ตระกูลผีของตนเอง หรือกรณีตระกูลผีเต่าที่ต้องนำเต่ามาใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ทุกครั้งเมื่อพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผี หากเต่าที่พบยังไม่โตพอที่จะนำมาบริโภคได้ หลังจากจับเต่ามาเป็นของตนเอง คนในตระกูลผีมักนำเต่าไปปล่อยแล้วพูดว่า “ฝากให้ปะโน้กเลี้ยงไว้ก่อน” ซึ่งสื่อความหมายเป็นนัยว่า ฝากให้ปะโน้กเลี้ยงเต่าตัวนี้ให้โตเต็มวัยเสียก่อน จึงจะนำมาประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ปะโน้ก ดังนั้น ความเป็น

เจ้าของทรัพยากรในที่นี้จึงไม่ได้สื่อความหมายเพียงการนำทรัพยากรประจำกลุ่มมาใช้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการดูแลรักษาทรัพยากรประจำกลุ่มและรู้จักใช้ทรัพยากรเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมด้วย

การดูแลรักษาทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองยังปรากฏในระดับตระกูลย่อยด้วย ดังเช่นกรณีตระกูลผีเต่าที่หวงเปลือกข้าวเหนียวและไม่สามารถมอบเปลือกข้าวเหนียวให้แก่คนนอกตระกูลผีได้ เพราะเปลือกข้าวเหนียวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการถนอมอาหารและทำให้ข้าวเหนียวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวสามารถเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้นตลอดทั้งปี ตระกูลผีเต่าที่หวงเปลือกข้าวเหนียวในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะแตกต่างจากตระกูลผีข้าวเหนียวซึ่งปรากฏในพื้นที่อื่น ๆ เนื่องจากตระกูลผีข้าวเหนียวในพื้นที่อื่นจะหวงข้าวเหนียวและไม่สามารถยกข้าวเหนียวให้แก่ผู้อื่นได้ (สุเอ็ด คชเสนีย์, 2527: 53) ในขณะที่คนในตระกูลผีนี้จะนิยามตนเองว่าเป็นคนตระกูลผีเต่าและมีวิถีปฏิบัติเหมือนกับคนในตระกูลผีเต่าทั่วไป อีกทั้งการหวงเปลือกข้าวเหนียวก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเก็บรักษาทรัพยากรให้สามารถใช้ได้นานขึ้น นอกจากนี้ ข้าวเหนียวที่เก็บรักษาเอาไว้ยังสามารถนำมาทำเป็นขนมหรือข้าวเมาเป็นแจกจ่ายให้แก่เพื่อนร่วมชุมชนได้อีกด้วย

นายสำราญ สมบูรณ์จันทร์ (สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2562) ปราชญ์ชาวบ้านในตำบลเจ็ดริ้วได้นิยามวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรไปยังตระกูลผีต่าง ๆ ในความเชื่อเรื่องผีมอญว่า “เราเอาของเขาได้ แต่เขาเอาของเราไม่ได้” กล่าวคือ คนในตระกูลผีสามารถนำสัตว์สัญลักษณ์ที่เป็นทรัพยากรประจำตระกูลผีจากคนนอกตระกูลผีมาใช้ได้ แต่ไม่สามารถมอบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีของตนเองให้แก่คนนอกตระกูลผีที่เป็นคนต่างกลุ่มได้ ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผีมอญจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรไปยังกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรผ่านวิถีปฏิบัติตามความเชื่อ แต่การให้สิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ ประจำตระกูลผีให้แก่สมาชิกกลุ่ม ไม่ได้หมายความว่าสมาชิกในตระกูลผีจะสามารถใช้ทรัพยากรประจำตระกูลผีของตนเองได้อย่างเสรี เนื่องจากต้องนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีไปประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ผีมอญก่อนเสมอ แม้ว่าจะจับสัตว์สัญลักษณ์มาเพียงเพื่อบริโภคนในชีวิตประจำวันก็ตาม ทำให้สมาชิกในตระกูลผีไม่สามารถใช้ทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองได้อย่างสุรุ่ยสุร่ายและต้องใช้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น เพื่อหลีกเลี่ยงการประกอบพิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนอย่างพร่ำเพรื่อ ดังนั้น ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญส่วนใหญ่จึงมักใช้วิธีการหลบเลี่ยงเมื่อพบสัตว์สัญลักษณ์ โดยคนในตระกูลผีเต่าจะพูดว่า “อูย” หรือเฒ่า และกรณีตระกูลผีปลาไหลจะพูดว่า “ไม่ใช่ของเรา” ส่วนตระกูลผีไก่จะหลีกเลี่ยงการจับต้องไก่ของคนนอกตระกูลผีและหากคนนอกตระกูลผีฝากชื่อไก่อีกก็จะไม่รับฝากชื่อ

เนื่องจากเมื่อซื้อไก่มาแล้วจะถือว่าไก่อยู่ในการครอบครองของคนในตระกูลผีไก่และกลายเป็นของคนตระกูลผีไก่ ทำให้จำเป็นต้องนำไปเช่นไหว้ปะโน้กทันที

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ จะให้สิทธิ์คนในตระกูลผีได้ใช้ทรัพยากรประจำตระกูลผีของตนเองก่อนคนกลุ่มอื่นในชุมชน แต่ไม่ได้หมายความว่าทรัพยากรประจำตระกูลผีถูกผูกขาดไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม เพราะความเชื่อเรื่องผีมอญมีวิถีปฏิบัติพิเศษที่เป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรม (ritual license) เรียกว่า “การขโมย” ซึ่งไม่ใช่การขโมยที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมทั่วไป แต่เป็นการขโมยในบริบทเฉพาะภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ และเปิดโอกาสให้ขโมยได้เฉพาะสัตว์สัญลักษณ์ที่เป็นทรัพยากรประจำตระกูลผีเท่านั้น ซึ่งอาจจะเป็นการขโมยโดยที่ผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรรู้เห็นเป็นใจหรือไม่ก็ได้ แต่เมื่อทรัพยากรดังกล่าวหายไปแล้ว จะไม่สามารถถือสาเอาความจากผู้ขโมยได้ จากการสัมภาษณ์ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญส่วนใหญ่ทำให้เหตุผลว่า “ขโมยไปแล้วก็แล้วกัน” และไม่มีการติดใจถือสาเอาความแต่อย่างใด

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ ผู้วิจัยพบว่า สุเอ็ด คชเสนี (2527: 53) ปุชนิยบุคคลของชาวมอญในเมืองไทยได้กล่าวถึง การขโมยในความเชื่อเรื่องผีมอญว่า “ . . . ถ้านับถือผีข้าวเหนียว หากมีผู้อยากได้ข้าวเหนียวในบ้านของตน คนในบ้านจะให้หรือขายข้าวเหนียวนั้นไม่ได้ แต่ถ้าขโมยเอาไปโดยเจ้าของไม่ทราบก็ไม่ใช่ไร.” ข้อมูลข้างต้นมาจากบทความ “วัฒนธรรมประเพณีมอญ” ที่สุเอ็ดเขียนและตีพิมพ์ลงในวารสารเมืองโบราณ ปีพ.ศ. 2527 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวมอญมีวิถีปฏิบัติเรื่องการขโมยมาอย่างยาวนานแล้ว และปัจจุบันพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วก็ยังคงปรากฏวิถีปฏิบัตินี้อยู่ในชุมชน แต่การขโมยที่เป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรมภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญจะแตกต่างกับการขโมยในความหมายของบริบทสังคมปัจจุบัน เพราะอนุญาตให้กระทำได้เฉพาะการนำทรัพยากรที่เป็นสัญลักษณ์ของคนต่างกลุ่มมาใช้เท่านั้น และไม่สามารถนำการขโมยที่อนุญาตภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญมาใช้สร้างความชอบธรรมให้แก่การหยิบฉวยทรัพยากรอื่น ๆ ของคนต่างกลุ่มมาใช้ได้

การอนุญาตให้มีการขโมยภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญ เป็นการกำหนดรูปแบบการจัดสรรทรัพยากรให้กระจายไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างทั่วถึง ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มได้ การขโมยภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อเจ้าของทรัพยากร “อนุญาต” ให้มีการขโมยเกิดขึ้นผ่านการไม่ติดใจเอาความ แม้จะรู้ว่าคนต่างกลุ่มนำทรัพยากรของกลุ่มตนเองไปใช้ การขโมยจึงเป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรมที่เกิดขึ้นท่ามกลาง

ความยินยอมพร้อมใจทั้งสองฝ่าย จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า สาเหตุหลักที่ทำให้การขโมยภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว สืบเนื่องมาจากข้อกำหนดภายใต้อำนาจผีมอญที่สำคัญ สมบูรณ์จันทร์ (สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2562) สรุปเป็นนิยามให้แก่ผู้วิจัยว่า “เราเอาของเขาได้ แต่เขาเอาของเราไม่ได้” ซึ่งในที่นี้มันหมายความว่า เราสามารถใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มผ่านการขโมยได้ และเมื่อคนต่างกลุ่มขโมยทรัพยากรประจำกลุ่มของเราไปบริโภค เราจะต้องสร้างทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นเพื่อไม่ให้ขัดกับหน้าที่ที่เรามีต่อผีมอญ เช่นเดียวกับที่คนต่างกลุ่มก็สร้างทำเป็นไม่รู้เมื่อเกิดการขโมยทรัพยากรของกลุ่มตนเช่นเดียวกัน จากการสัมภาษณ์ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ต่างให้เหตุผลตรงกันว่า หากถือสาเอาความหรือไว้วางใจว่ามีคนขโมยสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลไป ผู้เป็นเจ้าของจะต้องเดือดร้อน เพราะถือว่ารับรู้เรื่องราวที่ของของผีมอญหายไปและจะต้องไปหาสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลมาให้ผีมอญใหม่ ไม่เช่นนั้นจะถูกผีมอญลงโทษ ดังนั้น ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญส่วนใหญ่จึงมักทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นและไม่ถือสาเอาความจากผู้ที่ขโมยทรัพยากรประจำกลุ่มไป อีกนัยหนึ่งวิถีปฏิบัติที่อนุญาตให้มีการขโมยทรัพยากรประจำกลุ่มของคนต่างกลุ่มได้สะท้อนให้เห็นว่า แม้ความเชื่อเรื่องผีมอญจะให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกคนในสังคมออกเป็นกลุ่มและจัดสรรทรัพยากรในชุมชนไปยังกลุ่มต่าง ๆ อย่างเฉพาะเจาะจง แต่ก็ต้องการให้คนในชุมชนรู้จักให้และแบ่งปันอย่างเต็มที่ ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ การนำทรัพยากรของคนต่างกลุ่มมาใช้ผ่านการขโมย ไม่ว่าผู้เป็นเจ้าของจะรู้เห็นหรือไม่ยังมีบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทำให้ผู้ที่นำทรัพยากรมาใช้ตระหนักอยู่เสมอว่า ทรัพยากรเหล่านี้ล้วนมี “เจ้าของ” และวิธีการนำทรัพยากรดังกล่าวมาใช้ต้องแอบทำอย่างระมัดระวัง ดังนั้น การขโมยจึงเป็นการย่ำเตือนว่า ทรัพยากรที่ได้มานั้นไม่ใช่สิ่งที่ได้มาโดยง่ายหรืออนุญาตให้ใช้ ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มอย่างฟุ่มเฟือย การจะนำไปใช้หรือบริโภคจึงต้องทำอย่างระมัดระวังและรู้คุณค่า

ความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้กำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนระหว่างกลุ่มคนในสังคมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังปรากฏข้อห้ามที่ส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรของคนในตระกูลผีเดียวกันด้วย ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้คนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานภายในปีเดียวกัน คำว่า “งาน” ในที่นี้ คือ งานพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยภายในรอบหนึ่งปีจะสามารถจัดงานได้เพียง 1 งานเท่านั้น วิถีปฏิบัติดังกล่าวสัมพันธ์กับวิถีเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมของชาวมอญในอดีต ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการสะสมและระดมทรัพยากร ทั้งที่เป็นสิ่งของและแรงงานคน เมื่อมีข้อกำหนดให้แต่ละตระกูลผีจัดงานได้เพียงปีละ

หนึ่งครั้งเท่านั้น ทำให้คนในตระกูลมีส่วนร่วมแรงร่วมใจกันรวบรวมทรัพยากรและแรงงาน เพื่อที่จะไปช่วยงานในตระกูลผิอย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องแก่งแย่งทรัพยากรในตระกูลผิด้วยกันเอง นอกจากนี้ การกำหนดให้แต่ละตระกูลผิจัดงานได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง ยังทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนไม่ต้องถูกใช้อย่างสิ้นเปลืองและพร่ำเพรื่อ เพราะตระกูลผิที่มีอยู่ในชุมชนมีจำนวนน้อยกว่าครอบครัวย่อย

ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ เมื่อบรรพบุรุษชาวมอญเจ็ดริ้วอพยพย้ายถิ่นฐานจากตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทราย มาอาศัยอยู่ที่ตำบลเจ็ดริ้วซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่า ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีน้ำจืดเพียงพอต่อการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่าง ๆ และทรัพยากรอาหารที่มีให้เลือกอย่างหลากหลาย ทำให้การกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทน้อยลงด้วย เพราะมีทรัพยากรในชุมชนให้เลือกใช้ได้อย่างหลากหลายและเพียงพอต่อการบริโภคของคนทุกกลุ่ม

นอกจากนี้ สภาพสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต ก็ส่งผลให้ชาวมอญเจ็ดริ้วสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารและทรัพยากรอื่น ๆ ได้มากขึ้นผ่านการซื้อขายตามท้องตลาดรวมถึงช่องทางออนไลน์ ซึ่งมีให้เลือกสรรได้อย่างหลากหลาย การบริโภคอาหารจึงไม่ได้อิงอยู่กับสัจสุญลักษณ์ประจำกลุ่มเหมือนดังในอดีต การถือสิทธิ์ความเป็นเจ้าของหรือการขโมยจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่การซื้อขายโดยใช้เงินเป็นสิ่งแลกเปลี่ยน ข้อกำหนดห้ามคนในตระกูลผิเดียวกันจัดงานภายในปีเดียวกันก็ลดลง เนื่องจากไม่ต้องรอสะสมและระดมทรัพยากรอีกต่อไป และทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญในปัจจุบันนิยมแยกผี เพื่อจะได้ไม่ต้องรอครอบครัวย่อยในตระกูลผิจัดงานตามลำดับมากขึ้นตามไปด้วย

บทบาทด้านการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนจึงสะท้อนให้เห็นลักษณะหนึ่งของคติชนที่มีบทบาทหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ในอดีตความเชื่อเรื่องผีมอญอาจจะมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างชัดเจน แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปสู่สิ่งที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอาจจะหลงเหลือเพียงรูปแบบพฤติกรรมในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเท่านั้น โดยที่คนในสังคมหลงลืมความหมายของพิธีกรรมหรือพิธีกรรมไม่ได้มีบทบาทหน้าที่แบบเดิมอีกต่อไป แต่การที่คนในสังคมยังคงทำพฤติกรรมเช่นนี้สืบต่อกันมาเป็นเพราะว่าพิธีกรรมนั้นผูกโยงกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถงดเว้นได้ เนื่องจากเชื่อกันว่าจะทำให้ผีมอญโกรธและดลบันดาลให้เกิดภัยชะงัดกับคนในตระกูล แม้ว่าบทบาทของวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญอาจไม่ได้ตอบสนองบทบาทในบริบทเดิมอีกต่อไป

4.2 บทบาทในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่า

นอกจากความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว จะมีบทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม การส่งต่อและสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น ยังมีบทบาทในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าในสังคมไปยังชาวมอญเจ็ดริ้วอีกด้วย ระบบคุณค่าในที่นี้ หมายถึง ความเชื่อ ความคิด หรือโลกทัศน์ที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรม การกระทำ รวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยจะส่งผ่านและถ่ายทอดในสังคมว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติ หรือไม่ควรยึดถือปฏิบัติ แนวคิดและระบบคุณค่าที่ถ่ายทอดผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังชาวมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม และความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ดังที่ผู้วิจัยจะอภิปรายต่อไป

4.2.1 การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นคติชนประเภทความเชื่อที่มีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้ว ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แต่เพียงวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อที่ชาวมอญเจ็ดริ้วต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นผ่านบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวมอญเจ็ดริ้วที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทที่ 2 เกี่ยวกับภูมิหลังทางสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญ จะเห็นได้ว่า “ผีมอญ” หรือ “ปะโน้ก” เป็นความเชื่อที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญมักจะให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกเสมอ ดังปรากฏในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านต่าง ๆ ของชาวมอญเจ็ดริ้ว

ปะโน้กมีบทบาทสำคัญอย่างมากในพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านสถานภาพต่าง ๆ ของชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด พิธีโกนจุก พิธีบวช และพิธีแต่งงาน ซึ่งจะต้องมีการจัดรูปบอกล่าวปะโน้กก่อนเสมอ แม้ว่าพิธีกรรมดังกล่าวจะเป็นพิธีกรรมอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาดังเช่นพิธีบวชก็ตาม เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เชื่อว่า การบอกล่าวปะโน้กก่อนประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้พิธีกรรมและการเปลี่ยนผ่านแต่ละขั้นตอนของลูกหลานดำเนินไปอย่างราบรื่นจนจบพิธี ดังนั้น อีกนัยหนึ่ง “ปะโน้ก” จึงไม่ใช่เพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป แต่เปรียบเสมือนตัวแทนบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และที่เสียชีวิตไปแล้ว และเป็นดังตัวแทนผู้อาวุโสในสังคมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญต้องให้ความเคารพนับถือ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นมุมมองของชาวมอญเจ็ดริ้วที่มองว่า ผู้อาวุโสจะช่วยให้การเปลี่ยนผ่านแต่ละช่วงของชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น ทำให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงความสำคัญของคนรุ่นก่อน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ของคนต่างรุ่นแน่นแฟ้นขึ้นด้วย

การให้ความสำคัญกับปะโน่งของชาวมอญเจ็ดริ้ว ยังแสดงออกผ่านการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี ซึ่งมีการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อเป็นอาหารและเครื่องดื่มให้แก่ปะโน่ง อีกทั้งยังมีการปฏิบัติต่อปะโน่งเหมือนกับการปฏิบัติต่อผู้อาวุโสในครอบครัว เช่น การน่าน้ำอบไปปะพรมบริเวณเสาผี การปฏิบัติต่อคนที่ถูกปะโน่งเข้าทรงด้วยความเคารพนบนอบ รวมถึงการดูแลผ้าผีที่เป็นสัญลักษณ์แทนปะโน่งด้วยความเอาใจใส่ การปฏิบัติตนต่อปะโน่งดังที่กล่าวมานี้เป็นแบบอย่างความประพฤติที่ชาวมอญเจ็ดริ้วรุ่นก่อนปฏิบัติให้ชาวมอญเจ็ดริ้วรุ่นหลังเห็นตั้งแต่เด็กจนโต ทำให้ชาวมอญรุ่นหลังตระหนักถึงความสำคัญของปะโน่งซึ่งเป็นตัวแทนของผู้อาวุโสในครอบครัว และเรียนรู้ว่าตนเองควรปฏิบัติตนต่อผู้อาวุโสในตระกูลในฐานะที่ตนเป็น “ลูกหลาน” ด้วยการดูแลเอาใจใส่และให้ความเคารพ แบบอย่างความประพฤติในระบบความเชื่อเรื่องผีมอญเหล่านี้ ถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าจากโลกศักดิ์สิทธิ์แห่งความเชื่อมาสู่โลกสามัญในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมอญเจ็ดริ้ว ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ให้ความสำคัญและปฏิบัติต่อคนรุ่นก่อนด้วยความเอาใจใส่ ซึ่งช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้แก่คนต่างรุ่น

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีมอญยังปรากฏวิถีปฏิบัติที่เอื้อให้คนต่างรุ่นมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้คนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานภายในปีเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทบาทด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ในสังคมว่า ข้อห้ามดังกล่าวสืบเนื่องมาจากเหตุผลด้านการจัดสรรทรัพยากร ทั้งทรัพยากรที่เป็นสิ่งของและแรงงานคน โดยการกำหนดไม่ให้คนในตระกูลผีเดียวกันจัดงานต่าง ๆ ภายในปีเดียวกัน จะทำให้สมาชิกในตระกูลช่วยกันระดมทรัพยากรและแรงงาน เพื่อให้งานที่จัดขึ้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และช่วยลดภาวะตัวใครตัวมันจากการแยกกันไปจัดงานตามครอบครัวย่อยของตนเอง งานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพียงปีละหนึ่งงาน จึงเป็นงานที่สมาชิกในตระกูลผีทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนรุ่นใด รวมตัวและร่วมแรงร่วมใจช่วยงาน ความสัมพันธ์ของคนต่างรุ่นที่ได้คอยช่วยเหลือกันในงานดังกล่าว จึงมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ตัวอย่างประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่สะท้อนแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น ซึ่งถ่ายทอดผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญและปรากฏในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างเด่นชัด ได้แก่ ประเพณีการส่งสารับในช่วงเทศกาลสงกรานต์และเทศกาลออกพรรษา โดยชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะจัดเตรียมสารับอาหารคาวหวานไปส่งให้แก่ผู้ใหญ่ที่ตนเองเคารพนับถือเป็นประจำทุกปี ประเพณีการส่งสารับจึงเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูและความเอาใจใส่ต่อผู้ใหญ่ของชาวมอญเจ็ดริ้ว แต่หากพิจารณาอีกมุมหนึ่ง จะเห็นได้

ว่า ประเพณีการส่งสารที่ต้องปฏิบัติเป็นธรรมเนียมประจำทุกปี เปิดโอกาสให้ชาวมอญเจ็ดริ้วได้มีโอกาสพบเจอและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่ตนเองเคารพนับถือ แนวคิดเรื่องการเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่นที่ถ่ายทอดผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ ก็ถูกตอกย้ำให้ดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปอย่างเหนียวแน่นในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วตามไปด้วย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยพบว่า ไม่ได้มีเพียงประเพณีการส่งสารเท่านั้น ที่สะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญต่อการเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่น เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วมีความเชื่อสำคัญที่ยึดถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการห้ามตายคนเดียว กล่าวคือ หากมีสมาชิกในตระกูลคนใดใกล้เสียชีวิต สมาชิกคนอื่น ๆ ในตระกูลจะต้องอยู่ดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อไม่ให้สมาชิกคนดังกล่าวจากไปแต่เพียงลำพัง ดังนั้น ในช่วงที่ผู้สูงอายุในตระกูลมีอายุมากและมีอาการอ่อนแรงลงอย่างเห็นได้ชัด ลูกหลานจึงมักจะมาเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ในวาระสุดท้ายของชีวิตผู้สูงอายุในตระกูลไม่ต้องจากไปอย่างเดียวดาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นว่า การให้ความสำคัญกับปะโน่งซึ่งเป็นตัวแทนผู้อาวุโสในตระกูลสร้างความตระหนักให้ชาวมอญเจ็ดริ้วรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของคนรุ่นก่อน และถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเรื่องการเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่นมาสู่สังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว

4.2.2 ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม

ความเชื่อเรื่องผีมอญมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดแนวคิดเรื่อง ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่มไปยังสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญแบ่งชาวมอญเจ็ดริ้วออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามตระกูลผี และให้ความสำคัญกับการแบ่งแยกคนในสังคมออกเป็นคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผีผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการจำแนกแยกแยะว่าคนในสังคมแต่ละคนสังกัดอยู่ในกลุ่มใด

ชาวมอญเจ็ดริ้วที่แบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามตระกูลผีจะมีสัตว์เป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูลผี ซึ่งสัมพันธ์กับการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรดังที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วข้างต้น และต้องนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาประกอบพิธีกรรมเช่นไหว้ให้แก่ผีมอญ แต่การนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรม ไม่ได้มีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรเท่านั้น เพราะยังมีบทบาทต่อการตอกย้ำอัตลักษณ์กลุ่มในการนิยามว่า “ฉันเป็นใคร” อีกด้วย

สัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วเชื่อว่าสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ปะโน้กชอบกินและจะต้องนำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ให้แก่ปะโน้ก ดังนั้น การจะนิยามชาวมอญเจ็ดริ้วว่าเป็นคนในตระกูลผีใด จึงสามารถสังเกตจากความสัมพันธ์เชิงพิธีกรรมระหว่างสมาชิกในตระกูลผีและสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีได้ และในขณะที่เดียวกันคนในตระกูลผีก็นิยามและตอกย้ำตนเองว่าอยู่ในตระกูลผีใดผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผี ทำให้อัตลักษณ์กลุ่มของแต่ละกลุ่มมีความชัดเจน

จากวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ปรากฏข้อห้ามที่สัมพันธ์กับคนนอกตระกูลผี ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์หรือไว้ผมจุกผมเปียเข้ามาในบริเวณบ้าน และข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่เป็นสามภรรยาอนเคียงกันภายในตัวบ้าน หากมีการฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าวจะถือว่ากระทำความผิดและก่อให้เกิด “ความไม่สะอาด” ขึ้น ดังนั้น จึงต้องประกอบพิธีกรรมรำผี เพื่อให้เกิด “ความสะอาด” โดยพิธีกรรมรำผีจะมีข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะตรงกับข้อห้ามดังกล่าว เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมด้วย คำว่า “สะอาด” ในที่นี้ เป็นคำที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วมักจะให้เหตุผลตรงกันว่า การฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติต่าง ๆ จะทำให้ “หุสะอาด” ซึ่งเป็นคำภาษามอญมีความหมายว่า “ไม่สะอาด” และจำเป็นที่จะต้องขจัดความไม่สะอาดที่เกิดขึ้นในตระกูลผีด้วยการประกอบพิธีกรรมรำผี มิฉะนั้น คนในตระกูลผีจะทำมาหากินไม่ขึ้นและประสบกับเหตุร้ายต่าง ๆ จนอาจถึงแก่ชีวิตได้

มโนทัศน์เกี่ยวกับความ “สะอาด” และ “ไม่สะอาด” ในความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว ไม่ได้สื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องสุขอนามัย (hygiene) ดังที่ใช้กันทั่วไปในปัจจุบัน เพราะความไม่สะอาดจะเกิดขึ้นเมื่อคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะต้องห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ล่วงล้ำเข้ามาในอาณาเขตของตระกูลผีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณห้องผีที่ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น ความสะอาดในบริบทความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเป็นมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับการจำแนกแยกแยะระหว่างคนในตระกูลผีกับคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะต้องห้าม ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่คล้ายคลึงกับความสะอาด (purity) ในความหมายของแมรี ดักลาส (Mary Douglas)

แมรี ดักลาส กล่าวถึงมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด (purity) และความแปดเปื้อน (pollution) ในหนังสือ *Purity and Danger* (2001) ว่าเป็นการจัดแบ่งสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ของมนุษย์ โดยความสะอาดจะสัมพันธ์กับความชัดเจนในเชิงโครงสร้าง สิ่งใดก็ตามที่มีลักษณะกำกวม

หรือไม่ชัดเจนจะจัดเป็นสิ่งสกปรก ก่อให้เกิดการแปดเปื้อน (pollution) และนำมาซึ่งความอันตราย²² (danger) ดังกล่าวยกตัวอย่างสิ่งที่น่ารังเกียจในพระคัมภีร์เลวีตัส ซึ่งมีกฎเกี่ยวกับโภชนาการ (dietary rules) ห้ามไม่ให้บริโภคสัตว์บางชนิดที่มีลักษณะกำกวมและไม่สามารถจัดกลุ่มได้ เช่น สัตว์น้ำที่ถือว่าสะอาดและสามารถบริโภคได้ จะต้องว่ายน้ำ มีเกล็ดและครีบ ดังนั้น ปลาไหลซึ่งเป็นสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำแต่ไม่มีทั้งเกล็ดและครีบ จึงถือว่าไม่สะอาดและไม่สามารถนำมาบริโภคได้ เพราะเป็นสัตว์ที่มีลักษณะกำกวม ไม่สามารถจัดกลุ่มได้อย่างชัดเจนตามมโนทัศน์ของชาวยิว หากมีการละเมิดกฎด้วยการบริโภค ก็จะทำให้เกิดอันตรายตามมา

ดักลาส (2001: 52 - 55) กล่าวว่า กฎเกี่ยวกับโภชนาการที่ห้ามบริโภคสัตว์ที่ “ไม่สะอาด” ซึ่งมีลักษณะกำกวมไม่สามารถจัดกลุ่มได้ พัฒนามาจากการเปรียบเทียบกับลักษณะของความศักดิ์สิทธิ์ (holiness) อันประกอบด้วยคุณสมบัติ ความบริสุทธิ์ ความเป็นเอกภาพ ความสอดคล้องต้องกัน และการเป็นบุคคลหรือสิ่งที่ปราศจากข้อบกพร่อง หากมีสิ่งใดไม่เข้าพวกสิ่งนั้นก็จะถูกกีดกันออกไป ดังนั้น สัตว์ที่มีลักษณะกำกวมและไม่เข้าพวก จึงถูกมองว่าไม่สะอาดซึ่งสัมพันธ์กับอันตรายและห้ามไม่ให้ชาวยิวบริโภค รากฐานของมโนทัศน์เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านข้อกำหนดเกี่ยวกับสัตว์และบุคคลที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ซึ่งจะต้องมีลักษณะสมบูรณ์ทางด้านกายภาพเสมอ กล่าวคือ สัตว์ที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้นั้นต้องปราศจากตำหนิ และบุคคลที่จะมาเข้าร่วมในพิธีกรรมต้องไม่เป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน ดักลาสจึงมองว่า “ความศักดิ์สิทธิ์” เป็นสิ่งที่ใช้รักษาการจัดหมวดหมู่ของสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ของคนแต่ละกลุ่มจักรวาลวิทยา เพื่อจะได้นิยาม จำแนกแยกแยะ และจัดระเบียบได้อย่างถูกต้อง และใช้ในการกำหนดให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตามกลุ่มของตนเอง เพื่อป้องกันความสับสนวุ่นวายที่จะตามมา

วิธีการเดียวที่จะใช้หาคำนิยามซ่อนเร้นในมโนทัศน์เรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อน ดักลาส (2001: 42) กล่าวว่า จะต้องพิจารณาโดยอ้างอิงกับระบบการจัดจำแนกสิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมนั้น ๆ และหากศึกษาบริบททางสังคมของชนชาติยิวจะพบว่า ชาวยิวมักจะปฏิเสธวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมของคนนอกศาสนา (heathen) กรณีที่ชาวยิวจะยอมรับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมของคนนอกศาสนา จะเกิดขึ้นเมื่อวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเหล่านั้นเข้ากันได้กับจักรวาลวิทยาของชาวยิว ดังนั้น

---

²² อันตรายในที่นี้ หมายถึง หายนะต่าง ๆ ที่เกิดจากการละเมิดกฎในพันธสัญญาเดิม จนทำให้พรจากพระเจ้าถูกลบล้างและพลังคำสาปถูกปลดปล่อย เช่น การไม่มีทายาท, โรคติดต่อ และความวุ่นวายโกลาหล (Douglas, 2001: 51)

อีกนัยหนึ่งกฎหรือข้อห้ามที่ปรากฏในพระคัมภีร์ จึงเป็นการกำหนดกรอบห้ามไม่ให้ปฏิบัติและพิธีกรรมของคนนอกศาสนาเข้ามาปะปนกับสังคมชาวยิวอย่างเสรี (Douglas, 2001: 50)

จากมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อน ของดักลาสข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความสะอาดและความแปดเปื้อนในที่นี้ พัฒนามาจากแนวคิดเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ของชาวยิว ที่จะต้องมีเอกภาพ (wholeness) และบูรณภาพ (completeness) ดังนั้น สิ่งที่ไม่สามารถจำแนกแยกแยะได้และไม่เข้าพวก จึงถูกกีดกันออกไปจากจักรวาลวิทยาของชาวยิว โดยความศักดิ์สิทธิ์กำหนดให้คนในสังคมปฏิบัติตามแบบแผนของกลุ่มตนเอง เพื่อรักษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมอันเป็นเอกลักษณ์กลุ่ม ไม่ให้ปะปนกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมของคนต่างกลุ่มในสังคม กฎเกี่ยวกับโภชนาการที่สัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด จึงเป็นข้อห้ามที่ช่วยตอกย้ำความชัดเจนในการจำแนกแยกแยะสรรพสิ่งในโลกทัศน์ของชาวยิว

หากนำมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด ในโลกทัศน์ของชาวมอญผู้นับถือผีมอญ มาพิจารณาเปรียบเทียบกับมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อน ในพระคัมภีร์เลวีตัสที่ดักลาสศึกษา จะพบว่า ทั้งสังคมของชาวมอญผู้นับถือผีมอญและสังคมของชาวยิวต่างให้ความสำคัญกับการจำแนกแยกแยะและรักษาพรมแดนระหว่างสิ่งต่าง ๆ ให้ความชัดเจนอยู่เสมอ เพียงแต่การจำแนกแยกแยะในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว มีการจำแนกอย่างละเอียดจนถึงระดับกลุ่มย่อยในสังคม อย่างไรก็ตาม การตีความมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด ของดักลาส แสดงให้เห็นถึงประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง คือ บทบาททางสังคมที่อยู่เบื้องหลังวิถีปฏิบัติตามความเชื่อของชาวยิว ดังนั้น การวิเคราะห์และตีความวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว โดยอาศัยมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อนของดักลาสประกอบการอธิบาย ย่อมแสดงให้เห็นบทบาททางสังคม อันเป็นจุดมุ่งหมายที่อยู่เบื้องหลังของความเชื่อเรื่องผีมอญได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ข้อห้ามต่าง ๆ ในความเชื่อเรื่องผีมอญที่ชาวมอญเจ็ดริ้วมองว่า “ไม่สะอาด” ทั้งข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์หรือไว้ผมจุกผมเปียเข้ามาในบริเวณบ้าน โดยเฉพาะบริเวณห้องผี และข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่เป็นสามีภรรยาอนเคียงกันภายในตัวบ้าน คนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะต้องห้ามเหล่านี้ ล้วนสัมพันธ์กับลักษณะกำกวม ซึ่งส่งผลต่อการจำแนกแยกแยะภายใต้โลกทัศน์ของชาวมอญผู้นับถือผีมอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดจำแนกกลุ่มคนในสังคม

กรณีข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์เป็นบุคคลที่มีลักษณะกำกวม เพราะไม่สามารถระบุช่วงเวลาที่จะให้กำเนิดบุตรได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ หากคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์ให้

กำเนิดบุตรในพื้นที่ของคนต่างตระกูลผี จะก่อให้เกิดความกำกวมในการจัดจำแนกตระกูลผีให้แก่เด็ก คนดังกล่าว เพราะสายเลือดของเด็กกับพื้นที่ที่เด็กถือกำเนิดไม่สัมพันธ์กัน ทำให้เด็กคนดังกล่าวขาดความชัดเจนทางสมาชิกภาพ ดังนั้น จึงปรากฏข้อห้ามคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์เข้ามาในพื้นที่ของตระกูลผี เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความไม่สะอาด ซึ่งสัมพันธ์กับความอันตรายในมนต์ศน์ของชาวมอญ และกรณีข้อห้ามไม่ให้คนนอกตระกูลผีที่เป็นสามีภรรยาตามอาศัยกันภายในตัวบ้าน ก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการปฏิสนธิของคนต่างตระกูลผีในพื้นที่ของตระกูลผี ซึ่งจะทำให้การจัดกลุ่มทางสังคมของเด็กที่ปฏิสนธิขึ้น เกิดความกำกวมและคลุมเครือ ไม่สามารถจำแนกแยกแยะได้ว่า มีสถานะอยู่ในกลุ่มของตระกูลผีใดได้อย่างชัดเจน

ส่วนข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่ไว้ผมจุกหรือผมเปีย เป็นข้อห้ามในวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ช่วยตอกย้ำการจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ของชาวมอญให้ชัดเจนอยู่เสมอ เพราะเด็กที่ไว้ผมจุกหรือผมเปีย คือ เด็กที่ยังไม่ได้โกนผมไฟ ซึ่งเป็นผมที่ติดตัวออกมานับตั้งแต่ออยู่ในท้องแม่ ทำให้ลักษณะของเด็กคนดังกล่าวกำกวม ไม่สามารถจำแนกสถานะได้อย่างชัดเจนว่ายังอยู่ในท้องแม่หรือถือกำเนิดออกมาจากท้องแม่แล้ว ทำให้เด็กที่ไว้ผมจุกหรือผมเปียเป็นบุคคลที่อันตรายในโลกทัศน์ของชาวมอญ เพราะก่อให้เกิดความไม่สะอาดขึ้น

ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ นอกจากวิถีปฏิบัติที่สัมพันธ์กับมนต์ศน์เรื่อง ความสะอาด ในระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ ยังปรากฏวิถีปฏิบัติในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับมนต์ศน์เรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดที่พัฒนามาสู่กฎเกี่ยวกับโภชนาการของชาวยิว ซึ่งห้ามบริโภคสัตว์ที่มีลักษณะกำกวมและไม่สามารถจัดกลุ่มได้ ดังจะเห็นได้จากสัตว์ที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ว่า ต้องมีลักษณะทางกายภาพที่สมบูรณ์ และต้องไม่เป็นสัตว์ที่ตายหรือเน่าเสียแล้ว เพราะเครื่องเซ่นไหว้ที่สัมพันธ์กับความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมจะต้องประกอบด้วย ความเป็นเอกภาพ (wholeness) และบูรณภาพ (completeness) เสมอ จึงจะถือว่าเป็นสิ่งที่ “สะอาด” และสามารถนำมาประกอบพิธีกรรมได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พื้นฐานทางความคิดของระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ ก็ให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์และสอดคล้องต้องกันเป็นหนึ่งเดียวเช่นเดียวกัน ดังนั้น สิ่งที่มีลักษณะขัดกับความเป็นเอกภาพ (wholeness) และบูรณภาพ (completeness) จึงถูกกีดกันออกไป และมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่สะอาดในมุมมองของชาวมอญ เพื่อให้การจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ของชาวมอญชัดเจนอยู่เสมอ

หากพิจารณาบริบททางด้านสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วประกอบกับมนต์ศน์เรื่อง ความสะอาด ที่ปรากฏในความเชื่อเรื่องผีมอญ จะพบว่า มนต์ศน์เรื่อง ความสะอาด ในความเชื่อเรื่องผี

มอญมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการแบ่งกลุ่มคนในสังคมออกเป็นตระกูลผีต่าง ๆ เพราะมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด ช่วยตอกย้ำมุมมองเกี่ยวกับการจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลวิทยาของชาวมอญให้ชัดเจนอยู่เสมอ ดังนั้น การจัดกลุ่มทางสังคมที่แบ่งคนออกเป็นตระกูลผีต่าง ๆ จึงต้องมีการแบ่งแยกสมาชิกกลุ่มของแต่ละกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน โดยมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด ที่ปรากฏอยู่ในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ ในความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นเครื่องมือที่คอยตอกย้ำให้สมาชิกในสังคมตระหนักรู้เสมอว่าตนเองสังกัดอยู่ในตระกูลผีใด เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงไม่ให้เกิด “ความไม่สะอาด” อีกทั้งยังช่วยสร้างความชัดเจนทางสมาชิกภาพของกลุ่มแต่ละกลุ่มในสังคมด้วย

ความชัดเจนของสมาชิกภาพในกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มที่ถูกตอกย้ำผ่านมโนทัศน์เรื่อง ความสะอาด ทำให้สมาชิกในตระกูลผีแต่ละตระกูลผีปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับจารีตกลุ่มของตนเอง ซึ่งมีทั้งวิถีปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปตามตระกูลผี แต่วิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันซึ่งช่วยตอกย้ำความชัดเจนของสมาชิกภาพรวมไปถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม คือ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ อันประกอบด้วย พิธีกรรมเลี้ยงผี และพิธีกรรมรำผี โดย ศิราพร ณ ถลาง (2557: 364 - 365) ได้กล่าวถึง บทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อกลุ่มชนไว้อย่างน่าสนใจว่า พิธีกรรมเป็นกลไกที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์ให้แก่กลุ่มชน เพราะพิธีกรรมที่เป็นการรวมพลังของคนในสังคม และสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันให้เกิดขึ้น จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว ผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมในความเชื่อเรื่องผีมอญให้ความสำคัญกับการ “รวมตัว” ของสมาชิกในตระกูลผีทุกคนเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันให้แก่คนในตระกูลผี

พิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีในความเชื่อเรื่องผีมอญจะเริ่มต้นขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในตระกูลผีมารวมตัวกันครบทุกคนเท่านั้น การรวมตัวเพื่อประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีจึงเป็นช่วงเวลา que สมาชิกในตระกูลผีได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งยังได้แสดงศรัทธาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีมอญร่วมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียว และในขณะเดียวกัน การรวมตัวกันของสมาชิกในตระกูลผีท่ามกลางบรรยากาศพิเศษในพิธีกรรม ยังเป็นการตอกย้ำความชัดเจนของสมาชิกภาพกลุ่ม เพราะพิธีกรรมทำให้สมาชิกทุกคนได้ตระหนักว่า ตนเองอยู่ในตระกูลผีใด และใครเป็นสมาชิกในตระกูลผีของตนเอง นอกจากนี้ การกำหนดให้ใช้สัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีเป็นเครื่องเซ่นไหว้สำคัญในการประกอบพิธีกรรม ก็มีบทบาทในการตอกย้ำอัตลักษณ์ประจำกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม ในคานินยามตัวตนของสมาชิกทุกคนว่าเป็นคนในตระกูลผีใดด้วย ดังนั้น เมื่อมีการฝ่าฝืนวิถีปฏิบัติจนทำให้ความชัดเจนในการจำแนกแยกแยะพร่าเลือน จึงมีข้อกำหนดให้ประกอบพิธีกรรมขึ้น เพื่อทำให้เกิด “ความสะอาด”

เพราะฉะนั้น ความหมายอีกนัยหนึ่งของ “ความสะอาด” ในที่นี้ จึงสื่อถึงการทบทวนวิถีปฏิบัติที่ช่วยให้การจำแนกแยกแยะในโลกทัศน์ของชาวมอญผู้นับถือผีมอญให้ชัดเจนขึ้นอีกครั้ง และตอกย้ำความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่มของแต่ละตระกูลผีในสังคม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ตระกูลย่อยของผีเต่าที่มีชื่อเรียกว่า “อะล่กตั้งบอง” หรือ “ผีหัวเข้า” เป็นชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้นที่ไม่ปรากฏข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะกำกวม แต่ตระกูลผีหัวเข้าจะเป็นตระกูลผีที่ประกอบพิธีกรรมรำผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วเชื่อว่า จะทำให้เกิด “ความสะอาด” บ่อยมากกว่าตระกูลผีอื่น ๆ เนื่องจากพิธีกรรมรำผีของตระกูลผีหัวเข้าไม่มีการแบ่งออกเป็นอะโซที่มีลำดับขั้นตอนซับซ้อน จึงไม่ต้องว่าจ้างโศ่งมาเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม จะใช้เพียงคานเครื่องเช่นไห้วตามจำนวนสมาชิกในตระกูลผี และจุดธูปอัญเชิญปะโน้กให้มาเข้าทรงร่างสมาชิกในตระกูลผี เพื่อเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม โดยจะทำหน้าที่เรียกสมาชิกในตระกูลผีสถานะ ต่าง ๆ ออกมารำคานเครื่องเช่นไห้วตามลำดับ พิธีกรรมรำผีของตระกูลผีหัวเข้าจะไม่ใช้วงมโหรีปี่พาทย์ แต่จะใช้วิธีการตบหัวเข้าประกอบกับการตีคว้านให้จังหวะในการรำ ซึ่งทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วเรียกตระกูลผีดังกล่าวตามวิธีการตบหัวเข้า เพื่อให้จังหวะในพิธีกรรมรำผีว่า “อะล่กตั้งบอง” หรือ “ผีหัวเข้า”

การที่ตระกูลผีหัวเข้าประกอบพิธีกรรมรำผีขึ้นอย่างเรียบง่าย ทำให้ค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้พิธีกรรมรำผีไม่สูงเท่ากับตระกูลผีอื่น ๆ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมรำผี จึงสามารถกระทำได้บ่อยครั้งมากยิ่งขึ้น โดยชาวมอญเจ็ดริ้วผู้เป็นต้นผีของตระกูลผีหัวเข้าได้ให้ข้อมูลอันน่าสนใจแก่ผู้วิจัยว่า “เมื่อตอนหลังพ่ออยู่รำบ่อย ไปเป็นช่างทำงานกลับมาก็รำ รำกันบ่อย” (252564, สัมภาษณ์ ,5 มิถุนายน 2564) จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วตอนต้นว่า พิธีกรรมรำผีเป็นพิธีกรรมที่ให้ความสำคัญกับการรวมตัวของสมาชิกในตระกูลผีทุกคนเป็นอย่างมาก ทำให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันท่ามกลางบรรยากาศพิเศษในพิธีกรรม และสร้างความชัดเจนในการนิยามตัวตนรวมถึงความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันของคนในตระกูลผี การประกอบพิธีกรรมรำผีขึ้นบ่อยครั้งของตระกูลผีหัวเข้า จึงช่วยตอกย้ำความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่มของตระกูลผีหัวเข้าให้ชัดเจนอยู่เสมอ และไม่ต้องอาศัยข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผี เพื่อสร้างความชัดเจนให้การจำแนกแยกแยะดังเช่นตระกูลผีอื่น ๆ ในชุมชนมอญเจ็ดริ้ว

การให้ความสำคัญกับความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่มของความเชื่อเรื่องผีมอญ สัมพันธ์กับภูมิหลังทางด้านสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วที่มีรูปแบบการแต่งงานเป็นแบบนอกวงศ์วาน (exogamy) เพราะความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่มของแต่ละตระกูลผี ทำให้การ

จัดระบบเครือข่ายซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสายเลือดระหว่างคนในตระกูลผีชัดเจนและเป็นระบบ สมาชิกแต่ละคนในสังคมสามารถนิยามตัวตนของตนเองและคนในสังคมได้ว่าเป็นคนในตระกูลผีใด ซึ่งช่วยป้องกันการแต่งงานภายในเครือญาติเดียวกัน และดำรงโครงสร้างสังคมให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์อันพึงประสงค์

การแบ่งกลุ่มทางสังคมที่ชัดเจนยังส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยคนแต่ละกลุ่มจะได้รับสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพยากรแตกต่างกันไปตามตระกูลผี และสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากรประจำตระกูลผี ช่วยให้สมาชิกทุกคนในสังคมตระหนักว่า ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนล้วนมีเจ้าของ ดังนั้น การจะนำมาใช้หรือนำมาบริโภคต้องทำอย่างระมัดระวังและรู้คุณค่า ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะทรัพยากรอาหารมีอยู่อย่างสมดุล และเพียงพอต่อการใช้สอยของกลุ่มคนในสังคม

4.2.3 ความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร

จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วว่า ความเชื่อเรื่องผีมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในชุมชน ผ่านการให้สิทธิความเป็นเจ้าของทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผี ทำให้คนในตระกูลผีสามารถนำทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองมาใช้ได้ โดยมีพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นเครื่องมือควบคุมการใช้ทรัพยากรประจำกลุ่มไม่ให้เป็นไปอย่างสุรุ่ยสุร่าย อย่างไรก็ตาม การให้สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากรประจำตระกูลผีของตนเองภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมีอยู่ ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อเรื่องผีมีอยู่ต้องการผูกขาดทรัพยากรไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมเท่านั้น เพราะสมาชิกในชุมชนมอญเจ็ดริ้วสามารถใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มได้ด้วย “การขโมย” ซึ่งเป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรมโดยที่เจ้าของทรัพยากรนั้นอาจจะรู้เห็นหรือไม่ก็ได้ การอนุญาตให้ขามมอญเจ็ดริ้วขโมยทรัพยากรของคนต่างกลุ่มมาใช้เป็นวิธีการที่สัมพันธ์กับการควบคุมการใช้ทรัพยากร เพราะการขโมยเป็นคำกริยาที่สื่อถึงการหยิบฉวยเอาสิ่งของที่ไม่ใช่ของตน ซึ่งช่วยย้ำเตือนแก่ผู้ที่นำทรัพยากรของคนต่างกลุ่มมาใช้ว่า ทรัพยากรเหล่านี้ล้วนมีเจ้าของ การจะนำมาใช้หรือบริโภคจึงต้องใช้อย่างรอบคอบและระมัดระวัง

การขโมยจึงเป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรมภายใต้บริบทความเชื่อเรื่องผีมีอยู่ที่เปิดโอกาสให้ขามมอญในสังคมเลือกใช้ทรัพยากรได้อย่างหลากหลาย โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองเท่านั้น แต่การใช้ทรัพยากรของคนต่างกลุ่มที่อยู่ร่วมชุมชนต้องใช้เท่าที่จำเป็นและรู้คุณค่า เนื่องจากการขโมยทรัพยากรของคนต่างกลุ่มมาใช้เป็นวิธีการที่ได้ทรัพยากรมาอย่างยากลำบาก แม้ว่าผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรจะรู้เห็นเป็นใจ ก็ต้องกระทำอย่างหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไม่เปิดเผย

อย่างโจ่งแจ้ง และไม่สามารถขอจากผู้เป็นเจ้าของได้โดยตรง ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ จึงมีอยู่อย่างสมดุลในชุมชน โดยที่ไม่ได้มีใครกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งดึงดวงผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรเข้าสู่ตระกูลผีของตนเองเพียงอย่างเดียว เพราะต้องคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนล้วนมีตระกูลผีต่าง ๆ เป็นเจ้าของผู้ดูแลรักษาทรัพยากร

แม้ว่าในบริบทสังคมทั่วไปการขโมยจะถือเป็นเรื่องที่ผิดหลักศีลธรรมชุมชน แต่ในบริบทความเชื่อเรื่องผีมอญ การขโมยมีความสำคัญอย่างมากต่อวิถีชีวิตชาวมอญ เพราะช่วยให้คนกลุ่มต่าง ๆ สามารถเลือกทรัพยากรอาหารที่กลุ่มของตนเองต้องการบริโภคได้อย่างหลากหลาย พร้อม ๆ กับการรักษาสกุลของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนไว้อย่างพอดี พิธีกรรมรำผีซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีการถ่ายทอดวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับชาวมอญ จึงปรากฏการสอดแทรกพฤติกรรม “การขโมย” ในพิธีกรรมช่วงต่าง ๆ ด้วย ได้แก่ อะโซกาดำน้ำคาบปลา อะโซกินปลาอย่าง อะโซเก็บฝ้าย และอะโซคล้องช้าง รวมถึงขั้นตอนการนำเครื่องเซ่นไหว้ลงมาจากห้องผี

จากข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมรำผีที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าวมีการถ่ายทอดวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีตที่ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรม มีการทอผ้า และอกรบ รวมไปถึงประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีศพ พิธีบวช และการละเล่นของชาวมอญ เช่น การละเล่นสะบ้ามอญ การละเล่นชนไก่ ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตชาวมอญมาจวบจนปัจจุบัน ลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ในพิธีกรรมรำผีจึงสะท้อนให้เห็นว่า มีการจำลองวิถีชีวิตต่าง ๆ ของชาวมอญในอดีตเป็นแบบอย่างให้แก่ชาวมอญรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตาม พฤติกรรมการขโมยที่ปรากฏซ้ำ ๆ ในพิธีกรรมรำผี จึงน่าจะเป็นพฤติกรรมที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมอญและแฝงระบบคุณค่าบางอย่างที่สังคมชาวมอญยังคงยึดถือมาจนปัจจุบัน

ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการขโมยในพิธีกรรมรำผี คือ ผู้ที่แสดงพฤติกรรมการขโมยมีทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี กรณีคนในตระกูลผี เช่น อะโซเก็บฝ้าย ที่สะใภ้ในตระกูลผีต้องแอบไปขโมยเก็บฝ้ายมาจากคนนอกตระกูลผี ส่วนกรณีคนนอกตระกูลผีปรากฏในอะโซกาดำน้ำคาบปลาที่คนนอกตระกูลผีจะแต่งตัวและทำท่าทางเหมือนกาดำน้ำ แล้วบินมาโฉบขโมยปลาอย่างจากสะใภ้ในตระกูลผีไปเป็นของตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นคนในตระกูลผีหรือคนนอกตระกูลผี ต่างก็มีสิทธิ์ขโมยทรัพยากรของคนต่างกลุ่มมาใช้ได้อย่างเท่าเทียมกัน

การขโมยที่ปรากฏในบริบทความเชื่อเรื่องผีมอญจึงเป็นสิ่งที่ส่งผ่านและถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าที่ชาวมอญเจือรื้อยัดถือ ได้แก่ ความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรของคนทุกกลุ่ม

ในสังคม โดยความเชื่อเรื่องผีมอญกำหนดคนทุกกลุ่มในสังคมให้เป็นทั้ง “ผู้รับ” และ “ผู้ให้” อย่างเท่าเทียม กล่าวคือ เป็นผู้รับเมื่อใช้สิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรประจำกลุ่มตน และในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้ให้อย่างเต็มใจภายใต้ข้อตกลงทางสังคมเกี่ยวกับการขโมย เมื่อถึงคราวที่คนต่างกลุ่มต้องการใช้ทรัพยากร ซึ่งแนวคิดและระบบคุณค่าดังกล่าวนี้ได้ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการสั่งสอนภายในตระกูลผีเดียวกัน และถ่ายทอดพฤติกรรมกรรมการขโมยไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมที่มาเข้าร่วมในพิธีกรรมรำผี ส่งผลให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติพิเศษที่เรียกว่า “การขโมย” มาจนปัจจุบัน โดยการขโมยสะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญได้ถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และคนในสังคมยังคงสืบทอดแนวคิดและระบบคุณค่าดังกล่าว แม้ว่าบริบททางด้านสังคมจะเปลี่ยนแปลงสู่สังคมร่วมสมัย

อย่างไรก็ตาม จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า วิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการขโมยลดน้อยลงจากในอดีตอย่างมาก เนื่องจากสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันมีอาหารให้เลือกอย่างหลากหลายตามท้องตลาดและห้างสรรพสินค้า ซึ่งแตกต่างจากบริบทสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วในอดีตที่ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมและมีทรัพยากรอาหารในชุมชนอยู่อย่างจำกัด จึงต้องอาศัยวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญในการกระจายทรัพยากรอาหารไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอย่างเท่าเทียม แต่วิถีปฏิบัติต่าง ๆ รวมถึงการขโมย ซึ่งเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา สะท้อนให้เห็นบทบาททางสังคมในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งในอดีตระบบการแจกจ่ายทรัพยากรนี้จำเป็น เพราะวิถีชีวิตของชาวมอญในสังคมขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เมื่อเวลาผ่านไปวิถีปฏิบัติเหล่านี้ยังคงหลงเหลืออยู่ในระบบความเชื่อเพราะผูกอยู่กับความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ แม้ว่าหน้าที่ในบริบทเดิมอาจจะเจือจางลงไปแล้วก็ตาม

4.3 สรุปท้ายบท

จากเนื้อหาในบทที่ 4 ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นคติชนที่มีบทบาทต่อสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วหลายด้าน ทั้งบทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม โดยกำหนดสถานะและบทบาทของคนในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม และระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่ม ทำให้สมาชิกทุกคนในสังคมตระหนักรู้ถึงสถานะและบทบาทของตนเองในสังคม เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้สัมพันธ์กับสถานะและบทบาทที่ตนเอง

ได้รับ นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีมอญยังกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการตอกย้ำความสัมพันธ์อันเครือญาติให้แน่นแฟ้น ควบคุมชาวมอญเจ็ดริ้วให้ประพฤติปฏิบัติตนตามแบบแผนความสัมพันธ์ที่สังคมพึงประสงค์ และกำหนดรูปแบบการจัดสรรและใช้ทรัพยากรในชุมชน ทำให้การใช้ทรัพยากรของคนในชุมชนดำเนินไปอย่างเป็นระบบ และช่วยให้ทรัพยากรในชุมชนมีอยู่อย่างสมดุล

ความเชื่อเรื่องผีมอญยังมีบทบาทในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าที่สังคมชาวมอญเจ็ดริ้วยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งการเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของคนต่างรุ่น ความชัดเจนทางสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม รวมถึงความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร โดยแนวคิดและระบบคุณค่าเหล่านี้รวมทั้งบทบาทด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปข้างต้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อเรื่องผีมอญในฐานะที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้สังคมชาวมอญเจ็ดริ้วดำรงอยู่ได้อย่างมีเสถียรภาพจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง *บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร* เป็นงานวิจัยทางคติชนวิทยาที่มีวัตถุประสงค์การศึกษา 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร 2) เพื่อวิเคราะห์บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในชุมชนชาวมอญเจ็ดริ้วท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีสมมติฐาน 2 ประการ คือ 1) วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมอญเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังสมาชิกในชุมชนซึ่งสืบทอดความเชื่อนี้อย่างเหนียวแน่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว 2) ความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีบทบาทในการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชาวมอญเจ็ดริ้ว

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ความเชื่อเรื่องผีมอญ และความเป็นมาของชาวมอญเจ็ดริ้วจากหนังสือและงานวิจัยต่าง ๆ ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 – พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ด้วยวิธีการสังเกต สังเกตแบบมีส่วนร่วม ในพิธีกรรมเลี้ยงผีจำนวน 5 ครั้ง และพิธีกรรมรำผีจำนวน 10 ครั้ง สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในตำบลเจ็ดริ้วแบบส่วนบุคคล เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังทางด้านสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวมอญเจ็ดริ้ว และสัมภาษณ์ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญ ทั้งรูปแบบการสัมภาษณ์แบบส่วนบุคคลและสัมภาษณ์แบบกลุ่ม เพื่อศึกษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ รวมไปถึงมุมมองทางความเชื่อที่ชาวมอญเจ็ดริ้วมีต่อ “ปะโน้ก” หรือผีมอญด้วย

ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยนำมาเรียบเรียงเพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิหลังทางด้านสังคม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชาวมอญเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นบริบททางสังคมที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจความเชื่อเรื่องผีมอญที่ยังคงดำรงอยู่ในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างเหนียวแน่น ส่วนข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ นอกจากการเก็บข้อมูล

เชิงพรรณนา ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยา ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม ของวิลเลียม บาสคอม มาใช้วิเคราะห์บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีต่อชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมและการถ่ายทอดทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันไปยังชาวมอญเจ็ดริ้ว เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของคติชนประเภทความเชื่อในฐานะข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคม

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยยังพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วมีลักษณะที่น่าสนใจหลายประการ ทั้งการจัดกลุ่มทางสังคมผ่านสัตว์สัญลักษณ์ประจำกลุ่ม ได้แก่ เต่า ไก่ ู และปลาไหล ซึ่งคล้ายคลึงกับระบบโทเท็มของชาวพื้นเมืองในออสเตรเลียและอเมริกา แต่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม เพราะสัตว์สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่ผีมอญชอบกินและไม่ได้มีสถานะศักดิ์สิทธิ์ มโนทัศน์เรื่องความสะอาดที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ รวมถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจซึ่งเกิดขึ้นขณะประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ปรากฏการณ์การเข้าทรงของปะโนกและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ในชุมชน ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยา ได้แก่ แนวคิดของเอมิล เดอร์ไคม์ เรื่อง ระบบโทเท็มและการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม แนวคิดของแมรี ดักลาส เรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรม และแนวคิดของไอ เอ็ม ลิวอิส เรื่อง การทรงเจ้าเข้าผี มาใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายลักษณะเด่นเหล่านี้ เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจบทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วสามารถสรุปผลการศึกษา เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 วิถีปฏิบัติและพิธีกรรม: เครื่องมือถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญ

ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วประกอบด้วยวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงยึดถือปัจจุบันมาจนถึงปัจจุบัน วิถีปฏิบัติสำคัญตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว ได้แก่ 1) ข้อห้ามเกี่ยวกับคนนอกตระกูลผีที่มีลักษณะต้องห้าม ได้แก่ คนที่ตั้งครรภ์ คนที่ไว้ผมจุกหรือผมเปียและคนนอกตระกูลผีที่เป็นคู่สามีภรรยา ไม่ให้เข้าไปในบริเวณห้องผีที่ถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของผีมอญ รวมทั้งไม่ให้นำตุ๊กตาที่เป็นรูปคนเข้ามาภายในตัวบ้าน 2) ข้อกำหนดเกี่ยวกับสัญลักษณ์ประจำตระกูลผี ได้แก่ เต่า ไก่ ู และปลาไหล โดยจะต้องนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ เพื่อประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีให้แก่ผีมอญเสมอ กรณีตระกูลผีเต่าและผีปลาไหลจะนำสัตว์สัญลักษณ์มาประกอบพิธีกรรมเมื่อพบสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีตามธรรมชาติ

และในตระกูลผีไก่อจะนำไก่อมาประกอบพิธีกรรมก็ต่อเมื่อคนในตระกูลผีไปสัมผัสจับต้องสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีของตนเองเท่านั้น นอกจากนี้ ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจะต้องดูแลผ้าผีที่เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ประจำตระกูลผีให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอ หากมีรอยขาดหรือรอยแมลงสัตว์กัดแทะจะต้องนำผ้าที่เหมือนกับผ้าผีเดิมมาเปลี่ยนด้วย และ 3) ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดตระกูลผี ซึ่งกำหนดให้ลูกชายทุกคนในตระกูลผีเป็นผู้สืบทอดตระกูลผี โดยมีลูกชายคนเล็กเป็น “ต้นผี” ผู้ทำหน้าที่หลักในการดูแลรักษาผ้าผีและเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ แต่ก็ไม่ได้ละเลยบทบาทของลูกสาวในตระกูลผี เพราะความเชื่อเรื่องผีมอญกำหนดให้ลูกสาวมีสถานะเป็นลูกหลวงตาและต้องมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมของตระกูลผีอยู่เสมอ แม้ว่าจะแต่งงานกับคนนอกตระกูลผีไปแล้วก็ตาม และข้อกำหนดอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นอย่างมาก คือ ข้อกำหนดให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปี ปีละ 1 ครั้ง และเมื่อเกิดการกระทำผิดผีสมาชิกในตระกูลผีทุกคนจะต้องร่วมตัวประกอบพิธีกรรมรำผีให้แก่ผีมอญเป็นกรณีพิเศษ

ด้านพิธีกรรมผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วมี 2 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า พิธีกรรมทั้ง 2 พิธีกรรมนี้ ยังคงปรากฏการประกอบพิธีกรรมในชุมชนมอญเจ็ดริ้วอย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นพิธีกรรมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีประกอบพิธีกรรมขึ้นเป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือน 4 (ประมาณเดือนมีนาคม) เดือน 6 (ประมาณเดือนเมษายน) เดือน 8 (ประมาณเดือนกรกฎาคม) หรือเดือน 12 (ประมาณเดือนตุลาคม) โดยสมาชิกในตระกูลผีทุกคนจะต้องมารวมตัวประกอบพิธีกรรมอย่างพร้อมเพรียงกัน เพื่อนำคานเครื่องเซ่นไหว้จำนวน 3 คาน มาเซ่นไหว้ให้แก่ปะโน่ง ดังนั้น อีกนัยหนึ่ง พิธีกรรมเลี้ยงผีจึงเปรียบเสมือนพิธีกรรมที่ทำให้คนที่มีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติได้มาพบปะกันในรอบปีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ส่วนพิธีกรรมรำผีจะจัดขึ้นด้วยสาเหตุหลัก 4 ประการ ได้แก่ การกระทำผิดผี การที่สมาชิกภายในตระกูลผีประสบอุบัติเหตุหรือเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ การแก้บนให้แก่ปะโน่ง และการแบ่งผี เครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมรำผีจะจัดใส่คานเหมือนกับที่ใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปี แต่ต้องใช้คานเครื่องเซ่นไหว้จำนวนมากกว่าพิธีกรรมเลี้ยงผีประมาณ 30 – 60 คาน ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกของแต่ละตระกูลผี พิธีกรรมรำผีเป็นพิธีกรรมที่มีลำดับขั้นตอนซับซ้อนและต้องใช้ระยะเวลาประกอบพิธีกรรมยาวนานตลอดทั้งวัน ดังนั้น ตระกูลผีต่าง ๆ ในชุมชนมอญเจ็ดริ้วจึงมักจะว่าจ้างโด่ง ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและถือว่าเป็น “ผู้รู้” เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ ทำหน้าที่เป็น

ผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมรำผีจนจบงาน พร้อมทั้งให้คำแนะนำและสั่งสอนวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญแก่ตระกูลผี เพื่อให้ชาวมอญผู้นับถือผีมอญประพฤติปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามครรลองแห่งความเชื่อที่บรรพบุรุษสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังมีการจำลองและถ่ายทอดวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีตไปยังชาวมอญรุ่นหลัง

นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วยังปรากฏวิธีคิดต่าง ๆ ได้แก่ วิธีคิดเกี่ยวกับความสะอาด วิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการอนุญาตเชิงพิธีกรรม และวิธีคิดเกี่ยวกับการสืบทอดอัตลักษณ์มอญ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มอญของชาวมอญกลุ่มนี้ให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญในชุมชนมอญเจ็ดริ้วผู้วิจัยพบว่า ทั้งวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่ชาวมอญเจ็ดริ้วยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบันมีบทบาทอย่างมากต่อการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีมอญไปยังสมาชิกในชุมชน เนื่องจากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือที่ทำให้ความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องมองเห็นได้กลายเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการสืบทอดมโนทัศน์เกี่ยวกับผีมอญ ได้แก่ มโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้อาวโสในตระกูล มโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นวิญญาณผู้พิทักษ์ และมโนทัศน์เรื่องผีมอญเป็นผู้ควบคุมกฎและศีลธรรม มโนทัศน์ต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวมอญเจ็ดริ้วและผีมอญผูกพันกันอย่างใกล้ชิด เพราะผีมอญไม่ได้เป็นเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป แต่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือญาติและเป็นที่พึ่งทางจิตใจในฐานะผู้ช่วยดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งร่ำรวยให้แก่ชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งยังมีบทบาทต่อการประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมายหรือศีลธรรมกลุ่มของคนในสังคม ความผูกพันร้อยรัดอย่างแน่นแฟ้นระหว่างความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานี้ ส่งเสริมให้ความเชื่อเรื่องผีมอญถูกส่งต่อและสืบทอดในสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างเหนียวแน่นท่ามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

5.1.2 บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

ปัจจุบันแม้ว่าบริบททางด้านสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัต แต่ความเชื่อเรื่องผีมอญยังคงมีบทบาทต่อชุมชนมอญเจ็ดริ้วอย่างต่อเนื่อง จากการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบกับการวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาพบว่าความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีบทบาทสำคัญ 2 ประการ

ได้แก่ 1) บทบาทด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว 2) บทบาทด้านการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของชาวมอญเจ็ดริ้ว

บทบาทด้านการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญกำหนดสถานะและบทบาททางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว ทั้งระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งมีการกระจายบทบาทสำคัญไปยังสมาชิกทุกคนในกลุ่มอย่างทั่วถึงโดยที่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงทายาทชายที่เป็นผู้สืบทอดตระกูลผีเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดบทบาทตามลำดับอาวุโสของคนในกลุ่ม โดยผู้อาวุโสมากในกลุ่มจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ทรัพยากรและเสียสละให้แก่ผู้ที่อาวุโสน้อยกว่า และในขณะเดียวกันผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่าก็ต้องเคารพผู้อาวุโสในกลุ่มเป็นการตอบแทน ส่วนการกำหนดสถานะและบทบาทระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับคนต่างกลุ่มพบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญเน้นความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคม อีกทั้งยังช่วยประนีประนอมและป้องกันความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เพราะความเชื่อเรื่องผีมอญจะมุ่งเน้นให้สมาชิกภายในกลุ่มรักษาวินัยปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แต่หากมีคนนอกตระกูลผีเข้ามากระทำผิดผีในพื้นที่ของตระกูลผี ก็จะต้องให้อภัยโดยไม่มีข้อยกเว้น บทบาทในการกำหนดสถานะและบทบาททางสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้วผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ จึงทำให้สมาชิกในสังคมตระหนักถึงสถานะที่ตนเองได้รับและประพฤติปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองและลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากการแบ่งกลุ่มทางสังคม ส่งผลให้การจัดกลุ่มทางสังคมภายใต้ความเชื่อเรื่องผีมอญดำเนินไปอย่างเป็นระบบระเบียบและนำไปสู่เสถียรภาพทางสังคมของชุมชนมอญเจ็ดริ้ว

ความเชื่อเรื่องผีมอญยังมีบทบาทต่อการต่อยอดความสัมพันธ์ฉันเครือญาติของชาวมอญเจ็ดริ้ว เพราะวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญให้ความสำคัญกับคนในตระกูลผีเดียวกันที่มีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่าการรักษาวินัยปฏิบัติต่าง ๆ ตามความเชื่อเรื่องผีมอญให้ถูกต้องดังที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกในตระกูลผีในการสอดส่องดูแลความประพฤติซึ่งกันและกัน เพื่อระมัดระวังไม่ให้เกิดการกระทำผิดผีซึ่งจะทำให้ปะโน้กไม่พอใจและดลบันดาลให้เกิดเหตุร้ายแก่สมาชิกในตระกูลผี สมาชิกในตระกูลผีจึงมีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กันบ่อยครั้งภายใต้จารีตที่ยึดโยงผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ ส่วนพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า มีการให้ความสำคัญกับการรวมตัวของสมาชิกในตระกูลผีเป็นอย่างยิ่ง หากขาดสมาชิกคนใดคนหนึ่งในตระกูลผี ก็อาจจะทำให้การประกอบพิธีกรรมนั้น “ไม่สะอาด” และไม่สามารถชำระล้างความผิดที่กระทำต่อปะโน้กได้ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งจึงเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในตระกูลผีทุกคนได้มาพบปะ

กันเนื่องในโอกาสพิเศษนอกเหนือจากการพบปะกันทั่วไปในชีวิตประจำวัน และยังได้ร่วมประกอบพิธีกรรมอันแสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวทางความเชื่อของสมาชิกในตระกูลผีทุกคน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือญาติแน่นแฟ้นโดยมีความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงสมาชิกทุกคนในตระกูลผีเข้าหากัน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า ในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วมักจะเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าสนใจร่วมกับความเชื่อเรื่องผีมอญ ได้แก่ “การเข้าทรงของปะโน้กหรือผีมอญ” ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการควบคุมความประพฤติของชาวมอญเจ็ดริ้วให้เป็นไปตามแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ เพราะปรากฏการณ์เข้าทรงของปะโน้กสามารถใช้สร้างความชอบธรรมในการควบคุมสมาชิกภายในกลุ่มให้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ที่ถูกปะโน้กเข้าทรง โดยถือว่าคำสั่งเหล่านั้นเป็นคำสั่งของผีมอญ ดังนั้น ชาวมอญผู้นับถือผีมอญจึงต้องประพฤติปฏิบัติตามวิถีปฏิบัติทางความเชื่อที่มีผีมอญเป็นผู้รักษาและควบคุมกฎอย่างเคร่งครัด เพื่อไม่ให้ผีมอญไม่พอใจและดลบันดาลให้เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ แก่ผู้ที่ฝ่าฝืน นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีมอญยังมีบทบาทต่อการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมที่พึงประสงค์ของชาวมอญเจ็ดริ้ว เพราะพิธีกรรมรำผีตามความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นพิธีกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ซึ่งช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนแม้ว่าจะมาจากตระกูลผีที่แตกต่างกันก็ตาม และพิธีกรรมรำผียังมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เน้นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญของคนในชุมชนอีกด้วย

การกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคมยังสัมพันธ์กับการกำหนดรูปแบบการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรของกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในชุมชนผ่านการแบ่งคนในสังคมออกเป็นตระกูลผีต่าง ๆ ได้แก่ เต่า ไก่ งู และปลาไหล ซึ่งแต่ละกลุ่มจะได้รับสิทธิ์ความเป็นเจ้าของทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำกลุ่มของตนเอง เพื่อนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมและนำมาบริโภคหลังจากผ่านการประกอบพิธีกรรม ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนถูกจัดสรรไปยังกลุ่มย่อยต่าง ๆ โดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมก่อนการใช้ทรัพยากรเป็นเครื่องมือในการควบคุมการใช้ทรัพยากรของคนในกลุ่ม และในขณะเดียวกันตระกูลผีแต่ละตระกูลก็มีบทบาทเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองให้มีความสมดุล ชาวมอญผู้นับถือผีทุกตระกูลจะมีวิถีปฏิบัติสำคัญประการหนึ่งคือการไม่มอบสัตว์สัญลักษณ์ประจำกลุ่มของตนเองให้แก่คนนอกตระกูลผี ตระกูลผีทุกตระกูลจึงมีสถานะเป็นผู้ควบคุมการใช้ทรัพยากรประจำกลุ่มของตนเองจากคนต่างกลุ่มด้วย อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องผีมอญไม่ได้ผูกขาดทรัพยากรไว้ที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากการอนุญาต

เชิงพิธีกรรมให้สามารถ “ขโมย” ทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำกลุ่มของคนต่างกลุ่มมาใช้ได้ เมื่อถึงคราวจำเป็น ทรัพยากรที่เป็นสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีที่เหมาะสมแก่การนำมาเป็นอาหารจึงกระจายไปสู่กลุ่มย่อยต่าง ๆ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม อีกทั้งยังช่วยให้การใช้ทรัพยากรอาหารในชุมชนเป็นไปอย่างพอเหมาะ เพราะการนำทรัพยากรของคนต่างกลุ่มไปใช้ด้วยวิธีการขโมยเป็นการแอบลักทรัพยากรมาจากผู้เป็นเจ้าของอย่างยากลำบาก จึงต้องใช้ทรัพยากรดังกล่าวอย่างระมัดระวัง และรู้คุณค่า

ความเชื่อเรื่องผีมอญยังมีบทบาทในการถ่ายทอดแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันไปยังชาวมอญเจ็ดริ้ว 3 ประการ ประการแรก คือ การเชิดชูความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนต่างรุ่น ที่เกิดจากการการปลูกฝังและถ่ายทอดวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนต่างรุ่นได้มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านกิจกรรมทางความเชื่ออันเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งช่วยให้ความสัมพันธ์ของคนต่างรุ่นแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การให้ความสำคัญกับปะโน้กในฐานะ “ผู้อาวุโส” ในตระกูลของ “ลูกหลาน” ยังถ่ายทอดมาสู่ชีวิตประจำวันที่ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับผู้อาวุโสในตระกูล ดังสะท้อนให้เห็นผ่านประเพณีส่งสารบั้งให้แก่ผู้อาวุโสที่ตนเองเคารพนับถือในช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษา รวมถึงธรรมเนียมปฏิบัติของชาวมอญเจ็ดริ้วที่มักจะไม่นิยมนำลูกหลานที่เป็นผู้อาวุโสในตระกูลจากไปอย่างเดียวดายเมื่อถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

แนวคิดและระบบคุณค่าที่ถ่ายทอดผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญประการต่อมา คือ ความชัดเจนของสมาชิกภาพและอัตลักษณ์กลุ่ม จากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมที่ผู้วิจัยกล่าวถึงในบทที่ 3 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความสำคัญกับความชัดเจนในการจำแนกแยกแยะคนออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ดังนั้น บุคคลหรือสิ่งใดที่มีลักษณะกำกวมจึงถูกกีดกันออกไปและถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ “ไม่สะอาด” ซึ่งนำมาสู่ “ความแปดเปื้อน” ในโลกทัศน์ของชาวมอญเจ็ดริ้ว ดังเช่นกรณีคนนอกตระกูลผีที่ตั้งครรภ์หรือไฉ่หมจูกหมเปียและตุ๊กตาที่เป็นรูปคนที่จะถูกห้ามไม่ให้เข้ามาในพื้นที่ของตระกูลผีอื่นรวมถึงพื้นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ นอกจากนี้ บุคคลที่อาจจะสร้างความกำกวมในการจัดกลุ่มทางสังคมออกเป็นตระกูลผีต่าง ๆ ดังเช่นคู่สามีภรรยา ก็จะปรากฏอยู่ในข้อห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญเช่นเดียวกัน ได้แก่ ข้อห้ามไม่ให้คู่สามีภรรยาที่เป็นคนนอกตระกูลผีมานอนเคียงกันในพื้นที่ของตระกูลผีอื่น เพราะหากเกิดการปฏิสนธิขึ้นในพื้นที่ของคนตระกูลผีอื่น จะทำให้เกิดปัญหาในการจัดจำแนกเด็กคนดังกล่าวออกเป็นสมาชิกของตระกูลผีใดตระกูลผีหนึ่ง

นอกจากข้อห้ามในวิถีปฏิบัติดังที่กล่าวไปข้างต้น พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผียังมีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำอัตลักษณ์กลุ่มให้ชัดเจน เนื่องจาก

ชาวมอญผู้นับถือผีมอญจะต้องนำสัตว์สัญลักษณ์ประจำตระกูลผีมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ในพิธีกรรมให้แก่ผีมอญ ทำให้สมาชิกทุกคนที่มาร่วมประกอบพิธีกรรมเกิดความตระหนกอยู่เสมอว่าตนเองอยู่ในตระกูลผีใดผ่านเครื่องเซ่นไหว้ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ประจำกลุ่มของตนเอง และรับรู้ถึงความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับสมาชิกในตระกูลผีคนอื่น ๆ ที่มาร่วมประกอบพิธีกรรม ดังนั้น เมื่อเกิดการฝ่าฝืนข้อห้ามตามความเชื่อเรื่องผีมอญจนเกิดความไม่สะอาด ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญจึงมักประกอบพิธีกรรมรำผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีการแบ่งแยกระหว่างคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผีอย่างชัดเจน โดยพิธีกรรมรำผีจะก่อให้เกิดความสะอาดขึ้นในกรณีที่สมาชิกในตระกูลผีมารวมตัวประกอบพิธีกรรมครบทุกคนเท่านั้น ซึ่งสะท้อนจุดมุ่งหมายสำคัญทางความเชื่อที่ต้องการสร้างความตระหนกให้แก่คนในสังคมว่าใครสังกัดอยู่ในกลุ่มย่อยใดในสังคม ส่งผลให้เกิดความชัดเจนของสมาชิกภาพของแต่ละกลุ่มย่อย

ข้อห้ามในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับความชัดเจนของสมาชิกภาพของกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มในสังคม ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อโครงสร้างสังคมของชาวมอญเจ็ดริ้ว เพราะความชัดเจนของสมาชิกภาพช่วยดำรงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการแต่งงานแบบนอกวงศ์วานของชาวมอญเจ็ดริ้วและทำให้การจัดระบบเครือญาติดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ซึ่งเอื้อให้การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีมอญที่สืบทอดผ่านทางสายเลือดดำเนินต่อไปได้อย่างชัดเจนด้วย

แนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมประการสุดท้ายที่ถ่ายทอดผ่านความเชื่อเรื่องผีมอญ คือ ความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ดังจะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีมอญสัมพันธ์กับการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรในชุมชนนับตั้งแต่การแบ่งคนในสังคมออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ และจัดสรรทรัพยากรไปยังกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีหน้าที่เป็นทั้งผู้ใช้และผู้ดูแลรักษาให้ทรัพยากรมีอยู่อย่างสมดุล ในขณะเดียวกันก็มีการอนุญาตเชิงพิธีกรรมให้คนทุกกลุ่มใช้ทรัพยากรทุกชนิดได้อย่างทั่วถึงผ่านการขโมย ซึ่งแฝงคติเตือนใจให้นำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้อย่างระมัดระวังและรู้คุณค่า เพราะทรัพยากรเหล่านั้นล้วนมีเจ้าของเป็นผู้ดูแลรักษาและไม่สามารถนำมากินหรือใช้ได้โดยง่าย การอนุญาตให้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมมีสิทธิใช้ทรัพยากรอย่างทั่วถึงด้วยวิธีการ “ขโมย” โดยที่ไม่ได้ผูกขาดไว้ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจึงสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและระบบคุณค่าเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมที่อยู่ภายใต้ระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ แนวคิดและระบบคุณค่าดังกล่าวได้ถูกส่งผ่านและต่อยอดผ่านพฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรมรำผีไปยังสมาชิกในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ผู้วิจัยจะอภิปรายรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้วดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นท่ามกลางบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างไร นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้ที่มีคุณูปการต่อการศึกษาคติชนกับศาสนาและคติชนกับชาติพันธุ์ รวมถึงข้อจำกัดในการศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยในอนาคต

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงของวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญเจ็ดริ้ว

ดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายข้างต้นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วยังคงดำรงวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญไว้อย่างเหนียวแน่น แต่ในขณะเดียวกันปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ทำให้สังคมชาวมอญเจ็ดริ้วเกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตเช่นเดียวกับหลายพื้นที่ในประเทศไทย ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้วิถีปฏิบัติและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตด้วยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทที่ยังคงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปในบริบทความเชื่อ ดังนี้

5.2.1.1 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสาเหตุการประกอบพิธีกรรม

ในอดีตสาเหตุของการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญนอกเหนือจากการปฏิบัติเป็นประจำตามกำหนดเวลา ก็มักจะมีสาเหตุมาจากการกระทำผิดซึ่งเป็นการฝ่าฝืนข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ทำให้ต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีหรือพิธีกรรมรำผีตามที่ต่อรองกับผีมอญผ่านร่างทรง แต่ปัจจุบันจากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยพบว่า มีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีอันสืบเนื่องมาจากการบนบานปะโน้กเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันไม่ได้เป็นวิถีชีวิตเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเองอีกต่อไป แต่เป็นการทำการเกษตรเพื่อส่งออกสู่ท้องตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่ต้องทำเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตครั้งละมาก ๆ จึงต้องพึ่งพาปุ๋ยยาและเทคโนโลยีทางการเกษตร รวมถึงมีการซื้อที่ดินหรือเช่าที่ดินเพื่อทำสวนผลไม้ในต่างจังหวัดให้ได้ผลผลิตในปริมาณที่ต้องการและคุ้มค่างกับเงินที่ลงทุนไป ด้วยปัจจัยด้านการลงทุนที่มากขึ้นรวมถึงสภาพสังคมโดยรวมที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งมีเงินเป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้จำนวนผลผลิตทาง

การเกษตรแต่ละครั้งเป็นที่คาดหวังและมีความสำคัญต่อชาวมอญเจ็ดริ้วเป็นอย่างมาก ดังนั้น ชาวมอญเจ็ดริ้วจึงเลือกที่จะบนบานปะโน้กซึ่งเป็นที่พึ่งและเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ เมื่อสมดังใจปรารถนาแล้วจึงประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีหรือพิธีกรรมรำผีให้แก่ผีมอญ

สาเหตุในการประกอบพิธีกรรมอีกประการหนึ่งที่พบได้บ่อยขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ คือ การแบ่งผี ซึ่งเกิดจากการที่ลูกชายคนอื่น ๆ ในตระกูลผีต้องการขอแบ่งผีมอญจากลูกชายคนเล็กผู้เป็นต้นผี เพื่อนำผีมอญไปดูแลรักษาเองที่บ้าน ทำให้จำนวนสมาชิกในตระกูลผีลดลงเหลือเพียงสมาชิกในครอบครัวลูกชายคนดังกล่าวเท่านั้น ดังนั้น การควบคุมความประพฤติของสมาชิกให้เป็นไปตามวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญจึงกระทำได้ง่ายขึ้น อีกทั้งวิถีปฏิบัติที่คนในตระกูลผีต้องจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง ก็สามารถจัดงานได้เลยโดยไม่ต้องรอสมาชิกในครอบครัวย่อยของตระกูลผีจัดงานตามลำดับปีละหนึ่งครั้ง

ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการแบ่งผีนอกเหนือไปจากเรื่องการระมัดระวังและควบคุมความประพฤติของคนในตระกูลผีได้ง่ายขึ้น ยังมีปัจจัยเรื่องการจัดงานพิธีกรรมในรอบปีที่ชาวมอญผู้นับถือผีมอญส่วนใหญ่ไม่ต้องการรอจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สามารถทำได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเหตุผลของการจำกัดการจัดงานของสมาชิกในตระกูลผีในอดีตมาจากการปัจจัยเรื่องความพร้อมด้านทรัพยากรและอาหารที่จะใช้ในการจัดงาน เพราะการดำเนินชีวิตบนวิถีเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการเพาะปลูก เก็บเกี่ยวผลผลิต และสะสมทรัพยากร ต่างจากปัจจุบันที่สามารถซื้อหาทรัพยากรตามท้องตลาดหรือห้างสรรพสินค้าได้ตลอดทั้งปี เมื่อการดำเนินชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตจึงทำให้เกิดการปรับตัวทางด้านความเชื่อ เพื่อเอื้ออำนวยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้อย่างสะดวกราบรื่นยิ่งขึ้นและไม่จำเป็นต้องรอคอยเวลาเหมือนดังในอดีต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการแบ่งผีออกไปแล้ว แต่ก็ไม่ได้เป็นการตัดสายสัมพันธ์อันเครือญาติออกไปด้วย เพราะคนที่มาจากต้นตระกูลผีเดียวกันยังคงไปมาหาสู่กัน และในแต่ละปีช่วงเทศกาลสงกรานต์และออกพรรษาจะมีการส่งสารให้กับผู้อาวุโสในตระกูลที่ตนเองเคารพนับถือด้วย ทำให้ความสัมพันธ์อันเครือญาติระหว่างสมาชิกในตระกูลผียังคงแนบแน่นดังเดิม

ภาพที่ 68 ภาพการประกอบพิธีแยกผีในพิธีกรรมรำผี ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563

5.2.1.2 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม

เครื่องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงการเป็นเครือญาติ อัตลักษณ์กลุ่มของชาวมอญ รวมทั้งเป็นภาพจำลองวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีต ดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในบทที่ 3 ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า เครื่องเช่นไห้วรวมไปถึงอุปกรณ์สิ่งของที่นำมาใช้ประกอบพิธีกรรมล้วนมีพลวัตที่เปลี่ยนผันไปตามยุคสมัย ในอดีตเครื่องเช่นไห้วที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญมักจะมาจากการแสวงหาตามธรรมชาติ ปัจจุบันแม้ว่าสภาพแวดล้อมในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วที่รายล้อมไปด้วยพื้นที่เกษตรกรรม จะทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วบางส่วนยังคงใช้วิธีการดักจับสัตว์ตามธรรมชาติดังเช่นในอดีต แต่ผู้วิจัยก็พบว่าผู้นับถือผีมอญจำนวนไม่น้อยที่เปลี่ยนไปซื้อเครื่องเช่นไห้วตามตลาดสด เนื่องจากมีความสะดวกสบายมากกว่าการดักจับสัตว์ด้วยตนเอง นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วผู้วิจัยพบว่า สัตว์ที่นำมาใช้เป็นเครื่องเช่นไห้วในพิธีกรรมเลี้ยงผีมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยมีการเพิ่มสัตว์สัญลักษณ์ของตระกูลผีอื่น ได้แก่ เต่า และไก่ มาใช้เป็นเครื่องเช่นไห้วในพิธีกรรมเลี้ยงผีของตระกูลผีตนเอง นอกจากนี้ บางตระกูลยังมีการเพิ่มเครื่องเช่นไห้ว เช่น หัวหมู ปลาแป๊ะชะ หรือผลไม้อื่น ๆ นอกเหนือจากกล้วยและมะพร้าวในพิธีกรรมเลี้ยงผี ซึ่งคล้ายคลึงกับเครื่องเช่นไห้วที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วใช้เช่นไห้วบรรพบุรุษด้วย ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนพลวัตของสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วที่เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมแบบทุนนิยม ยังชี้ให้เห็นบทบาทด้านการจัดสรรและใช้ทรัพยากรของความเชื่อเรื่องผีมอญที่เจือจางลง เพราะในอดีตระบบการจัดสรรทรัพยากรเหล่านี้มีความจำเป็น เนื่องจากคนในสังคมต้องดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาฝนฟ้าอากาศ

แต่เมื่อบริบททางด้านสังคมเปลี่ยนแปลงไป จึงหลงเหลือเพียงพิธีกรรมที่ผูกโยงกับความเชื่อเหนือธรรมชาติ ซึ่งช่วยให้สมาชิกในตระกูลผีได้มารวมตัวและต่อยอดความสัมพันธ์อันเครือญาติให้แน่นแฟ้น

การเปลี่ยนแปลงของเครื่องเซ่นไหว้ที่กล่าวไปข้างต้น หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเครื่องเซ่นไหว้น่าจะมาจากการอยู่ร่วมกันของคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์และต่างความเชื่อในสังคมเจ็ดริ้ว เนื่องจากภายในตำบลเจ็ดริ้วประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน ทั้งชาวไทย ชาวมอญ ขวาลาว และชาวไทยเชื้อสายจีน แต่ละกลุ่มชนแม้จะมีความเชื่อเป็นของตนเอง แต่ก็ยังคงมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอยู่เสมอ ทั้งการไปมาหาสู่กันในชีวิตประจำวัน การแต่งงาน และพิธีกรรมรำผีของชาวมอญในพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญหลายตระกูลมีการเพิ่มเครื่องเซ่นไหว้ในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับตระกูลผีอื่น ๆ ที่ตนเองเคยมีปฏิสัมพันธ์ รวมถึงมีการรับวัฒนธรรมเกี่ยวกับเครื่องเซ่นไหว้ของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่มาปรับใช้กับการเซ่นไหว้ผีมอญ

นอกจากนี้ จากเครื่องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผีที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในบทที่ 3 จะเห็นได้ว่า เครื่องประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่มักเป็นสัญลักษณ์ที่จำลองวิถีชีวิตและประสบการณ์ของชาวมอญรุ่นก่อนและถ่ายทอดมายังชาวมอญรุ่นหลัง เช่น การทอผ้า และการทำเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การทำการเกษตรในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วไม่ได้เป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพอีกต่อไป เนื่องจากมีบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนด้วยเงิน ดังนั้น เงินจึงกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วไปโดยปริยาย และจากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมรำผีในช่วงปีพ.ศ. 2562 -2565 ผู้วิจัยพบว่า มีการใช้เงินเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรมด้วย เช่น อะโหพายเรือบิณฑบาตที่ในอดีตสมาชิกในตระกูลผีจะใส่บาตรด้วยก้อนข้าวและกล้วยเท่านั้น แต่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมาสู่การใส่เงินไปในบาตร และในช่วงท้ายของอะโหโด้งจะนำเงินออกมาให้เด็กชายเก็บไว้พร้อมกับสั่งสอนว่าให้นำเงินเหล่านี้ไปโรงเรียนเพื่อเรียนหนังสือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นค่านิยมของชาวมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและประกอบอาชีพในอนาคต หรือในอะโหเก็บฝ้ายที่ในอดีตเป็นเพียงการจำลองเก็บสำลีที่เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงการเก็บฝ้ายเพื่อนำไปใช้ทอผ้าเท่านั้น แต่ปัจจุบันมีการติดธนบัตรไว้ตามกิ่งไม้ให้สะกิดในตระกูลผีเก็บ เพื่อเป็นสัญลักษณ์ที่สอนเรื่องการรู้จักทำงานเก็บออมเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวมอญเจ็ดริ้วให้ความสำคัญและต้องการถ่ายทอดไปยังชาวมอญรุ่นใหม่

ภาพที่ 69 ภาพการนำธนาบัตรไปติดตามกิ่งสะแกในอะโซเก็บฝ้าย
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563

5.2.1.3 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญมีทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงยึดถือตามแบบแผนพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติตามกันมา แต่ก็มีปรับเปลี่ยนให้ยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความจำเป็นทางสังคม จากที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วเบื้องต้นว่า สังคมชาวมอญเจ็ดริ้วไม่ได้เป็นสังคมปิดแต่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตท่ามกลางบริบทสังคมไทยปัจจุบัน เพราะชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่เข้าถึงระบบการศึกษา ระบบสาธารณสุข โภค และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แม้ว่าชาวมอญเจ็ดริ้วส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม แต่ก็มีชาวมอญเจ็ดริ้วบางส่วนที่เข้าไปทำงานในเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในโรงงานที่มีอยู่มากในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร และมีการย้ายไปพักในห้องเช่าในอำเภอเมืองซึ่งใกล้กับโรงงาน ทำให้เมื่อถึงคราวต้องประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีชาวมอญกลุ่มนี้ไม่สามารถกลับมาร่วมประกอบพิธีกรรมกับครอบครัวได้ เนื่องจากบางครั้งวันหยุดกับวันประกอบพิธีกรรมไม่ตรงกัน สมาชิกในตระกูลผีที่มารวมตัวกันเพื่อประกอบพิธีกรรมจึงไม่ครบทุกคนดังเช่นในอดีต อย่างไรก็ตาม ชาวมอญกลุ่มนี้ยังคงติดต่อกับครอบครัวและเมื่อถึงวันประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผี ก็จะใช้วิธีจัดรูปหัวบอกล่าวปะโน้กกลางแจ้งเพื่อระลึกถึงปะโน้กแทน

ช่วงที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในช่วงปลายปีพ.ศ. 2562 – 2565 เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ทำให้การประกอบพิธีกรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรมบางประการให้สอดคล้องกับมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค ทั้งการจำกัดจำนวน

ผู้เข้าร่วมงานไม่เกิน 90 คน การรักษาระยะห่างระหว่างกัน การสวมหน้ากากอนามัยตลอดการประกอบพิธีกรรม การแยกภาชนะอาหารไม่รับประทานร่วมกัน รวมไปถึงมีการวัดไข้ให้แก่ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมก่อนเข้าร่วมงานด้วย ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต้องถูกจำกัดจำนวนลงและผู้เข้าร่วมงานจะต้องมีคุณสมบัติผ่านเกณฑ์ คือ ต้องไม่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีประวัติสัมผัสใกล้ชิดกับผู้ป่วยโรคโควิด 19 ไม่มีไข้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และต้องไม่เป็นผู้ที่มาจากพื้นที่เสี่ยง หรือในกรณีที่เป็นสมาชิกในตระกูลผีที่มาจากพื้นที่เสี่ยงก็ต้องกักตัวเป็นระยะเวลา 14 วัน เพื่อสังเกตอาการและต้องตรวจโรคโควิด 19 ก่อนเข้าร่วมงานด้วย

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จึงส่งผลให้เงื่อนไขของผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมรำผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีการรวมตัวกันของคนจำนวนมากทั้งคนในตระกูลผีและคนนอกตระกูลผี เพราะแต่เดิมคนนอกตระกูลผีเพียงรับหมากพลูเหมาก็สามารถเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้ แต่เมื่อมีการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ผู้จัดงานจำเป็นต้องจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ผู้ที่มาจากพื้นที่เสี่ยงหรือมาจากต่างพื้นที่ดังเช่นในกรณีของผู้วิจัยจึงต้องผ่านการตรวจหาเชื้อก่อนที่จะมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรม หรือบางกรณีที่ทางเจ้าภาพผู้จัดงานพิธีกรรมรำผีกังวลหรือไม่สะดวกใจก็อาจจะต้องใช้วิธีการเก็บข้อมูลย้อนหลังผ่านการสัมภาษณ์แทน และกรณีคนในตระกูลผีซึ่งปกติแล้วจะต้องมาร่วมประกอบพิธีกรรมโดยปราศจากข้อยกเว้น หากอยู่ในกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงและไม่สามารถเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้ จะมีการอนุโลมให้ใช้วิธีจตุรปูบอกล่าวปะโน้กจากทางไกล

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเข้าไปทำงานในเมืองหรือสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จะส่งผลให้ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกในตระกูลผีไม่สามารถมาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้ครบทุกคนตามความเชื่อที่ยึดถือกันมาแต่ดั้งเดิม แต่จะพบว่าสมาชิกในตระกูลผียังคงมีการระลึกถึงปะโน้กอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากการจตุรปูบอกล่าวปะโน้กจากทางไกลเมื่อถึงคราวต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ความศรัทธาในความเชื่อที่ยังรากลึกในจิตใจของชาวมอญเจ็ดริ้วผู้นับถือผีมอญ ส่งผลให้ความเชื่อเรื่องผีมอญนั้นยังคงได้รับการสืบทอดอย่างเหนียวแน่นแม้ว่าสภาพบริบททางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 70 ภาพผู้ที่มาร่วมประกอบพิธีกรรมรำผีในช่วงสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด 19
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2564

5.2.1.4 การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมรำผีประกอบด้วยอะไรมากมาย ซึ่งก็มีพฤติกรรมสัญลักษณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวมอญในอดีต เช่น การทำเกษตรกรรม การทอผ้า หรือการขโมยภายใต้บริบทความเชื่อ ดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายในบทที่ 3 ทั้งนี้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีกรรมอันสืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผีมอญผู้วิจัยพบว่า รายละเอียดขั้นตอนบางช่วงของพิธีกรรมได้มีการดัดแปลงให้เกิดความสนุกสนานมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีกรรมรำผีมอญที่มีการเปิดโอกาสให้คนนอกตระกูลผีมาร่วมประกอบพิธีกรรม โดยพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้วจะมีกลุ่มผู้อาวุโสที่มักจะไปสร้างสี่สนและความสนุกสนานให้กับงานพิธีกรรมรำผีงานต่าง ๆ เช่น กลุ่มของนางสมจิตร จันทรชานา แต่ในระยะหลังเมื่อผู้อาวุโสกลุ่มดังกล่าวเริ่มมีอายุมากขึ้น ทำให้ต้องระมัดระวังเรื่องสุขภาพมากขึ้นไปด้วย ดังนั้น การร่วมสนุกของกลุ่มผู้อาวุโสกลุ่มนี้จึงปรับเปลี่ยนมาเป็นการแต่งกายเพื่อสร้างสี่สนและความตลกขบขันให้กับคนในงาน ส่วนการเล่นสนุกในอะไที่จำเป็นจะต้องออกแรงมากนั้น จะมีกลุ่มชาวมอญเจ็ดริ้ววัยหนุ่มสาวมาร่วมสนุกและสานต่อหน้าที่นี้จากกลุ่มผู้สูงอายุรุ่นก่อน

การแต่งกายเพื่อสร้างสี่สนและความตลกขบขันให้แก่คนที่มาร่วมงานเป็นการแต่งกายที่ได้รับอิทธิพลมาจากการแต่งกายตามสมัยนิยมหรือเป็นการแต่งกายล้อเลียนหรือเสียดสีสังคม เช่น การแต่งกายล้อเลียนทหารในช่วงที่ทหารเข้ามามีอำนาจและบทบาททางการเมืองมาก หรือการแต่งกายเป็นคนเสพกัญชาในช่วงที่มีนโยบายกัญชาเสรี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วในปัจจุบันไม่ใช่สังคมปิด หากแต่มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกพื้นที่เข้ามา การเพิ่มการแต่งกายตามสมัยนิยมเข้าไปในพิธีกรรมรำผีซึ่งแต่เดิมมีเฉพาะการแต่งกายแบบชาวมอญในอดีตเท่านั้น จึงเป็นทั้ง

การเพิ่มรายละเอียดในพิธีกรรมที่ช่วยผ่อนคลายบรรยากาศตึงเครียดจากพิธีกรรมและสะท้อนสภาพสังคมปัจจุบันผ่านพิธีกรรมด้วย

ภาพที่ 71 ภาพการแต่งกายล้อเลียนทหารและการเสพกัญชาในพิธีกรรมรำผี
ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563

รายละเอียดอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามช่วงปี พ.ศ. 2564 คือ การเพิ่มอะโซที่มีรายละเอียดบางประการแตกต่างจากอะโซเดิมขึ้น ได้แก่ อะโซรำสามหนุ่ม ซึ่งปกติแล้วจะปรากฏเฉพาะอะโซรำสามสาวที่ให้ผู้หญิงนอกตระกูลผีจำนวน 3 คนรำเท่านั้น แต่อะโซรำสามหนุ่มมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดจากผู้หญิงนอกตระกูลผีเป็นผู้ชายแทน ซึ่งเป็นไปตามความประสงค์ของเจ้าภาพผู้จัดงานและได้ตั้งผู้นำประกอบพิธีกรรมก่อนอนุญาตให้มีการปรับเปลี่ยนได้ อะโซรำสามหนุ่มจึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้ว่าพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญจะมีความเคร่งครัดด้านข้อห้ามและข้อปฏิบัติหลายประการ แต่ก็มีที่ยืดหยุ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวมอญผู้นับถือผีมอญ ทำให้พิธีกรรมนั้นมีสิ่งใหม่ที่น่าสนใจให้ผู้ที่มาเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมได้ติดตามชม และทำให้พิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญสามารถดำเนินต่อไปได้โดยสอดคล้องกับสภาพบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ 72 ภาพอะโหร่าสามหนุ่ม ผู้วิจัยบันทึกภาพเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2563

5.2.2 คุณูปการของงานวิจัยต่อการศึกษาคติชนกับศาสนาและคติชนกับชาติพันธุ์

การศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีคุณูปการต่อการศึกษาคติชนกับศาสนาและคติชนกับชาติพันธุ์ ดังนี้

5.2.2.1 ด้านการศึกษาคติชนกับศาสนา

งานวิจัยนี้ศึกษาข้อมูลทางคติชนเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ อันประกอบไปด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและพิธีกรรม ในขณะเดียวกันก็ได้นำแนวคิดทางมานุษยวิทยามาใช้เพื่อ อธิบายระบบความเชื่อดังกล่าวในมิติทางศาสนา โดยพบว่าความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นระบบความเชื่อที่ คล้ายคลึงกับระบบโทเท็ม ซึ่งมีลักษณะเป็นศาสนาในยุคแรกเริ่ม ตามคำอธิบายของ เอมิล เดอร์ไคม์ (1995: 141 - 142) ที่กล่าวว่า ระบบโทเท็มเป็นทั้งวิธีการจัดระเบียบกลุ่มทางสังคมและเป็นศาสนาไป ด้วยในคราวเดียวกัน เพราะระบบโทเท็มเป็นแบบแผนในการจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ในโลกทัศน์ ของคนพื้นเมือง ซึ่งไม่ได้มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่ถูกแบ่งกลุ่ม สัตว์ พืช สิ่งของ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ต่าง ๆ ก็ถูกจัดแบ่งตามระบบโทเท็มด้วยเช่นเดียวกัน พืชและสัตว์สัญลักษณ์ประจำโทเท็มตาม การศึกษาของเดอร์ไคม์ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ และมนุษย์จำเป็นต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับ โทเท็มด้วยความเคารพ ดังนั้น ระบบโทเท็มจึงเป็นต้นกำเนิดของจารีตและพิธีกรรมต่าง ๆ ของคน พื้นเมือง

จากการศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นระบบความเชื่อที่คล้ายคลึงกับระบบ โทเท็ม ซึ่งมีลักษณะเป็นศาสนาในยุคแรกเริ่มของเดอร์ไคม์อย่างมาก แต่ความเชื่อเรื่องผีมอญก็มี ข้อแตกต่างกับระบบโทเท็ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาททางสังคมของระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่มุ่งเน้น

การจัดสรรทรัพยากรไปยังคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวมอญ

แม้ว่างานวิจัยในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาจะมีการกล่าวถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันระหว่างระบบโทเท็มและระบบความเชื่อเรื่องผีมอญ เช่น *The Talangs* ของโรเบิร์ต ฮัลลิดี และบทความเรื่อง “Ethnic Identity of the Mons in Thailand” ของเบรน แอล ฟอสเตอร์ ที่กล่าวว่า ผีมอญเหมือนกับโทเท็ม (totem-like) หรือวิทยานิพนธ์เรื่อง “บ้านทุ่งเข็น: ชุมชนชาติพันธุ์มอญร่วมสมัยแห่งสุพรรณบุรี” ขององค์ บรรจุน (2559: 113) ที่กล่าวว่า เสาผีมีลักษณะคล้ายคลึงกับเสาโทเท็ม (totem pole) ของชาวอินเดียนแดงในสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม งานวิจัยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยกล่าวถึงข้างต้นยังไม่มี การเปรียบเทียบและอธิบายลักษณะของระบบโทเท็มและความเชื่อเรื่องผีมอญอย่างละเอียด งานวิจัยชิ้นนี้จึงช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ดังกล่าวและสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของระบบความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีบทบาทเฉพาะทางสังคมแตกต่างไปจากระบบโทเท็มของชาวพื้นเมืองในทวีปอเมริกาและออสเตรเลีย

ศาสนาในทัศนะของเดอร์ไคม์มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ ความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางศาสนาหรือพิธีกรรม ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา โดยพิธีกรรมเป็นสื่อแสดงถึงความเชื่อส่งต่อความเชื่อ และทำให้ความเชื่อนั้นจำเป็นต้องมองเห็นได้ การประยุกต์คติชนวิทยาที่มุ่งเน้นการศึกษาวัฒนธรรมส่วนที่เป็นศิลปะการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ของมนุษย์ดังเช่น พิธีกรรมในความเชื่อเรื่องผีมอญ ประกอบกับการศึกษาแบบมานุษยวิทยาที่สนใจความสัมพันธ์ของมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์ วิถีชุมชน และระบบต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ศราพร ณ ถลาง (2564: 91 - 92) กล่าวว่า “เปรียบเทียบพี่น้องหลานตามกันมา” ในงานวิจัยนี้ จึงมีลักษณะเด่นทั้งการแสดงให้เห็นถึงระบบสังคมและวิถีชีวิตของชาวมอญเจ็ดริ้วอย่างรอบด้านแบบมานุษยวิทยา และมีการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมซึ่งเป็นการแสดงออกและสิ่งสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมบนรากฐานทางความเชื่อของชาวมอญเจ็ดริ้วแบบคติชนวิทยา ทำให้งานวิจัยสะท้อนให้เห็นภาพกว้างของสังคมและสร้างความรู้ความเข้าใจต่อความรู้สึคนึกคิดของชาวมอญเจ็ดริ้วที่ถ่ายทอดผ่านวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญในเชิงลึกไปในเวลาเดียวกัน

นอกจากนี้ การนำแนวคิดของแมรี ดักลาส เรื่อง ความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรม มาใช้ในการอธิบายโน้ตชนเรื่อง ความสะอาด ของชาวมอญเจ็ดริ้ว ชี้ให้เห็นจุดมุ่งหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังวิถีปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่มีมุมมองต่อความสะอาดแตกต่างไปจากคนกลุ่มอื่นในสังคม และการนำแนวคิดของไอ เอ็ม ลิวอิส เรื่อง การทรงเจ้าเข้าผี มา

อธิบายปรากฏการณ์การเข้าทรงของปะโน่ง ก็ทำให้เห็นการต่อรองทางอำนาจผ่านปรากฏการณ์ทางสังคมภายใต้บริบทความเชื่อด้วย ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาต่าง ๆ เหล่านี้จึงช่วยให้ทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวมอญในชุมชนเจ็ดริ้วได้ดียิ่งขึ้น

การศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จึงอาจเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยทางคติชนวิทยากับศาสนาในอนาคต เพราะในสังคมไทยไม่ได้มีเพียงศาสนาสาาากลที่นับถือกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ หรือศาสนาอิสลามเท่านั้น แต่ยังมีศาสนาพื้นบ้าน (folk religion) ที่มีการนำพิธีกรรมหลายอย่างมารวมกันและมีความเป็นระบบระเบียบน้อยกว่าศาสนาหลัก (Magliocco, 2012: 144) เช่น ลัทธิบูชาเสด็จพ่อ ร. 5 การบูชาไอ้ไข่ หรือการบูชาท้าวเวสสุวรรณ หากมีการศึกษาศาสนาพื้นบ้านเหล่านี้อย่างเป็นระบบ ก็อาจนำไปสู่การทำความเข้าใจความเชื่ออันแตกต่างหลากหลายของคนที่อยู่ในสังคมได้

5.2.2.2 ด้านการศึกษาคติชนกับชาติพันธุ์

งานวิจัยที่ศึกษาคติชนกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญมีหลายเรื่อง ได้แก่ พิธีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญ: ความหมายและบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ของ ชมชนก ทรงมิตร (2547), การศึกษาการรำผีมอญของชาวไทยรามัญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ของ วดีพร จิตต์สถาพร (2549) และการศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่ ของพิมพ์แข วรณบ้าน (2549) ซึ่งจะเห็นได้ว่า งานวิจัยกลุ่มนี้มุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะพิธีกรรมรำผีที่เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นหลัก โดยมีการวิเคราะห์และตีความสัญลักษณ์ที่ปรากฏในพิธีกรรม รวมไปถึงวิเคราะห์บทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อสังคมชาวมอญในแต่ละพื้นที่ แม้จะมีการกล่าวถึงข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญ แต่มักจะเป็นการกล่าวถึงในภาพรวม ทำให้วิถึปฏิบัติตามความเชื่อที่ถือเป็นส่วนสำคัญในระบบความเชื่อถูกละเลยไปและไม่ได้นำมาวิเคราะห์ตีความด้วย งานวิจัยเรื่อง บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร จึงช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นเรื่องวิถึปฏิบัติตามความเชื่อ โดยมีการวิเคราะห์ตีความ เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจทางวัฒนธรรม ทำให้การศึกษาคติชนประเภทความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ครอบคลุมรอบด้านมากขึ้น และสะท้อนให้เห็นตัวตนของผู้เป็นเจ้าของคติชนได้เป็นอย่างดี

การศึกษา บทบาททางสังคมของความเชื่อเรื่องผีมอญในตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ยังมีลักษณะเด่น คือ มีการประยุกต์ทฤษฎีทางมานุษยวิทยา ได้แก่ ระบบโทเท็ม

และการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ของเอมิล เดอร์ไคม์ แนวคิดเรื่องความสะอาดและความแปดเปื้อนในพิธีกรรม ของแมรี ดักลาส และแนวคิดเรื่องการทรงเจ้าเข้าผี ของไอ เอ็ม ลิวอิส มาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของความเชื่อเรื่องผีมอญ ซึ่งมีบางประเด็นที่ยังไม่เคยมีผู้ได้นำมาวิเคราะห์และกล่าวถึงมาก่อน เช่น ประเด็นเรื่อง “ความสะอาด” ในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีมอญ โดยผลจากการวิเคราะห์และตีความผ่านทฤษฎีทางมานุษยวิทยาแสดงให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่กำหนดให้คนยึดถือปฏิบัติภายใต้ระบบความเชื่อสอดแทรกอุดมการณ์ทางสังคมเอาไว้เบื้องหลัง ซึ่งอาจจะช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่คนทั่วไปในสังคมเกี่ยวกับความเชื่ออันแตกต่างหลากหลายของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

อลัน ดันดีส (Alan Dundes, 2007: 53) ได้กล่าวถึงคติชนในฐานะกระจกที่สะท้อนวัฒนธรรมว่า คติชนเปรียบเสมือนกระจกที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่เหมือนและแตกต่างกันของคนในสังคม และเขาหวังว่าคติชนจะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมระหว่างคนกลุ่มต่างๆ จากคำกล่าวของดันดีสข้างต้นได้สร้างความตระหนักให้แก่ผู้วิจัยในฐานะนักคติชนเป็นอย่างมาก เพราะนอกเหนือจากการพยายามทำความเข้าใจคติชนเพื่อเข้าใจมนุษย์โดยรวมแล้ว การศึกษาทางคติชนวิทยาควรจะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างคนในสังคมด้วย ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงพยายามหาคำตอบให้แก่ลักษณะเฉพาะบางอย่างที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวมอญเจ็ดริ้ว เช่น เหตุผลในการใช้สัตว์ต่าง ๆ เป็นเครื่องเซ่นไหว้ มโนทัศน์เรื่องความสะอาด และการขโมยที่เป็นการอนุญาตเชิงพิธีกรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่าลักษณะเฉพาะเหล่านี้มีความหมายและมีบทบาทสำคัญทางสังคมต่อกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมไทย ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะนำไปสู่การทำความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมไทย ทำให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันและส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงแข็งแรง

5.3 ข้อเสนอแนะ

กลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีความเชื่อเรื่องผีมอญเป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่มมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหลายพื้นที่ในประเทศไทย การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องผีมอญภายใต้บริบททางสังคมที่แตกต่างกันจึงนับว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในอนาคต เพราะจะชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบความเชื่อ นอกจากนี้ หากในอนาคตมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านบรรพบุรุษของชาวมอญเจ็ดริ้ว และนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องผีมอญของชาวมอญ

เจ็ดริ้วที่มีการอพยพย้ายถิ่นฐานจากมาตุภูมิมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยกว่า 150 ปี ก็น่าจะแสดงให้เห็น
พัฒนาการถึงของความเชื่อเรื่องผีมอญที่มีจุดกำเนิดร่วมกันได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2543). ประเพณีมอญที่สำคัญ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ ๒. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- จวน เครือวิชฌยาจารย์. (2548). ประเพณีมอญที่สำคัญ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชมชนก ทรงมิตร. (2547). พิธีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญ: ความหมายและบทบาทในการสืบทอดทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตรงใจ หุตางกูร, นัทฤกษ์ ยอดราช และธำนิทร ลิ้มปิติ. (2561). ชื่อบ้านนามถิ่นสมุทรสาคร ภาพสะท้อนภูมิทัศน์สังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต. ใน สารบุรี จากวิถีชาวบ้าน : การเปลี่ยนแปลงผ่านวิถีชีวิตท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสมุทรสาคร, หน้า 67 - 196. นพพันธ์ ดั่งวิเศษ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ทรงฤทธิ์ ฉิมโฉม. (2560). ความเชื่อเรื่องผีของชาวมอญ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. มนุษยสังคมปริทัศน์, 19 (มกราคม – มิถุนายน), 38-43.
- บังอร หังเสวก. (2563). ประเพณีสำคัญของชาวมอญเจ็ดริ้ว. ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูปริยัติสาครกิจ (สมยา ฐานทัตโต), หน้า 104- 125. สุรจิต สงสกุล และคณะ (บรรณาธิการ). นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์.
- ปรมินท์ จารูร. (2554). การนับถือผีที่บ้านหนองขาว. ใน กาญจนนิมิต คติชนเนื่องด้วยความเชื่อและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเชิญ คนเทศ. (2528). ภาษามอญ ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรณวดิ ศรีขาว. (2554). การสืบทอดและบทบาทพิธีเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวกูยที่บ้านละเาะ อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระปัญญาคูณ วุฑฒิกโก และคณะ (บรรณาธิการ). (2561). ธรรมเนียมมอญ พุทธศักราช 2561. นนทบุรี:

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

พิมพ์แข วรณปาน. (2549). การศึกษาความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการรำผีของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบางกระดี่. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิมพ์นภัส จินดาวงศ์. (2554). การดำรงอยู่และบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์เมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิเชษ สายพันธ์. (2558). ถอดบทเรียนเสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่. ใน ชาติพันธุ์ได้อ่านใจ เสียงแห่งชาติพันธุ์ในโลกเสรีนิยมใหม่, หน้า 285 - 303). นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, พิเชษ สายพันธ์ และสมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ยศ สันตสมบัติ. (2544). มนุษย์กับวัฒนธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิศพร จิตต์สถาพร. (2549). การศึกษาการรำผีมอญของชาวไทยรามัญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วัชระ ชูสุทธิ. (2554). การถ่ายทอดวัฒนธรรมการนับถือผีบรรพบุรุษของชาวมอญ(รามัญ): กรณีศึกษาชุมชนชาวมอญบ้านคงคาเหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลคลองตากค อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาชนบทศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริพร ณ ถกลาง. (2557). ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร ณ ถกลาง. (2564). มานุษยวิทยา-คติชนวิทยา: สองศาสตร์พี่น้องต้องเดียวกันในแนวทางการวิจัย. ใน สืบทฤษฎี สานวิถีคิด : การเดินทางของมานุษยวิทยา, หน้า 91 - 110. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ, อาทิตย์ เคนมี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ศิริรัตน์ แอดสกุล. (2543). ความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องผีบ้านของชาวมอญ. เอเชียปริทัศน์, 21 (มกราคม - เมษายน), 61-72.

สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ และจักรี โพธิมณี (2561). ผู้คน การเคลื่อนย้าย และสายสัมพันธ์หลากหลายชาติพันธุ์ในสมุทรสาคร. ใน สารคดี จากวิถีชาวบ้าน : การเปลี่ยนแปลงผ่านวิถีชีวิตท้องถิ่นในลุ่มแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสมุทรสาคร, หน้า 203 - 209.. นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

สิริกัญญา ปิตยานนท์. (2554). ความเชื่อในการนับถือผีมอญในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร

มหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

สุกัญญา เบาเนต. (2549). การสร้างอัตลักษณ์ของคนมอญย้ายถิ่น: ศึกษากรณีแรงงานข้ามชาติในจังหวัด

สมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชามหาบัณฑิต, สาขามานุษยวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยา

และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนทร คงศิลป์ และคณะ. (2546). ประวัติเจ็ดริ้ว. วารสารไทยรามัญ, 6 (กรกฎาคม – กันยายน), 2-7.

สุรจิต สงสกุล และคณะ. (2530). สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ็ดริ้ว. กรุงเทพฯ: รักศิลป์.

สุเอ็ด คชเสนี. (2543). วัฒนธรรมประเพณีมอญ. เมืองโบราณ (กรกฎาคม – กันยายน), 10, 50-63.

สุเอ็ด คชเสนี. (2547). วัฒนธรรมประเพณีมอญ. ใน ๘๐ ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี

๔๘ ปีสมาคมไทยรามัญ, หน้า 70- 83. โสภณ นิไชโยค (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สมาคมไทย

รามัญ.

องค์ บรรจุน. (2547). ประวัติศาสตร์และถิ่นฐานชาวมอญสมุทรสาคร. ใน ๘๐ ปี ศาสตราจารย์เกียรติคุณ

นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี ๔๘ ปีสมาคมไทยรามัญ, หน้า 198- 219. โสภณ นิไชโยค (บรรณาธิการ).

กรุงเทพฯ: สมาคมไทยรามัญ.

องค์ บรรจุน. (2548). ทวนน้ำท่าจีน เยือนถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร มอญนอกพงศาวดาร. ศิลปวัฒนธรรม, 4(

พฤษภาคม), 58-61.

องค์ บรรจุน. (2556). ฝั่บ้านฝั่เรือนผู้กำกับครองชีวิต. ศิลปวัฒนธรรม, 34(พฤษภาคม), 38-43.

องค์ บรรจุน. (2559). “บ้านทุ่งเขิน”: ชุมชนชาติพันธุ์มอญร่วมสมัยแห่งสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี

บัณฑิต, วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

องค์ บรรจุน. (2556). เมียนมาร์ ต้นหว้า และศรัทธา. ศิลปวัฒนธรรม, 10(สิงหาคม), 46-54.

อนันต์ศักดิ์ พลแก้วเกษ. (2561). การศึกษาตัวบทและบทบาทของผีปู่ตา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ

จังหวัดร้อยเอ็ด. วิถีสังคมมนุษย์, 6(มกราคม – มิถุนายน), 154-172.

อภิญา เพื่องฟูสกุล. (2551). มานุษยวิทยาศาสนา: แนวคิดพื้นฐานและข้อถกเถียงทางทฤษฎี. เชียงใหม่:

พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์.

อรนุช อินตา. (2557). เลี้ยงผีมอญ ในมิตติคติชนวิทยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาคติชน

วิทยา มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อัมพิกา ยะคำป้อ. (2554). พลวัตและบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีอารักษ์ที่บ้านไม้ลุงชน

อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย

ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อะระโท โอชิมุระ. (2536). ชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษา ในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญามนุษยวิทยามหาบัณฑิต).

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ,คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ. (2553). แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Douglas, M. (2001). Purity and Danger. New York: Routledge.

Dundes, A. (2007). Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes. Utah: Utah State University Press.

Durkheim, E. (1995). The Elementary Forms of Religious Life, Translated by Karen E. Fields. New York: The Free Press.

Esterik, P. V. (1982). Interpreting a Cosmology: Guardian Spirits in Thai Buddhism. Anthropos 1: 1 -15.

Foster, B. L. (1973). Ethnic Identity of the Mons in Thailand. Journal of the Siam Society 1 (61): 203-226.

Gennep, A. V. (2002). Rites of Passage: The University of Chicago press.

Gomme, G. L. and Gomme L. (1916). British folk - lore, folk- songs and singing games. London: National Home-Reading Union

Halliday, R. (1999). The Talaings. Bangkok: Orchid Press.

Kirsch, A. T. (1977). Complexity in the Thai Religious System: An Interpretation. The Journal of Asian Studies, 36 (February). pp. 241 - 266.

Magliocco, S. (2012). Religious Practice. In Bendix Regina F. and Rokem Galit Hasan (eds.). A Companion to Folklore, pp. 136 - 153. New Jersey: Wiley – Blackwell.

Lewis, I.M. (1966). Spirit Possession and Deprivation Cults. Man 1 (September): 307 - 309.

Lewis, I.M. (2002). Ecstatic Religion: A study of Shamanism and Spirit. New York: Routledge.

Tylor, E.B. (1903). Primitive culture. London: John Murry, Albemarie Street.

Victor, T.W. (1979). *Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage* Lessa, W.A and Vogt, E.Z. (eds). READER IN COMPARATIVE RELIGION an Anthropological Approach, pp. 234 – 243. New York: Harper & Row.

Bascom W. (1954). Four Functions of Folklore. Journal of American Folklore 67(October-November): 333 – 349.

Bascom, W. (1968). In *International Encyclopedia of the Social sciences*. In Sills (ed). Folklore, pp. 496 – 500. n.p.: The Macmillan Company & The Free Press.

เว็บไซต์

คลัง (หน) ,เจ้าพระยา .(2544). ราชาธิราช. เข้าถึงเมื่อ 2 ธันวาคม 2563, จาก <https://vajirayana.org/ประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา>. (2559). เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563, จาก <http://www.chachoengsao.go.th/ccoprovince/index.php/2016-02-15-05-52-31/2016-02-15-07-02-14/2016-05-30-04-16-17>

แคน สาลิกา. (2557). วิถีรามัญ'คลองอัมแพง'. เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563, จาก <https://www.komchadluek.net/scoop/197095?fbclid=IwAR2CWCb9bRxG3YIQFCPS3yD0eltunQ-w2GDFNzoGzZwYEmR2UDaPk2D3syg>

กรุงเทพธุรกิจ. (2558). ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ที่สังขละบุรี. เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2563, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/666715>

ปีพาทย์มอญ คณะ ผู้ใหญ่บุญธรรม. (2554). ขั้นตอนการรำผีมอญ. เข้าถึงเมื่อ 1 มกราคม 2565, จาก <https://www.facebook.com/T.hongchareonband/posts/pfbid0arUXdsRgFq6D4JoCJ1KAZbUo2TDutQ6YMnvxewN6G87pLxkPRvUCoMAF5vytYoAfl>

สัมภาษณ์

กรองทิพย์ สุวรรณพรรณชู. สัมภาษณ์ ,12 พฤศจิกายน 2563.

กัมภา เชื้อนขันธ. สัมภาษณ์ ,6 มิถุนายน 2562.

โทน จันทรชานา. สัมภาษณ์ , 24 มิถุนายน 2563.

น้ำทิพย์ เชื้อนขันธ. สัมภาษณ์ , 6 มิถุนายน 2562.

บั้งอร หังเสวก. สัมภาษณ์ ,30 ตุลาคม 2562.

บั้งอร หังเสวก. สัมภาษณ์ ,20พฤษภาคม 2564.

- พา ไยไหม. สัมภาษณ์ ,11 พฤศจิกายน 2563.
- ภานุเดช เร่บ้านเกาะ. สัมภาษณ์ ,16 พฤศจิกายน 2563.
- มอญ ไยไหม. สัมภาษณ์ ,11 พฤศจิกายน 2563.
- วารุณี บ้านเกาะใต้. สัมภาษณ์ ,27 มกราคม 2564.
- สงวน จอกสมุทร. สัมภาษณ์ , 12 กุมภาพันธ์ 2564.
- สมจิตร จันท์ชานา. สัมภาษณ์ , 11 พฤศจิกายน 2563.
- สมยศ เลี้ยงเจริญ. สัมภาษณ์ ,27 มกราคม 2564.
- สมยศ เลี้ยงเจริญ. สัมภาษณ์ , 5 มิถุนายน 2564.
- สำราญ บุญจันทร์. สัมภาษณ์ ,17 กรกฎาคม 2562.
- สำราญ สมบูรณ์จันทร์. สัมภาษณ์ , 18 สิงหาคม 2562.
- สำโรง ชาวใต้. สัมภาษณ์ ,24 พฤษภาคม 2564.
- สำโรง ชาวใต้. สัมภาษณ์ ,7 มิถุนายน 2564.
- สนิท บ้านเกาะ. สัมภาษณ์ ,12 พฤศจิกายน 2563.
- สวิง มรรคเจริญ. สัมภาษณ์ ,11 พฤศจิกายน 2563.
- องค์ บรรจุน. สัมภาษณ์ , 15 พฤษภาคม 2561.
- องค์ บรรจุน. สัมภาษณ์ ,29 กรกฎาคม 2563.
- 2462563/6. สัมภาษณ์ , 24 มิถุนายน 2563.
252564. สัมภาษณ์ ,2 พฤษภาคม 2564.
- 3152564/1. สัมภาษณ์ , 31 พฤษภาคม 2564.
- 1562562/2. สัมภาษณ์ , 15 มิถุนายน 2562.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

รัตนาวดี สวยบำรุง

วัน เดือน ปี เกิด

1 พฤศจิกายน 2538

สถานที่เกิด

ตำบลคลองตัน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

วุฒิการศึกษา

สำเร็จการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 1 รางวัลเรียนดี “ทุนภูมิพล”) จากภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2560 และได้ศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (คติชนวิทยา) ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากโครงการทุนวิจัย มหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์ – สังคมศาสตร์ รุ่นที่ 1/2564

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY